

ȘTEFAN NEMECSEK

LITERATURA HUNEDOREANĂ

(de la începuturi până în prezent)



Nicolaus OLAHUS



Ioan MOȘA

**analiza și clasificarea
activității literare**

volumul I

Ștefan NEMECSEK

**LITERATURA HUNEDOREANĂ
(de la începuturi până în prezent)**

VOLUMUL I

Analiza și clasificarea activității literare

©Copyright –

Editura **REALITATEA ROMÂNEASCĂ** și autorul

Toate drepturile sunt rezervate

Editurii **REALITATEA ROMÂNEASCĂ**

VULCAN, 336200, Str. Mihai Viteazu, nr. 24, bl. 17, sc. E, ap. 1-2

Jud. Hunedoara – ROMÂNIA

Tel./Fax: 0254-571089, Tel.: 0723321466

Reproducerea integrală sau parțială - digitală, mecanică, fotocopiere sau în orice alt mod - a conținutului acestei lucrări este posibilă numai cu acordul prealabil în scris al autorului sau al Editurii **REALITATEA ROMÂNEASCĂ**.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEMECSEK, ȘTEFAN

Literatura hunedoreană : (de la începuturi până în prezent) / Ștefan Nemeček. – Vulcan: Realitatea Românească, 2008

3 vol.

ISBN 978-973-88752-1-0-3

Vol. 1. – ISBN 978-973-88752-1-0

821.135.1.09(498-35 Hunedoara)

Editor:

ing. Daniela MIKLOS

Coperta:

ing. Elisabeta KOCSIK
ing. Daniela MIKLOS

Tehnoredactare computerizată:

ing. Cristian NEMECSEK
ing. Zoltan MIKLOS

Culegere text:

Mădălina CĂPRAR

Corectură:

Ioan VELICA

Ștefan NEMECSEK

**LITERATURA HUNEDOREANĂ
(de la începuturi până în prezent)**

VOLUMUL I

Analiza și clasificarea activității literare

Editura REALITATEA ROMÂNEASCĂ

- 2008 -

Dedic această carte

familiei mele minunate.

CUVÂNT ÎNAINTE

Literatura hunedoreană – manifest pentru întregirea unei mari familii de scriitori

Când bătrânul Herodot s-a apucat să povestească în scris, cu talent, simț critic și oarece obiectivitate, cam tot ce aflase el la vremea respectivă despre zbaterile anterioare ale umanității, nu realiza, desigur, că a dat startul uneia dintre cele mai fascinante, dar și controversate, științe: istoria.

Fascinația față de istorie vine din încărcătura ei metafizică, aceasta aducând în prim plan lumi care nu mai există. Istoria pune iar pe picioare legiuni nimicite, face să plutească din nou flota lui Xerxes, ridică din praful timpului imperii demult prăbușite, readuce freamătul vieții în marile cimitire ale unor epoci și ere. Cred că, până la un semnal mai convingător din partea religiei, singura înviere accesibilă omului rămâne istoria, prin capacitatea ei de a face să se răsară iar lumi deja apuse. Paradoxal, poate, și mai eficient decât orice formă de geriatrică, istoria prelungește aproape nelimitat viața omului. Citind *Anabasis* de Xenofon, devii contemporan cu Artaxerxe. Casius Dio te ajută să pătrunzi neobservat în palatul lui Iulius Caesar, iar Grigore Ureche îți oferă oricând un loc de cinste la masa voievodului Ștefan cel Mare.

Poate că tocmai această artă de a reînvia morții stârnește mari controverse, făcând uneori discutabilă dimensiunea științifică a istoriei. Științele, pentru a fi cu adevărat științe trebuie să găsească fundamentul obiectiv al unei relații, indiferent de natura acesteia. Ori, niciodată istoria

nu va putea turna trecutul în forme precise, guvernate de rapoarte cantitative și formule matematice. Putem spune chiar că istoria este prin definiție o știință inexactă care, punând cap la cap niște papirusuri roase de șoareci și niște fragmente ceramice, încearcă să reconstituie întreaga lume antică, în splendida ei complexitate.

Relativitatea istoriei, ca știință, rezultă atât din sărăcia izvoarelor, cât și din imaginile false pe care, uneori, acestea le conservă. Majoritatea cronicarilor erau cărturari de curte, deci scriau pe gustul stăpânilor lor, făcători de istorie. Cât de mult diferă împăratul Iustinian, văzut de Procopie din Cezareea în *Istoria Secretă*, față de cel zugrăvit de istoricii de serviciu ai epocii sale. Ca să nu mai vorbim de Ceaușescu, calificat de aceiași cronicari dâmbovițeni, mai întâi „*geniul Carpaților*” pentru a-l degrada ulterior la rang de „*tiran sângeros*”.

Caracterul contradictoriu al istoriei a fost accentuat și de ingerințele perturbatoare și mistificatoare ale politicii. Pentru că, așa cum spunea un cunoscut moralist, istoria poate fi considerată „*politică la naftalină*”. În multe cazuri istoricii, mă refer la cei înregimentați politic, au falsificat grosolan pagini întregi, înlocuind ceea ce a fost cu ceea ce trebuia să fie. Istoria, mai ales în comunism, era chemată să justifice din răspuseri legitimitatea aceluia regim politic. Arheologii, indiferent unde săpau, aveau sarcina să descopere prioritar germeni ai egalitarismului, etic și echitabil, premise ale unor viitoare documente de partid. Un protocronism de paradă, indus de forța conducătoare, a viciat profund istoria, afectându-i grav credibilitatea ca știință.

Desigur, complexitatea istoriei, accentuată de imposibilitatea unei reconstituiri absolut obiective a trecutului, coroborată cu interese politice de moment fac ca profesia de istoric să fie dificilă, efemeră și mai periculoasă chiar decât cea de miner. În anii de început ai așa-zisei „*puteri populare*”,

Nicolae Iorga a fost desființat ca istoric, pe motive pur ideologice. *Istoria Românilor* a fost rescrisă rapid de Mihail Roller, care vedea peste tot legături ancestrale, indubitabile, cu poporul frate sovietic. Apoi a venit rândul „*comunismului luminaț*”, când Roller a fost retras din circulație, Iorga reluându-și locul, dar cu o operă drastic selectată. Pe fondul nevoii imperative de ridicare a mândriei naționale a început o perioadă de luxuriantă înflorire a *dacismului* și *tracomaniei*. Istoricii au fost la numai un pas de a afirma că protolatina s-a format în spațiul carpato-dunărean, cu mult înaintea lui Romulus și Remus. Iar după Revoluție, istoria contemporană a început să fie remodelată în redacțiile unor ziare, orientate politic în funcție de opțiunea finanțatorilor.

Istoria se scrie greu pentru că trebuie să relatezi evenimente trecute, în care au fost implicate sute de milioane de oameni, fiecare aducându-și contribuția, mai mare sau mai mică. Nu mă va satisface niciodată o istorie a celui de al Doilea Război Mondial care face referire la cei mari, fie ei Hitler, Stalin sau Antonescu. Aș dori să găsesc undeva o minimă referire și la tatăl meu, Luca, un umil sergent, care s-a chinuit doi ani în Rusia, alături de compania sa, trăgând după ei, cu niște cai scheletici, un tun anticar. Compania era „*împrospătată*” regulat, pentru că oamenii mureau în mod regulat. Ei bine, acei anonimi mărunți, care se hrăneau uneori cu ovăzul cailor, au pus și ei virgule colective în cartea încă nescrisă a Istoriei.

S-ar putea crede că o istorie a literaturii se face mai ușor. Izvoare scrise sunt, slavă Domnului. O astfel de istorie consemnează viața și opera unor scriitori – oameni care prin activitatea lor lasă numeroase mărturii scrise. Uneori mai multe decât ar fi cazul. Dar lucrurile nu stau tocmai așa. A surprinde fenomenul literar în complexitatea sa, pe o anumită perioadă de referință, este un act temerar și puțini istorici s-au încumetat, individual, să treacă la treabă.

Scriind o istorie a literaturii te lovești în primul rând de dificultatea de a cerne valorile, extrăgând din puzderia de autori, ceea ce istoricul consideră că merită să supraviețuiască. Dificultatea începe de fapt de la a defini un scriitor. Într-o țară în care învățământul general este obligatoriu, teoretic vorbind, toată lumea știe să scrie, deci fiecare individ este un scriitor potențial.

Înainte de Revoluție, se primea botezul focului, ca scriitor, într-o editură. O editură de stat, desigur, păzită de dulăii cu ochelari ai regimului, care lătrau la tine pentru orice virgulă ce li se părea lor subversivă, sau măcar suspectă. Atunci, ca să ajungi scriitor cu acte în regulă, trebuia să faci compromisuri mai mari sau mai mici, în funcție de talentul, posibilitățile, ambițiile și caracterul fiecăruia.

După Revoluție lucrurile s-au simplificat. Scrisul a devenit o joacă, accesibilă oricărui posesor de pix. Tiparul s-a eliberat totalmente de sub tutela ideologică, fiind trecut la prestări servicii. Au apărut edituri cu nume elinești chiar și prin cele mai îndepărtate sate. A scoate o carte a devenit, brusc, lucrul cel mai banal din spațiul mioritic. Două condiții minimale trebuiau îndeplinite: să ai un manuscris și un cârciumar care să te sponsorizeze.

Evident, în condiții atât de favorabile, producția editorială a crescut exponențial, România fiind pe punctul să devină țara cu cei mai mulți scriitori pe cap de locuitor. Supraproducția literară a fost încurajată de alți doi factori în premieră: prăbușirea sistemului de difuzare a cărții și apatia tot mai vizibilă a cititorilor, speriați și derutați de acest Everest de cărți, în continuă creștere.

Așadar, noile volume, în marea lor majoritate, nu mai erau obligate să treacă pe sub furcile caudine ale librăriilor. Rămânând în gestiunea personală a autorului, adică nevândute și necitite, cărțile nu-și puteau îndeplini misiunea de mesageri

ai unor idei. Deci se scriau degeaba, mai mult pentru justificarea unor orgolii personale.

Inițial s-a dat vina pe cititor care, în ingratitudinea sa, citește prea încet, și selectiv pe deasupra. Dar vina nu e a cititorului. Acesta, orice s-ar spune, este și el om, are serviciu și familie, și-a luat televizor color, ba s-a mai legat și la Internet. De citit, cititorul citește, dar o ia și el metodic, de la Homer. Literatura veche, de valoare certă, îi ia ani buni din viață. Apoi face halte prelungite, stând de vorbă cu clasicii și romanticii. Intră neînhibat în secolul XX, unde numai scriitori cu Premiul Nobel sunt o sută! Un om normal și cult citește, atent și temeinic, maxim o carte pe săptămână. Mai mult decât citesc doar criticii, exegeții și hermeneuții, dar aceștia sunt puțini la număr. Deci, când să ajungă la scriitorul debutant contemporan, cititorul constată că nu-l mai ajută nici cele mai generoase lentile. E bătrân. A intrat în criză de timp. Caută un ultim refugiu în profunzime, în Biblie, Cioran, Noica. Se întoarce la Shakespeare și Eminescu. Experiențele teribiliste ale noului val nu-l mai interesează. E târziu.

Iată de ce este atât de grea misiunea celui care se încumetă să scrie o istorie a literaturii. S-a convins de aceasta până și divinul George Călinescu, publicând *Istoria literaturii române*, de la origini până la 1941, lucrare monumentală, adevărată capodoperă a genului. În ciuda notorietății sale indiscutabile, autorul a primit, la vremea respectivă, numeroase proteste din partea scriitorilor omiși, sau din partea altor critici, care aveau o viziune diferită asupra problematicii tratate.

S-a convins de asemenea și criticul Alex. Ștefănescu, care a preluat ștafeta acestei teme ambițioase și a dus-o până la sfârșitul mileniului. Opera sa de căpătâi, „*Istoria literaturii române contemporane. 1941 – 2000*” a stârnit numeroase ecouri favorabile, dar și valuri de furie literară, materializată în scrieri de o violență exagerată, chiar și pentru lumea

Balcanilor. La modul în care a fost primită lucrarea lui Alex. Ștefănescu și-a făcut simțită prezența ceea ce medicina viitorului ar putea numi, cu puțină poezie, *sindromul Noe*. Foarte interesant, toate materialele ce alcătuiesc „*Istoria literaturii române contemporane*” fuseseră publicate în presa literară, de-a lungul timpului, fără să trezească reacții deosebite. În momentul în care toate acele eseuri au fost legate într-o singură carte, numită *Istoria*, unii au văzut în ea un fel de *Arcă* a supraviețuirii literare, lansată tocmai de la București pe oceanul agitat al indiferenței și uitării. Și atunci atacurile au devenit și mai virulente, din partea celor lăsați în port de autor, mai degrabă din neatenție decât din rea intenție.

De asemenea critici și proteste va avea parte, cu siguranță, și Ștefan Nemeček autorul acestei istorii, numită prudent *Literatura hunedoreană*, lucrare amplă și ambițioasă care și-a propus să inventarieze și să descrie condeierii acestei regiuni frământate tectonic și social, cunoscute mai degrabă prin industria grea decât prin literatura de greutate. Așa s-ar părea cel puțin la prima vedere, răsfoind *Istoria literaturii române contemporane*, al cărei autor, destul de generos cu literații din Sectorul Agricol Ilfov, comentează doar doi scriitori hunedoreni. Cam puțin, pentru șase decenii de referință!

Ștefan Nemeček are însă o abordare mult mai generoasă. Cunoscut publicist, cu studii temeinice în domeniul filozofiei și filologiei, domnia sa definește ca scriitor pe orice autor care se poate legitima cel puțin cu o carte, indiferent de editura care a produs-o, indiferent de numărul de pagini. Criteriul minimal, care și el poate deveni discutabil, dacă ne gândim că nume însemnate ale scrisului românesc, precum Urmuz sau Ion Vinea, nu ar fi îndeplinit, în timpul vieții lor, statistic vorbind, baremul în cauză.

Odată stabilită norma de participare, autorul a elaborat mai întâi indicele de nume (de fapt, o listă încă deschisă), după care a trecut la strângerea de materiale și documente. Munca aceasta cere răbdare de ceasornicar. Trebuie să ștergi de praf mii de documente din arhive, să scotocești prin presa vremii. Majoritatea covârșitoare a cărților căutate n-au cunoscut decât o singură ediție, deci, în absența autorilor, sunt greu de găsit. Mai ales că nici editurile nu trimit totdeauna exemplarele cerute de lege pentru biblioteci, poate cele mai sigure în lupta cu timpul.

Autorul s-a izbit de o problemă în plus. Heterogenitatea etnică a zonei, dublată de un sincretism religios bine încheșat, a condus la publicarea de lucrări literare în limbi diferite. Au fost luate în calcul și aceste cărți, în măsura în care, prin problematica abordată, sunt reprezentative pentru zona în discuție. Dar, lucrarea tratează preponderent literatura în limba română a acestei regiuni.

Multe evenimente scriitoricești în premieră și-au legat numele de Orăștie, orașul Paliei, fostă capitală spirituală a zonei, dar și de Alba Iulia, simbol al unității naționale. Pentru că, trebuie spus de la început, autorul a avut ideea benefică de a extinde regiunea literară, dincolo de hotarele rigide, administrativ-teritoriale ale județelor. Dar, așa cum rezultă din această lucrare viața literară a pulsat intens și în alte centre, precum Deva, Hunedoara, Valea Jiului.

Autorul a cooptat de asemenea în lucrarea sa și numeroși scriitori originari din zonă, dar care au trăit și au creat în altă parte. Dar și scriitori născuți în alte părți, dar naturalizați, prin domiciliu sau loc de muncă.

Ștefan Nemeček și-a propus să reunească într-o singură carte întreaga familie a scriitorilor hunedoreni, de ieri și de azi. Familie numeroasă, așa cum se vede, cu membri răspândiți prin lumea întreagă. Autorul ne asigură, și trebuie să-l credem fără rezerve, că dacă un scriitor lipsește de la acest

generos simpozion spiritual, de vină este numai serviciul poștal, care nu i-a transmis la timp invitația. Dar, așa cum este ușor de constatat, scriitorii regiunii, vii sau decedați, în majoritatea lor covârșitoare au venit la reuniune, fiecare cu un serios bagaj de informații despre periplul său bio-bibliografic. Și chiar dacă actuala ediție s-a închis, lista invitaților rămâne deschisă, așa că orice fiu risipitor al *Literaturii hunedorene* este în continuare binevenit.

Comentând caracterul lucrării sale, autorul o plasează undeva între un dicționar de scriitori și o antologie. Ștefan Nemeček nu-și propune să stabilească ierarhii valorice, nici clasamente, asemenea celor din lumea fotbalului. Înșiruirea de nume se face după două criterii străine de orice discriminare: alfabetic și cronologic. Prudentă și înțeleaptă abordare, care îl pune oarecum la adăpost de critici, atât de obișnuite în această orgolioasă și numeroasă familie, aflată permanent în febra alegerilor unui „*pater familias*”, al cărui post este aproape mereu vacant.

Scopul declarat al demersului autorului Ștefan Nemeček este alcătuirea unei cărți document, care să cuprindă o radiografie cât mai clară, cât mai completă cu putință, a vieții literare din regiune, în splendida ei bogăție și diversitate. Carte care va putea fi oricând continuată, completată de cei care vor veni, cu numele celor care vin. Carte care poate deveni un util instrument de lucru în mâna unui viitor exeget.

Din acest punct de vedere, și nu numai, lucrarea și autorul ei merită toate laudele. Ștefan Nemeček solidarizează într-un fel gruparea atât de dezbinată a scriitorilor care, iată, cu numele și operele lor, ridică prin *Literatura hunedoreană* un superb stăvilar colectiv, capabil să oprească, fie și pe moment, cursul implacabil al fluviului Lethe.

VALERIU BUTULESCU - scriitor

CUVÂNTUL AUTORULUI

După aproape un an de zile de la apariția volumelor **PRESA HUNEDOREANĂ (de la origini până în prezent)**, lucrare de referință pentru jurnalistică hunedoreană, intră sub tipar o altă carte de referință: **LITERATURA HUNEDOREANĂ (de la începuturi până în prezent)** în trei volume. Lucrarea este rodul muncii a multor ani de studii, documentări, ore petrecute în bibliotecă, strădanii de a lua legătura cu mânuitori ai condeii, consacrați sau pe un drum al afirmării literare, familia și aparținători ai familiei unor scriitori cunoscuți, trecuți în lumea celor dreupți. Sunt prezentate – mai detaliat sau mai succint, - bibliografiile a 191 poeți și prozatori hunedoreni, care s-au născut sau au trăit și creat literatură în ținuturile hunedorene.

Toți cei prezenți în această lucrare vor rămâne pentru toate generațiile exemple vii de muncă stăruitoare, de dăruire pentru semenii lor, de oameni care au știut să pună mai presus de orice interese sau atribuții personale, interesele națiunii și ale culturii românești, interesele comunității în care s-au născut și și-au dus existența, contribuind astfel la progresul cultural, spiritual și economic a zonei și al țării, la afirmarea drepturilor românești sub stăpânire străină. Totodată prin acești oameni deosebiți, a crescut și s-a făcut cunoscut prestigiul ținuturilor hunedorene în fața întregii țări, dar și în fața străinătății. Consider și subliniez în mod deosebit faptul că majoritatea dintre cei prezenți în această lucrare, ar merita cu prisosință nu o simplă expunere a bibliografiei operei, ci o monografie

complexă și completă. În decursul timpului peste numele și personalitatea multora dintre acești iluștrii fii ai ținuturilor hunedorene s-a așternut o nemerită uitare. Nu este drept. Autorul acestor rânduri are satisfacția de a-i fi redescoperit și readus în fața comunității, prezentându-le activitatea literară plină de abnegație, pusă în slujba intereselor superioare ale neamului și țării. Pe de altă parte am încercat să aduc în atenție publică nume puțin cunoscute sau chiar necunoscute, care au meritul de a fi gândit și scris volume valoroase, dar cărora nu le-a fost acordată cuvenita atenție.

LITERATURA HUNEDOREANĂ (de la începuturi până în prezent) este o primă încercare de a aduna „într-o familie întregită” scriitorii hunedoreni. Subliniind acest lucru încerc să găesc o motivație – într-un fel – eventualelor omisiuni nedorite a unor nume, eventualelor lacune de informare, poate și unele date eronate, față de care cititorilor le cer îngăduință și înțelegere. În pofida acestor imperfecțiuni, care sper să fie cât mai puține, fiind iminente oricărui început, sper la o recunoaștere a eforturilor depuse pentru elaborarea cărții și a importanței acesteia pentru literatura hunedoreană în general și pentru cultura ținuturilor hunedorene în special. LITERATURA HUNEDOREANĂ va constitui probabil și un „instrument de lucru” și de informare pentru toți cei preocupați de istoria literaturii hunedorene sau cei dornici de a cunoaște dinamicitatea vieții culturale a județului Hunedoara, context în care literatura și scriitorii hunedoreni au avut o activitate mai mult decât efervescentă. Majoritatea dintre scriitorii prezentați pot fi considerați modele umane și profesionale demne de urmat, mai ales de către reprezentanții generației prezente și de mâine, străduindu-se să se ridice la valoarea acestora din toate punctele de vedere, însuflețiți de dorința de a-și sluji cu demnitate țara și neamul.

Pentru a avea o cursivitate și logică în prezentarea studiului, cartea este structurată în trei volume. Inițial, proiectul cultural LITERATURA HUNEDOREANĂ (de la începuturi până în prezent) a fost conceput în patru volume, într-un volum intenționând reunirea scriitorilor de carte tehnică, în marea lor majoritate cadre didactice universitare. Întrucât la momentul de față nu există nici un fel de informație „de plecare” adunarea materialului ar fi durat mult timp, întârziind tipărirea volumelor deja conturate. Ideea nu a fost abandonată, doar amânată, constituind un proiect viitor. În primul volum am încercat o sintetică analiză și clasificare a activității literare din județul Hunedoara, cititorul după lecturare putându-și forma o viziune de ansamblu atât cu privire la creația literară, reținând în același timp și principalele nume ale poeților și scriitorilor hunedoreni. Pe lângă prezentarea datelor biografice, a creației literare și a referințelor critice, am preluat din diverse ziare – acolo unde nu le-am putut realiza personal – interviuri realizate de Dumitru Velea și Marian Boboc din conținutul cărora rezultau numeroase informații ce completau imaginea, caracterul și spiritualitatea respectivului poet sau scriitor.

Cum era și firesc, în perioada cercetărilor făcute și a documentării materialului prezentat am pătruns mai mult, mai adânc, mai profund în „atmosfera scriitoricească”, pe care mi-o închipuiam că o cunosc. Nu mi-a plăcut deloc ce am descoperit. Multe orgolii, multe ambiții personale, multe judecăți pe care nu le-am putut înțelege. Se știe de când lumea că unitatea face puterea. De ce oare avem nevoie de tot felul de „Asociații ale scriitorilor” din care fac parte „și cine trebuie și cine nu trebuie” doar pentru că sunt plătitorii de cotizații din moment ce avem o Uniune a Scriitorilor? Dar nu este cazul să intru „la creație”...

Prezentarea scriitorilor și poeților hunedoreni se derulează în conținutul volumelor 2 și 3. Pentru a-i putea „distinge mai bine” am separat mânuitorii condeiului din Valea

Jiului de restul județului. Este regretabil că nu toți cei la sprijinul cărora am apelat au răspuns cu același interes și seriozitate la completarea și actualizarea propriilor fișe.

Normal ar fi fost, așa cum mi-am și propus inițial, ca fiecare persoană să aibă un text de prezentare raportat la numărul și valoarea cărților apărute. Nu a fost însă posibil să fie așa din cauza dezinteresului manifestat de unii...

Dacă „unii” au tratat cu totală indiferență eforturile de a încerca editarea unei lucrări cât mai cuprinzătoare și complete privind literatura hunedoreană, nu aceiași atitudine au manifestat-o... alții.

Sunt onorat să consemnez numele doamnei Maria Razba a cărei lucrare “Personalități hunedorene” m-a ajutat în conturarea listei de nume cu personalitățile literare hunedorene și a biografiilor acestora. Apoi, numele lui Dumitru VELEA, un prieten adevărat și o personalitate remarcabilă a culturii din Valea Jiului. Îmi face deosebită plăcere să subliniez numele prietenului, omului deosebit, poetului și scriitorului Eugen EVU datorită căruia am completat lucrarea cu cel puțin zece nume care altfel „îmi scăpau”. L-am mai simțit alături în munca depusă pe distinsul Valeriu BUTULESCU –scriitorul energic și prolific semnatarul „Cuvântului înainte”, cu care am putut verifica și corectitudinea mai multor texte. Apoi documentaristul Ioan VELICA, scriitorii Marian BOBOC și Mihai BARBU, poeta Mariana PÂNDARU și Denisa TOMA de la Biblioteca Județeană “Ovid Densusianu” din Deva, cărora le mulțumesc și pe această cale. Trebuie să amintesc numele doamnei prof. univ. Viorica Pamfil și preot prof. dr. Nicolae Neaga ale căror studii m-au ajutat la prezentarea detaliată a „Paliei de la Orăștie” despre care multă lume a auzit dar destul de puțini știu **despre ce este vorba**. Țin să mulțumesc de asemenea colegelor din cadrul redacției CURIERUL VĂII JIULUI și ZONA SPECIALA, două persoane speciale, Daniela

MIKLOS și Mihaela PUSOK pentru eforturile depuse la culegerea textului și punerea în pagină a materialului, realizarea copertelor și editarea de ansamblu a lucrării.

Mulțumesc oamenilor de bine care au sprijinit tipărirea acestor cărți – Consiliul Județean Hunedoara prin președintele Ioan Mircea MOLOȚ, Consiliul Local Petroșani prin primarul Tiberiu Iacob-Ridzi și SC EDY URSU SRL COMIMPEX prin Constantin FULGA, contribuind astfel la o meritată schimbare de imagine a Văii Jiului, țara și chiar comunitatea internațională, putând sesiza că în regiunea „lămpașelor de miner” s-a produs și se produce cultură de înaltă ținută, profundă moralitate și ridicată valoare.

Înainte de a vă lăsa să lecturați conținutul celor trei volume ale LITERATURII HUNEDORENE (de la începuturi până în prezent) care întrunesc peste 1260 pagini mai fac o precizare. Am fost întrebat de către diverși: „Ce se dorește a fi prezenta lucrare? Dicționar al scriitorilor? Antologie sau altceva”? (vol. I - 236 pg; vol. II – 440 pg; vol. III – 560 pg.)

Intenția autorului a fost la început de a realiza o prezentare a fiecărui scriitor sub forma unei „povești” care să cuprindă date biografice, date despre activitatea literară, aprecieri critice... A se vedea textele de prezentare a scriitorilor Valeriu BUTULESCU, Petre BIRĂU, Corneliu RĂDULESCU ș.a. adică o prezentare „mai literară”, plăcut citibilă. Nu am reușit din motivele pe care cu siguranță le bănuieți. Așa că răspunsul pe care-l pot da este că lucrarea de față nu este nici Dicționar și nici Antologie, sau altfel spus, pentru cine dorește, este și Dicționar și Antologie.

Oricum timpul și Dumneavoastră dragi cititori veți face – cred – cea mai obiectivă și potrivită clasificare... valorică, științifică și istorică.

Ștefan NEMECSEK

MIRAJUL AURULUI ȘI CĂRBUNELUI ÎN ȚARA ZARANDULUI ȘI VALEA JIULUI

O zonă minieră cu vechi tradiții cunoscută în țară și nu numai este zona Bradului din Țara Zarandului. Se spune că Munții Apuseni fac parte din sufletul românilor sunt munții lui Avram Iancu și ai lui Horea, Cloșca și Crișan. Din acești munți, de mii de ani s-au extras cantități imense de aur.

Povestea aurului este la fel de veche ca istoria omenirii. Mituri și legende despre aur pot fi găsite pe toate continentele. Rar, fastuos, inalterabil, ușor de prelucrat aurul a devenit pe întreaga planetă un simbol al puterii și bogăției. Pentru că i s-au atribuit calități divine, în lume s-a născut o adevărată mistică a aurului. Dorința de a poseda prețiosul metal a trezit patimi teribile urmate adesea, de mari nedreptăți sociale, de nelegiuri și chiar de crime.

Despre aurul din zona Bradului localnicii susțin că a fost malefic, deoarece de mii de ani de când se exploatează nu a adus nimic bun pentru această regiune.

În ampla sa lucrare „**Aurul românesc. Istoria lui din vechime și până astăzi**”, Ion Rusu Abrudeanu precizează că nimeni nu a putut stabili cu exactitate momentul când a început să se scoată aur din Munții Apuseni. Arheologii au descoperit că exploatarea aurului, prin spălarea nisipului aluvionar și prin exploatare subterană, se făcea încă din perioada neoliticului. Ciocanul de piatră descoperit în mina de la Măgura Căraciului

și toporul de piatră găsit în mina de la Musariu – ambele din zona Bradului – dovedesc că aurul se extrăgea încă de pe vremea culturilor Gumelnița și Decea Mureșului.

În aceeași lucrare Ion Rusu Abrudeanu consemnează existența minelor exploatare de romani la sud de comuna Băița, pe dealurile Cornet și Sfredelul, unde s-au găsit urmele unei importante colonii miniere. Aici s-au mai găsit urme de galerii săpate cu dalta și ciocanul, haldine și unelte de lucru ale minerilor. În apropierea Băiței, la Trestia se află „**Baia de Oase**”, unde s-au descoperit schelete legate cu lanțuri de fier, fapt ce dovedește că romani au folosit sclavii ca forță de muncă. La Baia de Criș și Țebea s-au descoperit urmele a numeroase spălătorii de aur, iar în mina de la Țebea pot fi văzute și astăzi galeriile făcute de romani, de 35 de centimetri lățime și un metru înălțime. În mina din localitatea Ruda au fost descoperite resturi de roți hidraulice, fragmente din pive utilizate la sfărâmarea minereului, bârne, trocuri de lemn, șterțuri de lut etc.

După perioada romană nu există prea multe informații despre mineritul din Munții Apuseni, deoarece după anul 271 e.n., când a avut loc retragerea Aureliană, minele de aur au trecut în stăpânirea locuitorilor rămași în zonă. Acestea sunt exploatare de către familii și grupuri de familii, care dispuneau, însă, de mijloace restrânse de exploatare.

În perioada medievală se vor impune o serie de reglementări legislative, care condiționau activitatea în minerit. Principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, a impus votarea în Dieta de la Budapesta, la 12 aprilie 1618, a unor măsuri prin care a asigurat străinilor libertatea mineritului și le-a acordat acestora înlesniri importante. Aceștia erau obligați să predea Oficiului de Schimb al Principatului a opta parte din aurul și argintul extras. Cei care puneau în exploatare o mină veche erau scutiți, timp de un an de orice fel de taxe și impozite,

inclusiv de serviciul militar, cu condiția să suporte financiar înarmarea unui anumit număr de ostași.

La rândul lor, după ce au ocupat Transilvania și Banatul, la sfârșitul secolului al XVII-lea habsburgii au trecut la impulsivizarea activităților de minerit. În anul 1722, împăratul Carol al III-lea a înființat Tribunalul Minier de la Zlatna, iar la 26 iunie 1747, împărăteasa Maria Tereza a pus în aplicare un nou regulament minier.

Mineritul din zona Bradului este confirmat și de mărturiile directe ale unor călători străini. În anul 1585 din ordinul principelui Ștefan Bathory numitul Filician Herberstein descrie amănunțit minele de la Almaș, Ruda, Brad și Băița. La 29 iulie 1782, trimisul Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit din Viena, Franz Joseph Muller von Rechenstein, dă informații precise despre minele Băița, Căinel și Baia de Criș, pe care le consideră ca fiind cele mai bogate în zăcămint aurifer din Europa. În 1780 geologul I.E. Fichtel, scrie că în poligonul aurifer al Munților Apuseni funcționau nu mai puțin de 98 de mine de aur, cele mai numeroase fiind în zona Bradului.

În 1912, la Berlin apare o lucrare scrisă de dr. ing. F. Schumacher un german care a lucrat în minele din zona Bradului, iar mai apoi a fost profesor la Academia de Mine din Freiburg (Germania). Din acest volum aflăm că la sfârșitul sec. al XVIII-lea, în localitatea Ruda a luat ființă Asociația Minieră „**Ruda 12 Apostoli**” care avea să exploateze mai apoi cel mai bogat perimetru aurifer din Munții Apuseni și unul dintre cele mai importante din lume. În anul 1884, proprietarii maghiari ai celor 128 cuxe (părți de participare deținute de fiecare asociat, drepturi de minerit) ale complexului „Ruda 12 Apostoli” se decid să iasă din afacerile miniere. Ei își vând cuxele cetățeanului german Klein Heinrich, care la rândul său, în același an, le vinde mai departe Societății germane „**Harkortschen Bergwerke und Chemische Fabriken zu**

Schwelm und Harkorten A.G. zu Gotha”, care devine proprietara tuturor cuxelor, și în consecință și a Asociației miniere „**Ruda 12 Apostoli**”.

Societatea Germană face din complexul minier „Ruda 12 Apostoli” cea mai importantă exploatare a metalelor prețioase din întreg Imperiul Austro – Ungar și din întreaga zonă centrală și sud-est europeană. Acest complex minier de mari proporții, unic în Europa de atunci, a fost capabil să producă între ani 1884 și 1911 nu mai puțin de 27.919 kilograme de aur. În anul 1912 se va obține cea mai mare producție anuală de aur, adică 2.002 kilograme din care 936 de kilograme reprezentau aur nativ.

Munca minerilor din acea perioadă era deosebit de dificilă. Aplecați, în genunchi, stând în picioare ori culcați pe spate sau întinși într-o dungă pe roca tare minerii făceau găuri în piatră cu un drug de fier lung de aproximativ 60 cm. și ascuțit la un capăt căruia îi spuneau sfredel, deși nu semăna deloc cu un asemenea obiect. Principala metodă de extragere a minereului din masivul muntos era **pușcarea** cu ajutorul dinamitei, materialul rezultat în urma pușcării era spart cu ajutorul unui ciocan, iar bolovanii zdrobiți se încărcau în „**râzne**” trase de cai până la locul de concentrare a transportului cu locomotive electrice. Sterilul care nu conținea minereu se arunca la gura minei, dacă nu era folosit în mină pentru lucrări de rambleiaj. Dacă minerul lucra în acord, acesta era obligat să-și cumpere dinamita, mecanismul de aprins și carbidul din indispensabila lampă de acetilenă, fără de care nu putea muncii în mină. În găurile sfredelite, „**băieșii**” introduceau dinamită, fiecare gaură era apoi detunată.

Pentru bărbații din zona Bradului, mina era un loc sacru, lucru explicabil deoarece pentru majoritatea dintre ei era singura sursă de venit. În mină nu se comiteau fărădelegi și nu intrau sub nici o formă femei. Când mergeau la mină, bărbații

erau salutați de copii, femei și bătrâni cu expresia „**Doamne, dă să dai de aur!**”, la care minerii răspundeau: „**Doamne dă!**”. Înainte de a intra în mină, mulți dintre mineri se așezau în genunchi și se rugau la Dumnezeu.

*

* *

În jurul aurului, minerii din Apuseni au țesut tot felul de povești fantastice. Una dintre credințele minerești este că în străfundurile pământului există niște duhuri, pe care minerii le-au numit **vâlvele băilor**. Acestea le arătau ortacilor care făceau fapte bune unde anume să lucreze pentru obținerea unui minereu mai bogat în aur. Etnograful Maria Botiș Ciobanu, scrie, în lucrarea ei „**Tara motilor. Legende și credințe**”, că vâlvele băilor prevestesc iminența unor dezastre. Ele pot lua diferite forme: un animal, un bărbat, un copil sau o femeie. Dacă vâlvele se arătau minerilor albe și strălucitoare asta însemna că minerii respectivi erau apreciați de aceste duhuri pentru credința lor în Dumnezeu. Din acest motiv, acestea le indicau ortacilor unde sunt filoane bogate în aur, cerându-le în schimb să păstreze secretul cu prețul vieții. Dacă vâlva se înfățișa neagră și întunecată, asta însemna că minerii cărora li se arăta erau răi la suflet, ea le aducea, în mod inevitabil, multe nenorociri.

*

* *

După terminarea primului război mondial, în întreaga lume s-a simțit o lipsă acută de aur. În perioada 1913 – 1920 două treimi din aurul monetar al lumii era deținut de S.U.A., Anglia, Franța, Germania și Rusia. În Europa, rezervele de aur monetar scăzuseră cu 35% în decurs de numai 7 ani. La sfârșitul primei conflagrații mondiale, firma germană care exploata minele din zona Bradului se confrunta cu mari dificultăți financiare fiind în pragul falimentului. Din acest motiv, în 1920 nemții se hotărâsc să vândă tot complexul

aurifer din zona Bradului. În această situație, înfruntând riscurile unui eșec de proporții societatea anonimă românească „MICA” – care la acea vreme era proprietara exploatărilor de mică de la Voineasa și a uzinei de sortare și măcinare de la Brezoi (jud. Vâlcea) cumpără de la firma germană în luna mai a anului 1920, minele de aur din zona Bradului, contra sumei de 15 milioane de mărci. Din acel moment, minierul din zona Bradului intră în cea mai frumoasă perioadă din întreaga sa istorie. Societatea „MICA” a preluat concesiuni miniere și perimetrele exclusive de explorare din localitățile Brad, Țărățel, Crișcior, Șesuri, Luncoiul de Jos, Luncoiul de Sus, Ruda, Ormindea, Vălișoara, Băița, Hărtăgani, Căinelu de Sus, Trestia, Stănjia, Țebea, Mesteacăn, Porcurea și Căraciu.

Tranzacția a fost privită la început cu mult scepticism în mediile de afaceri, mulți specialiști considerând-o păguboasă. Însă în timp relativ scurt toare profețiile negativiste au fost infirmate. Meritul revine în primul rând unei echipe de elită de ingineri și economiști români conduse de Ion Gigurtu, care era și președintele Consiliului de Administrație al societății „MICA”.

*

* *

La loc de frunte printre personalitățile care și-au pus amprenta asupra dezvoltării Societății „MICA” se află și inginerul german Adolf Sieber. Îndrăgostit de frumusețea locului, acesta a decis să nu se mai întoarcă în Germania și să rămână la Brad, imediat după ce firma germană „... **Gotha**” a vândut complexul aurifer. El și-a oferit serviciile conducerii noi societăți, iar la 17 decembrie 1921 este confirmat director general de către Consiliul de Administrație al Societății „MICA”. Personalitate carismatică, de mare prestigiu profesional, om integru și drept, Adolf Sieber a devenit în scurt timp eminența cenușie a Direcției Generale a Minelor, din

București dar și al Consiliului de Administrație al Societății „MICA”, instituții care îi solicitau sistematic avizul și sfatul, înainte de a lua decizii privind acțiuni și reglementări de interes major pentru minele de aur din România.

Din păcate Adolf Sieber s-a stins din viață prematur în 1935, în urma unui infarct suferit la București, într-o ședință a Direcției Generale a Minelor. La înmormântarea sa, în cimitirul din Brad, au participat mii de mineri și cetățeni ai Bradului, reprezentanți ai unor instituții locale și naționale. Din cronicile vremii aflăm că a fost o înmormântare cum nu s-a mai văzut până atunci în Brad. Interesant este că Adolf Sieber a fost înmormântat într-un mausoleu de o mare frumusețe arhitectonică, care și astăzi domină cimitirul din Brad.

Un loc important în cadrul Societății „MICA”, l-a avut și inginerul Ion Gigurtu. Născut în 24 iunie 1886, la Turnu Severin, Ion Gigurtu a urmat cursurile liceale la Colegiul Național „Carol I”, din Craiova, iar apoi a absolvit Academia de Mine din Freiburg și Academia de Mine Charlottenburg, din Berlin – două instituții de învățământ tehnic superior cu faimă mondială în acele vremuri. Ion Gigurtu a fost prim ministru al României, în perioada 4 iulie – 4 septembrie 1940. După venirea comuniștilor la putere, Ion Gigurtu a fost arestat și condamnat de aceștia la 15 ani de închisoare. A murit în pușcăriile comuniste, în anul 1959.

*

* *

Din lucrarea „**Monografia municipiului Brad**” scrisă de profesorul brădean Romulus Neag, aflăm că în anul 1920, imediat după ce a preluat exploatarea minieră aurifere din regiunea Bradului, conducerea Societății „MICA” a demarat un vast program de emancipare socială și culturală a populației din

cele 44 de localități de unde proveneau minerii. Această acțiune nu s-a făcut la întâmplare ci pe baza unui program conceput după criteriile științifice. Așa numita „doctrină socială” inițiată de Societatea „MICA” a fost un lucru unic în România acelor vremuri și s-a bazat pe patru direcții principale de acțiune: **sănătate, muncă, minte și suflet.**

Deși pare incredibil, nu a existat domeniu în care Societatea „MICA” să nu-și fi adus contribuția, astfel încât bunăstarea să se simtă până la nivelul fiecărui muncitor. Construirea liniei ferate Brad – Gurabarza a constituit primul moment deosebit pentru toți locuitorii din Brad și împrejurimi. Dacă până atunci minerii parcurgeau pe jos distanțe mari de la domiciliu la mină, acum ei aveau la dispoziție un mijloc sigur și rapid de transport. Cu ceea ce localnicii numeau trenulețul, circulau nu numai minerii, muncitorii și funcționarii ci și populația din satele zonei, făcându-se astfel o mai bună legătură între Brad, ca centru comercial, și localitățile din partea de est a Țării Zarandului. Din grijă pentru muncitorii și funcționarii Societății „MICA” în 1931 s-a înființat la Brad Casa de Economii și Împrumut a Muncitorilor, iar în 1932 a apărut Casa de Economii și Împrumut a Funcționarilor. Tot în acea perioadă la Gurabarza s-au ridicat blocuri și case pentru muncitori și funcționari. Societatea a acordat, în mod gratuit, lumină electrică din uzinele proprii pentru toate școlile și bisericile din Ținutul Zarandului, cărți de școală pentru copiii minerilor și pentru toți copiii săraci din zonă, respectiv 10 burse în fiecare an la Politehnica din Timișoara pentru studenții născuți în Zarand. În plus, Societatea „MICA” le-a oferit angajaților săi asistență medicală gratuită și ajutoare financiare pentru nașteri, nunți, accidente, boli și înmormântare.

Îngrijindu-se de sănătatea minerilor dar și din dorința de a combate tuberculoza, Societatea „MICA” a construit în urma inițiativei ing. Ion Gigurtu, între anii 1935 – 1938, pe dealul

Măgura din Brad un mare și modern sanatoriu TBC, cu o capacitate de 250 de paturi. Pentru construirea și înzestrarea lui cu mobilier, lenjerie, instrumente și aparatură medicală Societatea „MICA” a cheltuit peste 60 milioane de lei, o sumă imensă pentru acele vremuri, când un salariu mediu în țară era în jur de 3 mii de lei. Sanatoriul cu 3 etaje construit după modelul celor mai moderne construcții similare din străinătate a fost cel mai impunător lăcaș de sănătate din România acelor timpuri.

Pentru o scurtă perioadă de timp, la începutul anilor '20 președinte al Consiliului de Administrație la Societatea „MICA” din Brad a fost Octavian Goga, „poetul pătimirilor noastre”. Acesta a fost cooptat în Consiliu la data de 5 aprilie 1924. Pe la conducerea acestui Consiliu a trecut și mareșalul Alexandru Averescu.

Conducătorii Societății „MICA” au înzestrat toate satele din zona Bradului cu biblioteci pentru folosul minerilor și muncitorilor, la loc de frunte aflându-se Biblioteca „I. Gigurtu”, din Crișcior, dotată cu peste 5.000 de cărți. De asemenea, a desfășurat o campanie susținută pentru încurajarea și dezvoltarea agriculturii, pomiculturii, creșterii vitelor și a viermilor de mătase. S-a ajuns până acolo încât Societatea a acordat, gratuit, viermi de mătase fiecărui cetățean din zona Bradului, asumându-și obligația de a cumpăra, la prețul pieții, întreaga cantitate de mătase pe care oamenii doreau să o vândă. Pentru dezvoltarea sericiculturii, s-au distribuit gratuit locuitorilor 4.000 de puieți de duzi, iar pentru dezvoltarea pomiculturii li s-a acordat țărănilor și minerilor, în mod gratuit, arbori fructiferi. În vederea instruirii oamenilor, Societatea „MICA” a angajat ingineri agronomi, care aveau sarcina de a-i învăța pe țărani și pe mineri cum să practice o agricultură modernă. În acest sens, Societatea a organizat în zonă un vast câmp de experiențe agricole cu îngrășăminte artificiale, unde

țărani și minerii erau învățați cum să cultive diferite specii de plante și arbori.

În scopul încurajării creșterii vitelor, Societatea „MICA” a acordat tuturor comunelor din zona Bradului, în mod gratuit, reproducători de rasă. În fiecare an, s-au organizat mari expoziții de vite, la care luau parte conducătorii Societății, în frunte cu directorul general Ion Gigurtu, autoritățile administrative și prefectul județului. La aceste expoziții, țăranii care aveau cele mai frumoase animale căpătau, ca premii, o pereche de boi sau un cal, un plug sau o grapă etc. Pe lângă aceste expoziții s-au înființat stațiuni de montă moderne pentru vaci din rasa **Pinzgau** la Brad, Crișcior, Ormindea și Țărășel. De asemenea, pentru îmbunătățirea raselor de cai, a luat ființă în localitatea Valea Lungă o herghelie și o stațiune de montă.

Pe lângă toate acestea, Societatea „MICA” a zidit din temelii școlile primare din Zdrapți (în 1937), Gurabarza (în 1939) și Hărtăgani (în 1942), a donat bani pentru construcția și renovarea de biserici (numai pentru biserica din Brad a donat 1,5 milioane de lei), iar în septembrie 1938, a cheltuit 2 milioane de lei, pentru construirea unui cinematograf la Gurabarza, cu 150 de locuri. Tot în Gurabarza, în anul 1933, Societatea a ridicat un stadion cu o capacitate de 2.000 de locuri și a înființat Asociația Sportivă „MICA”, care avea șase secții: fotbal, tenis, volei, baschet, patinaj și schi. Cea mai importantă secție era cea de fotbal, a cărei întreținere costa un milion de lei anual. Având un asemenea buget, echipa de fotbal MICA Brad a ajuns să evolueze în Divizia A, în sezonul 1940 – 1941, unde s-a clasat pe locul 6. Vedeta echipei era Bazil Marian, care juca titular și în echipa României.

La „MICA” Brad au lucrat de-a lungul anilor mii de mineri necalificați, aceasta deoarece specificul activităților din subteran nu cerea o pregătire specială. Pe lângă asta, mulți mineri priveau munca în mină ca o activitate auxiliară, ei

nefiind interesați să se dezvolte profesional. Dintre minerii necalificați, unii vor reuși în timp, datorită experienței practice dobândite, să fie selectați pentru a îndeplini însărcinări pe care numai specialiștii le primeau. Un document al societății, din 11 noiembrie 1944, ne arată că, în momentul angajării, un muncitor în subteran era încadrat la categoria „**curățitor**”. După aceasta urmau, în ordine, categoriile: vagonetar, ajutor minier și miner – aceasta din urmă fiind cea mai mare categorie. Pentru lucrările de întreținere existau 4 categorii de muncă: ajutor bărdaș, bărdaș, ajutor zidar, zidar. Interesant este că avansarea profesională se făcea de la curățitor la vagonetar. Ajuns la categoria vagonetar, minerul putea urma trei căi: spre ajutor minier și apoi miner, spre ajutor bărdaș și apoi bărdaș, spre ajutor zidar și apoi zidar. Stagiul pentru fiecare categorie era, în medie, de doi ani. Uneori, însă, acesta se scurta, dacă muncitorul dovedea pricepere în activitate.

Un lucru este cert: la Societatea „MICA” nu oricine se putea mândri că a ajuns la categoria „miner”. Acest fapt este dovedit de o evidență cu efectivul societății pe categorii de angajați, din care rezultă că, în anul 1947, dintr-un total de 3.888 de angajați cât avea „MICA” Brad, doar 577 aveau categoria „miner”.

Societatea „MICA” poseda, în perioada interbelică, trei cazinouri: la Gurabarza, la Brad și la Musariu. În aceste locuri se țineau balurile, la care accesul se făcea numai pe bază de invitație.

Societatea „MICA” a căutat să asigure un nivel de trai cât mai bun pentru angajații săi. Astfel, în afară de salariu, minerii mai primeau o primă de opt lei pe schimb de lucru, un spor de 50% peste salariul pe care-l aveau în cazul în care munceau suplimentar peste cele opt ore zilnice, ajutor familial – cuprins între 2,35 și 7,81 lei pe schimb de lucru, după categoria de muncă și numărul membrilor de familie, ajutor de înmormântare de 600 de lei pentru soție, de 400 de lei pentru

copiii peste 14 ani și de 300 de lei pentru copiii sub 14 ani, gratificații constând într-un salariu dublu, acordat cu acordul Consiliului de Administrație. În plus minerii care nu aveau locuință proprie, primeau casă în coloniile Societății, cu o chirie redusă, cuprinsă între 10 și 120 de lei lunar. De asemenea, aceștia mai primeau, în mod gratuit, energie electrică și material pentru încălzit.

Pensia maximă care se asigura angajaților – după 35 de ani de serviciu, pentru cei de la suprafață, și de 28 de ani, pentru cei din subteran – era de 65% din ultimul salariu încasat.

Salariile variau și ele, în funcție de categoria de încadrare. Astfel, un miner avea un salariu brut cuprins între 3.750 și 7.500 de lei, un inginer avea între 6.000 și 24.000 de lei.

La toate aceste realizări se mai adaugă și altele, care, din lipsă de spațiu, nu mai pot fi amintite. Un lucru este cert. Ceea ce au reușit să facă conducătorii Societății „MICA” pentru zona Bradului nu a mai făcut nimeni pentru vreo zonă din România acelor timpuri. Unii autori susțin că volumul total al investițiilor făcute de Societatea „MIICA” în zona Bradului, între anii 1920 și 1948, se ridică la fabuloasa sumă de două miliarde de lei.

În ce privește prețul aurului toți producătorii din România, în frunte cu Societatea „MIICA” Brad au fost, atât pe parcursul perioadei interbelice, cât și după cel de al doilea război mondial, la discreția politicii duse de Banca Națională a României, trebuind să accepte din nevoia de a-și valorifica producția, condițiile impuse de bancă. Acest lucru va face ca prețul de achiziție al kilogramului de aur să aibe valori sub cota pieței mondiale. Cercetătorii de astăzi au descoperit în arhive că, în 1919, aurul brădean a fost achiziționat de Banca Națională cu 17.000 de lei kilogramul, în condițiile în care, la Londra prețul aurului depășea 25.000 de lei/kg. În 19 aprilie

1921, printr-o decizie a Ministerului Industriei și Comerțului, prețul aurului s-a stabilit la 27.000/kg., în condițiile în care pe piața din Londra – unde se stabilea prețul aurului în întreaga lume – acesta era de 34.500 lei/kg. Faptul că exista o mare diferență între prețul oficial, al Băncii Naționale, și cel de pe piața internațională, a creat mari tensiuni. La începutul anilor '20, în zona Bradului s-a dezvoltat un comerț clandestin, iar aurul se ducea în străinătate prin contrabandă. În plus, la minele din zona Bradului s-au înmulțit mult furturile, hoții fiind greu de prins, în condițiile în care o cantitate de aproape 20 de kilograme de aur putea fi depozitată într-un spațiu mic, de un decimetru cub.

În contextul a ceea ce am prezentat mai sus, este de remarcat faptul că la sfârșitul anului 1921, „MICA” Brad va oferi Băncii Naționale a României 2/3 din producția lunară, cu o reducere a prețului de achiziție de 15% la kilogram, față de prețul standard de pe piața mondială. Oferta a fost refuzată, fapt care a creat o mare nemulțumire în rândurile conducătorilor societății, care se vedeau obligați să țină aurul în stoc, deoarece Banca Națională nu le dădea voie nici să-l vândă unor bănci de peste hotare, uzând de dreptul ei de preempțiune asupra producției de aur românesc. De abia în anul 1922, Guvernul României a consimțit exportul de aur din minele României, însă pe o durată scurtă, de doar o lună. Societatea „MICA” va vinde în această perioadă de timp băncilor străine o tonă de aur fin, de cea mai bună calitate. Cu suma obținută conducătorii Societății au reușit să achite integral, către firma germană „...Gotha”, prețul de cumpărare a perimetrului minier „Ruda 12 Apostoli”, de 15 milioane de mărci, și să-și amortizeze întreg capitalul investit în concesiunile de mică.

Referitor la problemele legate de prețul aurului, există două studii valoroase, realizate în anii 1940 și 1944, de I.I. Lăzărescu „**Considerațiuni asupra dispozițiilor luate de stat**

pentru mărirea producției de aur în România”, respectiv Ioan Marin „**Aurul și prețul lui**”, care fac un istoric al modului în care a evoluat atitudinea autorităților române față de industria extractivă și valorificarea producției.

Din aceste studii aflăm că, după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, România a ajuns, datorită aurului de la Brad, Săcărâmb, Zlatna, Abrud și din regiunea Maramureș, pe locul doi în Europa, după Uniunea Sovietică.

Imediat după terminarea celui de al doilea război mondial, expansiunea socio – economică din zona Bradului a fost curmată brusc. În vara anului 1948, după 28 de ani de activitate Societatea „MICA” a fost naționalizată de regimul comunist. În momentul în care au parcurs inventarul Societății, cu toate bunurile mobile și imobile, comuniștii au constatat cu stupeoare că acesta se întindea pe nu mai puțin de 506 pagini.

În perioada interbelică, Mina Gurabarza, de lângă Brad, era singura mină din România în care se găsea aur nativ. Acesta este aurul care apare sub forma de pepite aurifere, sau cu o concentrație de peste 300 de grame de aur la tona de minereu.

Imediat după naționalizare, comuniștii au acordat subvenții mari pentru prospectarea, exploatarea și prelucrarea aurului. În 1952 s-a înființat la Brad Combinatul Minereurilor și Metalurgiei Neferoase, care avea în subordine toate întreprinderile cu profil aurifer din centrul și sud-vestul țării. Începând cu anul 1955, acest combinat se va numi Trustul Aurului și va avea în subordinea sa toate exploatările miniere din țară. În dorința de a avea un control strict asupra producției de aur, comuniștii decid să treacă Trustul aurului în subordinea directă a Ministerului de Interne, director general fiind numit colonelul Tesler, un militar de carieră, care va impune

salariaților un regim de activitate sever, specific cazarmelor militare.

Din acest moment, pentru a se depăși planurile de producție impuse de partid, în zona Bradului începe o goană nebună după aur, care duce la o exploatare nemiloasă a sa. Se înregistrează producții record, ajungându-se, în anul 1959, la o depășire a planului de producție cu peste o tonă de aur pe an.

Trecerea de la economia socialistă la cea de piață liberă s-a făcut cu mari suferințe în zona Bradului. Întreprinderea Minieră Barza, devenind sucursală a Companiei „Minvest” Deva, renunță la perimetrele mai sărace în conținut auro-argintifer și se concentrează pe cele cu o productivitate mai mare. În prezent, triumhiul aurifer al Munților Apuseni, cunoscut sub numele de Abrud – Zlatna – Brad, este istorie. Minele s-au închis, iar oamenii au fost trimiși în șomaj. În zona Bradului, exploatarea aurului s-a sistat, iar foștii mineri trăiesc fiecare cum pot.

Mirajul aurului și goana după exploatarea sa nu mai interesează pe nimeni acum. Orașul Brad, așezat altă dată pe o mină de aur, arată în prezent dezolant. Străzile sunt în majoritate sparte, clădirile sunt cenușii, iar oamenii par resemnați în fața viitorului, care nu se arată deloc bun. Dacă-i întrebi, foarte puțini mai știu cine a fost Gigurtu și Sieber sau ce a reprezentat pentru orașul lor Societatea „MICA”. În schimb, cei mai în vârstă știu că, numai în ultimii 200 de ani, mii de tone de aur din zona Bradului au ajuns în băncile din Budapesta, Viena, Berlin, Paris sau Londra. Asta-i doare cel mai tare. Dacă-i întrebi, însă, cum este posibil ca într-una dintre cele mai bogate zone în aur din lume să fie atâta sărăcie, nimeni nu-ți poate da un răspuns. Doar bătrânii mineri știu un singur lucru: **aurul e blestemat și aduce numai nenorociri.**

*

* *

În partea de sud a județului Hunedoara, într-un triunghi care s-a dovedit a fi de aur, la granița dintre Transilvania, Banat și Țara Românească se situează un spațiu geografic și uman cunoscut generic sub denumirea de *Valea Jiului*, regiune care și-a câștigat pe drept renumele de țara diamantului negru.

Ținut hulit de mulți, cântat de puțini, dar atrăgându-i pe toți deopotrivă, Valea Jiului, a fost, este și probabil va mai fi, o îmbinare fericită sau nu, între auster și exuberanță, aspru și blând, bogăție și sărăcie, viață și moarte, eternitate și efemer etc.

Vechi drum de legătură între cele două versante ale Carpaților Meridionali, cu priveliști aspre și mărețe, Valea Jiului este o străveche vatră de locuire, care a găzduit multe întâmplări și multe personalități. Străbătut de oști, chervane și turme, străjuită de cetăți și tunuri, a devenit în ultimul secol și jumătate cetatea cărbunelui românesc, adăugând la măreția aspră a naturii îndrăzneala faptei omenești.

Iar esența și devenirea acestui spațiu au fost sintetizate de marele cunoscător al zonelor miniere și al oamenilor lor, Geo Bogza care în *Oameni și cărbuni în Valea Jiului* va spune: **„Măreț acest ținut cu munți de la o zare la alta... în ale căror măruntaie sunt urme mult mai vechi care îi duc trecutul până la depărtări de milioane de ani. Atunci la picioarele Parângului, păduri întregi au fost în înghițite pentru ca astăzi să fie iarăși scoase la lumina zilei, sub forma concentrată și cu u număr infinit mai mare de calorii, a cărbunelui”**.

Un spațiu aparținând Munților Carpați, străjuit de piscuri, unele semețe, s-a născut pentru a intra în istorie în clipa când căbunele i-a incitat pe oameni să îl scoată la lumină,

lucru izvorât din curiozitate, dar mai ales din necesitatea de a da o nouă speranță de viață. *Piatra care arde* a dat un nou sens acestui spațiu ancestral, i-a influențat decisiv nu numai nașterea istorică, dar și evoluția și totul a stat până acum aici sub zodia acesteia.

Cărbunele a fost cuvântul magic care a influențat oameni și destine și din această perspectivă credem că trebuie privită Valea Jiului, istoria acestor locuri, cu oamenii și faptele lor, căutând să găsim numitorul comun a tot ce s-a întâmplat și produs aici și să așezăm acest important spațiu carbonifer al României la locul pe care îl merită pentru contribuția adusă la dezvoltarea țării în ultimii peste 150 de ani.

De aici și îndemnul de a nu-l nega și, dincolo de imaginea mai mult sau mai puțin fastă pe care a produs-o, să credem în continuitatea sa, poate, ca spațiu absolut al cărbunelui, dar și ca zonă aptă să pună în continuare cărămizi necesare la temelia evoluției României spre modernitate.

Valea Jiului este rezultatul cărbunelui, fiind cunoscută astăzi aproape exclusiv ca un spațiu al mineritului început în epoca modernă, iar istoria sa nu începe doar de la mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu începutul exploatării industriale a acestuia.

Puțini sunt cei care s-au ocupat de istoria Văii Jiului până la descoperire cărbunelui la mijlocul secolului al XIX-lea. Desigur apare ca necesară întrebarea dacă până atunci a fost istorie pe aceste meleaguri.

Cărbunele este cel care a dat un sens spațiului intramontan al Văii Jiului, dar acest lucru nu ne îndreptățește să considerăm că până atunci în această zonă nu a existat istorie. De la mijlocul secolului al XIX-lea am spune că istoria acestui ținut se îmbogățește, se accelerează. Sunt anii care consemnează începutul unei epoci cu totul deosebite în viața depresiunii, a unei epoci de radicală transformare a acesteia dintr-un ținut silvo-pastoral în cel mai important bazin

carbonifer al țării din ultimul veac și jumătate. Avea să fie o transformare pornită din adâncuri, care s-a întins treptat, fără să lase la o parte nici dealurile cu poienile lor, nici râurile cu apă cristalină, nici oamenii cu satele, ocupațiile și obiceiurile lor seculare, nimic din ceea ce aparține acestui străvechi pământ românesc.

Că a existat o populație și o istorie a acestui spațiu – muntos, dar nu sălbatic, cu o climă rece, dar nu aspră, cu ape și păduri care îl fac apt pentru viețuirea umană – înainte de descoperirea și folosirea cărbunelui este un fapt dovedit de urmele materiale găsite în săpături arheologice sau conservate la suprafață, de elementele de toponimie și hidronimie, etnografice și folclorice din cuprinsul zonei și mai ales de poziția geografică care a permis oamenilor să găsească locuri de viețuire și cele necesare traiului. În același timp a avut importanță strategică și comercială, prin depresiune făcându-se legătura între târmurile de pe cele două versante ale Carpaților.

Teritoriul a fost locuit din antichitate, lucru dovedit în primul rând de descoperirile arheologice făcute în anii 1860-1870, în perioada construcției căii ferate Simeria – Petroșani. Materialul arheologic acoperă o perioadă ce începe în paleolitic – materialele din Peștera Bolii – și se încheie cu secolul al IV-lea d. Ch.: obiecte de bronz, coarne de cerb, oase de mistreț pietrificate, vase de lut, securi și alte obiecte de piatră, fibule de bronz și de argint, unelte de fier, un mormânt rudimentar cu două schelete, o lespede de mormânt roman, unelte de spălat aurul și un jilip de brad, resturi de vase grecești și moriști de măcinat grâu, o statueta din bronz aurit – considerată de către istoricul Teglas Gabor ca reprezentând pe zeul războiului Ares sau pe Alexandru Macedon – și un număr impresionant de monede grecești și romane de aur, argint și bronz acoperind perioada secolelor III î Ch – IV d. Ch. Despre descoperirile

arheologice din Valea Jiului se mai amintește și în legătură cu opt culturi de bronz, aparținând perioadei de început a epocii fierului, descoperite în zona gării Petroșani în perioada construcției căii ferate Simeria – Petroșani și printr-un inventar al tezaurilor monetare sau pieselor descoperite în secolul al XIX-lea sau mai târziu despre care se cunoaște unde se află astăzi. Trebuie menționată apoi cetatea dacică de la Bănița, pe dealul Bolii la 1.000 m altitudine, cea mai sudică din sistema de cetăți ce protejau marele centru economic, politic și cultural-religios de la Sarmizegetuza Regia. Ea a fost fortificată treptat, din secolul I-II-lea î. Ch. și până la domnia regelui Decebal (87-106), cu pietre aduse de la Sântămăria Orlea, de la peste 50 km distanță, și a fost distrusă, probabil, în primul război daco-roman din anii 101-102, când cavaleria maură a lui Lucius Quietus a pătruns în Valea Jiului, venind pe defileul Jiului și prin pasul Vâlcan pentru a învălui capitala Daciei pe la sud.

O parte din materialul încorporat în construcție a fost folosit în anul 1868 la construcția podului de piatră de pe lângă peșteră și a tunelului din apropiere pe traseul căii ferate Simeria – Petroșani, ca și de diferiți particulari la construcția caselor – de exemplu la fundația casei *Moise* și a preotului Avram Stanca din Petroșani.

Că a existat o continuitate de viață aici din vremea dacilor și romanilor, o dovedesc obiceiuri și tradiții țărănești: casa clădită ca și la daci din bârne necioplite, încheiate cu îmbucături la capete, casa de formă pătrată, dreptunghiulară, ovală, cu acoperiș din *praștilă*, de brad, fără coș de fum; uneltele țaranului au fost până la începutul secolului al XX-lea din lemn; plugul de lemn și carul cu roți de butuci neferecate au existat până în anii 1870; se bea din bote sau ciubere de lemn cu caucuri din lemn de paltin și se mânca din blide și cu linguri de lemn. Îmbrăcămintea amintește, poate cel mai mult de ascendența dacică și se aseamănă într-o mare măsură cu cea a dacilor de pe columna lui Traian: bărbatul purta cămașă din

cânepă, încinsă peste mijloc cu brăcinar de lână sau șerpar de piele și cioareci de lână strânși cu curele sub genunchi, iar în picioare purta opinci. Iarna purta cojoace lungi până la glezne, cu lână în afară, iar pe cap se acoperea cu căciuli mari de oaie, cu lână afară. Femeile purtau o tunică lungă de cânepă și peste ea alta mai scurtă de lână, încinsă peste mijloc cu brâu de lână, iar pe cap o broboadă albă de in sau cânepă, în formă de turban, o îmbrăcămintă care și-a păstrat mai bine caracterul daco-roman¹.

Există, de asemenea, o moștenire geto-dacică în concepția populației despre nemurire și fericirea veșnică, în fumigația care se face la 9 martie, de ziua celor 40 de Mucenici; o asemenea influență, posibil romană, întâlnim în desfășurarea Nedeilor care se organizează în Valea Jiului în toate satele, de la Paști la Rusalii, în fiecare duminică în alt sat, la fiecare participând lumea din celelalte sate, în special tineretul. Festivitatea este însoțită de pomeni în cinstea morților, cu jocuri și cântece, odinioară și cu târg de fete; se presupune că obiceiul este în legătură cu târgurile săptămânale romane – Nundinae, Novendinae, Novediales – influența slavă transformându-le în Nedele, și de aici forma de azi, Nedeie. Țăranii au păstrat și alte obiceiuri care vin din vechime cum ar fi faptul că la cununie mirele stă cu căciula pe cap, iar mireasa acoperită la față cu broboadă albă, obicei desființat în anul 1897; bărbatul merge călare, iar femeia pe jos; povara desagilor o duce femeia, iar bărbatul merge cu bâta în mână; utilizează de asemenea termeni foarte vechi: vrană, slobod, nea, mazăre, tecănie, ogradă, tindă, poneavă, nărod, noatin, ogoire, straiță, zlătar, vătrai, gonit, cucuruz, muiere, a vorovi etc. Zona a influențat de altfel și sistemul de sate, așezate răsfirat pe firul

¹ *Baron, Mircea, Valea Jiului. Realitate social-economică și istorică, în Tradiție și continuitate în țara "Pietrei care arde", Petroșani, 2005.*

văilor sau risipite pe dealuri, iar izolarea avea și inconveniente, obligându-i pe țărani să-și amenajeze gospodăriile întărite, în ocol închis, pentru a-și ocroti cât mai bine avutul de răufăcători și de slăbiciuni.

În acest scop țărani și-au grupat construcțiile gospodărești pe un spațiu restrâns, în jurul unei curți pătrate sau poligonale, iar între construcțiile principale se găsesc anexe și șoproane ai căror pereți exteriori înalți, de bârne, împreună cu gardul de piatră, închid complet curtea, ca într-o mică fortăreață din lemn și piatră. Caracteristică este existența pe lângă aceste gospodării cu ocol închis și întărit, în care casa de locuit avea de obicei două încăperi – odaia de locuit și cămara, cu geamuri acoperite cu piele de oaie curățită, iar în fața casei se găsea prispa, totul așezat pe fundația de piatră de râu în care putea fi beciul – a construcțiilor pastorale din afara satului, întâlnite în zona pășunilor alpine în care oameni își țin vara, în comun, animalele. În zona sălașelor aflate la jumătatea muntelui și uneori în apropiere de sat, unde se strânge fânul pentru iarnă, existau adăposturi pentru oameni – coliba – ce putea avea două încăperi, una folosită ca odaie de locuit și cămară și alta pentru adăpostul animalelor – staul.

Marea surpriză, care ne permite să vorbim de continuitate și, păstrând proporțiile, de o tradiție minerească în Valea Jiului, o reprezintă exploatarea aurului,, activitatea posibilă în care s-au îngrămădit pe malul apelor aluviuni cuaternare în care s-au găsit pepite de aur.

Pentru a ajunge în zona auriferă a Apusenilor, istoricul Teglas Gabor credea că grecii au trecut fie prin defileul Oltului la Turnu Roșu, fie de la Dunăre, spre interiorul Daciei, pe Jiu în sus. Că grecii au fost sau au trecut prin Valea Jiului ne-o dovedește descoperirea în Pasul Vâlcan a unui bust de bronz aurit, ce înfățișează un luptător cu coif și scut reprezentându-l probabil pe zeul Ares sau pe Alexandru Macedon, operă ce putea fi atribuită lui Lysip (sec. IV î. Ch). Ce putea să atragă în

această zonă pe niște greci, probabil bogați, care au lăsat sau au pierdut (!) aici o lucrare atât de remarcabilă a unuia din cei mai mari sculptori ai antichității grecești? Probabil atât de invidiatul aur pomenit de Herodot la agatârși. Teglas Gabor arată că la baza pasului Vâlcan, în sus până la Uricani și în jos până la Iscroni, între Maleia și Jieț, dincolo de Petroșani, până la picioarele Parângului, se puteau vedea, la începutul secolului al XX-lea, urme, de dimensiunea unor case cu etaj, a spălătoriilor de aur care reprezentau locul de la suprafață al exploatărilor de aur din epoca primitivă. Prezența și influența grecilor asupra Văii Jiului, în ciuda mării distanțe care îi despărțea de zona coloniilor pe care le înființaseră pe litoralul Mării Negre, se mai poate exemplifica și prin monedele descoperite în Valea Jiului, la Peștera Bolii – 14 monede thasiene de imitație – dar mai ales la Petroșani – 200 tetradrahme barbare de imitație și 200 monede thasiene de imitație. Prezența grecilor nu putea fi însă decât un episod și probabil că exploatarea aurului din nisipul aluvionar s-a practicat în Valea Jiului, ca și într-o parte a Daciei, o lungă perioadă de timp. La ceea ce spunea Teglas Gabor, mai ales despre zona Văii Jiului de Vest, se pot adăuga afirmațiile lui J.F. Neigebaur care vorbea de extracția aurului de-a lungul pârâului Jieț: pe dealurile dintre Jiul de est și Jieț l-au întâmpinat urme străvechi ale exploatării aurului, galerii săpate în stâncă cu târnăcopul de sfărâmat piatră. Un astfel de târnăcop, a cărui construcție pare a fi mai veche decât cea romană, a fost donat în urmă cu decenii Muzeului din Deva de către conducătorul minelor din Valea Jiului, Thallatsek Francisc. Tot la Jieț s-au găsit și unelte folosite la spălutul aurului printre care și un jilip de brad, donat și acest Muzeului din Deva. La poalele masivului Parâng, pe Jieț, s-a descoperit un bazin de colectare a apei necesare spălării aurului, numele locului fiind până azi Hududeu (hudă=gaură, termen de esență

indo-europeană).

Activitatea a continuat și în perioada stăpânirii romane. Se cunoaște modul metodic în care romanii au organizat viața economică a Daciei în general, mineritul în special și, cu precădere, mineritul auro-argintifer. Se știe, de asemenea, că pe lângă exploatarea subterană, romanii au stimulat și extracția aurului prin metoda spălării din nisipul aluvionar, pentru că se obținea mai ușor și fără cheltuieli mari, apoi pentru că, în comparație cu aurul extras din mină ce avea între 17-22 carate, cel aluvionar avea 23-23,5 carate. Cunoscând și găsind spălătoriile din vremea dacilor, romanii au continuat probabil activitatea, dovadă descoperirile în 1884 și 1914, în urma unor săpături în fostele spălătorii de aur de la poalele Vâlcanului a două busturi de bronz, care reprezintă pe Marte, zeul războiului, a tezaurilor monetare romane descoperite la Jieț – Popi, Lonea și Pasul Vâlcan, a urmelor unui atelier meșteșugăresc local la Vulcan – Crivadia.

Minerii locali săpau puțuri sau gropi pentru a ajunge sub masa de pietriș sau între straturile subsolului la nămolul de culoare galben-verzuie în care erau amestecați nugeți de aur. J.F. Neigebaur, care a trecut prin Valea Jiului, arată că, „aici se observă foarte bine așa zisele mine și mai multe gropi cu un diametru de șapte picioare și tot atât de adânci, așezate în rânduri paralele. Unii susțin că aici au fost spălătorii de aur. Alții că acestea sunt din timpul romanilor”.

Deși mărturiile pentru secolele următoare lipsesc și deci Valea Jiului nu este menționată, totuși tradiția mineritului aluvionar a continuat fără întrerupere, dată fiind valoarea deosebită a aurului, existența elementului local specializat ca și a noilor stăpâni interesați a valorifica această bogăție. Încă dinainte de 1438 cnejii Cândea din Râu de Mori au folosit pământurile, livezile, fântănele, pădurile și munții Văii Jiului ca moșii primite de la regii unguri. În anul 1493 ei obțin confirmarea acestor bunuri de la regele Vladislav II (1490-

1516), dar în anul 1501, la punerea în posesie oficială a acestor bunuri, alte familii de cneji români din Țara Hațegului s-au opus și au dobândit și ei părți din Valea Jiului: pământ, livezi, fânețe, păduri și locuri de spălat aurul (auri lavatorum, ibidem situm) pe Jiul de Vest și pe cel de Est (fluvios Olahsyl et Zekelsyl). Poate că, tocmai în vederea acestor exploatari de aur, să fi obținut Mihail Kendeffy în anul 1504 autorizația regelui Vladislav II de a aduce din Țara Românească 12 corturi de țigani pentru a-i așeza ca iobagi pe moșiile sale, lucru posibil, dacă ne gândim că în Țara Românească și Moldova – este drept informația este pentru secolele al XVII-lea, al XVIII-lea – țiganii rudari se ocupau cu spălarea aurului din nisipul aluvionar și domnia le confirma această ocupație în schimbul unei cantități de aur. Faptul că spălătoriile de aur din Valea Jiului sunt menționate în actele de cancelarie emise la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea înseamnă că acestea erau bine cunoscute și căutate.

Pe lângă actul deja amintit din anul 1501, trebuie menționate o serie de alte documente din secolele XVII-XVIII care ne arată că o parte însemnată a locuitorilor se ocupau cu spălatură aurului. Dintr-un document emis la 20 noiembrie 1513, se constată că spălătorii și minierii de aur ai unor nobili din districtul Hațegului au fost obligați să predea stăpânului lor feudal 10% din metalul nobil obținut. Restul produsului obținut le era preschimbat pe domeniul Hunedoarei, margraful Gheorghe de Brandenburg bucurându-se și de acest privilegiu. Privilegiul său nu este respectat de mulți nobili, inclusiv de voievodul Transilvaniei, Pentru Pereny, care a dat ordin oamenilor săi ca tot aurul spălat din apa Jiului și a afluenților săi, să-l ia pe seama lui; acesta construiește în anii 1528-1529 turnul – cetate de pază și observație de la Crivadia, o construcție circulară, de piatră, pe mai multe nivele, cu un diametru de 13,5 m care străjuia drumul ce intra/ieșea din

Valea Jiului spre Țara Hațegului, realizat se pare pentru vămuirea carelor ce foloseau Pasul Vâlcău pentru a trece din Țara Românească spre Transilvania și invers, pentru apărarea de insursiunile dinspre sud și pentru a strânge aurul datorat de spălătorii din Valea Jiului. Socotelile anilor 1512,1513,1517 ne ajută, printre altele, să cunoaștem pe districte proporția aurului preschimbat. Jiul și afluenții săi dădeau aproape jumătate, sau chiar mai mult, din aurul preschimbat în districtele domeniului Hunedoara.

Dintr-un document din anul 1560, *Lista lui Iona Czemntes din Cluj despre minele și spălătoriile de aur*, cel mai complet izvor despre geografia aurului românesc din Evul Mediu, aflăm menționată, ca zonă de exploatare a aurului din comitatul Hunedoarei și Valea superioară a Jiului, iar în 1717, Samuel Koleseri în *Auraria Romano-Dacica* numea Jiul ca unul dintre râurile pe care la începutul secolului al XVIII-lea se spală aur. Și un ultim document care atestă o asemenea preocupare este din 1934 când prin Decretul Regal nr. 3156/21 noiembrie, locuitorul din Valea Jiului, Valer Pop, obține aprobarea să exploateze un perimetru aurifer.

Din păcate, deocamdată alte mărturii despre Valea Jiului, în afara celor lingvistice, a portului și obiceiurilor nu avem pentru intervalul secolelor al IV-lea și al XIV-lea. Se poate ca migrațiile să fi stins și aici, ca și în alte părți, rosturile populației, dar prin păduri tot trebuie să fi rămas păstori și vânători, culegători de aur, care să continue viețuirea și ocupațiile specifice acestei zone montane și să producă mărfurile pentru care însuși grecii s-au avântat până aici: blănuri de animale, miere, lână, ceară, păstrăvi, aur, lemn și produse de lemn etc. Sebastian Stanca vorbește chiar de Țara Jiului, posibil să fi existat între celelalte țări românești din spațiul transilvănean, ținuturi care dețin în prima perioadă a dominației maghiare un statut privilegiat, manifestat printr-o largă autonomie, poate și fiindcă aveau menirea de a apăra

granițele.

Că zona este importantă economic și strategic ne-o dovedesc mărturiile de după secolul al XIV-lea și mai ales lipsa continuă pentru a o poseda.

Oricum Valea Jiului reintră în istorie în contextul năvălirii mongole de la 1241-1242 și a consecințelor acesteia. Diploma Cavalerilor Ioaniți din 1247, act ce încearcă juridic să împingă stăpânirea maghiară și la sud de Carpați, sprijinindu-se pe așezarea în anumite părți a Cavalerilor Ioaniți, ne vorbește de *terra Hrszoc cum pertinentibus suis* [Țara Hațegului cu pertinențele (anexele) sale]. Istoricul Radu Popa considera, pe baza unor documente din secolul al XVI-lea, că *pertinențele* Țării Hațegului cuprindeau printre altele și depresiunea de la izvoarele Jiurilor, iar importanța zonei era recunoscută de regalitatea maghiară.

Se mai știe, de asemenea, faptul că versantul spre Țara Românească al Munților Parâng, aparținea până în această perioadă Mănăstirii Tismana, zona fiind dăruită acesteia în anul 1465 de către domul Radu cel Frumos (1462-1473), cu obligația ca locuitorii care vor paște vitele în acest ținut să plătească monahilor mănăstirii, ceea ce este după obiceiul românesc.

O altă mărturie importantă despre Valea Jiului este actul emis la 9 iunie 1520 la Târgoviște de către domnul Țării Românești, Neagoe Basarab (1512-1521), care este rezultatul întâlnirii unei comisii mixte la Merișor, în urma înțelegerii dintre domnul Țării Românești și voievodul transilvaniei Ioan Zapolya (1510-1526), cu scopul de a fixa pentru prima dată granița între cele două teritorii românești de la apa Oltului până la Rușova (Orșova), pe culmea munților. Ca un semn al intereselor particulare pe care le au în această zonă, poate fi reținut faptul că între cei 8 delegați ai lui Ioan Zapolya au fost și nobili aleși dintre nemeșii Hațegului.

Dacă exploatarea aurului în Valea Jiului este o realitate antică, medievală, și oarecum, romantică, adevărata vocație a acestor meleaguri se dezvăluie o dată cu expansiunea capitalistă în care cărbunele devine carburantul vital pentru dezvoltarea industrială. Imperiul Austro-Ungar impune în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o puternică dezvoltare a extracției cărbunelui în această zonă, prin societatea „Salgo Tarjan”, cea mai puternică societate din Ungaria acelor vremi². Minele de cărbuni, moderne de această dată, împânzesc Valea Jiului iar pentru exploatarea acestora sunt aduși mineri și tehnicieni din Silezia și alte părți ale Imperiului, care împreună cu populația locală vor crea un conglomerat de naționalități cu un specific aparte. Se construiește și o linie ferată care lega direct Valea Jiului de Viena și Budapesta.

Extracția cărbunelui se amplifică în Valea Jiului și după actul Unirii de la 1918 și mai ales în perioada socialistă, când, prin linia ferată Bumbesti-Livezeni zona minieră de pe Jiulri este conectată la mecanismul economic al României, pentru ca, după 1989 mineritul Românesc să intre într-un con de umbră în care se situează și în prezent.

Toți cei care s-au perindat prin Valea Jiului au venit acolo pentru a munci dar și pentru a-și asigura un standard de viață superior. Este un truism afirmația că Valea Jiului modernă este exclusiv rezultatul cărbunelui, că totul aici a fost subordonat acestui scop, dar trebuie să constatăm și că apreciem că în același timp s-a format o mentalitate și un comportament care a dat importanță muncii, dar care așează această muncă pe un loc care obligă societatea să-i fie recunoscută importanța și mai ales duritatea, ca și drepturile și avantajele ce derivă din acest fapt și că, în afară de extracția și valorificarea cărbunelui, cu greu s-ar mai găsi alte domenii de

² *Floca, Octavian, Șuiaga Victor, Ghidul Județului Hunedoara, Deva, 1936.*

activitate în care să fie valorificată capacitatea fizică și intelectuală a oamenilor, spațiul și bogățiile sale, dotările tehnice create în timp.

Acesta este cadrul în care se găsea Valea Jiului la sfârșitul anilor 80 ai secolului al XX-lea când schimbările de ordin politic și economic produse în România au determinat trezirea într-o altă realitate pentru care acest spațiu și oamenii săi nu au fost pregătiți.

INTRODUCERE

Așa cum se știe, cea mai veche literatură apărută pe teritoriul României deci și a județului Hunedoara a fost literatura orală, folclorul cu poezia obiceiurilor și cu toate speciile genului liric, epic și dramatic.

Atestate încă din sec.XI, manifestările folclorice orale au fost culese și înregistrate abia în sec. XVIII și mai ales în sec. XIX, când au constituit și modele pentru literatura cultă. Colecțiile Vasile Alecsandri și Mihai Eminescu, ca și numeroase altele au relevat piese inestimabile, printre cele mai interesante și valoroase ale lumii. Forme: specifice sunt doina și cântecul, balada, legenda, poveștile și snoavele, plugușorul și vicleimul, proverbul, ghicitoarea și zicalele. Câteva ritualuri sunt legate de ritualuri și datini străvechi, precum: „Miorița”, „Meșterul Manole”, „Zburătorul”, „Toma Alimoș”, amintind de întâmplările vieții pastorale, de creația artistică, de demnitatea umană, dragoste, nuntă, moarte.

Începuturile literaturii scrise se situează în sec.XV și constau din imnuri bisericești, hagiografii și cronici redactate în limba slavonă (limbă de cult și cancelarie) după modele bizantine („Pripealele” lui Filotei Cozianu, „Viața Sfântului Nicodim de la Tismana”, „Viața Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava”, „Cronica lui Ștefan cel Mare”).

Literatura în limba slavonă, greacă și latină se diversifică în sec. XVI când apar și primele monumente de limbă română, cel mai vechi fiind scrisoarea diplomatică a boierului Neacșu din Câmpulung către judele Brașovului, Hans Benkner, despre mișcarea trupelor turcești pe Dunăre (1521).

Cam tot atunci se traduc, în nordul Transilvaniei, un catehism („Codex Marțian”), Psaltirea („Psaltirea Scheiană”, „Psaltirea Voronețeană”, „Psaltirea Hurmuzachi”), Faptele apostolilor și fragmente din epistolele apostolilor („Codicele Voronețean”). Traducerile din slavonă vor fi îmbunătățite și tipărite la Sibiu („Catehismul luteran”, 1544) și la Brașov prin grija diaconului muntean Coresi („Catehismul”, 1559, „Tetraevangheliarul”, „Apostolul”) și a fiului acestuia, Șerban („Palia de la Orăștie”, 1582).

*

* *



Deși PALIA DE LA ORĂȘTIE are o valoare și o semnificație deosebită pentru istoria culturală a Ținutului Hunedoarei, este puțin cunoscută, fapt pentru care îi vom acorda o mai extinsă atenție.

Critica și interpretarea textelor românești vechi, mai cu seamă din secolul al XVI-lea, oferă cercetătorilor limbii române un bogat material lingvistic nevalorificat, care contribuie la tratarea fructuoasă a problemelor de fonetică, morfologie și sintaxă istorică, precum și de

dialectologie și lexicologie istorică.

În cadrul activității literare din secolul al XVI-lea un loc deosebit îl ocupă cartea cunoscută în istoria literaturii sub

numele de Palia de la Orăștie, cea dintâi încercare de a tălmăci în limba română Vechiul Testament. Textul tipărit la Orăștie între anii 1581-1582, intitulat Palia, adică Vechiul Testament, cuprinde primele două capitole din Biblie: Geneza și Exodul, sau cum spun traducătorii cu cuvintele slavone: Bitia și Ishodul.

Importanța acestei cărți a fost subliniată de Iosif Popovici și de lingvistul francez Mario Roques, care în anul 1925 a retipărit cu litere chirilice prefața și prima parte (Geneza), identificând și izvoarele utilizate de autorii Paliei.

Împrejurările în care apare textul le aflăm din „prefață”. Palia a fost tipărită „cu știrea măriei lui Batăr Jigmon, voivodă al Ardealului și a țării ungurești și cu știrea și cu voia a toți domnilor mari și sfetnici ai Ardealului, pentru întremătura beseariceeie sfântă a românilor”. Cheltuiala a suportat-o un magnat ungar, Geszti Ferencz, „domn de steag și vestit viteaz, alesu hotnogiul Ardealului și țării ungurești”.

Rod al propagandei calvine, care a avut un puternic ecou în Transilvania, sprijinind în parte și activitatea diaconului Coresi, Palia a fost tradusă de cinci cărturari români: Mihail Tordaș „episcopul românilor din Ardeal”, Ștefan Herce „provăduitorul Evangheliei în Sebeș”, Efreim Zacan „dascălul de dascălie a Sebeșului”, Moise Peștișel „propovăduitorul Evangheliei în Lugoj” și Archirie „protopopul Hunedoarei”.

Autorii traducerii specifică în prefață că ei dau deocamdată la iveală numai aceste două cărți „să fie pârgă până Domnedzeu va și alalte tipări și scoate”, lăsând să se înțeleagă că vor apărea și altele. Traducerea întregă, după mărturisirea autorilor Paliei, ar fi cuprins tot Pentateucul, Cartea regilor „și alți proroci câțiva”, dar, cum rezultă din prefață, resursele materiale și ajutorul lui Geszti nu au permis tipărirea în întregime a acestor capitole din Vechiul Testament. Nu putem ști dacă aceste afirmații sunt reale, deoarece ne lipsesc indicații

precise. Până în prezent nu s-a descoperit nici o altă carte tipărită care ar putea fi pusă în legătură cu traducерile menționate în prefața Paliei. Cipariu amintește că în catalogul bibliotecii mitropolitane din Alba Iulia se găsește însemnat sub nr. 16: „cinci cărți ale lui Moisi, românește”, însă și el se îndoiește de existența lor, deoarece, căutându-le, nu a dat de ele. Sbiera crede că această notiță se poate raporta, dacă nu la o carte tipărită, probabil la un manuscris care s-a aflat acolo. Credem însă că Mario Roques are dreptate când susține că lucrarea menționată în cartalogul din Alba Iulia nu e alta decât Palia de la Orăștie; desigur bibliotecarul, ținând seama de titlul cărții: „aceasta e parte Paliei dentâi, amu cinci cărți ale lui Moisi prorocul”, a catalogat-o astfel, neținând seama de conținut.

Fragmentul de Levitic românesc (cartea a III-a din Biblie), scris pe pergament și păstrat în Biblioteca națională din Belgrad, pe care l-a publicat Hașdeu în „Cuvente den bătrâni”, nu este un fragment din traducerea Paliei, cum s-a crezut, ci o tălmăcire independentă făcută probabil la începutul secolului al XVII-lea în Ardeal, tot după Pentateucul lui Heltei, și copiată în Ardealul de sud sau în Țara Românească.

În prefața tipăriturii se spune că traducerea Paliei a fost făcută cu mare muncă „den limbă jidovească și grecească și sârbească pre limbă românească”. Unii dintre cercetători au acordat credit acestei afirmații, căutând chiar să determine partea care revine fiecăruia dintre traducători în utilizarea izvoarelor străine. I. Popovici și, independent de el, M. Roques au dovedit însă că Palia este o traducere după o versiune maghiară a Vechiului Testament și anume după Pentateucul lui Heltai Gaspar, tipărit în anul 1551 la Cluj.

Textul maghiar care stă la baza traducerii românești se străvede mai cu seamă în lexicul tipăriturii de la Orăștie, unde întâlnim numeroase elemente de origine maghiară (unele

neatestate în alte texte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea), precum și numeroase calcuri (cuvinte și expresii) din maghiară. Alături de acestea o mulțime de forme, construcții și expresii maghiare, străine spiritului limbii noastre, dovedesc că traducătorii au utilizat o versiune maghiară.

O comparație atentă a Paliei de la Orăștie cu Pentateucul lui Heltai ne arată că, dacă în unele capitole influența textului maghiar e evidentă, în altele, dimpotrivă, această influență nu poate explica unele particularități care presupun un alt izvor. Cartea are și unele note marginale care se deosebesc de cele ungurești și pe care traducătorii au trebuit să le ia de undeva. M. Roques a arătat că traducătorii Paliei nu s-au mărginit la cartea Heltai, ci au folosit și o versiune latină, un text al Vulgatei într-o ediție corectată, asemănătoare cu aceea pe care a publicat-o în 1573 Lucas Osiander, la Tübingen. Dacă, după cum ne spune M. Roques, Vulgata a fost luată în seamă mai ales la capitolele I-V din Geneză și I-XVI din Exod, aceasta ne îndreptățește să presupunem că traducătorii și-au împărțit între ei și cele două cărți ale Bibliei și fiecare la început a consultat mai des textul latin, dar mai pe urmă, fie că-i obosise acest procedeu, fie că li s-a părut fără mult folos, nu au mai recurs decât rar la el, ori chiar deloc.

Probabil că traducătorii Paliei au cunoscut și o versiune slavonă, vreun manuscris cu anumite capitole din Vechiul Testament, care a ajuns în mâna traducătorilor înainte de tipărirea Bibliei de la Ostrog din 1581. Pe lângă denumirea Bibliei cu termeni slavi ca: Bitia, Ishod, Cisla, Torozacon etc. care, desigur, erau cunoscuți în limba noastră bisericească încă de la începutul influenței slave, în textul Paliei întâlnim și alte cuvinte de origine slavă ca: dver „perdea”, a nămisti „a pune, a așeza”, a proidi „a pleca”, cât și alte cuvinte care nu au avut niciodată circulație în limbă și care presupun utilizarea unui izvor slavon.

Cât privește versiunea ebraică, desigur că aceasta nu a fost utilizată și, dacă se vorbește de așa ceva în predoslovie, este ca și în alte cazuri sub influența lui Heltai, care în prefața Pentateucului amintește că s-a folosit de Biblia ebraică.

Lucrarea a fost tipărită de doi ucenici ai lui Coresi, diaconul Șerban „meșterul mare a tiparelor” și Marian diacul, care „luară în lucru cartea la 14 noiembrie 1581 și o sfârșiră în iunie (sau iulie) 1582 în cetatea Orăștie”.

Volumul complet al Paliei cuprinde 161 de foi (322 de pagini), grupate într-o predoslovie de 6 foi și 20 de caiete, dintre care „Bitia”, cuprinde 11 caiete și „Ishodul” 9 caiete.

Caietele 1-10 și 12-19 sunt formate din 8 foi (quaterniuni), iar caietul 11, cu care se încheie „Bitia”, cuprinde 4 foi (dverniuni). Spre deosebire de celelalte exemplare, ultimul caiet din textul de care ne ocupăm, cuprinde 7 foi, dintre care numai 5 sunt tipărite, iar ultimele 2 foi sunt scrise cu mâna pe ambele părți, de posesorii acestei cărți. Prima pagină, care e lipită de o altă foaie, e tipărită numai pe verso, sub un ornament cu stema familiei Bathory. Colțul de jos, din dreapta, este puțin rupt. Acolo s-a completat cu mâna (probabil de posesorul acestui exemplar) anul apariției: 1582.

Caietele sunt numerotate cu litere chirilice, notate în mijlocul marginii de jos a primelor patru foi. Literele chirilice se repetă în același loc pe verso-ul ultimei pagini a caietului. Numărul foilor este notat cu cifre romane (I-III), pe marginea primelor 4 foi din quaterniuni. Aceste indicații sunt foarte regulate, nelipsind decât la caietele 11 și 20, cu care se încheie Geneza și Exodul.

Cartea e tipărită într-o singură culoare, cu 21-29 rânduri pe pagină, cu caractere groase care amintesc tipăriturile lui Coresi.

În ceea ce privește ortografia textului (punctuație, accentuare, abrevieri etc.), cât și descrierea textului în general,

M. Roques a dat în studiul său toate indicațiile necesare, cu multă precizie și minuțiozitate.

Din Palia de la Orăștie se cunosc până astăzi cinci exemplare. Singurul exemplar complet a fost descoperit în Biblioteca Fundațiunii „N. Jiga” de la Oradea și se găsește în prezent în Biblioteca Academiei Române.



Din adnotările făcute cu mâna, atât în limba maghiară cât și în românește aflăm că a aparținut unui săpunar din Oradea, care se iscălește când Tomă David, când David Tomăs. Pe prima pagină se arată că înainte

această carte „a fost a părintelui David Tomă, sfinții sale, moșul dedesubtului subscris”. Pe ultimele patru pagini sunt notate, fără o ordine cronologică precisă, evidentele mai importante dintre anii 1769-1809 cu privire la fenomenele naturii (cutremur, ploi, eclipsă de soare etc.) sau diferite întâmplări (foc, calamități provocate de lăcuste etc.). De o altă mână sunt adnotări din anul 1847.

Palia de la Orăștie a apărut într-o regiune căreia nu-i aparține niciun alt text din secolul al XVI-lea. Ea prezintă particularități lingvistice, mai ales lexicale, dar și fonetice, morfologice și sintactice, neîntâlnite în alte manuscrise și tipărituri contemporane. Acest fapt explică importanța unui studiu asupra limbii textului, cât și necesitatea publicării lui integral. Despre Palia de la Orăștie putem spune că este unul dintre cele mai vechi monumente literare românești.

Importanța culturală a Paliei e mare. Oricine și-a luat osteneala să răsfoiască istoria literaturii vechi s-a putut

convinge cât de mult a contribuit Palia la unificarea cugetului și graiului românesc.

Locul Paliei în literatură, împrejurările istorice în care a apărut calitatea traducerii, autorii, grafica, lexicul Paliei, au fost obiectul unor îndelungate studii.

Completând cercetarea făcută cu informațiile dintr-un material publicat în revista „Mitropolia Banatului” nr. 7-9 anul XXIII apărut în anul 1973, semnat de Preotul prof. dr. Nicolae Neaga consider important a prezenta un studiu privind relațiile Paliei cu textul original ebraic. Pentru aceasta am consultat Palia, în exemplare ale căror text este același, atât în cel de la Alba Iulia, la Cluj, apoi Budapesta și în reproducerea din 1968, îngrijită de dr. Viorica Pamfil, pe baza exemplarului de la Academia României din București, care este un exemplar complet și le-am confruntat cu textul ebraic, ultima ediție critică cea din 1968.

Numeroase sunt ipotezele privind prototipul Paliei. Judecând după titlul slavon al cărților Bitia și Ishod, adică Facerea și Ieșirea, Moses Gaster susține în: Grundriss der romanischen Philologie, că Palia s-a tradus din limba slavonă.

Luând în considerare afirmarea din Prefață s-a „scos de pe limba evrească, grecească și sârbească”, Nicolae Iorga reprezintă chiar atribuțiile fiecărui traducător: „cunoscător de grecește trebuie să fi fost Achirie, cel de sârbește dascălul Zacan, cărturarul de evreește a putut fi cu greu un român.”

Ce-i drept argumentul din prefața Paliei că s-a tradus „de pe limba evrească și sârbească”, nu este îndestulător. Formula aceasta era tipică. Ea urmărea, de obicei, asigurarea cititorilor că doctrina nu e alterată, ci este cea care decurge din izvoarele originale. Pe aceeași linie se axează și afirmarea lui Nicolae Drăgan, pe care o întâlnim și la Nicolae Cartoian, în: Istoria literaturii vechi, din 1942, vol. II, în sensul că: „textul s-a tradus de pe limba slavonească este o mistificare menită să

amăgească pătura populară, care știe că izvoarele lor spirituale sunt de limbă slavonă, pe care o apucaseră din moși strămoși”, deși unii literați, bună oară Ovid Densușianu, dau o interpretare verbală cuvintelor din Prefață.

Slavistul Iosif Popovici, autorul francez Mario Roques, Dr. Viorica Pamfil etc. aduc argumente pentru traducerea Paliei din limba maghiară.

Iată însă temeuri care ne fac să admitem că Palia a avut între izvoare, pe planul întâi, textul ebraic.

În onomastica Paliei, multe substantive proprii sunt ebraice sau ebraizante. Ele au nu numai forma de plecare originală, ci prezintă toate particularitățile limbii ebraice. Așa este cazul cu Iubad din Bîtie 4,21, Tuvacain din Bîtie 4,22, Ivan din Bîtie 10,2, Așchenan din Bîtie 10,3, Mițraim din Bîtie 10,6, Sapa din Bîtie 10,7, Siba din Bîtie 10,26, Ruven din Ishod 1,2.

Numeroase substantive toponimice evocă raporturi cu termenii ebraici. În această categorie intră Vavel din Bîtie 10,10, cetatea Ai, de la Bîtie 12,8, Moav de la Bîtie 19,37, Horev de la Ishod 3,1, muntele Meriva de la Ishod 17,7.

Uneori numele proprii prezintă caracteristici proprii flexiunii evreești de ex. acuzativele terminate în „t”, „th” ori „ot”. Este vorba despre numirile geografice, de localități, de râuri, care în limba ebraică sunt de genul feminin. În limba ebraică caracteristica genului feminin este final „t”, „th”, „ot”. Așa este numele de cetate Rehobot (terminația „ot”) din Bîtie 10,11 un feminin de Rhb, sau Timnat, Bîtie 38,13.

Palia traduce pe ebraicul dudaim cu mandragoră. Bîtie 30,14, dacă colectivul Paliei n-ar fi cunoscut limba ebraică ar fi lăsat cuvântul netradus, cum obișnuiesc unii traducători din secolul Paliei.

Tot așa termenul hoșen din Ishod 28,4 Palia îl traduce cu „pieptar” și nu-l lasă netradus, cum fac alții. Ortografia

cuvântului șiloh din Bîtie 49,10 este întocmai ca în textul original deși există multe variante în redarea lui.

Pentru interpretarea enigmaticului cuvânt șiloh s-au produs 18 ipoteze. Parcă autorii Paliei au prevăzut discuțiile care se vor purta pentru interpretarea cuvântului șiloh și în înțelepciunea lor lăsară netradus pe acel „apax legomenon”, urmând ca timpul să rezolve enigma.

Rezultă că traducătorii cărturari de la Orăștie n-au lucrat pripit ci au zăbovit îndelung asupra textului.

Sunt în Palie texte ale căror sens se poate desprinde abia privite prin lumina celui original. Un atare loc este Bîtie 3,15: „Veeva asit benca uven haișa uven zarah hu ieșufeca roșo veatta fesuzenu okev”, adică: „Vrăjmășie voi pune între tine și între femeie, între sămânța ta și între sămânța ei, acela va zdrobi capul tău iar tu îi vei mușca călcâiul”.

Cu toate că textul mai popularizat în epoca Paliei, cel latin al Vulgatei, are în partea a 2-a a stihului „ipsa conteret caput tuum et tu insidiaberis calcaneo eius”, totuși Palia urmează fidel textul original traducând pe hu cu „acela” pentru că hu este un pronume personal masculin și nu unul feminin, ca să fie tradus cu „ipssa conteret” cu „aceea va zdrobi” sau cu „ea va zdrobi”.

Pronumele hu se folosește în limba ebraică veche, pe la 1500-1000 înaintea erei noastre, pentru ambele genuri, atât pentru masculin cât și pentru feminin, căci genul neutru nu există.

Cine pătrunde mai adânc în spiritul limbii înțelege că în Bîtie 3,11 este vorba de un masculin și va traduce cu „el”, sau cu „acela va zdrobi”, precum a procedat și traducerea grecească, produsă între anii 250-200 înaintea erei noastre.

Astfel între textul original ebraic există o relație de dependență.

Sunt și argumente externe în favorul utilizării textului ebraic E mai întâi (adevărat că cu mai puțină tărie), afirmarea din prefața Paliei și apoi faptul că atât Mihail Tordaș cât și colaboratorii Ștefan Herce și Moise Peștișel sunt români trecuți la calvinism, pentru care text oficial este cel ebraic. În afară de aceea Efreim Zăcan, a fost un cărturar de seamă al epocii. Numele ebraizant Zăcan, care înseamnă bătrân, barbă, deci un fel de Barbu, trădează o origine semită și ca atare pe un cunoscător de limbi orientale.

În epoca Paliei se studia limba ebraică în Transilvania. Ștefan Bathori, principe al Ardealului și rege al Poloniei, puse la 12 mai 1581 bazele unui act fundațional în care decreta înființarea unei Universități la Cluj. Acel act fundațional prevedea că: „toți cei care au terminat în mod glorios științele frumoase, limba greacă, ebraică și latină, în facultăți să poată ajunge doctor în acele științe”.

Ceva mai târziu, profesorul din Alba-Iulia, Ioan Hernic Alstedt a tipărit pentru trebuințele studenților: „Rudimenta linguae hebraicae et chaldaicae, in usu scholae Albensis”.

Textul întrebuițat de Palie a putut fi Pentateucul ebraic din 1488 de la Bologna, sau ediția din Brescia, din anul 1492, ori chiar Poliglota din Alcaea, tipărită în anul 1517.

Importanța operei ca și prestigiul colectivului, pretindea să se meargă la izvor, totuși traducătorii nu s-au mulțumit cu un singur text. Ei au folosit și un text latin al Vulgatei. În secolul Paliei există textul latin în ediția din 1547 (Louvaine) și cea publicată de Lucas Osiander la Tübingen, în 1573. Afirmarea utilizării unui text latin este confirmată nu numai de anumite concordanțe semantice, morfologice și sintactice, ci și de latinisme ca: „prima”, „asină”, „asin”, „vade”, „vergură”, „șerb”.

Consultarea unui text grecesc o confirmă elementele grecești aflătoare în Palie. Este mai întâi titulatura Palia, prescurtare a numirii grecești „palaia dia tiki”. Numai un inițiat

în ale limbii grecești putea ști că grecii numesc Vechiul Testament scurt: Palia. Verbul bara din Bîtia 1, îl traduc urmând versiunea grecească, care are epoiisen la fel procedează cu traducerea substantivului maim redându-l cu singularul, ca în versiunea grecească, care are hydatos, Bîtie 1,2.

Evident că traducătorii au avut la îndemână și texte slavone, existente în secolul al XVI-lea. Bălgrad (Alba-Iulia) era o tipografie slavonă, iar la Sebeșul săsesc (Sebeș Alba) s-a tipărit în 1580 un Sbornic slavonesc.

În corpul Paliei găsim cuvinte slavone, precum: „dver”, „procov”, „covor”, „letnic”, „medelniță”, „a blagoslovi”, „vraci”, „Bîtie”, „Ishod”, „Cisla”, „Torozacon”.

Dacă în prefața Paliei se spune că s-a tradus și „de pe sârbește”, desigur colectivul de lucru s-a gândit la textul slavon, de care se foloseau sârbii până aproape de zilele noastre.

Nu există în epoca Paliei o tipăritură sârbească la Bîtie și Ishod.

Pentateucul unguresc al lui Heltai Gașpar, de la Cluj din anul 1551 a fost și el la îndemâna colectivului de la Orăștie. Aceasta dovedește concordanța timpurilor și un mare număr de cuvinte de origine ungurească: „a cheltui”, „a bântui”, „chizaș”, „a făgădui”, „a lăcui”, „talpă”, „uriaș”, „chin”, „sălaș”, „fel”.

O parte din cuvintele ungurești aflătoare în Palia sunt răspândite pe întreg teritoriul daco-roman. Astfel cuvintele „a cheltui” din Ishod 18, „a bântui” din Ishod 21, sunt atestate în documente slavo-române pe la 1432-1437, cu mult înainte de a se produce Palia. Cuvântul „chizaș”, din Bîtie 43, „a făgădui”, „făgădar”, din Bîtie 18, „a îngădui” Bîtie 15, Bîtie 34, „a lăcui” Bîtie 4, pe la 1418, tot așa sunt vechi „a mântui”, Bîtie 18, „sineag” Bîtie 33, „a ștregui”, Bîtie 14, „a tăgădui” Bîtie 18, „talpă” Ishod 55, „uriaș”, Bîtie 6 și Bîtie 14. Cuvintele „chin”, „chinuiește”, Ishod 5, „chip” Bîtie 45, Bîtie 47, sunt atestate pe

la 1427, „sălaş” Bîtie 24, Bîtie 42, Bîtie 43, se găsesc și la vechii slavi. „Fel” Bîtie 17 se găsește la sârbi („Fela”, „vela”) și apare în românește cu compuse formate cu cuvinte lexicale vechi.

După origine majoritatea cuvintelor din Palia sunt latine, urmează elementele slavone, grecești apoi cele ungurești și altele.

Dacă Palia s-ar fi tradus de pe un singur text, nu ar fi fost atât de variată limba, nu ar fi fost necesară alcătuirea unui colectiv așa de numeros și atât de greu de constituit pentru epoca aceea.

O dependență exclusivă a Paliei de Pentateuhul din 1551 este exclusă. Sunt mai importante puținele deosebiri decât numeroasele asemănări: Palia are „carmel” celălalt text „carbunculus”, ortografia atâtor termeni diferită. Palia are Enoh, Pentateuhul Hanic etc.

Întrepătrunderea cuvintelor în limbă e firească, chiar dacă uneori împotriva spiritului ei, cum o dovedesc unii termeni.

Se găsesc în tezaurul limbii noastre atâtea cuvinte arabe, cu toate că popoarele care o vorbesc sunt la distanță, precum sunt cuvântul abandona de la arabul „abendam”, amiral de la arabul „amir-al-bahr”, excadră, fanfară, flotă, șalupă, cuvântul caporal de la arabul „cabar al” – peste 50 halal de la halali, termenul astronomic: zenit, termenii matematici: cifra zero, algebră, din chimie: alcali, alchimie, alcool, alambic, din istoria medicinei: elixir, strop.

În lumina acestor realități, cele 63 de cuvinte ungurești din Palia constituie un buchet, care acum devin simbolul unor responsabilități colective, pe care epoca noastră o dezvoltă și o adâncește, ridicând-o la rang de preocupări general valabile.

În tot cazul Palia este o lucrare originală. Traducătorii au pus în textul Paliei tot meșteșugul în uz atunci. Din lucrare

transpiră un spirit de mare răspundere față de text dar și unul de independență.

Traducătorii au ținut seama și de rolul sintactic al cuvintelor în frază, de chipul vorbirii reușind astfel să îndeplinească întâia condiție a unei traduceri bune.

*
* *

Paralel scriu cronici în limba slavonă Macarie, Eftimie și Azarie; Preotul Gavril de la Muntele Athos întocmește, la Târgoviște, în limba greacă „Viața și traiul Sfântului Nifon”, Neagoie Basarab redactează, în limba slavonă, „Învățătură către fiul său Teodosie”, iar Nicolaus Olahus scrie în latinește cronici și epistole, vorbind despre originea latină a limbii române și romanitatea poporului român.

Limba literară face mari progrese în sec.XVII, impunând o normă lingvistică dialectală prin traduceri și tipăriturile lui Varlaam („Cazania”, Iași, 1642), ale mitropolitului Simeon Ștefan („Noul testament”, 1648), Dosoftei („Psaltirea pre versuri tocmită”, 1673, „Viața și petrecerea sfinților”), ale fraților Greceanu („Biblia de la București”, 1688).

Se dezvoltă istoriografia în limba națională cu Grigore Ureche și Miron Costin, „Anonimul Cantacuzinesc” și „Anonimul Bălenilor”. Forme literare ca narațiunea, descripția, portretul, discursul sunt câteodată larg ilustrate la marii cronicari, acum și în sec. următor, la Ion Neculce, Radu Popescu și stolnicul Constantin Cantacuzino, în scrierile marelui umanist Dimitrie Cantemir „Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea” (un eseu), „Istoria ieroglifică” (o lungă fabulă, un roman) și „Hronicul vechimii a romano-moldovlahilor”, în „Dihaniile” lui Antim Ivireanu, în „Jurnalul

din China” al spătarului Nicolae Milescu (acesta în limba slavonă). În limba slavonă, iar din sec. XVI – XVII în traduceri românești, au circulat cărți populare cunoscute tuturor literaturilor („Alexandria”, „Varlaam și Ioasaf”, „Albinușa”, „Fiziologul” cărți astrologice și de prevestire ca rojdanicul, gromovnicul și trepetnicul, „Archirie și Anadan”, „Esopia”, „Sindipa”, „Halima”, „Etiopica” lui Eliodor, „Istoria Troadei”, „Erotocritul”, „Imberie și Margarona”, „Bertoldo”, „Istoria lui Skinder”, „Polițion” etc.)

Sub înrâurirea filosofiei luminilor are loc la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX o puternică mișcare de emancipare națională și socială în toate provinciile românești. Preluând ideile cronicarilor, corifeii Școlii ardelene, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ioan Budai-Deleanu demonstrează în scrierile lor istorice și filologice romanitatea poporului român, latinitatea limbii române, originea comună și unitatea tuturor românilor, Ioan Budai-Deleanu scriind și o epopee eroi-comică în versuri „Țiganiada”, cu tendințe satirice antif feudale și anticlericale. Scriitorii din această perioadă de tranziție din Țara Românească și Moldova cultivă clasicismul, mai ales în versuri (Văcăreștii, Costache Conachi), mai rar în proză (Dinicu Golescu cu memorialul de călătorie) și în teatru (Iordache Golescu, Nicolae Dimachi).

Începuturile literaturii moderne sunt în continuare clasiciste, preromantice și romantice (Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Costache Negruzzi). Asachi, Heliade și Barițiu scot ziare și reviste („Albina românească”, „Alăuta românească”, „Curierul românesc”, „Curierul de ambe sexe”, „Foaie pentru inimă, minte și literatură”), sunt îndrumători și totodată inițiatori. Adevărata îndrumare o va da revista „Dacia literară” (1840) a lui Mihail Kogălniceanu, încurajând literatura originală, recomandând ca surse de inspirație trecutul istoric și folclorul. Spiritul nou se confruntă cu cel vechi la C. Faca, C.

Bălăcescu, Zilot Românul, colonelul Grigore Lăcusteanu, spre triumful final al spiritului nou.

Literatura se întemeiază pe realități și tradiții, încearcă o primă formulare a caracterului național. Emanciparea socială și națională preocupă toate spiritele, se scot la lumină faptele trecutului și eroii istoriei (Kogălniceanu și Bălcescu editează cronicile), se valorifică tezaurul folcloric (Alecsandri, Negruzzi, Russo), și în același timp, se critică moravurile anacronice, feudale, în cadrul unui democratism burghez, majoritatea scriitorilor în frunte cu Bălcescu, fiind nu numai partizani ai revoluției, dar chiar autorii ei. Toate speciile literare sunt cultivate, ideile democratice și patriotice fecundând mai departe opera scriitorilor din perioada Unirii sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, când apare romanul social și de mistere (N. Filimon, I. M. Bujoreanu, G. Baronzi), drama istorică (B. P. Hașdeu), se pun bazele critice și ale eseului (Alec Russo, Al. Odobescu).

Odată cu întemeierea societății „Junimea” și a revistei „Convorbiri literare” (1867), literatura română intră în epoca sa de aur, clasică, atenția căzând acum pe corespondența dintre fond și formă, pe valorificarea deplină a însușirilor expresive ale limbii române, pe adâncirea reflectării artistice, pe eliminarea ocazionalului ne semnificativ, pe observarea umanității în latura ei morală, pe exprimarea ideilor prin intermediul sensibilității. La „Junimea”, condusă de Titu Maiorescu, autorul întâiului Breviar de estetică românească și primul mare critic român, apar noi autori; cel mai mare poet român, romanticul cu tendințe spre clasicism Mihai Eminescu, poet național și universal; prozatorul Ion Creangă, moralist clasic în povești, nuvele și romanul copilăriei; dramaturgul și prozatorul moralist I.L. Caragiale, caracterolog de esență clasică, creatorul unor tipuri proverbiale, autor de schițe și momente dramatice, nuvelistul și romancierul Ion Slavici,

întâiul mare prozator ardelean – o pleiadă de scriitori care se vor revela integral mai târziu.

Orientarea clasică junimistă se poate constata în opera lui Duiliu Zamfirescu, unul din ctitorii romanului românesc; în opera lui Delavrancea, nuvelist și dramaturg, înrâurit în proză de naturalism; în opera lui George Coșbuc, autor de balade și idile; în opera prozatorilor I. Al. Brătescu-Voinești și I. A. Bassarabescu. Revista „Literatorul” (1880) a lui Alexandru Macedonski nu are aceeași influență, directorul ei va fi însă întâiul mare poet după Eminescu, pe linia romantismului muntean, teoretician român al simbolismului și părinte al poeziei moderne noi. Revista „Contemporanul” (1881) pune, de asemenea, în circulație puțini scriitori, face însă loc criticii științifice, sociologice și psihologice a primului critic marxist, C. Dobrogeanu-Gherea.

Cele trei tendințe ale sec. XIX: ideea de emancipare socială, unitate națională și creație literară originală, specifică, se regăsesc în programul revistelor de la începutul sec.XX. „Sămănătorul” (1901), întemeiat de George Coșbuc și Alexandru Vlahuță, reia programul „Daciei literare”, militând în spirit romantic pentru o literatură de cultivare a tradiției, a mediului specific, sănătos și pitoresc de la țară, patriarhal, opus celui citadin, cosmopolit și corupt.

Exclusivismul ruralist, idilismul superficial și lipsa de înțelegere a forțelor reale care duc mai departe societatea pe căile civilizației și progresului afectează opera unor colaboratori ai „Semănătorului”, atingând mai puțin literatura marilor scriitori ce se ivesc acum, precum Mihai Sadoveanu a cărui operă se va întinde pe o jumătate de secol în continuare, sau Octavian Goga, cântărețul luptei împotriva asupririi sociale și naționale în Transilvania până la primul război mondial. Note sămănătoriste mai pronunțate se întâlnesc la poetul Șt. O. Iosif, la prozatorii C. Sandu-Aldea și Ion Agârbiceanu și la critici, precum Nicolae Iorga și Ilarie Chendi. Și în ideologia

revistei lui C. Stere și G. Ibrăileanu, „Viața românească” (1906), sunt idei din programul „Daciei literare”. Întemeietorii ei teoretizează până în 1916, poporanismul, doctrină a emancipării țărănimii pe calea reformelor, prin lupta intelectualilor, care, pe plan literar, îndeosebi prin G. Ibrăileanu, cerea scriitorilor să manifeste în opera lor simpatie pentru popor și să reprezinte specificul național.

Poezia nouă, simbolistă, e promovată, îndeosebi de revista lui Ovid Densușianu, „Viața nouă” (1905), mai mult sub aspect teoretic, poeții simbolişti scriind la diverse alte reviste, chiar de altă orientare. Simboliştii respectivi sunt Dimitrie Anghel, G. Bacovia, Ioan Minulescu, ultimii doi prelungindu-și activitatea poetică și în perioada dintre cele două războaie.

Tot în cadrul simbolismului sunt incluși Ștefan Petică, N. Davidescu, Emil Isac, Elena Farago. Noua perioadă reprezintă un salt. Crește sensibil numărul revistelor, continuă să apară „Convorbiri literare” și „Viața românească, cărora li se adaugă „Gândirea” (1921), de orientare tradiționalistă, „Sburătorul”, de orientare modernistă, reviste eclectice („Adevărul literar și artistic” și „Revista fundațiilor regale”) reviste îndrumate de Partidul Comunist Român („Bluze albastre”, „Cuvântul liber”, „Reporter”, „Era nouă”, „Cultura proletară”, „Cadran”, „Korunk”), reviste de avangardă („Contemporanul”, „Integral”, „Unu”, „75 HP”) reviste conduse de scriitori („Săptămâna muncii intelectuale” și „Cetatea literară”, „Bilete de papagal”, „Azi”, „Jurnalul literar”).

În poezie se impun: Tudor Arghezi poet de valoare universală care va domina lirica românească timp de peste 4 decenii din 1927 până în 1967, operând o sinteză între tradiție și inovație. Pe Arghezi îl precede la apariția în volum neoromanticul și expresionistul Lucian Blaga, important filosof

al culturii, teoreticianul spațiului mioritic, încercare de delimitare a caracterului național. Ion Barbu apare ca făuritorul unui nou limbaj liric echivalent celui al axiomei, poetul fiind și un remarcabil matematician. Vin apoi Ion Pilat, tradiționalist pe linia lui Alecsandri; Ion Vinea, experimentatorul formulelor de avangardă împreună cu Tristan Tzara, Ilarie Voronta și B. Fundoianu; tradiționaliști modernizanți Adrian Maniu, Vasile Voiculescu și Zaharia Stancu; romanticul cu tendințe spre clasicism Alexandru Philippide; suprarealiști și ermetici concurați de umoriști și ironici ca George Topîrceanu și Al. O. Teodoreanu.

În proză Mihail Sadoveanu publică lucrările sale capodoperă manifestându-și predilecția pentru romanul istoric. Marele romancier al epocii este însă Liviu Rebreanu, ctitorul romanului social realist românesc. Noua structură în romanul psihologic va fi urmată de Camil Petrescu, Hortensia Papadat Bengescu, Anton Holban, Gib Mihăescu și Mircea Eliade. Înrauririle străine nu alterează originalitatea care, dimpotrivă poartă în chip accentuat pecetea realităților românești, a mediilor sociale reflectate, a raporturilor umane, a mentalității și modului specific de a privi și înțelege lumea și viața. În rândul prozatorilor de observației tipologică și socială se disting Matei Caragiale, G. Călinescu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu, Ion Marin Sadoveanu, Pavel Dan și Damian Stănoiu.

În dramaturgia dinainte de război se afirmă Alexandru Davila, apoi debutează Victor Eftimiu și Mihai Sorbul. În perioada interbelică teatrul va fi reprezentat de Caton Theodorian și, în chip strălucit de Camil Petrescu, tot atât de importanți ca dramaturgi cât și romancieri. Piese de succes mai scriu nuvelistul și romancierul Victor Ion Popa, actorul Georghe Ciprian reprezentant al teatrului expresionist alături de Lucian Blaga, Tudor Mușatescu comedigraf din descendența lui I. L. Caragiale, George Mihail Zamfirescu

autor de tragicomedii, Alexandru Kirițescu, Mihail Sebastian, cultivând stilul poetic în teatru.

Foarte bine reprezentată este critica literară la început prin E. Lovinescu și G. Ibrăileanu care își continuă activitatea dinainte de război, unul la revista și cenaclul „Sburătorul”, celălalt la revista „Viața românească”. Amândoi întemeiază școli critice Ibrăileanu fiind urmat de Mihai Ralea iar Lovinescu de Pompiliu Constantinescu, Șerna Cioculescu și Vladimir Streinu. Cam în aceeași perioadă Paul Zarifopol întemeiază critica stilistică, Tudor Vianu contribuie după Mihail Dragomirescu, la fondarea esteticii românești, Perpessicius trece de la foiletonism la tehnica ediției critice ca editor al lui Mihai Eminescu. În anii deceniului al patrulea pe primul plan se situează în critică G. Călinescu, biograful și exegetul lui Eminescu și al lui Creangă, autorul monumentalei „Istoria a literaturii române de la origini până în prezent”. O dată cu dezvoltarea generală a societății se trece la o literatură de reflectare a condițiilor și realităților specifice perioadei socialiste experimentându-se modalități și procedee noi de creație. Câmpul de observație și de afirmare al scriitorilor s-a lărgit sensibil la creație participând toate generațiile, provinciile, mediile sociale, naționalitățile conlocuitoare. Tematica „scriiturilor” este vastă, complexă dar invers proporțională ca valoare cu volumul acestora. Sunt continuate marile reviste din trecut („Viața românească”, „Convorbiri literare”, „România literară”, „Luceafărul”) imprimându-li se direcții noi. Esențială este contribuția generației vârstnice în frunte cu Tudor Arghezi, Lucian Blaga și Alexandru Phillipide în poezie, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, Ion Marin Sadoveanu, Ion Vinea și Vasile Voiculescu (în proză, ultimii doi și în poezie), Victor Eftimiu, Alexandru Kirițescu și Mihail Sebastian – în dramaturgie; G. Călinescu, Tudor Vianu, Mihai Ralea, Perpessicius, Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu. În

critică G. Călinescu a fost în același timp și un romancier dar și eseist de excepție.

Dintre cei care debutează înainte de 1944, reprezentativi devin în noua perioadă Eugen Jebeleanu, Emil Botta, Radu Stanca, Mihai Beniuc, Maria Banuș, Dimitrie Stelaru, Miron Radu Paraschivescu, Geo Dumitrescu, Ion Caraion – în poezie; Zaharia Stancu, Geo Bogza și Radu Tudoran în proză; Lucia Demetrius – în dramaturgie; Edgar Papu – în critică. Semnificativi sunt pentru dezvoltarea noului „val literar” conturat după anul 1945: Nicolae Labiș, A. E. Baconsky, Ștefan Augustin Doinaș, Nina Cassian, Dumitru Popescu, Vasile Nicolescu, Ion Brad, Alexandru Andrițoiu, Aurel Rău, Ion Horea, Nichita Stănescu, Gheorghe Tomozei, Marin Sorescu, Ion Gheorghe, Cezar Baltag, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Adian Păunescu – în poezie; Marin Preda, Eugen Barbu, Titus Popovici, Méliusz József, Dumitru Radu Popescu Sütő András, Alexandru Ivasiuc, Fănuș Neagu, Ștefan Bănuțescu, Nicolae Velea, Augustin Buzura, Constantin Toiu – în proză; Aurel Baranga, Horia Lovinescu, Ion Băieșu, Teodor Mazilu, Marin Sorescu – în dramaturgie; Constantin Ciopraga, Al. Piru, Adrian Marino, Zoe Dumitrescu – Bușulenga, Ov. S. Crohmălniceanu, Romul Munteanu, Aurel Martin, Nicolae Balotă, Dumitru Micu, Paul Georgescu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Mihai Ungheanu, I. D. Bălan, Mircea Popa – în critică istorie literară și eseu.

În rândul „numelor mari” ale literaturii române, se regăsesc pe locuri „eligibile” și de mare cinste scriitori din ținuturile Hunedoarei. Străluciți mânuitori ai condeifului au avut legături apropiate de colaborare cu scriitori și publiciști hunedoreni, poezii și „multă proză” cu semnături celebre, regăsindu-se în paginile ziarelor apărute în tiraje impresionante în zona Văii Jiului, Hațeg, Hunedoara, Deva, Brad, dar mai cu seamă Orăștie. Pe mulți dintre aceștia, îi veți regăsi în cuprinsul paginilor acestei lucrări...

VALEA JIULUI ȘI ȚINUTURILE HUNEDOAREI ÎN CONCERTUL LITERAR

La o privire generală, relieful cultural și literar al județului Hunedoara trebuie să semene cu al întregului peisaj al țării. Însă, ca orice parte, are specificitate. Mai mult, situându-se, la propriu, geografic și istoric ca centru al cetăților dacice și romane, ca loc geometric al istoriei românilor, și în același timp ca loc al confluențelor culturale, vine în peisajul general al țării ca un paradox: centru și periferie, originalitate genetică și suprapuneri de elemente ulterioare proprii comunităților în amestec. Structura actuală îi reflectă istoria, istoria îi pune structura în mișcare mai mult ca oriunde. Parcă locul de întâlnire a imperiilor a fost în acest triunghi hunedorean! Nu întâmplător, de aici au apărut sau format trei domni ai țărilor române; în acest „comitat” s-au întâlnit și despărțit trei mari imperii, cu popoarele și religiile lor. Ceea ce a fost temeiul a rămas în cultura populară, în modul de a fi al poporului ce le-a suportat și privit cu indiferență. Aici s-a ridicat horstul **Densușienilor** pentru a lumina **Dacia Preromană**, temeiul celor ce au urmat. Aici s-a păstrat folclorul, în diferite zone ale județului, numite „țări”, în puritatea și curățenia sa de iezer de munte. De aceea, în acest județ sunt cei mai mulți folcloriști, mari cercetători în domeniu. De aceea, aici s-a format o conștiință a istoriei, mai viguroasă decât în alte părți al comunității românești. Trebuie să fie un sens în apariția **Paliei**

de la Orăștie aici. Trebuie să fie un sens mai adânc în ridicarea lui **Horia, Cloșca și Crișan**, a sfântului martir **Avram Iancu** și a marilor istorici ai lor, **David Prodan** și **Silviu Dragomir**, din aceste părți de țară. Mai mult, chiar apariția lui **Ion Budai Deleanu**.

Fiind centrul istoric al comunității noastre aici s-au format mugurii conștiinței de sine și apartenenței europene. Școala Ardeleană își are originile aici, poetul latinștilor, **Ion Budai Deleanu** (1760-1820) – din familii de preoți din Cigmău, ținutul Hunedoarei – nu scrie o operă locală, ci se înscrie într-o mare și veche tradiție europeană. **Țiganiada**, **poemă eroi-comică în 12 cânturi**, capodopera sa, urmează șirul de epepe de la Homer înapoi, precum au făcut reprezentanții tuturor marilor popoare, și – deși apariție târzie, de închidere a unei forme literare – o privește, ca formă, cu luciditate și umor, iar lumea reprezentată etnografic cu un ochi fin și ironic, sarcastic, opera sa sfârșind în dimensiune bufă, parcă păstrând o legătură cu carnavalescul occidental. „*Budai-Deleanu – observă „ctitorul” istoriei noastre literare, G. Călinescu – este un om cu desăvârșire occidental, fără a pierde nimic din spiritul țaranului ardelean. O simplă ochire prin opera și notele lui încredințează că avea o cunoștință desăvârșită a literaturilor clasice, apoi a celei italiene, de bună seamă a literaturilor germană, franceză, poate engleză (cita pe Milton și pe istoricul Gibbon)*” (**Istoria Literaturii Române de la origini până în prezent**, Ed. Minerva, 1982, Buc., p. 76).

Scriitorul „*are geniu verbal*”, spune G. Călinescu. „*Numai Eminescu mai târziu a siluit limba sau a scociorât forme cu atâta sistemă, și Budai îi este un mare înaintaș. De aceea opera lui Budai-Deleanu pare azi așa de modernă și hrănită cum e din tradiția sătească, deși începută înainte de*

1800, lasă în urmă ca învechite atâtea lucruri dintre 1830-1850.” (op.cit. p 77). **Țiganiada** este și „o satiră socială”.

Această osmoză dintre spiritul țaranului ardelean și o cultură cu desăvârșire occidentală, cu un geniu al limbii și o privire socială lucidă par să fie înscrisurile pe frontonul porții literare nu doar a județului Hunedoara. Aceste elemente par să se întrevadă în programul euphorionist al Cercului Literar de la Sibiu, în ideile programatice ale lui Radu Stanca și Ion Negoitescu. Mai mult, în creația marilor scriitori, istorici, critici literari, etnologi hunedoreni. Oriunde spunem David Prodan sau Ion D. Sîrbu avem situarea la înălțimea reliefului occidental.

Secolul al XVIII-lea, și el jumătate sub umbra dualismului austro-ungar, este unul de descoperire a literaturii occidentale, a „literaturii frumoase” și a „romanului românesc”, este un timp al răspândirii „teatrului școlar” și al primelor manifestări de teatru românesc, ca dramaturgie (Iosif Vulcan) și ca spectacol. Despre acestea dă seamă cartea lui Mircea Popa, **Tectonica genurilor literare** (Ed. *Cartea Românească*, Buc., 1980). În tot acest timp, o importanță covârșitoare în afirmarea națională o are Biserica cu reprezentanții săi. Este de amintit, de pildă ce a însemnat arborele Stăncesc, din Petroșani, fiii preotului Avram Stanca devenind preoți și istorici (Sebastian Stanca) și medici de recunoaștere europeană (Constantin și Dominic Stanca), iar urmașii lor, nume reprezentative ale literaturii noastre (poet, dramaturg și regizor, Radu Stanca; prozator, poet și actor Dominic Stanca; mare publicist, memorialist și traducător, Horia Stanca).

După Marea Unire – perioadă prea scurtă, dar explozivă cultural – se recuperează și se întemeiază cultural și instituțional. Marile personalități se formează și se strâng spre Cluj. Ideile Cercului Literar de la Sibiu, prin Radu Stanca și I. D. Sîrbu trebuie considerate ca având rădăcini și în acest

județul Hunedoara. În plin război mondial și sub avalanșa ideologiei roșii, Radu Stanca supunea poezia și teatrul unei regândiri din perspectiva valorilor perene (v. *Reteatralizarea teatrului*, sau *Resurecția baladei*), iar I. D. Sîrbu căuta prin publicistica filosofică cerul valorilor morale de deasupra omului căzut și fisurat ontologic, și fora orizontul mineresc cu verticalitatea lui, aplecându-se cu experiență și luciditate asupra arhetipurilor lui C. G. Jung și a categoriilor abisale ale lui L. Blaga.

În perioada primă și neantizatoare a hiatusului roșu (de până în 1965), Radu Stanca scrie baladele sale, și teatrul de substrat mitologic, Dominic Stanca, proză și mai ales **Strada care urcă la cer**. Opera lor, în cea mai mare parte, apare în postumitate. I. D. Sîrbu cade în infernul roșu și, marea sa operă, va apare tot în postumitate. Este greu de urmărit traiectele scriitorilor hunedoreni care încearcă să se afirme în această perioadă. Ideologia cu servituțile ei, chiar cu reprezentanții ei, emana de la centru. Literatura câtă era, doar se conforma.

În perioada a doua, de o liberalizare ideatică a spațiului cultural, din 1965 și până la Celebrele Teze din iunie, 1971, încep să se afirme scriitorii hunedoreni, unii născuți în acest ținut, cei mai mulți veniți odată cu procesul de culturalizare, de educație și învățământ, sau chiar prin cel de industrializare. Județul Hunedoara era o masă etnică diversă și omogenizată, acum, industrializarea aduce val după val oameni din toate provinciile țării, de la cei fugiți de teama „colectivizării” la cei săraci, de la cei ieșiți din închisori cu domiciliu forțat, la cei încrezători în viitorul strălucitor. Creatorii care încep să se afirme sunt unii care simt ca temei peisajul lor – dat prin naștere -, iar alții ca de „împrumut”, rămânând marcați de nostalgia celui pierdut. „*Fractura ontologică*” dintre omul de munte și omul din subteran, cu tragismul ei, pe care I. D. Sîrbu

o vedea, ca situată pe vertical, se surprinde și pe orizontal. Iar la o privire oarecum detaliată, peisajul geografic și istoric, real și sufletesc al județului Hunedoara pare format din trei ținuturi: Valea Jiului cu subteranul și cărbunele; Hunedoara cu siderurgia și focul; și istoria cu cetățile dacice, romane și muntele. Este o funcție complexă, ce ține și de locul de naștere și formare al creatorilor, cum se situează ei față de acestea și cum se constituie opera lor. De asemenea, ei nu se pot sustrage nici climatului cultural general, venit dinspre Capitală, de ar fi să amintim doar influența lui Nichita Stănescu sau Marin Sorescu, ori de recentele periodizări: optzeciști, nouăzeciști, postmoderniști etc.

Din cauza acestor situații a creatorilor, excursul nostru va avansa structural pe forme ale literaturii (poezie, proză, dramaturgie, critică...) și va stăruie analitic pe creatori grupați pe zone și familii ideatice, subliniind, după caz, aportul axiologic.

POEZIA

POEȚII DIN VALEA JIULUI

POEȚI AI MUNTELUI ȘI SUBTERANEI

Ioan Dan Bălan (n. 30 mai 1951, Hlipiceni, județul Botoșani, absolvent al Facultății de Filologie a Universității din Timișoara, profesor la Petrila) s-a manifestat în trei direcții: poezie, proză și culegere și prelucrare de folclor. Deși debutează cu proză, partea mai vastă din opera sa este poezia. Ea are două dimensiuni compensatoare, ale „fracturii ontologice”, de care vorbea I. D. Sîrbu: una a subteranului și alta a muntelui. Iar substanța lirică a lor o constituie erosul în sens larg al cuvântului: de la iubirea ființei cu care se reface „întregul” până la iubirea religioasă de aproapele. Ioan Dan Bălan închină ample poeme de dragoste atât pentru o ființă iubită, cât și pentru ortacul din subteranul muntelui și momârlanul de pe vârful muntelui. iubește cu *patimă*. prima carte de poezie este închinată minerilor, **Cumpăna minei** (Ed. Călăuza, Deva, 1994), a doua, unui eros hieratic, cum spune și titlul **Hierathya, lumina mea caldă – arhipoem de dragoste** (Biblioteca de poezie *Vestea*, Petrila, 1996), cu a treia se adâncește în spațiile sinelui, **Acolade „liliput”** (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1996), ca apoi, cu a patra să-și constituie un univers poetic al muntelui, cu personaje și povești, cu legende și eresuri, **Trecerea (La Omul de Piatră)** (Ed. *Monada*, Petrila, 2000), iar cu **Poeme** (Ed. *Monada*, Petrila 2001), să se întoarcă în sine și să înalțe calde imnuri de dragoste ființe iubite. Cu

Fulgeron. *Scrisori din munți, vol.1, 2* (Ed. Monada, Petrila, 2001, 2004, Ioan Dan Bălan, într-o formă lirică mixtă (descriptivă și de poezie populară) dă glas, către prieteni, bucuriei de a fi pe munte, alături de Omul de Piatră, statornic ca divinitatea. „*Nu pare să fie adeptul suferinței artistului – scria Ion Hirghiduș – nu este marcat de metafizica îndoielii, pentru că se bazează pe ternul solid al munților (ce poate să fie mai optimist decât un munte sănătos?). Ion Dan Bălan pare să fie un munte sănătos.*” (***Sinteza unei vârste și gratitudinea libertății***, în (***Con***)***texte***, nr. 2, 2003). Cu ciclul de poeme ***Soviana***, publicat în ***Mesager cultural***, nr. 9, ianuarie 2007, Petroșani, Ioan Dan Bălan lasă jerbele lirismului să se așeze withmanian în versuri clocotitoare, colocviale și profunde.

Ion Mirion (n. 23.05. 1926, la Voineasa, județul Vâlcea – 12 iulie 2005, Voineasa), din neamul de moșneni al Mirionilor, stăpânitori de munți și păduri ale Lotrului, crescători de animale, numit „chiabur” și ajuns în măruntaiele Minei Petrila, este prototipul omului „*fracturat ontologic*” cum a definit I.D. Sîrbu minerul cu orizontul său tragic. Nu întâmplător s-au întâlnit în mină și marele scriitor a văzut în el un poet poporan, care, dacă și-ar scrie viața, ar urma traseul generic al minerului. Debutează târziu, cu poezii de factură folclorică ***Flori de munte. Versul dorurilor mele*** (Ed. Timpul, Reșița, 2001). O candidă meditație despre trecere și dragoste, despre lume și răutatea ei exterioară. „*Ard depărtările / Scrutate în gând, / Nu găsesc alinările / În mine nicicând. // Arde-n mine dorul / După-ai mei străbuni, / Mistuie pârjolul / Foc fără tăciuni.*” (***Ard***).

Maria Dincă (n.22.12.1926 la Timișoara), vine în Valea Jiului în 1953, aplecându-se asupra zonei cu afecțiune și reflexivitate. A cercetat munții cu momârlanii lor, orașele cu minele și minerii lor și și-a cantonat imaginația și întregul efort creator asupra acestora din urmă. Scrie poezie, proză și articole despre viața minerilor, risipite prin presa locală și județeană,

dar poezia minerească este partea căreia i s-a dăruit, ca nimeni altul, deși fiind femeie, făcând din orizontul mineral al acestor *oameni-stele*, cum le zice ea, peisajul unei cronici în versuri. Debutează editorial cu 7 poeme în antologia **Incandescențe subterane** (editată de Cenaclul literar al Văii Jiului Panait Istrati, Petroșani 1978), și, aproape după 5 decenii, publică volumele: **Patetica** și **Oameni stele** (Ed. Focus, Petroșani, 2000). Referitor la poezia sa, Petrică Birău (momârlan și miner, pictor și critic) observă că poeziile sunt *poeme-reportaj, care excelează prin bogăția de elemente tehnice specifice mineritului, pe care Maria Dincă le convertește în metafore, ce exprimă atât de pregnant încrâncenarea luptei ce se dă sub pământ pentru răpirea luminii din întuneric și că este o cronică minerească în versuri, scrijelită cu priboiul de cărbune pe răbojul istoriei umane.*

Dumitru Nechifor (originar din Moldova, miner la Petrila), membru al Cenaclului literar „Panait Istrati”, până în decembrie 1989, după care s-a retras în locurile de baștină, a pregătit un interesant volum de versuri **Drum în cumpănă**, oarecum în maniera lui Ion Gheorghe, în care epicul (cu datele sale istorice și folclorice) sunt chemate sub cupola unui lirism cu note poporan-abrupte: *„Cândva oamenii erau atât de inocenți, / încât dormeau frate cu soră / fără să le treacă prin minte vreo idee impudică.// Dar a ieșit leul pământului / și făcând reclamă cu trei fosile testamentare, // drăgaica a păpat din momeală...// Și-atunci s-a zis: Fiindcă ați nesocotit / cele coduri de dincolo de Hammurabi / și ați luat în derâdere zarurile jucate de Nala, / din momentul acesta veți ctitori / dincolo de țărnul pulsarilor! // Totuși pe unde mai există frate și soră, / de castitate, trag la același alcov, / iar ca stare civilă soț și soție, / își dau întâlnire „La răsăritul stelei Algenib”... (Cândva oamenii).* A publicat în mai multe reviste, în ultimul

timp, apărându-i un întreg ciclu, *Facsimil*, în *Matinal* din data 12 dec. 2006.

Valeria Stelescu (cu numele adevărat Valeria Zamfir, din Lupeni), participa la ședințele Cenaclului literar „Panait Istrati”, citind din densele sale poezii sau, fiind bine instruită, comentând creațiile celorlalți colegi. Abia în 1996 debutează editorial cu volumul de poeme – titlul, un *corelativ arhetipal* –, **Muntele, Valea** (Ed. „ACSA”, Craiova). Poeme de tonalitate händleriană și de o asumată substanță edenică și tragică, generată de munte și subterana sa: „*Deasupra Văii vântul fumegos și negru / pace veche în aerul muntelui / ploaia nu se vede / Sunetul nu se aude / un frig imaculat / de vânătoare / azi a trecut prin arterele orașului / prin fluviul de fum / traversând anotimpul / cu tovarășii de pământ / și cu cei din lumina somnului / În cer / se apleacă arborii creșcuți / din semințe mute smulse lumii / și femei chircite asupra unui fruct / nevolnic fremătând în steaua dimineții.*” (*Frig de vânătoare*). O călătorie existențială stă la baza poemelor Valeriei Stelescu, acut tensionate de abisurile întunericului de sub munte, dar și tremurătoare în aerul albastru al înălțimilor lirice.

Elisabeta Kocsik (n. 3.08.1953, Lechința, județul Bistrița Năsăud, venită cu familia la Mina din Lupeni, în 1956, absolventă a Institutului de Mine Petroșani), pe lângă romanul liric, cu inserții de versuri, *Înmuguresc tăcerile – roman cu capitolele înseriate contrapunctic* (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu”, Petroșani, 2002), publică unele cărți de poezie. Debutează editorial cu volumul de poezii *Descătușare* (Ed. Tehn-Art, 1999) și continuă cu *Născută durere* (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu” Petroșani, 2000), *Surâsul Brizei* (Ed. Sitech, Craiova, 2004) și *Poezii alese* (Ed. Sitech, Craiova, 2006). Referitor la versurile sale, scriitorul Corneliu Rădulescu sublinia că: „*sunt versuri ce par să mărturisească o permanentă nevoie de tandrețe și o dorință de emancipare de*

sub tutela universului domestic, neilustrat aici dar bănuț ca generator de angoase.”

Ion Țigantele (angajat la E.M.Uricani), face parte din grupul de poeți de la Uricani, de la *Cenaclului literar „Flori de mină”*, trăind aceeași *fractură ontologică*, așa cum a zis I. D. Sîrbu, dintre omul de munte, sau de deasupra, și omul din subteran, dintre orizontul edenic rămas în amintire și cel mineral, tragic, al adâncului, legate totuși între ele prin candoare și substanță etică. Omul rupt dintr-un orizont și trecând într-altul, ce-i pare străin, începe să mediteze asupra pașilor săi, să caute ce s-a petrecut și unde a acționat răul. Iată plânsul celui ajuns în străfundurile minei, al poetului, în situația de față, al lui Ion Țigantele, după rădăcinile din orizontul pierdut: *„Mi-am încolăcit brațele / pe trunchiuri suple de brad / și mi-am legat picioarele / în rugi de mure / și de miriștea grâului m-am legat. / Rămasă la streășina casei, / inima / deznoadă amintirile țesute / în crengile pomilor / în vârful colinelor / în țărâna drumurilor / în apa fântânilor.”* (*Rădăcini*, în *Incandescențe subterane*, Petroșani, 1978, p. 41).

Sever Constantin Răduică, venind din câmpia Amăreștilor de Romanați în subteranul minei din Uricani (s-a născut la 26 august 1946), reușind cu greu să se ridice în lumea elevațiilor spirituale, împletind două dispoziții ale talentului, liricul cu epicul, amândouă desfășurându-le **atitudinal**: aproape imnic pentru omul subteranului – aici întâlnindu-se cu I. D. Sîrbu – și satiric față de „cei de deasupra”, în înțelesul cel mai larg cu putință, adică de puternicii zilei. În ființa sa creatoare s-a instalat ceea ce I. D. Sîrbu numea *„fractura ontologică”*, acea ruptură tragică dintre omul muntelui, în cazul de față al câmpiei, integrat edenic în natură, și omul adâncului, alunecat în mineral, dar cu o conștiință etică în care strălucește edenicul. Poezia sa (*Din clorofile de granit*, Petroșani, 2002; *Șoapte de dor*, Ed. Autograf MJM, Craiova, 2003; *Elegie*

pentru sat, Ed. Autograf MJM Craiova, 2005) este o continuă nostalgie după paradisul câmpiei pierdute și o răzvrătire morală din adâncuri. Această a doua dimensiune se surprinde în poezia satirică și în proza și reportajele imnice dedicate celor din subteran (**Aduceri aminte**, Ed. Autograf MJM, Craiova, 2004; **Blestemul cărbunelui**, Petroșani, 2004; **Sub zodia cărbunelui – mineriada**, Ed. Autograf MJM, Craiova, 2006). De la cunoașterea subterană tragică începe creația sa: „*Deseori, visele noastre - scrie el în cartea Sub zodia cărbunelui - sunt tulburate de strigătele și imaginile foștilor noștri ortaci care au sfârșit în împrejurări greu de imaginat: îngropați de vii în surpările abatajelor, arși sau sfârtecați de explozii, prăbușiți în hăul pușurilor și, de multe ori, adunați în pături, bucată cu bucată.*”

Constantin Alexandru Drilea (născut în 1950, în comuna Movilița de lângă Focșani, jud. Vrancea, a lucrat la I. M. Uricani și a fost membru al **Cenaclului literar „Flori de mină”** din Uricani, alături de Sever Constantin Răduică, Ion Nicu Țigantele și Augustin Țanca) a obținut, în 1984, la Festivalul de creație organizat cu ocazia întâlnirii Cenaclurilor pe țară, la Focșani, **Premiul I pentru poezie**, cu o serie de **Scrisori din mină**. („*Scârțâie ușa / ca și cum am murit! / Doamna îmbrăcată în / negru se așează la masă, / era flămândă: / îmi șterg mâinile / de grijile zilei, / pun pe masă carne / din carnea gândurilor mele, / picioarele îi sângerau / i le spăl cu ierburi de câmp, / o încălț / cu pantofii mei / de sărbătoare, / se ridică, / îmi întinde mâna / (drum de țară, / țipătul unui copil avortat) / șoptește: / Sentința e pronunțată – / condamnat cu suspendare*”, **Matinal**, 12.02.2007). După 1989, s-a retras în comuna sa, aplecat asupra problemelor zilei, dar și ale poeziei, și continuă **scrisorile lirice**. Câte unele i le trimite prietenului său Sever Constantin Răduică, la Bechet.

Augustin Țanca (n. 25 ianuarie 1949, comuna Lechința, județul Bistrița-Năsăud) face parte din același cerc de

la Uricani, poet de substanță civică, realist-nonconformist ca atitudine, sfidând cotidianul ideologic, prin franchețea romantic-simbolistă, dar și ușoarele și emfaticile postmodernisme, prin forma riguroasă a poeziei și prin muzicalitatea versului. A reușit abia după 1989 să debuteze editorial cu atitudinalul volum de versuri **Aici luceferii nu au cer** (Ed. Călăuza, Deva, 2001) și continuă cu un volum de versuri, diversificat ca motive și teme lirice, îndeosebi erotice, ușor patetic, dar și sarcastic, **Anotimpurile lui Cupidon** (Ed. Regina din Arcadia, București, 2003) și cu un altul, în care realitatea imediată o privește fierbinte și lucid, **Apocalips** (Ed. Focus, Petroșani, 2006). Poezia sa pare o autobiografie a sufletului în încercările și ispitirile sale, cuprins de o nostalgie după lumea pierdută din copilărie și de o suferință generată de subteran și singurătate. Împletirea acestora duce la un amestec între teluric și cosmic și, firește, la o explozie metaforică: „*Rânza de cocoș a nopții, / Mistuie boabe de stele. / Pe zăduf se coace luna / Ca o turtă grea de fiere.*” (*Noapte caniculară*). Pe alocuri, se aud sonori păunesciene.

*

* *

Scriitura, între însingurare și revoltă socială. Iată câteva cuvinte la care am putea raporta cu sufletul așezat între datorie și responsabilitate, apariția cărții lui **Augustin ȚANCA**, **APOCALIPS**, la Editura Focus din Petroșani. Însingurat și revoltat, autorul e pornit să cravașeze, cu vrednicie, toate tarele sociale, în versuri care, adeseori, șochează: „**Liniștea plesnește / Și ceru-i tot mai sur, / Toamna fură seva / Din oase și cătur. / Puterea se clatină / Și-n spațiu și-n guvern, / Și-i frig pe dinăuntru / Și-n lume e infern**” („Declin”)

Totodată, călător prin anotimpuri aflate în zona echinocțiilor, Augustin Țanca se așază cu seninătate la rădăcina versului popular și îl are alături pe poetul G. Coșbuc: „**Albul brumelor ne mușcă / Cu perfide dimineți, / Toamna pune rumeneală / Pe obraji de codri creți. / Și e gol de cald în lume / Se duc stoluri după stol / Țațele se-ntorc din piață / Legănându-și coșul gol.**” („Timp color”)

Păstrând nota versificației tradiționale, poezia PE VALEA SECIULUI surprinde prin câteva imagini deosebite: „**Câinii latră la cotețe / Vulpea pielea nu-și încurcă / Momârlanii drojdiți / Tună veseli fânu-n cârcă...**”

Uneori, chiar dacă valoarea lor artistică e limitată, versurile lui Augustin Țanca ne pun pe gânduri: „**Patru negri mititei / Bugetul țării-l pradă / Unul zace trist, închis / De la mineriadă**”. Sau ne stârnesc fiori aparte: „**Peste rănille sociale, / Ninge cu sticlă de vată. / Toamna trece prin alegeri / Ca o vulpe diplomată.**”

Și tot așa, în peste 100 de pagini, Augustin Țanca se desfășoară sincer robotitor la căpătâiul cuvântului scris...

*

* *

George Holobacă (absolvent al Facultății de Filologie, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, promoția 1974, pe lângă proză publică și poezie, ultima sa carte fiind un volum de poeme, **Gloria zăpezii**, ediție bilingvă româno-franceză (Ed. DaniMar, Deva, 2007). Dacă în proză se surprinde un raport tensionat între artist și societatea distorsionată de ideologii, și în poezie se constată o aceeași situație: imaginarul scindat între o realitate denaturată și o suprarealitate naturată. „*Rugina intră pe sub ușa / și foarfece pielea vivandierelor / ca hârtia pe care se aștern poeme / cu burți incendiate de aer dezrădăcinat.*” (*Apele de pe cealaltă parte a timpului*).

Ildikó Lengyel (n. 01.11.1986, Petroșani), încă din clasa a V-a, Școala Generală nr. 5, debutează cu volumul de poezii bilingv româno-englez **Mesager / The messenger** (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu”, Petroșani, 1999). În cuvântul îndemn **Înainte!**, editorul Dumitru Velea scria: „*Ildikó iese din zona obișnuitului cu o uimitoare candoare și începe să cuprindă lumea prin lumina ochilor săi. O luminează și o răstoarnă în sine. Cu poezia ei, cu... tragismul ei.*” Cu puține luni înainte obținuse o bursă de studii în America, acordată de Fundația Culturală Română și Consatul României din Boston. Cartea bilingvă **Mesager / The messenger** se dorea o transmitere peste ocean a sentimentelor sale și a imaginii oamenilor din Valea Jiului. Ildikó Lengyel devine membră a Fundației Naționale „Henry Coandă” Pentru Sprijinirea Tinerilor Supradotați din România. Continuă să scrie, cu uimire și accente religioase, cu candoarea proprie copilului, în tonuri diverse, îndeosebi populare. Noile sale poezii, mai mult pentru părinți decât pentru copii, le strânge într-un voluminos volum **Viața din Vale** (130 p.) (Ed. Monada, Petrila, 2001). Despre acesta, președintele Fundației, prof. univ. dr. Iulian Crețu uimit scria: „*O fetiță, un glas, o speranță care luminează, prin sensibilitate, cenușiul rămas pe dinafară, Ildikó Lengyel este o poetă. Pentru ea și în inspirația ei, versurile, cadența și candoarea lor, vin firesc și se dăruiesc oamenilor pentru a le îmbogăți și înfrumuseța viața.*”

POEȚI OBIECTIVI, LIVREȘTI, AI CONSERVĂRII MISTERULUI

Valentin Tașcu (n. 23 ianuarie 1944, Petroșani), critic divers și prolific, cercetător avizat a întinse spații culturale, îndeosebi ale Transilvaniei, a debutat în presa literară cu poezie, revenind, în ultima vreme, la dragostea dintâi. A editat

și și-a publicat câteva cărți de poezie: **Dimineața amurgului** (Ed. Clusium, 1994), **Școala morții** (Ed. Clusium, 1997), **Defăimarea bătrâneții** (Ed. Albatros, Buc., 1998), **Elogiul tinereții** (Ed. Apostrof, Cluj-Napoca, 2000) și **Tratat despre iubire, verseuri** (Ed. Cartea Românească, Buc., 2003). Un poet de amplitudini și inovații, la care liverscul intră în poezie nedeghizat, ci alăturat reflexiv, de aceea una din cărți având subtitlul *verseuri*. Este suficient o caracterizare a lui Gheorghe Grigurcu: „În ce-l privește, Valentin Tașcu înțelege a-și înfățișa contribuția poetică sub scutul unei inovații consistând în altoirea versului pe trunchiul eseului, consfințită și prin ineditul nume de botez dăruit pruncului textual obținut, cel de *verseuri*. (...) combinația ereditară este relativ echitabilă, stihurile înfățișându-se întrerupte de linii analitice și acompaniate de note ambițioase, însă în nu mai scăzut grad voioase, ceea ce le salvează de pedanterie, justificând, ca-n cazul faimos al Odobescului, titulatura de Fals tratat acordată scrierii.” Despre cartea de debut poetic, **Dimineața amurgului**, Teohar Mihadaș observa: „formula care predomină este cea parnasiană, dar cu prezențe pregnante, de la metrul antic, la metamorfozările abracadabrante ale neomodernismului. Sentimentul obsedant este iubirea, erosul rostit într-un registru nou, plin de surprize antinomice...” De altfel și autorul susține că „tema fundamentală a poeziei este iubirea și echilibrul ei în moarte...”, în „istoricitatea ei epică” găsim „ca paliativ eseul”. Ar mai trebui spus că poezia sa trece peste diferențierile de epoci sau generații poetice, Valentin Tașcu ignorând vremurile și grupările, poezia lui rămânând, într-un fel, neatinsă nici de rugina timpului, nici de privirile pătimașe ale colegilor.

Doru Roman (01.01.1949, în comuna Tulgheș, din fosta regiune Bacău, medic stomatolog la Petroșani, în prezent la Târgu Mureș, dându-și doctoratul cu lucrarea **Cercetări referitoare la posibila corelație existentă între malocluziile**

de clasa a II-a angle și disfuncția articulației temporo-mandibulare), pictor și poet, debutează cu versuri în 1968, în *Steaua roșie*, din Târgu Mureș, și editorial, cu volumul de versuri **Pasajul filigranului** (Ed. Fundației Culturale “Ion D. Sîrbu”, 2002). Poetul, abstras din climatul gălăgioasei poezii epice și narative din ultimele două decenii ale secolului XX, descrie o lume parcă surprinsă în *clipa ultimă* dinaintea unui cataclism geologic (“*Copaci cu măști de gaze / își mângâie obscen ramurile; / dincolo de retină / păsări atomice / vânează fluturi de zgură*”), o lume schilodită, mai mult retrasă în resturi de reprezentări pe mici obiecte casnice sau în mirajele reflexive ale luminii din jurul pietrelor prețioase. Întreprinderea lui Doru Roman este de a săpa *pasaje în filigran* înlăuntrul reprezentărilor, imaginilor, în spațiul dur al cristalelor, în nevăzut și vid chiar (*Fisiunea vidului*), cu dorința de descoperi și prezenta o urmă omenească, un semn posibil al vieții: “*cerul gurii are gust de cucută fragedă / doar undeva / în palme a înflorit un cactus*” (*Non stop*). Realitatea este aridă, esențializată în spațiul din cristale. Pietrele prețioase sunt locurile privilegiate ale imaginarului său. Este remarcabilă consecvența poetului în a urmări temele ce țin de posibilitatea reflexiei luminii, parcă până la acel alchimic *soare negru*: “*prin negrul luminii (n.n.) cernute din scame / tocește potcoava greoi oseminte*” (*Caruselul hipodromului*). Lumea nu este decât o citire a celei retrase în structurile prismatice, reînviată de lumină și descriptiv de poet. Ea este rezultatul unei duble reflexii. În **Pasajul filigranului** se aude dăltița poetului ce sapă în safire și smaralde, dar se vede și havuzul orbitoarelor culori.

Ioan Pascal Vlad (n.10.09.1946, Gioagiu de Sus, județul Alba, angajat al Minei Livezeni, până se pensionează prin disponibilizare), a publicat poezii în antologii locale și județene și în reviste literare: *Steaua*, *Tribuna*, *Orizont*, *Astra*,

Ramuri. Poezia sa, deși de un ermetism „nedorit”, a fost apreciată și înainte de 1989 cu o serie de premii. Dar debutează editorial greu, cu volumul **Arderi filtrate** (Ed. Litera, Buc., în 1986). La acesta adaugă alte trei volume. Toate, la o privire descriptivă, par construite binar: un promontoriu liric, al poetului, care înaintează în apele necunoscutului și o călătorie vizionară și existențială în lume. În primul volum, acest promontoriu, conceput ca o introducere orchestrată la o operă, numit **Uverturile confesiunii**, este format dintr-o suită de viziuni lirice, ce consistă din elemente selectate și așezate după o ordine a arderii, fragmente al căror liant este chiar focul. Pentru a doua parte, călătoria, Ion Pascal Vlad recurge la simbolicul și fascinantul personaj **Ulyse**. În fine, aventura cunoașterii de sine și a lumii se reduce la călătoria eroului din lumea de zi cu zi în cea misterioasă și fantastică, revelatoare de sensuri și soluții privitoare la moarte și nemurire, închizându-se, prin **ardere**, într-o călătorie în sine. Modelul călătoriei, se repetă, lărgindu-se, și în următoarele cărți. Cu **Singurătatea cășniciei** (Ed. Focus, 2002, Petroșani), poetul iese în **lume**. Călătoria începe cu „moartea ghidului” spre „barierele sulfului” pentru a pătrunde în orizontul unei lumi de cenușă, unde eul trece prin flacăra. Încercările, peripețiile sale iau chipul unei repetate damnări. Și cu **Starea de zbor și starea de reptilă** (Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2004) se repetă, cum se vede chiar din titlu, aceeași structură binară. De data aceasta, poetul se reîntoarce la **sine**, luând de la capăt aventura ca **stări**. Este îmbogățit cu neputințe: ale sale și ale lumii. **Starea de zbor** privește avatarurile eului poetic, ale conștiinței acestuia, este o stare în miezul căreia se află un conflict privitor la folosirea cuvântului, acela dintre **poem** și **poet**, în mod primejdios sau pedepsitor, reluat la un nou nivel de obiectivare: **poemul** devine **poezia**, care îl hrănește, „sponsorizează” pe poet, iar poetul își recunoaște sfâșierea în diferite ipostaze. Călătoria devine „starea de reptilă” și se deschide, prin viziuni, către un

lirism constitutiv. Cu ultimul volum, **Omul scorbura** (Ed. Autograf MJM, Craiova, 2006), se adaugă modelului genetic noi elemente, prin cele două părți ale sale: **Risipiri în retină** și **Viermele din bronz**: prin ardere și sfâșiere, prin a devini *altul* și a fi prins sub presiunile „metamorfozării” cuvântului. Anterior, Ion Pascal Vlad căuta „*elementul coagulant*” pentru „*împreunarea într-o căsnicie / universală*” acum se accentuează și mai mult, într-o tonalitate aspră, drama negăsirii verigii din marele lanț al ființei.

*

* *

“Sunt omul șaibă la mină, sunt omul de cerneală în fața foii de hârtie.” - spune Ioan Pascal Vlad la începutul unei convorbiri boeme cu prietenul și colegul Marian Boboc.

- Ion Pascal Vlad, ești, și nu o spun doar eu, un taciturn, printre boemi. Într-o lume care funcționează cu câteva mii de vorbe pe minut, tu taci. Spre diferență de alți boemi, care se hrănesc cu cuvinte fără acoperire, aruncate prin colțuri de cafenele ori cârciumi, ție nu-ți place să bârfești, să clevetești. Ce ascunde această tăcere?

- Nu știu dacă ascunde ceva tăcerea aceasta de care pomenești. Este felul meu de a fi. Îmi place mai mult să ascult și, uneori, chiar știu să ascult. Se pare că e o "artă" și să știi să ascuți. Este foarte adevărat că nu-mi place să bârfesc. Bârfa se naște din invidie ori eu nu sunt invidios pe nimeni, cu atât mai puțin pe cei ce suferim întru poezie.

- Ești, la ora actuală, singurul membru al Cenaclului "Boema" care ai debutat editorial înainte de '89. Povestește -(ne), rogu-te, în rezumat, aventura "Arderilor filtrate".

- Ar fi multe de spus despre apariția acestui volum, Arderi filtrate. În perioada aceea eram în vizorul mai multor publicații literare. Mă gândesc la Luceafărul (care mi-a și acordat un premiu la un festival, la Costești), la *Tribuna* (ce m-a publicat de câteva ori la rând), *Orizont*, *Ramuri*, *Astra* etc. În acest context nu mi-a lipsit curajul și am bătut la ușile mai multor edituri (*Cartea Românească*, *Dacia*, *Scrisul Românesc*, *Facla*); ei bine, toate - dar toate - elogiindu-mi talentul... Tra-la-la-la... m-au expediat la concurs. Astăzi nu pot să-mi explic de ce nu am acceptat acel sfat. Atunci nu voiam să public o carte prin concurs. Moft de fante provincial - probabil. Mai bine am recurs la tipărirea Arderilor filtrate în regie proprie (adică pe banii mei), crezând - în naivitatea mea - că, așa cum îmi voi prezenta manuscrisul așa va fi și publicat. Amarnică (dez)iluzie. Dintr-un top de 87 de poeme, redactorul de carte a ales 35 de bucăți. Culmea, acelea-mi plăceau cel mai puțin! Nu-ți mai spun sugestiile care mi s-au făcut... Schimbă aia, ailaltă, aici trebuie așa și pe dincolo, "și mai trebuie aduse texte, tovarășul Vlad... dumneavoastră sunteți dintr-o zonă mai specială... sunteți un condeier printre mineri" ș.a.m.d. Și astfel, din 120 de poeme a ieșit până la urmă Arderile filtrate.

- Ai absentat un timp destul de îndelungat din mișcarea literară a Văii Jiului. De mai bine de un an te-ai reîntors hotărât. Cum ai regăsit-o?

- Este foarte adevărat și regret foarte mult această absență. Explicația ține tot de apariția volumului Arderi filtrate, ce mi-a adus o serie de probleme. Știi, uneori sunt și drăcos, colțos. Pe vremea aceea nu era bine să fii așa, mai ales în ceea ce privea filosofia partidului unic. Luându-mă-n bețe cu cine nu trebuia și unde nu trebuia, am ajuns ca, pe nesimțite, să mi se trântescă ușile în nas. Revistele literare au început să nu mă mai publice, mi s-a confiscat mașina de scris, la serviciu ceva nu mergea cum trebuia etc. Toate acestea m-au acrit, determinându-mă să mă retrag în... carapace. O vreme am scris

foarte puțin și doar atunci, când nu mai puteam altfel. Dacă m-am reîntors (hotărât sau nu), știi foarte bine cui datorez aceasta. Ție, M. Boboc. Sper să nu te umfli în pene. Cum am găsit mișcarea literară din Vale? Aici, iarăși ar fi multe de spus și cred că depășește aria acestui interviu. Aș zice că, în Vale, se scrie destul de mult, dar din păcate, nu chiar și așa de bine. Nu vreau să desconsider pe nimeni, însă apreciez foarte mult talentul și seriozitatea grupării tale (de fapt a noastre; e vorba de gruparea revistei de cultură Orizont lupenean - n.r.). Cred că aici este toată crema. Cred că în această grupare se află liantul, care ar putea uni talentele autentice din acest areal jian.

- După vreo 20 de ani ai citit în ședința (din septembrie) a Cenaclului "Boema". Ai avut oareșce emoții?

- Nu. Nu am avut emoții, dacă te referi la calitatea textelor. Am emoții doar în fața microfoanelor și în fața celor care îmi cer să-mi tai barba.

- Cum convorbirea noastră e "boemă" (chiar din titlu), cred ca ar fi interesant să ne așezăm o țără (că dară ești ardelean) și asupra faptelor tale boeme. Nu mai e un secret pentru nimeni că de vreo 10 ani ai renunțat la... alcool, fiind, iar o excepție cenaclieră, cam singurul boem abstinent. Crezi că e diferență între poezia pe care o scriai înainte (nu neapărat la beție) și poezia pe care o scrii acum (nu musai la trezie)?

- De ce vrei să mi te bagi sub piele? Da, este adevărat că de zece ani și ceva sunt un abstinent convins în privința alcoolului. Mă apreciez singur că am avut și am (nu știu cât) puterea de a renunța la acest drog. Nu știu dacă este vreo diferență între poezia de atunci și cea de acum. Dacă te respecti și respecti poezia, poți să scrii la fel de bine (sau prost) și parfumat și treaz. Principalul e să știi ce vrei. Și totuși, s-ar putea să fie o diferență în ceea ce privește cantitatea scrisului.

- Ai făcut parte, pe vremea tinereții tale, din mai toate cenele Văii și, mai mult, vrând-nevrând, ai trăit destule întâmplări cu miros ori gust de boemă. Ce a fost au fost toate acestea?

- Oho! Tinerețe, tinerețe... Vremuri frumoase prin tinerețea ce o aveam, atât eu cât și ceilalți prieteni într-ale scrisului. Gustul cenei l-am deprins la Hunedoara, la Cenaclul *Flacăra*, unde boema era în floare. Acolo am legat prietenii care, într-o formă sau alta, durează și acum. Poposind în Vale, primele amintiri despre boemă și cenaclu sunt legate de Petrila și Cenaclul *Venus*. Întâlnirile venusienilor cu scriitori din toată țara îmi sunt și acum vii în memorie. Bețiile artistice, nonșalanța și scrâșnetul și împotrivirea după puterile fiecăruia la ceea ce era bestial în acea vreme. De acele vremuri nu mă mai pot bucura sau întrista. Mă bucur acum și îmi spun mie însumi că sunt aproape la fel de tânăr și... neliniștit și, prin aceasta, pot să îmi aduc și eu o contribuție la mișcarea literară din Vale.

- Acum în era computerelor, mașina de scris poate părea depășită. Știu că, la un moment dat, prea vigilentele organe ale timpului ți-au arestat mașina de scris. Când s-a întâmplat aceasta? Ce ai simțit, atunci? După '89, ai mai încercat să o mai recuperezi?

- Povestea cu mașina de scris m-a marcat profund. S-a întâmplat la vreo două luni după apariția *Arderilor*. A fost unul dintre motivele care m-au determinat să mă retrag în carapace. Aveam prea multă ură și turbare în mine ca să pot ieși în agora fără să fi periclitat viața familiei. I-am iertat, dar nu o sa-i uit. Toate demersurile de recuperare întreprinse după '89 s-au lovit de indolența celor care trebuia să facă lumină. Și cine să facă lumină, cândăștia erau ăia?! Poftim?

- Îți mai amintești când ai scris prima poezie?

- Nu, nu mai rețin prima poezie. Eram în anul II la profesională, la Călan. Poate n-ar fi fost rău dacă în momentul

acela, în loc să scriu poezia aceea nenorocită, m-aș fi îmbătat să uit cum mă cheamă...

- Anii tăi curg (fir-ar să fie...) spre 60. Sunt curios să aflu cum vede (aproape) un sexagenar instituția cenaclului, pentru că există voci care susțin că această instituție ar fi mai mult un exercițiu tineresc.

- Dragă Mariane, nu anii îți arată că ești mai bătrân decât alții. Sufletul să nu-ți îmbătrânească... Nu prea cred că cenaclul e o instituție. Mai degrabă o sumă de afinități. Un exercițiu tineresc"? Nu știi dacă numai la atât se poate rezuma definiția cenaclului. Părerea mea e că doar cei care se cred mai catolici decât Papa nu vor să aibă de-a face cu cenaclul. După mine, cenaclul este și va fi o școală, atât pentru începători cât și pentru consacrați.

- Trebuie să divulg faptul că datorită insistențelor tale am reluat (alături de alți confrăți într-ale scrisului) sedințele Cenaclului Boema. Dacă ne raportăm la începutul anului când, ca să zic așa, am dat cep butoiului boem, cum vezi bilanțul provizoriu al cenaclului nostru?

- Prietene, insistențele mele - dacă au fost - nu puteau duce la nimic concret dacă se izbeau de un zid. Partea frumoasă este că au căzut pe un sol fertil. Aici nu am nici un merit. Bilanțul... provizoriu... Eu zic excelent. Și dacă tot ce s-a propus până la finele anului se realizează (sper din tot sufletul), unii dintre concitadinii noștri vor avea motive serioase de invidie și cârcoteală. Să le fie de bine!

- La lansarea volumului tău, Singurătatea căsniciei, ai spus cu modestie că ești muncitor la mina Livezeni (de altfel, Sindicatul Liber E.M. Livezeni a fost și sponsorul volumului tău). Eu te completez și chiar cu riscul de a te necăji nițel, voi spune, ceea ce am auzit de la alții, că ești un meseriaș apreciat. Cum se împacă - dacă se-mpacă - meseria cu... poezia.

- Asta și sunt (cu modestie sau fără): lăcătuș la E.M. Livezeni. Într-adevar, sindicatul mi-a sponsorizat apariția volumului *Singurătatea căsniciei*, fapt pentru care aduc mulțumiri atât Consiliului de Coordonare cât și președintelui (ing. Adrian Jurca) și vicepreședintelui S.L.E.M. Livezeni (ms. Marian Filip).

Dacă sunt apreciat? Se poate; nu mi se arată, dar se poate. De la tatăl meu (un mocan mai mult sau mai puțin umblat prin lume și de la care mi se trage cred și blestemul scrisului) am învățat că este bine că acolo unde ești pus trebuie să-ti faci treaba cuviincios.

Dacă se împacă poezia cu meseria?! Care poezie, care meserie? Meseria poeziei sau poezia meseriei? În poemele mele am atins (mai mult sau mai puțin explicit) această problemă. Întrebarea aceasta ar putea da naștere la o carte. Sunt doua lumi antagonice. Între aceste stânci care se lovesc între ele e sufletul meu. Sunt omul șaiabă la mină, sunt omul de cerneală în fața foii de hârtie. Acestea încerc să le spun în volumul *Omul scorbură* la care lucrez de ceva vreme.

- Cred că ar trebui să încheiem această convorbire boemă cu ceea ce ar fi trebuit să fie începutul. Copilăria ta, viața ta... Stop-cadru pe câteva din secvențele existenței tale.

- Oh, viața mea... Când îmi voi publica memoriile, unii vor spune:ce viață banală, alții vor rosti, probabil, cu invidie: spectaculos, dom'le, spectaculos!. Ce pot să spun?! Un fiu de moț născut într-un sat, unde ai impresia că dealurile stau să se prăbușească în orice moment peste casele gospodarilor, un fiu de moț plecat de la 11 ani de lângă vatră prin internate și scoli de pe aiurea. În vacanțe, întorcându-se acasă ca slugă la morarul satului pentru câțiva lei, cu care putea să-și cumpere o pereche de teniși chinezești și o pereche de pantaloni de doc. Ah, copilăria mea, am fost cel de-al doilea copil din cei zece ai iubiților mei părinți. Acolo, în copilărie, am învățat să iubesc și

să fiu tolerant, să ascult și să prețuiesc cele spuse de alții, cu inima deschisă. Să punem punct până nu devin melancolic...

*

* *

Volumele de poeme ale lui Ion Pascal Vlad, la o privire descriptivă, sunt construite binar: un promontoriu liric, al poetului, care înaintază în apele necunoscutului și o călătorie vizionară și existențială în lume. În primul volum **Arderi filtrate** (Ed. Litera, 1986, Buc.) acest promontoriu, conceput ca o introducere orchestrată la o operă, numit *Uverturile confesiunii*, este format dintr-o suită de viziuni lirice, ce consistă din elemente selectate și așezate după o ordine a arderii, fragmente al căror liant este (a fost), chiar focul. „*Prin lentila zilei se scutură scrumul / certelor arderi / în timp ce copilul prin irburi înalte / călărește calul cuprins de nevroze*” (**Prăfuitele cărări**); „*prea arzândeale poveri / stau pavază fragilității din cuvinte*”, „*prin văi cu var și cu cenușă iluminează iarba*” (**Tendință de echilibru**); „*când bezna o traversăm cu mâna pe aprinsele unelte*” (**Soarele**); „*prin cenușa imperiilor / nichelate arătări cu ochi de neon*”, „*neîncăpătoare faleza / pe care aleargă oasele calcinate*” (**Pace neîncăpătorului cuvânt**). De pe promontoriul unei asemenea lumi se iscă viziuni, sunt „*în starea latentă*”, timpul se dezvăluie de sorți ca fast „*semnele-ți arată ținta, cărările / cărora zilnic te-ai dăruit*” (**Rugă pentru senin**), starea eroului este optimistă „*e vreme încă destulă pentru toate / peisajele arse sortite reînfloririi / pentru a-ți crește copiii*” (**Epică**) – și călătoria, povestea, poate să înceapă: „*De la firul de fum – răsărind / ca iarba printre năruitele ziduri - / până la semnele viziunii / curgând peste împodobitele maluri / ar putea fi și*

chiar este / o anumită poveste” – cu ținta, spre „noaptea sinelui împădurit cu mesteceni” (**Împădurit cu mesteceni**). Pentru partea a doua, călătoria, Ion Pascal Vlad recurge, ca foarte mulți scriitori, la simbolicul și fascinantul personaj din Odiseia, numind-o **Ulyse. In nuce**, acțiunea mitică a aventurii cunoașterii de sine și a lumii se reduce la călătoria eroului din lumea de zi cu zi în cea misterioasă și fantastică, revelatoare de sensuri și soluții privitoare la moarte și nemurire, cu tâlcul, aflat după șirul de peripeții și încercări, că aceasta din urmă consistă în călătoria în sine, ceea ce se caută găsimdu-se și fiind de fapt tot timpul în sufletul eroului. Numai că de la a ști la a cunoaște, trebuie executată călătoria. Pentru orice om ea este importantă. În cazul de față, călătoria se desfășoară cu multe volute, cu despărțiri de sine ale eroului liric, cu rătăcirii, despărțiri ale eului și identificări, insula căutată fiind în indescifrabilul nenumit. Elementul în care se desfășoară navigația imaginară ar trebui să fie apa, numai că acesteia i se suprapune mineralul și focul. Călătoria înseamnă și o trecere prin vârstele omului și ale lumii. Debutul călătoriei: în ciuda aparentei împliniri a vieții din timpul diurn «*Era pe Insulă o liniște aparte / crăpând semințele în pâng*» în cel nocturn se petrece la un semn «dezlegarea» copilului (din fiecare) de cele știute, pentru cele ce trebuie cunoscute. «*Dar într-un miez de noapte cu aerul vibrând / găzu pe geana mării o pulbere stelară / și-n setea dezlegării puternic du cuprins / copilul dintre ierburi cu dufletul aprins*» (**În ziua plecării**). Lumea se subiectivizează «*Măinile duc luntrea preschimbând valul în înțelepciune*», și, în același timp, se cosmicizează «*stelele ne iau frept călăuze*» (**Prea copt miez**). Peripețiile și probele, la Circe, Ciclop, «*printre sensuri*» și «*stâncile-aprinse*», prin «*fierbinți vămi*» și sub «*ninsorile arzânde*», prin «*cascadee lunecării spre Insulă*» sunt tot atâtea arderi. «*Albit e câmpul până la ardere-adâncă / de osemintele bunilor / și cum pânzele tale / în așteptări se resfiră / eu și ai mei trecem / prin cenușa*

*ceasornicelor / nepătat păstrând / seninul Insulei» (Până la ardere); dar ca aventura să se desfășoare, condiția este ca el să nu-și uite Tatăl și Insula «către tine vin neuitatule / cu málul din râuri pe tample depus, / râuri purtându-ți ochii în care văd / luminate sanctuarele Insulei» (Către Tatăl). Pe o treaptă a cunoașterii eroul află «că lumea / din interiorul clepsidrei și cealaltă / sunt două surori vitrege care la lăsatul zorilor / fără picină veșmintele-și rup» (Pentru că); pe o alta, în termeni psihanalitici, presimte prezența *animei* (*Nedefinitul din partea stângă*). Întoarcerea pe Insulă și în sine, în solitudine, după «lungile nopți de trecere prin rânile lumii», se revelează ca *marea ardere de sine* («cu oasele-mi calcinate») și intrare prin «duble porți de lumină» a celui ce strânge «în pumni grăunțele» pentru «rostul periplului» (*Fragment final*), ca *jertfă întru înviere*. Fie și prin această sumară descriere, apare limpede *modelul genetic* al liricii lui Ion Pascal Vlad. El se va repeta, și lărgi cu alte determinări, de la sine la lume, în următoarele cărți.*

Cu *Singurătatea căsniciei* (Ed. Focus, 2002, Petroșani), poetul iese în *lume*. Se deschide cu o aceeași *uvertură* a câtorva poeme, cu «mesaje de bună credință» din partea antecesorilor, «dinspre cei ce au fost în țara aceea» și coboară «în ziua searbădă / cu un pumn de grăunțe luminoase», solicitând trecerea frontierelor, călătoria în «țara acea», aventură desfășurată când în orizonturi dubiective, când obiective, prin «grota aprinsă» ce-i lumea întregă. Același element: *focul*, bine determinat ca fiind *cuvântul*, proprietate primejdioasă a omului (s-a zis prea târziu, după textele sacre!), când îl folosește ca poem și, pedepsitoare la ardere, chiar de acesta, când îi risipește fără sens, adică subiectivist și precar. Aventura începe cu condamnarea la ardere: «pentru că n-ai încetat să mă ucizi / cu treburile tale casnice stând la cozi / în stații de autobuz și așa mai departe / pentru că nu poți s-

aștepți prin anticamere / și nici să tragi pe cineva de mânecă / spunându-i poftim domnule / ăsta e poemul ce-ndelung m-a rănit / pentru toate acestea și altele / la ardere te condamn» (**Impertinența poemului**). Astfel se înlătură «comedia» și lumea devine «o pânză din șubrede-mpletiri», cu o parte a certitudinilor sensibile și alta, a lucrurilor și relațiilor, ambele părelnice și nepărelnice, într-un joc al arderilor și constituirilor, al focului parcă înflorit heraclitian. Anterioara solitudine («poetul să la câini singurătatea-i falsă») se deschide spre «exodul ruginirii», spre un orizont al «lumii corodată», unde «orașul cufundat în noapte pare un morman de oase», «pășări cu limbile-oxidate / sfârșesc prin prăbușire cu pliscul în cenușă» (**Cugetări nocturne**). Focul își va dezvălui structura ambivalentă, în acest exod al lumii el fiind partea prost devoratoare, nu cuvânt, ci gest și sminteală umană. «Pe geam de privești / e totul o flacără neagră / înlăuntru păienjenii sadic devoră / ere schiloade cu miros de sulf». Omul a devenit o mască, iar copilul (pentru reînceperea aventurii) este greu de găsit: «Scrum e totul în jur / oase stinse sub prăbușiri de cer / cum să te caut copile când urmele-mi pier / prin spuză prin aer prin ger?» (**De la capăt neliniștea**). Călătoria începe cu «moartea ghidului» spre «barierele sulfului» pentru a pătrunde în orizontul unei lumi de cenușă, unde eul trecut prin flacără este iarași «copilul», dar a ajuns pe treapta de unde «își strigă nevinovăția». «Pe-aici totul e bine» spune o **Scrisoare din Arcadia**, și parcă îl auzim pe Oedip, cu o clipă înainte de dezvăluirea adevărului și scufundarea în tragedie, înainte de smulgerea ochilor și deschiderea cunoașterii. La începutul primei călătorii crăpau «semințele în pâng», la cea de-a doua se găsește, preluând istoric lumea, «bulb crăpat / lucrurile luminând / craniile orașelor» (**Mimică**). Acelui decluc de «pulbere stelară» îi corespunde «coboară steaua ta incendiată / și mușcă furioasă din pământ / sunt furțuri lungi pe streșina din timp / și caii morți au

lacrimile-oxidate» (**Elegie în afara orașului**); acel «miez de noapte» cheamă «E-atât de târziu peste lume»; ca spațiu, o lume alienantă la nivelul mai multor orizonturi, orecum borgii dantești cu pigmentări «de boli», cu «vămile închise», cu «miros de iod», o lume prăbușită în întuneric, unde chiar prin «mările norilor sinistru se mișcă luntrea / și nu-i semn de lumină / dinspre partea de nord a Emboliei. / Un drum coliliu străbate Ulise» (**Elegie la țarmul Emboliei**). Încercările, peripețiile eului iau chipul unei repetate damnări: fețele răului jucând pe flăcări amăgitor și devorator. «Stând pe butuci veghează tărcata arătare / ciclopul spânzurând într uluci metalice / când false reclame luminează Terra» (**Expoziție naivă**). **Qui-pro-quo**-urile s-au înmulțit: «Joacă arlechinul zilnica bufonerie / timpii aprinși vomită ucigătoare binefaceri / pe străzile metropolelor / împetrișatele cortegii duc lumea / duc moartea în spate» (**Șase cvasielegii**), din lume rămânând «un fel de amintire despre lume» din care se aude doar țipătul poetului: «eu nu implor eu demasc și acuz sub privirile sinteticilor ochi / acuz prin glasul celui ce-și arde trupul / de buza cuptoarelor prin gura celui prins / sub prăbușirile cerului / lumea din mine acuz...» (**Breyten**). Unui eu fisurat nu-i poate răspunde decât o lume fisurată. Nicio legătură nu ține, zadarnic se caută «elementul coaguant / împreunarea întru căsnicia / universală». Anterioara **Insulă** se regăsește ca **solitudine a poetului**, iar **arderea de sine**, ca **sfârșiere a poemului**: între o părelnică subiectivitate „un saxafon care / plânge dulce-amar” și o evanescentă obiectivitate „o formă de / peșteră stelară / îngrămadind în el vrute și / nevrute” (**Singurătatea căsniciei**).

*

* *

Nicolae Uțică (n. 7 mai 1957, în Bârca, județul Dolj, absolvent al Facultății de Mașini și Instalații Miniere, Petroșani, în 1985) debutează editorial cu volumul de versuri, **Asimptotă la nemărginire** (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu”, Petroșani, 1996), o carte bine primită de critică. O emoționantă cărticică închină dascălului său din Bârca, Florian N. Peca, **Diplomă – 13 texte de tranziție** (Ed. Flux-Reflux, Craiova, 1997). Volumele următoare, exceptând **Memoria de rezervă** (Ed. Helicon, Timișoara, 1998), le publică bilingv, sau chiar trilingv, **Numeri / Numbers / Nombres** (Ed. Călăuza, Deva 1999), **Asimptotă la nemurire / Asymptote to eternity** (Ed. Focus, Petroșani, 2002). Nicolae Uțică, nemulțumit poate de contextul critic, sau poate dintr-o dorință de a face poezia să circule peste meridiane, participă la concursuri internaționale, fiind laureat al „Internațional Open Poetry Contest”, 2003 și 2004, USA, și nominalizat la Marele Premiu al „*The Internațional Society of Poets*”, 2004. Drept urmare, este publicat cu câte un poem an de an, în prestigioase antologii: **The Colors of Life**, *The Internațional Library of Poetry*, Library of Congress, USA, 2003; **Eternal Portraits**, *Library of Congress*, USA, 2004; **The Best Poems and Poets of 2004**, „*The Internațional Library of Poetry*”, Library of Congress, USA, 2005, și în **Labours of Love**, „Noble House”, London – Paris – New York, 2005. Despre poezia sa au scris elogios cronicarii literari: Petrică Birău, **Pânțelele chitului** (Ed. Călăuza, Deva, 2002) și **Multiplii și submultiplii cuvântului** (Ed. Clusium, 2004), Ion Davideanu, **Memoria de rezervă de Nicolae Uțică**, în *Al cincilea anotimp*, august-septembrie 1998, Oradea; Victor Rusu, **Memoria de rezervă, de Nicolae Uțică**, în *Răstimp*, nr. 1/1999, Turnu Severin, precum și poetul Eugen Evu, **Nicolae Uțică și tăietura de aur**, în *Semne*, Deva, 1999. Fiecare a remarcat puterea de reducere lirică și tăietura cuvântului în realitate spre a o face să rezoneze în spațiul intelectual al emoției.

*
* *

Cu **Zori și amurg** (Ed. *Focus*, Petroșani, 2007) Nicolae Uțică strânge sub un titlu „cuprinzător”, în 126 de pagini, creația de-a lungul unui deceniu, de la poezie la aforism, de la teatru la epicul fragmentar, exceptând publicistica (**Valea Jiului, Valea Plângerii**, CHCP Mehedinți, 2000) și poemul-monografie, **Merișor de Bănița** (2003).

Ceea ce impresionează în cazul lui Nicolae Uțică este tentația de a-și găsi un arbore genealogic și chiar descripția epică și subiectivă a acestuia în încercarea de a-l așeza ca temei gândului său torturat de realitate și ideal. Arborele lui are rădăcinile plasate cu câteva generații înapoi, în neamul Cocorenilor de pe la 1907, ori chiar catastrofal pierdute în zorii dulcii candori a cetății biblice „Uț”, trecând firește prin arcul carpatic, din timpul romanilor sau amestecat cu al prezentului, căsătoria „*cu o momârlancă, Ileana* – după cum se autopezintă – *închizând parabola apartenenței sale la neamul geto-dac*”. Proiecția arborelui acesta genetic este grea de abstracțiune și fragmentară generând fragmentarismul imaginației, sau poate invers, expresia fiind fărâmițată și aforistică. Piese de teatru (*Bărbatul cu două neveste, Evadatul și Izvorul casei*) se constituie subiectiv pe devenirea acestui arbore, „foșnitor” în prezentul familial al autorului. Estetic spus, canoanele dramatice sunt aspru cenzurate și încălcate de expozeul grav subiectiv. Autorul nu se sfiește ca nimic din ce-i este propriu să nu-l treacă în „scenă”. Etse un gest limită de curaj sau de o privire candidă asupra lumii și dramei?

Hiatusul dintre realitate și idealitate, adâncit cu măsură subiectivistă, pare să fie mobilul genetic al scrierilor lui

Nicolae Uțică, indiferent că sunt teatru, poezie, aforisme sau publicistică. Și societatea prezentă i-l oferă cu asupră de măsură, încât autorul pare mereu însoțit de un psiholog care încearcă o psihanaliză proprie asupra sa și a celor din jur. Are o „*memorie de rezervă*”, ca să ne exprimăm în sensul său, plină cu date și fragmente culturale, cu idei desprinse din abstracțiunea idealității, care este *la nevoie* întinsă spre confruntare cu celelalte concrețiuni abstracte ale zilei prezente, ale cotidianului social și politic care șterge omenescul din ele, lăsându-i autorului și conștiinței sale doar gesturi subiective, de disperare.

În partea a doua a cărții, care-i dă și titlul, **Zori și amurg**, seria de fragmente este așezată, aparent fără nicio ordine, pe *trei trepte*: fragmente epice ale unei biografii a autorului, fragmentată de intervenția „poliției politice” – cu reverberații în generațiile anterioare – poeme din cărțile anterioare sau altele noi, așezate în „flux continuu”, și maxime, reflexii și aforisme. Primele sunt subiective; poemele, jocuri ale abstracțiunilor pentru captarea misterului; iar ultimele, deznădăjduite idei generate de prăpastia dintre realitate și proiectata idealitate. Unele gânduri, versuri sau aforisme sunt acidulate amintind de ale lui Petre Țuțea, altele construite paradoxal ca ale lui Valeriu Butulescu, dar toate au abaterea afirmării tranșante și insolite a autorului. De pildă, descriere epică: „*Deasupra capitalei plutea un cadavru. Banditul murise de mult dar nu voia să plece. Perfuziile din exterior și linsul îi întrețineau starea de moarte clinică. Locuitorii se obișnuiseră cu mirosurile lui. Când făcea cu ochiul, servii se cocoșau, când râgâia, oamenii dădeau fuga la aeroport. Sosea mama mortului, „nana regina”, plângând cu „lacrimi de crocodil”. Apoi, râuri de lirism invadeau orașul, iar oamenii se simțeau în siguranță*” (p. 74); poezie: „*Deșertăciunea vieții mișcătoare / năravuri, lașități, dărâmături / palate de filozofie migratoare / sahare de nisip*

cu crăpături” (95); aforism: „*Când mângâi vidul te trezești cu Cerul în palmele tale*” (p. 111).

Rebarbativ cu starea prezentă, Nicolae Uțică are nostalgia *istoriei* și a *modelelor*: caută în memorie și trecut situații, fapte care formulate riguros să strălucească în cenușiul prezentului, sau oameni-model prin ale căror gesturi și îndemnuri să poată să pășească peste hiatus-ul amintit. Așa se întâmplă că seria de fragmente este secționată de două ori: cu imaginea ziaristului-model, o cronică descriptivă a publicistului Ieftimie Nesfântu, și ea a dascălului, prea scump lui, care i-a pus condeiul în mână, un portret moral, liric-aforistic, *Mentorul. Florian N. Peca, 1915-1996*.

În fine, „dialogul” dintre cele trei trepte amintite să de gândit, stârnește judecăți pro și contra asupra omului și societății, iar fiecare este un simptom al unei situații de fapt și de criză. De aceea, judecățile nu trebuie luate ca atare, ci prin ceea ce *se* spune cu ele. Nicolae Uțică este prea subiectiv și-ar fi indecent ca unele proiecții să le luăm ca atare. Prin ceea ce *se* spune cu ea, **Zori și amurg** este o privire solipsistă deschisă ca un țipăt deasupra unei prăpăstii.

*

* *

Ion Hirghiduș (n. 2 iulie 1956, Zorlești, județul Gorj, absolvent al Facultății de Filozofie a Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, 1986, profesor la Uricani și lector la Universitatea Tehnică Petroșani), spirit reflexiv și profund nu se putea să nu înceapă cu poezia în clipele sale de uimire asupra lumii. Debutază editorial cu volumul de poeme **Prin inima sentimentului** (Ed. Fundației Culturale „C. Brâncuși”, Târgu-Jiu, 1997), beneficiind de un cuvânt introductiv semnat de Gheorghe Grigurcu. „*Poezia lui Ion Hirghiduș – spune*

criticul – este dintre cele ce încearcă a conserva misterul în fața demitizării tot mai active, solemnități a discursului în fața limbajului funambulesc atât de răspândit în ultimul timp.”

Lucian Strochi (n. 23 iulie 1950, Petroșani, județul Hunedoara, absolvent al Facultății de Filologie a Universității București, 1974, statornicit la Piatra Neamț), debutează cu o poezie în *Steagul roșu* din Petroșani, în 1966, apoi cu un ciclu de poeme în *Amfiteatru*, 1969. Publică poezie și proză prin reviste, își adjudecă primii, dar debutul editorial îl face târziu, cu volumul de versuri *Cuvântul cuvânt* (Casa de Editură Panteon, 1994), căruia îi adaugă cartea *Purtătorul de cuvânt (Totul despre mine și Imposibila dungă)* (Editura Nona, 1996), formând, de fapt, „o trilogie a cuvântului”.

Gheorghe Tighel (născut la Viperești, jud. Buzău, după absolvirea liceului s-a angajat la E.M. Petrila), obține *Premiul I pentru poezie* la Festivalul „Cristal de Armindenii” la Petrila în 1998 și debutează editorial cu volumul de versuri *Stări către plutire* (Ed. Vestea, Petrila, 1998). O poezie a frăgezimilor meditative, a uimirii și reflexivității, o poezie generată de surprinderea stărilor fracturate ale sensibilității și a nevoii de recuperare a continuității acestora: „*Atât de jos e soarele-n amurg / că poți să îl atingi / să-l ții în palmă // numai timpul ne-a depărtat de copilărie / numai el / alergându-ne / din vârf de deal pe vârf de munte / amăgindu-ne / până la renunțare*” (*Salt*). Despre el Elisabeta Bogățan scria: „*El îmbină ritmurile tradiționale cu sonorități moderne, cu cizelări și structurări care evidențiază nota personală, meditativă, asupra omului și a lumii.*”

POEȚI SUBIECTIVI, AI SOLITUDINII AMARE SAU LUMINOASE

Mircea Andraș (n. 8 septembrie, 1948, la Petrila, județul Hunedoara, după o tentativă de a intra la Facultatea de regie film, se retrage și lucrează la PTTR Petroșani, de unde se pensionează în 2002) debutează cu poezie în *Astra*, 1982. Publică, amestecând poezia cu teatrul și proza, cu publicistica și umorul epigramatic, în diverse reviste literare, ziare și antologii locale sau județene. Debutează editorial cu **Noapte cu mesteceni albi** (Ed. Fundației Culturale *Ion D. Sîrbu*, Petroșani, 1996) și continuă cu: **Violet** (Ed. Fundației Culturale *Ion D. Sîrbu*, Petroșani, 1997), **Și dacă mâine va veni** (Ed. Sitech, Craiova, 2004), **Ca niște spânzurători, amintirile** (Ed. Fundației Culturale *Ion D. Sîrbu*, Petroșani, 2004) și **Stelele văzute de sus** (Ed. Sitech, Craiova, 2005). Poezia lui Mircea Andraș se naște dintr-o mare solitudine, ea vine să umple un gol, fiindcă el a făcut din singurătate un mod de a fi, așa cum spune într-o convorbire, „*să fi o stea în lumea nimănui*” (Dumitru Velea, **Camera cu pereți de oglinzi**, Ed. Sitech, Craiova, 2006). De aceea, poate, la începuturi, Geo Dumitrescu scrisese în **Luceafărul**: „*În poezia lui Mircea Andraș găsești aproape tot ce ți-ar dori sufletul... și, parcă ceva pe deasupra.*” Acest „*ceva pe deasupra*” este tocmai partea misterioasă ca moartea pe care o poartă poezia lui. Singur cu poezia, sprijinindu-se unul de altul în fragilitatea lor, în tristețea acaparatoare, scrie și în celelalte genuri tocmai pentru scăpa de fragilitate și tristețe, dedându-se unui umor pigmentat cu zâmbet și lacrimă.

*

* *

- Mircea, ești tot mai singur. Treci printre oameni pe stradă ca o umbră. O umbră vorbitoare, o umbră care vorbește singură. Nimeni nu te vede, s-ar putea spune că trecătorii, și nu numai, trec prin tine, calcă prin tine, pe tine. Tu nu poți să te aperi, ai renunțat la toate ale vieții în schimbul poeziei, nu poți nici să te mai ajuți, fiindcă nu mai vezi nici lumina stelei care a apărut la nașterea ta. Ia spune, a fost o zi oarecare, sau o zi de sărbătoare când te-ai născut.

- A fost Sfânta Mărie Mică, dimineața, când noaptea se îngâna cu ziua, din care cauză toate zilele care au urmat au aceeași culoare întunecată, cu vagi sclipiri de lumină, strălucitoare, dar efemere, care promiteau să răsară cândva soarele și pe strada mea. Fie și în Petrila. N-a fost să fie. Doar câteva raze disperate mi-au poleit din când în când visele.

- **Părinții?**

- Părinții mei au stat împreună până am împlinit cei 7 ani de acasă, apoi și-au disputat 3 ani tutela mea. Nu am încercat niciodată să-i împac. Eram prea mic pentru așa ceva și exista un motiv foarte la modă atunci: bunicul din partea tatălui se născuse la Budapesta, iar cel din partea mamei la Câmpeni. Cred că am spus totul. Am fost încredințat mamei (Eleonora, casieră și dirigintă PTTR), dar am crescut mai mult la bunici. Tatăl (Gheorghe, maistru mecanic) m-a uitat repede. Poate prea repede. Am crescut și copilărit pe o stradă pe care locuiau 17 fete și doar (încă) un băiat, din care cauză femeile n-au constituit niciodată un mister pentru mine. Probabil acesta a fost și motivul pentru care nu m-am căsătorit.

- **Școala?**

- Am început-o la 6 ani, deși nu era admis acest lucru, dar bunică-mea a știut să între pe sub pielea învățătoarei de atunci. Tot ea m-a învățat să scriu și să citesc, drept pentru care în clasa I mă plictiseam teribil și nu vroiam cu niciun preț să fac bețișoarele laolaltă cu ceilalți. Lucru ciudat pentru poetul din mine: nu îmi plăcea să citesc poezii și refuzam întotdeauna să

le învăț. Și asta nu pentru că nu aș fi avut memorie, aveam o memorie de elefant. La limba rusă, spre exemplu, spre a evita să fac rezumatul unor bucăți literare din carte, le învățam pur și simplu pe de rost, cuvânt cu cuvânt, deși unele din ele depășeau trei pagini.

- **Cum au început preocupările artistice?**

- Cam pe atunci am publicat și prima poezie în revista *Lumina*. Se intitula **Vestitorii primăverii** și era tributară poetului meu preferat, George Coșbuc. Aveam să mai comit o astfel de tentativă 4 ani mai târziu, **Ștefan, Ștefan Voievod în Scânteia pionierului**, după care am tăcut o pauză (cam mare) până la 21 de ani. Nimic la acea vreme nu amintea cărțile pe care aveam să le public. Pe vremea clasei I au fost trimiși de la centru, în Petrila, doi pictori, frații Szilaghi, pentru a crea aici o școală de pictură. Spre surprinderea mea, am fost ales între cei 25 de învățăcei într-ale picturii, ajungând să fiu chiar unul din preferații lor. Semănau atât de mult că nu-i puteam deosebi, doar dintr-un singur punct de vedere îi deosebeam: după maniera în care tratau exercițiul picturii. Astfel, unul din ei vroia să lucrezi după canoanele impuse de el, pe când celălalt te lăsa sa-ți dai frâu liber imaginației. Reușeam sa-i driblez pe amândoi și astfel am ajuns cu încă 5 colegi să expunem într-o **colectivă** chiar la Sala Dalles, țelul suprem la acea dată. Am reeditat acest lucru tot cu o **colectivă** la vârsta de 8 ani. De atunci am avut 5 expoziții personale și numeroase colective (la Tg. Mureș, Craiova, Tg. Jiu, Oradea). Și totuși, pictura nu era vocația mea, deși descoperisem un stil nou, **pictura gestuală**, care a fost bine primit.

- **Cum te-ai integrat în expoziții colective, tu, solitarul!?**

- De felul meu, am fost întotdeauna un solitar. Un însingurat într-o mare de oameni. Am avut foarte mulți prieteni care, pe parcurs, s-au dovedit a nu fi. Unul din prietenii mei

obișnuia să spună: ***Suntem o adunătură de curve care ne numim prieteni!*** Și într-adevăr, cam asta eram. Am pornit în viață singur. (Nici unul din părinții mei nu s-a interesat niciodată de situația mea școlară, nici unul nu mi-a interzis să fumez, drept pentru care n-am fumât, nici unul nu mi-a controlat viața, drept pentru care am trăit-o cum am crezut de cuviință). Cineva spunea: ***Ne naștem și murim singuri.*** Asta n-ar fi cine știe ce tragedie. Mai grav e când trăim singuri. Singurătatea e o boală mai gravă decât cancerul sau sida. Și nu poate fi tratată. Și nu poate fi evitată. Și nu poate fi rezolvată. Singurătate, Domnul fie cu tine!

- **Ai fost vreodată pe marginea prăpastiei?**

- După ce a murit maică-mea, abisul acesta a atins proporții uriașe. Două tentative de sinucidere au încununat starea aceasta de fapt, după care minumul de rațiune a învins. Sau a lăsat această impresie. Sub un cer tern și fără nici o perspectivă înotam într-o mare de singurătate. M-au salvat (moral, cel puțin) două premii obinute la Festivalurile de umor de la Vaslui și Focșani. Ele au împlinit pe celelalte obținute până atunci (multe la număr) pentru poezie, teatru, proză, umor, pictură, caricatură și artă fotografică. Valentin Silvestru spunea că sunt „***aidoma unui râu vijelios de munte care curge zbuciumat, cu o viteză și un debit de invidiat și deodată se împarte în mii de pârliașe care nu mai înseamnă nimic***”

- **Așa a pedepsit Xerxes fluviul în care i s-a înecat un cal sacru: i-a împărțit apa în mii de șențulețe.**

- Asta e. Nu mă puteam hotărî în niciun fel asupra unui gen anume. De dapt, toată viața mea a fost legată de astea, dedicată preocupărilor poetice, umplută până la margini de ele, încât nu mai rămânea loc pentru nimic altceva. Toate acestea nu mai reprezentau altceva decât un mijloc de existență (nu financiar, bineînțeles). Debutasem cu poezie, luasem niște premii când viața a ajuns la concluzia că pot face și altceva. Directorul Societății literare *Al. Vlahuță*, din Târgoviște, îmi

trimisese invitație la un Festival de poezie pe care îl citorea, dar în ultimă instanță a revenit, solicitându-mi prezența la unul de teatru, pe care îl inaugura în acel an. Nu l-am refuzat. Nu refuz niciodată pe nimeni. A fost prima mea piesă de teatru care a obținut premiul special al juriului. Așa am devenit dramaturg! Următoarele piese **Ascensor pentru încă o speranță** și **Acolo sus, aproape de cer** au obținut premiul I și respectiv II la festivalul național de teatru, prima văzând lumina rampei la Teatrul muncitoresc din Brașov, fragmente din ea fiind publicate în revista *Teatrul*. Ulterior mi s-au mai jucat două piese pentru copii la Petroșani și Deva. Restul pieselor scrise așteaptă solicitare, ca și mine, împlinirea pe scenă. Dacă n-ar fi așteptarea, ce n-am face oare?

- **Despre umoristul și epigramistul Mircea Andraș?**

- Acolo, la Târgoviște, am întâlnit o graficiană care *comitea* caricaturi celor prezenți. M-a rugat să însoțesc cu câte un catren fiecare desen și au fost peste 200 – așa am devenit și epigramist. Ele mă întregesc, oarecum. Le fac instantaneu, acolo la fața locului, pentru că astfel valoarea lor crește. Le concep undeva în memorie, fără creion și fără hârtie și, dacă sunt reușite, nu le uit niciodată.

„*Dacă ascuți atent fiecare epigramă comisă de el, chiar dacă te face să râzi în hohote, are ceva din singurătatea și tristețea autorului. Și încă ceva: au foarte mult bun simț*”, spunea Valentin Silvestru. Într-o zi am fost invitat la un festival la Alexandria și de abia în ultima zi am aflat că e de proză. Nuvela pe care am scris-o în tren a luat locul II, propulsându-mă ca prozator. Ulterior, am scris 3 romane **Așteptându-l pe Iisus, Momârlanii** și **Acolo jos, aproape de cer**, care așteaptă cuminți publicarea, fie ea și postumă. Am publicat un volum de proză scurtă, care au fost inițial tablete de dimineață, o rubrică zilnică în ziarul local *Matinal* pe care am susținut-o 2 ani, puțin

pe lângă *Cronica rimată* care a apărut în fostul ziar local, 8 ani la rând.

- **În rest?**

- Visez sub un cer **Violet**, într-o **Noapte cu mesteceni albi**, în timp ce **Stelele văzute de sus** sunt alături de mine **Și dacă mâine va veni**.

- **Cine, Mircea, singurătatea?**

- Singurătatea, ca să umplu golul lăsat de ea, am plecat la drum cu 8 ziare, fiind la originea formării lor, dar dintre care numai 2 mai trăiesc. Nu pot să spun că n-am avut o viață interesantă, deși poate uneori aș fi vrut-o altfel. Nu am crescut în puf și a trebuit să muncesc asiduu pentru o, de fiecare dată aceeași, zi de mâine. Nu am avut pom de Crăciun decât o dată în viață, la 4 ani, de aceea îl țin minte și acum.

- **Mai ții minte sărbătorirea primei zile de naștere?**

- Mi s-a aniversat ziua de naștere pentru prima și singura dată la 50 de ani. De aceea o țin minte și acum. Restul a fost singurătate. Și multă singurătate. Și o uitare, de multe ori comandată. Singurătate, ești așa de dulce că mi s-au strepezit dinții! Ai fost alături de mine și nu m-ai părăsit niciodată. Nici pe parcursul celor 7 operații pe care le-am trecut de mână cu tine. N-aveți idee, domnilor, ce tare dor durerile în singurătate, ce lungi sunt zilele și ce neagră e fiecare noapte albă, călcând în cioburi de lacrimi. Și încă ceva. Am oroare pe ușile închise. Mai precis, de un cineva care s-ar putea afla în spatele lor. Tresar chiar și la filme când potaționistul deschide o ușă. Nu cea dinspre uitare. Deși asta e cea mai tragică. Mai sufăr de claustrofobie. Dar cel mai greu sufăr de singurătate. De fapt, suferința e o a doua natură. Acum 20 de ani, am murit prima oară. Nu mai vedeam decât foarte puțin cu ochiul stâng. Doi ani am fost scos din circulație. A fost prima mea moarte. Și cea mai groznică. A nu putea să vezi e echivalent cu a nu respira. Maică-mea mi-a citit cărți întregi și fiecare carte are acum vocea ei. Dar eram fericit. Pe atunci, singurătatea umbla

brambura pe afară și cerșea adăpost pentru o noapte. Te-am iertat singurătate! Fă ce vrei de acum. Totul îți aparține. Doar creația mea, nu. Încerc ca să nu scriu nimic despre tine, singurătate. Încerc. Poate te superi și pleci. Hei, chiar nu vrei să-ți faci bagajul? Îți pun în el toate cărțile mele. Cele scrise și, mai ales, cele nescrise. Să-ți țină de urât!

- N-o mai apostrofa, Mircea! Ea dă buzna când nu te aștepți. Spune-mi, cum și unde creezi?

- Creez pe drum, în stații, în timp ce ascult o convorbire anostă, înainte de a adormi. Toate în gând, undeva în cotlonul acela secret care dă înspre suflet. Și culmea, nu le uit până în clipa când le voi așterne pe hârtie, în schimb uit tot ce aparține de viața personală. Viață, scumpă viață, abia aștepți să trădezi, mi-ai făcut praf amintirile și îmi arăți din când în când viitorul, ca pe un bau-bau de care trebuie să mă tem. Știi ce, dragă viață (nu știu de ce îți mai spun dragă), ia-ți toate amintirile pe care mi le-ai făcut cadou, ia-ți și viitorul cu care mă sperii întotdeauna și lasă-mă să mă pierd ca o luminiță în zare, o luminiță care are convingerea că e un far călăuzitor. Lasă-mi clipa de lumină, și te du. Poți să te lapezi de mine, nu vei pierde nimic. Visez un cer înalt, până la stele și chiar dincolo de ele. Mă obsedează ideea unor stele văzute de sus. Cred că nimic nu poate fi mai sublim. Decât stelele. Care mai și cad. Când se sinucid. Pentru că și stelele se sinucid, nu-i așa, Velea? Să fii o stea în lumea nimănui. Să ai lumină, să ai căldură și să nu ai cui să le dai. Dați-mi un mănunchi de stele și voi răsturna universul! Oricum, nu e al meu.

- Ce-ți dorești cel mai mult?

- Alții au avut veleități de a ajunge șefi, dacă nu patroni, cu mașina la scară, vilă la munte și tot tacâmul. Eu n-am visat decât să scriu și să public, dorindu-mi foarte mult o mașină de scris. N-am avut-o nici pe asta. Cea mai frumoasă zi a fost cea în care mi-a apărut prima carte, deși n-am avut cu cine

împărtăși bucuria. Au fost câteva felicitări mormăite și câteva străngeri vagi de mână. Restul a fost tăcere. Și singurătate. Restul n-a fost nimic. Apoi, pe măsură ce mai editam încă o carte, aveam cu un prieten mai puțin. Cea mai mare tristețe, tristețe iremediabilă, am încercat-o când am constatat că majoritatea celor la care țineam și le-am oferit din cărțile mele, nu le-au citit. Consider că e o necuviință să primești o carte scrisă de un prieten (sau chiar de un dușman) și să nu-i acorzi un minimum de atenție. Personal am un dicton la care țin: ***Prieteni, dacă voi nu greșiți, eu greșesc mereu!***

- **Ce greșești, sau ai greșit, Mircea?**

- Cea mai nereușită operă a mea îmi e însăși viața, cu care am dat de pământ de câte ori am avut ocazia, fără să vreau, evident, dar cu o patimă care putea fi stinsă doar prin creație. Dar la ce bun să crezi, când toți îți sunt împotriva? Când singurătatea merge la culcare, rămâne o mare disperare. Și nu ai nicio barcă de care să te agăți, și n-ai niciun punct de sprijin pentru ziua ce va să vină, și n-ai niciun vis are să nu moară în zori. Nu, nu acuz pe nimeni. Viața nu ne dă acest drept. Și apoi, nimeni n-a putut să-mi facă atâta rău cât mi-am făcut eu singur. După toate acestea, ce mai înseamnă singurătatea? Poate doar o pată de culoare la marginea eternității, poate doar un deget pus pe o rană care nu se va vindeca niciodată. E trist când ajungi seara acasă și nu te așteaptă nimeni și niciun loc gol nu e umplut de cineva, care să creadă în tine, sau cel puțin să-ți lase impresia asta, să nu poți să spui cuiva bucuriile tale, atâtea câte sunt, sau durerile, luate fiecare în parte... Uneori simți nevoia să înjuri sau să fii înjurat de cineva drag. Uneori simți nevoia să fii doi în loc de unu. Dar e prea târziu. Singurătatea e peste tot. Nu o mai pot da afară, nu mai pot renunța la ea, nu mai pot s-o înlocuiesc cu nimeni. Salvarea e refugiul în artă. În literatură. În te miri ce. Și asta, până când? Până când singurătatea mă va sufoca. Până la lacrimi...

*
* *

Adrian Nanu (n. 14.04. 1977, Petroșani), elev al Liceului de informatică din localitate, fiind în tabără la mare, se înecă în după amiaza zilei de 28 iunie 1993. Dintr-un caiet de însemnări, Dumitru Velea i-a ales versuri și povestiri, câteva desene, și i-a publicat volumul **Viața este mult prea mică** (Ed. Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu” Petroșani, 1994). „*Atât de mult v-a iubit un copil, bătrânelor ape – scrie criticul – încât nu și-a mai întins brațele peste voi ca o pasăre, ci s-a scufundat definitiv, intrând în palatul cu pereții reci de sticlă, după scoici sidefii și două babe de mărgean, pe care să i le trimită mamei sale.*” Se cuvin citate versurile promoționale scrise în chiar ziua intrării definitive în albastrele ape: „*Fie ca șoaptele mării / Să-ți transmită căldura sufletească / Pe care doar soarele adolescenței / O poate ridica pe cerul vieții, 28 iunie 1993*”.

Rahela Barcan (n. 15.12. 1952, în Nenciulești de Alexandria, s-a mutat cu familia în Lonea, iar după căsătorie, în Petroșani) debutează în 1978 cu poezia **Ramură din același copac** în **Steagul roșu** din Petroșani, unde va publica continuu versuri, până în 1989. Poeme de ale sale se găsesc și în revistele **Astra**, **Orizont**, **SLAST**, **Tribuna**, **Vatra**, **Al cincilea anotimp**, **Crișana Plus**, ori, de curând, în **Matinal** și **Mesager cultural**, din Petroșani. A fost inclusă în antologiile județene, în **Antologia scriitorilor petrileni**, realizată de Elisabeta Bogățan, a obținut premii literare, dar, inexplicabil, refuză debutul editorial. În ultimele publicații amintite, criticul Dumitru Velea i-a acordat larg spațiu poemelor sale din volumul **Albul lebedelor ninse**. Volumul cuprinde **nonsonete**,

amintind oarecum de cele ale lui V. Voiculescu îmaginate după Shakespeare. Despre ea, criticul Elisabeta Bogățan observa că *”scrie o poezie matură, cu cizălări fine, de un lirism temperat, mizând atât pe expresia directă cât și pe sugestie.”* Rahela Barcan are un simț muzical acut al cuvintelor, imaginația ei dezvoltă contraste și paradoxii metaforice prin care ideea și simbolul capătă chiar mai multă transparentă și forța de sugestie, echilibrată, acaparează și încântă: *„Mâna care mi-o întinzi / gându-i gând și visu-i vis / doar în inimă stă scris / cât de greu e s-o cuprinzi - / Stau de veghe în oglinzi / valuri purpurii de soare / n-am s-o prind deși mă doare / mâna care mi-o întinzi. / Gându-i gând și visu-i vis / ce nu vrei mai poți să vinzi / rătăcită-i prin oglinzi / mâna care mi-o întinzi.”*

LIRICA FEMININĂ CONFESIV-REFLEXIVĂ

Loredana Cristea (n. 26 mai, 1989, Petroșani) *„e o elevă (strălucită) a Liceului de Informatică Petroșani – cum scrie profesorul Mihai Barbu pe coperta ultimă a primului ei volum de versuri. Ea are un simț extraordinar al muzicalității poeziei, poeta intuind și dezvoltând, la Uricani, faimoasa deviză a simbolizilor de pe malurile Senei (De la musique avant tout chose...)”* Debutează la 16 ani cu volumul de poezii surprinzătoare ca explozie imagistică și tonalitate, **Ciorapii mei negri de plasă** (Ed. Corvin, Deva, 2005), căruia îi adaugă, imediat, o a doua carte de poeme, uimitor de consistentă, **Româncă, marcă înregistră** (Ed. Corvin, Deva, 2006). Loredana Cristea scrie cu un firesc al metaforei, ca și cum lumea ar fi la vedere rezultatul metaforei. Cuvintele se alătură muzical și se înfrățesc metaforic, poezia ei se naște ca un izvor de munte, de nu știi de sub care piatră, amestecându-se cu iarbă

și flori, cu tot ce e natural, apa curgându-i limpede spre vale. Loredana Cristea este în mod natural poetă. Cu certe posibilități de a deveni reprezentativă în peisajul liricii noastre.

Camelia Julia (n.1977, Petroșani), după debutul de la 13 ani din revista *Solstițiu*, după premiul pentru poezie din Belgia și ca urmare a **Premiului „Ion D. Sîrbu”** pentru debut în poezie, acordat de Fundația din Petroșani, la 16 ani publică prima carte **Clar de lună** (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu” Petroșani, 1993), versuri scrise cu candoarea propriei vârste, ca mult mai târziu, după ce s-a încăpățânat să studieze și să tacă vreo șapte ani, absolvind Facultatea de Drept din Cluj-Napoca, să publice volumul de versuri, **Copacul deschis** (Ed. Fundației Culturale “Ion D. Sîrbu”, 2001), care înseamnă adevăratul său debut. *„O maturitate poetică mustește de peste tot din pliurile scriiturii și din piruetele versurilor – scrie în **Prefață** Dumitru Velea. Stările se comunică frust, universul propriu se dezvăluie lent, cu explozii din când în când, formând constelații pe pagină, cu dăre luminoase și jocuri erotice între cuvinte, între cuvinte și albul paginii. Autoarea pare a fi privit pagina cerească a lui Mallarmé, **Un coup de dès**, sau dacă nu, pagina proprie din noaptea cerului, iscată în momentul prăbușirii unei stele. Universul ei se surprinde parcă la străfulgerarea unei stele ce cade, exploziile cuvintelor pe pagină generează linii descendente, are loc o curgere vălurită, o piruetare a versurilor ca într-un dans al unei zeițe (**sfânta – și – prostituata, Sophia**) îndrăgostite de pământ, a cărei trenă de stele și cuvinte în strângerea involburată întârzie câteva clipe în a o acoperi pe cea îndrăgostită. Există o alunecare afrodisiacă în spirală, în partea de jos palpită senzual carnea, în partea de sus, umplând întunericul cerului și albul paginii, este dansul făpturii de carne aeriană. (...) În această cădere, diseminarea nu poate fi decât o “sămânță de granit” îngropată în “măruntaiele pământului” – rezultatul unui eros al*

elementelor, **elementar**. Dar pentru a ni-l împărtăși, Camelia Jula s-a îndreptat, cum am văzut, cu candoarea și naivitatea îndrăgostitei, spre diseminarea cuvintelor pe albul paginii, amintind de constelațiile paginii negre a cerului.” O poetă care poate deveni reprezentativă.

Alexandra Cândeș-Săndulescu (poetă petroșăneană strămutată la București) debutează cu volumul **Condamnată la singurătate** (Ed. Libra, București, 1994) și continuă cu al doilea **Babilon al sufletului** (Ed. Libra, București, 1998). Directorul editurii, Ion Tomescu scria în prezentare că „*ne aflăm într-adevăr în fața unei Poete*”, iar editoarea, Virginia Carianopol, susținea: „*Stare de grație, zbor și metaforă, poezia Alexandrei Cândeș-Săndulescu descoperă cu uimire și încântare lumea dinafara și dinlăuntrul sinelui, ritmurile ascunse ale devenirii umane, în marea și misterioasa aventură a vieții. Poeta trăiește, iubește, visează și meditează cu luciditate, dar și cu emoție, într-un discurs liric în care sinceritatea, firescul și simplitatea conferă adâncime și aripă spre cerul poeziei.*” În drumul spre sine poeta străbate, într-o stare de singurătate, o lume căzută într-o absență a comunicării. De aici, sentimentul de „babilon” al sufletului. Ea trăiește acut paradoxul remușcării, în cuvintele lui Marcel Moreau: „*Avem remușcarea de a nu fi zei, ca și cum ar fi stat în puterea noastră să devenim. Avem remușcarea de a fi muritori...*” Prinsă în această coliziune a sinelui, vorbește simplu și tensionat, vocea ei izbindu-se de pereții breșei descoperite în lăuntru său: între a nu fi și a putea să fii zeu, între a fi muritor și a putea să fii nemuritor. Poeta încearcă să iasă din acest paradox, în primă fază, prin iubire: „*Tot ce mai sunt, / sunt numai prin iubire.*”

Elisabeta Bogățan (n. 14 septembrie 1949, în Sânnicolaul Mare, județul Timiș, absolventă a Facultății de Filologie a Universității din Timișoara, traducător la C.M.V.J. Petroșani și apoi profesor la Petrila) debutează editorial,

oarecum târziu, cu volumul **Gazeluri** (Ed. Vestea, Petrila, 2006) și continuă cu **Hipnoze** („Liliput”) (Ed. Helicon, Timișoara, 1998), **De dragoste** (Ed. Eminescu, Buc., 1999), **Zodia dezlegătorilor de semne** (Ed. Cartea Românească, Buc., 1999), **Cântece de rezemare** (Ed. Albatros, Buc., 2001) și **Generația Ianus** (Ed. Confluente, Petrila, 2005). Cu prea multe cuvinte în translație a lucrat ca traducător, încât își reduce poezia la câteva alese cu grijă, susținute fie de forma fixă (gazel, sau construită de sine), fie de ideea care strălucește prin cuarțul verbului. Cronicarii de întâmpinare i-au remarcat luciditatea, virtuozitate, siguranța scriiturii, disponibilitatea de a zidi, precum Eugen Evu, și mai puțin, forța imaginației. Spirit critic, ea șlefuieste cuvinte și nu creează viziuni lirice.

Maria Voina (juristă, Petroșani), laureată pentru poezie cu **Premiul Tribuna** 1986, îl face pe poetul Victor Felea să scrie în **Tribuna**, nr. 50, din 1986, „*Maria Voina a fost impresionată de poezia Magdei Isanos*” și „*exemplul poetei din anii 40 a ajutat-o să-și găsească propria voce, să adopte o modalitate de expresie mai apropiată de felul său de a gândi și simți – să cultive o poezie confesivă și reflexivă în același timp transcrisă în enunțuri lapidare, nu lipsite de inedit și pregnantă. E vorba de un lirism reținut ca formă, dar patetic în substanță, ce cucerește îndată adeviziunea cititorului. Semn că autoarea spune lucruri esențiale, trăite, și le formulează cu un simț înăscut al dozărilor fericite.*” Editura Fundației Culturale „I. D. Sîrbu” din Petroșani, în 1998, îi publică volumul de debut **Zilele**. Un fragment-eșantion din amplul poem **Încă**: „*cu câtă dragoste / mă strânge / soarele / în lumina sa / nu mămpotrivesc / mă las în voia / colindului său / cum m-aș lăsa / îmbrățișării lui Dumnezeu!*” (p. 27).

Mihaela Kelemen (n. 26.06. 1968, Petroșani) este o personalitate, care a abandonat poeta și s-a afirmat în domeniul științelor economice. După absolvirea Facultății economie

Industriei, Construcțiilor și Transporturilor din ASE București (1990), urmând un stagiul de documentare în Franța, este preparator universitar în managementul construcțiilor la ASE București. Obține o bursă de 3 ani la Universitatea din Oxford și în 1995 își dă doctoratul cu teza **Rolul echipei de conducere în managementul calității totale: studiu sociologic al sectorului de servicii al Marii Britanii**. Participă cu conferințe și lucrări la diferite simpozioane internaționale. În fine, ajunge lector la Universitatea din Oxford. Din poezia scrisă în anii de liceu, Societatea culturală *Lumină și cultură* îi publică volumul de poeme, **Casa fără uși** (1994). Poemele sale stau sub semnul lui Nichita Stănescu, dar și al unui spirit riguros. „*Cuantificată, pe alocuri până la saturație – scrie Valeriu Butulescu – gravată cu multiple simboluri, poezia Mihaelei Kelemen – departe de a fi o iubire matematică – e mai degrabă o incandescență matematică a iubirii.*”

Diana Fondrea (Petroșani) debutează ca elevă la 17 ani cu volumul de versuri **Suflet scris** (Ed. Matinal, 1998), o carte cu coperta și ilustrațiile semnate de fratele ei, Bogdan Fondrea. Vârsta adolescentină se deschide lumii ca o pagină pe care aceasta se scrie, poeta văzând cum soarele transformă coliere de lacrimi în curcubeie. Incipientă îndoială și fragedă certitudine se află sub notările poetice, cum se sesizează în însemnul de deschidere a cărții: „*Poate că tot ce-am scris / Nu înseamnă nimic, / Sau, poate, / Sufletul meu este gol / Fără tot ce am scris.*” Cu al doilea volum, **Viața în bocanci de ceară** (Ed. Focus, Petroșani, 2003), se aventurează pe un drum oniric infantil plin de convulsii pasionale, dar și de neliniști extatice, călcând cu bocancii ei de ceară „*peste jarul existenței*”, cum zice Gilbert Danco.

Maria Marcela Merar (educatoare, Petrila) debutează editorial cu volumul **Poeme de-o vară** (Ed. Emia, Deva, 2004), având girul poetei Paulina Popa. Așează cuvintele ca un copil jucăriile, cu candoare și uimire: „*Simt că-mi cresc aripi / Pe*

frunte, pe față, / Măsurând așteptarea / Zilei ce îngheață / Vârsta în ea.” (De ziua ta).

Felicia Neagu (n. 14.02. 1954, la București, dar de la 6 ani a ajuns în Petrila, cu familia), după absolvirea liceului, frecventează cenaclurile din Petrila și Petroșani, debutând în culegerile **Din adâncuri de lumină și Incandescențe subterane** (Petroșani, 1978) sub numele de Felicia Kalman. Debutează editorial cu volumul de poezii **Kitaro** (Ed. Monada, Petrila, 2004). Despre poezia ei, editorul și criticul Elisabeta Bogățan scrie: „*Felicia Neagu debutează cu o poezie bine structurată, de un profund lirism, dovedind talent și o bună stăpânire a mecanismelor poetice.*” Scrie o poezie a simplității și ușoarei caligrafieri a afectului: „*Cred că / Purtam o rochie de spumă verde / Dar poate nu era decât / Reflexul apei / Care ca și tine / Spre mine trimitea lumini și umbre.*” (**Va veni potop**).

Cecilia Gabriela Feier (n. 1956, Petroșani, absolventă a Facultății de Mașini și Instalații Miniere, Petroșani 1981) și debutează editorial cu volumul de versuri **Universul meu** (Ed. Eventus, Blaj, 1997), cu poezii „scurte și tăiate ca niște sentințe” (Mihai Barbu). Despre al doilea volum, **Stanțele eului** (Media Print din Petroșani, 2001), Al. Florin Țene că poeta obține „*mitizarea prin demitizare*” și că „*descifrează mesajul interior într-un limbaj estetic*”, șlefuiind sentențios versul. (**Stanțele eului**, în **Curierul Primăriei Cluj-Napoca**, 25 martie 2002). „*Ridic stavilă / încui ivărul / de la ușa celulei / nu râvnesc / la arca de pe valuri / pe țărnul mării / sădesc crini*” (**Ape învolburate**).

Ileana Firțulescu (n. 01.01. 1955, la Băiești, jud. Dolj), o ziaristă imparțială, după publicarea de versuri prin reviste și în volume colective, debutează editorial cu volumul de poezii **Volbura** (Ed. Matinal & Cameleonul, Petroșani, 1998). O poezie „*ce pare a fi fost scrisă, învolburat în poala Maicii*

Domnului”, scrie Mihai Barbu în **Prefața** volumului. Iar după Ion Stoian (de la **Hunedoreanul**) „claritatea și directetea rămân principalele calități ale acestei poezii.” La care s-ar mai adăuga eticitatea: „Ai rupt lumea în două, în om – umanitate / Și ai omis să fii uman și plânger și ai dreptate.” (**Post scriptum**).

Lucia Apolzan (15.02. 1911, Sibiu – 22.12. 2002, București), doctor în etnografie și cercetătoare de anvergură în acest domeniu, nu putea să treacă pe lângă fenomenele etnografice îmbibate de magie fără să fie atinsă și de magia poeziei. Așa se întâmplă că se nasc o serie de poezii, volumul **Poemele iubirii**, pe care nereușind să le publice, le risipește prin cartea mărturisitoare a unei dăruiri spirituale de excepție, **Drumuri, încercări, împliniri** (Ed. Fundației Culturale Române, 1998). Poeziile își extrag seva lirică din obiceiuri, descântece, se rotunesc clasic, uneori încântătoare imnuri, precum: *"Suntem statorniciți în piatră,/ Doi stâlpi, cu frunza-n vânt,/ Uniți prin poarta înaltă,/ Legați prin talpa de pământ.// Doi stâlpi de strajă firii,/ Chipuri fără de asemănare,/ De o parte tu, iar eu de alta,/ Și totuși amândoi în fiecare.// Doi stâlpi în care ne cuprinde / Un sărut la poarta lumii/ Încremenit, să nu se stingă/ Niciodată izvoarele luminii.// Suntem în piatră încercuiți// Cu focul buzelor ce se petrece/ În cuib închis, prin care/ Doar timpul poate trece.// Pe poarta înaltă am încrestat/ Iubirea noastră scrisă-n semne;/ Vântul liber să ne-o poarte,/ Cugetul mereu s-o cheme.// Prin Poarta sărutului/ Trec umbre. Veacul le adună/ Prin multe alte umbre/ Noi rămânem împreună."* (**Poarta sărutului**).

Maria Evoneta Goran (n. 25.12. 1948, Deva), absolventă a Facultății de Filologie a Universității „A.I.Cuza” Iași, profesoară de limba și literatura română la Școala Generală, nr. 6, Petroșani, debutează editorial cu un masiv volum de poezii, **Pe aripi de timp** (Ed. Focus, Petroșani, 2006), „scris pentru propria bucurie și mulțumire sufletească”, așa cum observă prefațatoarea Leonida Maniu, care nu se

sfiiește să constate câteva note proprii liricii noastre feminine. În prefața: Pe aripi de timp și cuvânt, o carte masivă de poezii, scrise de-a lungul timpului,

IRONICI, BOEMI ȘI POSTMODERNIȘTI

Constantin Câmpeanu (29 noiembrie 1948, Mânzați, jud. Vaslui), publică poezie în Steaua, Tribuna, Flacăra, în antologiile locale și județene, în Calende sau Timpul. Debutează editorial cu volumul **Scrisori din Delira** (Biblioteca „Abataj”, Petroșani, 1995), având pe coperta a patra prezentarea lui Alex. Ștefănescu: *„Constantin Câmpeanu are sensibilitatea unui rocker și educația estetică a unui academician. El aduce în efeminat poezie de azi un zvon de libertate și de aventură care înfioară. Apariția sa nu poate fi ignorată nu numai pentru că este insolită, ci și fiindcă impune respect prin gradul înalt de intelectualizare a emoției. Un derbedeu stilat, un elegant pistolar al poeziei, un autor de violuri imaginare, imposibil de pedepsit, acesta este Constantin Câmpeanu, poetul care semnează uneori **cel din ceață** cu un sentiment al pierzaniei, dar și cu mândria de-a aparține unei țări fără granițe.”* Între existențial și cosmic metaforele sale aleargă ca o suveică cu fir nevăzut: *„un câine dărăpănat / se ținea după mine // se întunecase frunza / se spărsese lumina / se cocârjise / se demolase / se destrămasă // și câinele se ținea după mine”* (**Înalte zile ale regilor**).

Ioan Lascu (n. 9 ianuarie 1951, Petroșani, de origine, momârlan, absolvent al Facultății de Filologie a Universității din București, 1974, după tribulații prin învățământ mediu, cultură și presă, devine lector la Facultatea de Litere și Istorie a Universității din Craiova), debutează, destul de târziu, cu ciclul de versuri **Norul povățuind steaua** în volumul colectiv **Zboruri lirice** (Ed. Scrisul Românesc, 1988). Însă, în scurt

timp, într-un climat adecvat, abordează cu sorți de izbândă eseu și critica literară, traducerea și proza scurtă, dar poezia rămânându-i constanta preocupărilor. Volumele de versuri: **Contrar așteptărilor** (Ed. Ramuri, Craiova, 1993), **Marea întârziere** (Ed. Ramuri, Craiova, 1994), **O groapă în timp** (Ed. Pasărea măiastră, Craiova, 1999 – volum distins cu Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor – Filiala Craiova), **Incantații metalice** (Ed. MJM, Craiova, 2004) ni-l prezintă ca pe un poet în continuă căutare a limbajului propriu, făcând din aceasta temă, mișcându-se între existență și cultură, taxându-le pe amândouă cu ironie. „*în aulida altul este ahile și spală norii / hesperidele în altă grădină păzesc merele de aur // poate fi și așa*” (*altul este același este toți sunt*).

Marian Boboc (n. 4 august 1967, Petroșani, absolvent al Liceului Industrial Minier, miner electrician la EM Livezeni, disponibilizat, coorganizator al Festivalului de Literatură *Aici ne sunt vișătorii*, sub egida LSMVJ, patru ediții, 1993-1996, redactor șef al publicației *Abataj*, 1994-1996, facilitând apariția în „Biblioteca Abataj”, a câtorva valoroase volume de versuri, și al publicației sindicale, *Ortacul*), debutează cu poezie în importante reviste (*Echinocțiu sau Poesis*), iar editorial cu volumul **de-a iubirea** (Ed. Cameleonul, Petroșani, 1994), continuând cu **prima putere în pat** (Biblioteca „Abataj”, Petroșani, 1996) și **timpuri grele femei ușoare** (Ed. Monada, Petroșani, 2002). Tânăr furios și nonconformist, ca o parte a generației sale, boemul Marian Boboc intră în ținutul poeziei, fără inhibiții culturale sau sociale. Sexul devine, explicit, materia imaginației, poetul desfășurând scenarii exhibiționiste, dozate între realist-pornografice și suprarealist torturant carnale. Marian Boboc nu atinge subiectul într-o doară, el caută cu fiecare volum să exploreze în adâncime și repetat sexul, cu nesățioasă poftă și minimă remușcare. Dezabuzat, poetul deschide carnavalul himenului și alcoolului, al bravării sexuale, răsucindu-l ca un cuțit în rana socialului și a minciunii politice

(titlul ultimului volum este edificator.) Despre poezia sa, Ion Mureșan scria: „În poezia lui Marian Boboc, cu fiecare nouă carte se developează, tot mai evident, proiectul unei Erotici. Este o Erotică blând-demonică: misoginismul e vecin cu admirația, violența cochetează cu tandrețea, brutalitatea cu grația, mirosul alcoolurilor ordinare e străbătut de efluvii de parfumuri fine. Obsesiile poetice ale lui Marian Boboc sunt tare neastâmpărate! Ca urmare, verbul e când iute ca argintul viu, când domol ca pasul unui Bețiv. Un lucru e cert: poetului i-a izbutit amestecul: biciul și surâsul sunt expuse în aceeași vitrină.” (text, coperta a IV-a, **timpuri grele femeii ușoare**).

Gilbert Danco (n. 22 august 1975 în Focșani, județul Vrancea, absolvent al Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, profesor la Liceul teoretic Petroșani), în urma premiului Editurii GEEA la Concursul Național de Poezie „*Porni Luceafărul...*” (Botoșani, 1998), debutează cu volumul de versuri **Schizofrenia** (Ed. Gee, Botoșani, 2000). În ciuda abstracțiunii titlului, poezia sa are concretețea imaginii și forța ideatică necesare unor poeme, resturi sarcastice din posibile mari viziuni. O sfâșiere amară a îndoielii care fisurează eu și lume, imagine și realitate a imaginii – toate acestea se găsesc într-un pulverizat și amplu poem care este **Schizofrenia**.

Volodea Macovei (venit din Moldova, pentru câțiva ani în Petroșani, devenit ziarist în Deva), debutează editorial cu volumul **Peri physeos** (Biblioteca „Abataj”, Petroșani, 1995), într-o atitudine de frondeur, proprie vârstei și căutărilor, cu versuri suprarealiste, deși li se surprinde un real fragmentat, cu sucombe dadaiste, dorindu-se deschise în oniric. Câte din acestea nu s-au experimentat: „*da la urma urmei / de ce nu // ta-ti-ta-ti / ta-ta-ti-ta / ti-ti-ti / ta-ta-ta / ti-ti-ti / hi-hi-hi*” (**Treisprezece-paisprezece**).

Augustin Frățilă (n. 1953, Aiud, județul Alba, din 1963 stabilindu-se cu familia la Petroșani, urmează Școala de Arhitectură și Sistemizare și Institutul Politehnic București), ca student, devine unul dintre cei mai apropiați prieteni ai lui Nichita Stănescu (1976). Debutază în 1977 în *Luceafărul*. Este poetul nichitastănescian prin excelență: poet trubadur, acompaniind cu chitara poezia sa și pe a lui Nichita. În 1981 îi apare la Casa de Discuri Electrecord discul *O recitare* pe versurile lui Nichita Stănescu. În 1982 îl însoțește pe premiatul poet la Struga. Publică sporadic și trece prin diferite profesii, de la decorator, la redactor de reviste și chiar director al Editurii „Alfa” București. Este traducător din mai multe limbi - și obține o bursă la Cambridge pentru a studia „*poezii lachiști*”: *Romantismul și poezii lacurilor* (1996). În fine, debutează editorial cu *Gramatica morții* (Ed. *Cartea Românească*, Buc., 1996), pentru care obține Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor din România. Acestei cărți îi adaugă, imediat, volumul *El Roi* (Ed. *Cartea Românească*, Buc., 1997). Augustin Frățilă este prototipul poetului boem. Cu multe prietenii de suflet și cu o poezie a metaforei încântătoare și a atmosferei. Este, cum ar fi zis Nichita, *poezia tonului*.

Gheorghe Niculescu (n. 13 aprilie 1945, în Ciortești, județul Iași, din 1960 la Uricani) este un poet satirico-umoristic, realizându-și umorul aproape în toate cazurile pe construcții paradoxale. Este prieten cu Florentin Smarandache, profesorul de matematică, transfugul în SUA și creatorul curentului *Paradoxismul*. A publicat cărțile: **Rebus, umor, paradoxism** (Ed. *Diversis*, Cluj-Napoca, 2000), **Prin albe și clasice epii târzii** (coautor Fl. Smarandache) (Ed. *Abaddaba*, Oradea, 2000), **Smarandachisme** (Ed. *Abaddaba*, Oradea, 2000), **Vreme de șagă** (coautor Fl. Smarandache) (Ed. *Abaddaba*, Oradea, 2000), **Inspirații expirate** (Ed. *Polidava*, Deva, 2000), **Parada marilor enigme** (coautor Fl. Smarandache) (Ed. *Offsetcolor*, Râmnicu Vâlcea, 2003),

Creionări făcute cu pixul enigme (coautor Fl. Smarandache) (Ed. *Almarom*, Râmnicu Vâlcea, 2003), **Versificări cu diversificări** (Ed. *Călăuza v.b.*, Deva, 2006). În *Postfața* ultimei cărți, scriitorul umorist Dumitru Hurubă sublinia că Gheorghe Niculescu „*nu pierde nici un detaliu și, cu ironie binevoitoare, parcă zâmbind hâtru, dar și, acolo unde este cazul, plin de sarcasm și chiar batjocoritor, convertește totul (...) după chipul și asemnăarea umoristului care este.*”

POEȚI RELIGIOȘI ȘI METAFIZICI

Avram Iancu (Petroșani) debutează cu volumul de versuri **Istoria din spatele istoriei** (Ed. Matinal, 2003). „*Istoria zbuciumată a lumii, în toată complexitatea ei nu poate fi înțeleasă pe deplin, oricât de mult ar fi studiată ea, făcând abstracție de faptul că dincolo de această istorie se mai află o istorie a acestei istorii. Acest volum are menirea să dezvăluie – scrie autorul în **Cuvânt înainte** – episoade importante din culisele ce se află în spatele istoriei clasice, istorie din care suntem și noi parte integrantă...*” Titlul, cât și explicațiile acestea par a fi proprii unui volum de eseuri, decât de versuri, dar fapt ce trebuie luat în seamă este că autorul ține să spună dintr-un început că versurile sale sunt religioase. „*La început, Omul / Știa doar ce-i binele și armonia / Acum pătrunse într-adevăr într-o nouă sferă / Află și ce-i răul și anarhia.*” – numai că astfel curgând versurile și versificările sale, credința pare a fi mai tare decât poezia.

Dumitru Velea (29 ianuarie, Dănașa, județul Olt, absolvent al Facultății de Filologie, Universitatea Craiova, 1973), debutează cu volumul de poeme **Lucifera I** (Ed. *Cartea Românească*, Buc. 1973). S-a afirmat ca un scriitor complex, preocupările sale consemnând segmente intelectuale de la poezie la eseul de tip filosofic, critică literară și de artă, regie

de teatru, precum și dimensiunea esteticii de-a lungul timpurilor. Lângă volumul de debut să adăugăm pe celelalte: **Cuvinte fără orizont**, *psalmi* (1995), **Odette** (1995), **A doua navigație** (1997), **Simplu** (1998), **Pânza de in** (1999), **Nisipul cu oase** (1999), **Fărâme de piatră** (2000), **Locul gol** (2002), **Din Țara Căpușelor** (2002), **Vița de vie** (2003 – haiku), **Recviem pentru inocenți** (2004), **Vântul de sus, vântul de jos** (2005), **Tămâie, mamă, tămâie** (2005) **Xerxes la Hellespont** (2006). Este greu, dacă nu imposibil, de a găsi o formulă sintetizatoare în definirea specificului fiecărui gen literar abordat de Velea. Totuși, o line filosofică și religioasă pare că trenează peste toate reușitele lor. Fără să detaliem poezia sa și să aducem aserțiuni critice justificative, este relevabil să notăm doar ce scria despre o carte a sa Constantin Cubleșan: „*Volumul A doua navigație are o compoziție polifonică, vrând să exulte pasiuni existențiale, uneori cu accente dramatice, alteori ca un addagio, sau ca într-un menuet intercalat, încorporând sonorități liniștitoare, chiar vesele, până la ironia parodică (amintindu-l cumva pe Marin Sorescu), și caligrafia elegant stări emoționale, sentimente vibrante, nostalgice efuziuni, în ritmurile de interior ale unei prozodii cu respirație largă, cu o gesticulație metaforică de prețiozitate. Dumitru Velea este un poet ce accede spre cercurile de elită ale generației sale, repet, pe nedrept scăpat din vederile unor critici... de direcție, altfel prea puțin preocupați de destinele provinciei*”. (*A doua navigație*, în *Steaua*, nr. 2-3, 1997).

AFORISMUL

Valeriu Butulescu (n. 8 februarie 1953, Preajba, Tg. Jiu), cu aforismul la glezne, a hașurat harta lumii. A străbătut meridiane și paralele, fiind tradus în limbi de circulație sau abia

cunoscute pentru noi (limba mongolă, sau filipineză). Aforismul poate să fie încadrat la poezie, la proză, la filozofie. Aforismele lui Valeriu Butulescu au fascinația poeziei și strălucirea ideii. Mulți critici, printre care Al. ștefănescu au spus că Valeriu Butulescu este în primul rând un gânditor. El îndrăznește să fie reflexiv în scris, indiferent de domeniu, cu finețe, discreție și mult bun simț. A debutat cu volumul de aforisme, **Oaze de nisip** (Ed. "Litera"), în 1985; a redebutat, sub același titlu, la Ed. "Cartea Românească", în 1986. Cu puțin timp înainte de decembrie 1989, îi apărea volumul **Sand Oasis**, în S.U.A., (*Language Bridge*), traducere de Karon G. Campbell, Eva Ziem și Constantin Rizopol, cu o elogioasă prefață semnată de scriitorul polonez, Tadeusz Nowak. O amplă antologie de aforisme (1150) sub titlul **Stepa memoriei** i se publică de Ed. "Călăuza", Deva, în 1992. Dar aventura internațională continuă: în 1999, îi apare în limba suedeză volumul de aforisme **Minnenas stapp** (Ed. "Schapira International Teater och Bock"), în traducerea Irinei Schapira și Eva-Marie Sjobeck; în același an, în limba maghiară, **Homokvarak** (Ed. "Corvin", Deva), în traducerea și prefața semnate de Gherasim Emil, iar postfața de Cornel Ungureanu. În 2000, volumul **Gedankensplitter** îi este tipărit de Ed. "Impresum", Dresda, Germania, în traducerea Johannei Fakesh, Gloria von Wroblewski, Dieter Wiesenmeyer și Anton Herman, cu prefața de Holm Fickel. Contrar felului nemțesc, acesta conchide în cuvinte înalte: "*Prezentele Frânturi de gânduri ale autorului Valeriu Butulescu reflectă în mod genial nesfârșirea gândirii umane, care poate fi profundă sau superficială, gravă sau veselă, dar și extravagantă sau chiar absurdă. Această carte prezintă, într-o multitudine de fațete posibile, diversitatea impresionantă de idei a lui Valeriu Butulescu*".

În cursul aceluiași an îi apare la Tel Aviv, la Editura “Menor”, ediția în limba ebraică a acestei cărți. În decembrie 2000, la Praga, este lansat volumul **Pisecne oazy** (1100 aforisme), tradus de Jiri Nasinec și publicat de prestigioasa Editură “Aurora”. Din postfața cărții, semnată de traducător, cităm următoarele: “*Prin spiritul lor amar, multe din aforismele sale se apropie de maxime; pe lângă tâlc nu exprimă nici bucurie, nici speranță, doar tristețe, dezamăgire, un pesimis pe alocuri schopenhaurian.*”

În fine, aforismele lui Valeriu Butulescu, în limbi diferite, așa cum am spus, fac ocolul lumii..

POEȚI DIN ȚINUTUL HUNEDOAREI

REALIȘTI FABULOȘI ȘI REFLEXIVI:

Valeriu Bârgău (7 martie 1950, Bacău – 3 ianuarie 2006, la Deva) este unul dintre cei mai reprezentativi poeți din județul Hunedoara, impus la nivel național. A făcut parte din Cenaclul „Flacăra” al scriitorilor din Hunedoara, fiind prezent în antologiile: **Pasărea de foc** (Hunedoara, 1975) și **Panteonul nestinsei iubiri** (Ed. Albatros, 1979). Despre ciclul **Epistolele tânărului Theodosie**, al lui Valeriu Bârgău, Dumitru Velea scria: „*Valeriu Bârgău vine cu un poem de întins suflu liric, grav în atitudine și în tentativa de a da prezentului demnitatea istoriei. Este un poem construit ca răspuns celebrelor **Învățăături ale lui Basarab către fiul său Theodosie**. Istoria dă sfaturi, prezentul răspunsuri; istoria angajează, prezentul și-o asumă responsabil – acesta ar vrea să fie mobilul ideologic al poemului.*” (**Incandescențe subterane**, Petroșani, 1978, p. 166). A debutat editorial cu volumul de versuri **Floarea soarelui sau Mâna de lucru** (Ed. Cartea Românească, 1978) în urma concursului. Ion Caraion, membru al juriului, entuziasmat

de prospețimea, forța și elementaritatea lirismului tânărului poet, a scris un impresionant text critic, *Fabulosul râu – Valeriu Bârgău* (*Jurnal I*, Ed. *Cartea Românească*, 1980, pp. 246-251). Și exigentul poet Ion Caraion, având la baza judecăților sale un peisaj universal al liricii, nu s-a înșelat. Valeriu Bârgău a publicat volume de versuri la înălțimea exigențelor celor mai importante edituri din țară și ale criticilor de oriunde: *Alfabetul straniu în care vă vorbesc* (Ed. *Cartea Românească*, Buc., 1980), *Tulburarea naturii* (Ed. *Facla*, Timișoara, 1982), *Plantele din fereastră* (Ed. *Albatros*, Buc., 1984), *Noima de aur* (Ed. *Cartea Românească*, Buc., 1986), *Sfârșitul lumii* (Ed. *Călăuza*, Deva, 1992), *Apocalipsa după Valeriu* (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1996). După plecarea neașteptată dintre noi, i-au apărut prin reviste poeme din cartea premonitoare, *Tratat despre morți*. Pe lângă un important poet Valeriu Bârgău a fost și un animator al vieții literare din județul Hunedoara: fondator și conducător al publicației săptămânale, *Călăuza*, al Editurii “Călăuza” și al revistei de cultură *Ardealul literar și artistic*.

*

* *

– *Vă întreb în virtutea prieteniei noastre literare, stimate Valeriu Bârgău, cine sunteți de fapt Dvs?*

– Era să mă ia gura pe dinainte și să răspund că sunt un ins gata să trăiască totul, dar totul, absolut totul... Și încă un amănunt: ceea ce nu reușesc să trăiesc, să apuc măcar să scriu...

Mărturisesc sincer că sunt un ins născut exact în burta acestui secol, am vrut să spun că am deschis ochii în al cincizecilea an al secolului douăzeci, gata pregătit să înfrunt deodată un sfârșit de secol și unul de mileniu. Vă spun pe șleau: prins cu treburile zilnice, nu m-am gândit cu toată seriozitatea la cei 2000 de ani ai erei noastre, ani care sunt gata să vină peste genunchii mei, să mi-i sfârâme...

Deci, s-o luăm metodic: sunt un ins cu a cărui prezență în mijlocul ei viața s-a obișnuit destul de greu. Nu mai vorbesc de faptul plăcut (neplăcut) că majoritatea oamenilor nu s-au obișnuit nici acum cu prezența mea printre ei. Habar n-am deocamdată dacă literatura română încearcă să se obișnuiască...

Cum spuneam, sunt un timid iubitor când e vorba de adevăr și cinste și sunt necruțător atunci când e vorba de minciună și hoție. De aici și un foarte dezvoltat simț al ființei mele de a citi pe chipul și înfățișarea oamenilor, de a citi în gesturile și reflexele pe care le au după ce au făcut sau gândit un anume lucru. Pentru acest simț al meu, pentru acest simț pe care îl folosesc doar pentru a exista, a cunoaște și scrie, ar trebui să mă invidieze și cei mai buni polițiști din lume. Dar pentru că n-o fac, treaba lor...

– Vreți să mă călăuziți prin etapele principale ale creației Dvs?

– Prima etapă a fost aceea a renunțării la scris. Simplu și eficient pentru un om hotărât. Pentru că ceea ce scriam nu se asemena nici pe departe cu lumea liniștită și veșnic fericită a manualelor școlare, pentru că bunica mea nu știa să numere decât până la zece și s-a chinuit zece ani până a reușit să pună degetul pe cererea de intrare în colectiv, pentru toate astea și încă o mie, m-am hotărât să mă las, să nu mai compun bâzdâganii... A fost un moment scurt de *relache*, după care iar am intrat pe un fâgaș nervos, acela de a deveni neapărat motociclist la zidul morții... Visam ziua și noaptea ce grozav voi zbura fără să mă opresc, fără să mănânc, să beau, să exist pur și simplu zburând. Apoi m-am plictisit, mi-am zis că spațiul acela al zidului morții e prea închis, mă voi plictisi să tot zbor...

Într-o zi l-am descoperit pe Bacovia și am devenit un copil mai puțin hotărât și probabil un om mai puțin eficient. Pe Bacovia îl citeam pe miriște. Până ieșea soarele bine sus pe boltă – citeam Bacovia, apoi citeam pentru mătușa Tina tot

felul de cărți religioase, cărți pe jumătate rupte de generații și generații, purtate în raniță de soldați pe toate fronturile Europei, cărți în care era descrisă o lume fantastică, plină de întâmplări neașteptate, de minuni, dar și de fapte atât de brutale încât începeam să vorbesc noaptea în somn și îmi puneam bunica prișnițe cu rachiu. În lunile acestea (pentru că erau multe) am început, încetul cu încetul, să călătoresc. Remarcați ce spun: să călătoresc, nu să cred.

Ulterior, în școala militară mi-am propus să întocmesc în nopțile și zilele mele table de legi proprii pentru lumea pe care voiam să o întemeiez în scris. Așa am început cu o furie demnă de tot interesul să citesc zdravăn de mult și să întocmesc în mintea mea și chiar pe unele caiete, cărți paralele cu cele citite, cum aș fi văzut eu în scris acel subiect...

M-am împotmolit când i-am citit pe Shakespeare, Kant, Nietzsche și pe unii greci. Dintre aceștia, pe Platon l-am implorat în majoritatea cărților mele, fie în poeme, fie pur și simplu punându-i chipul pe copertă pentru a mă feri de rele...

Printr-un cutremur al ființei mele fizice m-am desprins de o Brăilă pe care aș asemăna-o cu o cămilă posesoare a două cocoșe, având picioarele din spate într-o lume românesc-balcanică, iar pe cele din față oriunde aiurea, din Liban până-n SUA, din Turcia până-n Australia ș.a.m.d.

Așa (zise cronicarul) am ajuns în unul dintre cele mai mari orașe pur muncitorești ale Europei, numin-du-l de față cu Dvs – Hunedoara. Aici am descoperit că orașul are și canalele grele de sub oraș, aici am transpirat descoperind transpirația omului simplu, necomplexat de civilizație și nici de necivilizație, oamenii, da, oamenii în sensul bunului confrate Carl Sandburg. În aceste locuri și sub presiunea acestui univers accentuat am scris: **Floarea soarelui sau mâna de lucru; Alfabetul straniu în care vă vorbesc, Tulburarea naturii, romanul Drumul egal al învingătorului**, făcând multă

publicistică pentru **Jurnal de uzină**, **Stea de pământ**, **Planeta cărbunelui**, toate acestea din urmă fiind niște incursiuni scrise ale programului meu de cunoaștere și aprofundare.

Apoi a trebuit să mă despart de Hunedoara unde tentația de a trăi diverse experiențe de viață devenise periculosul superioară celei de a scrie. În fond cam acestea ar fi etapele creșterii mele, etape ce pot fi mărturisite în public. Despre celelalte și în special despre cea pe care o trăiesc și parcurg acum, vom discuta în direct chiar în anul 2000...

– *Care e cea mai îndrăgită lucrare din opera Dvs?*

– Îndrăgită ar fi **Noima de aur**, dar cea mai îndrăgită este cea pe care o am aproape toată în cap și îmi trebuie doar un minut de liniște pentru a o scrie... Sper că până în anul 2000 o voi da gata...

– *Autorul preferat, cartea de căpătâi?*

– Shakespeare. Desigur sunt mulți autori preferați, dar îl aleg pe Shakespeare pentru complexitate, pentru că a zidit o lume cu legi proprii pe teritorii proprii.

– *Proiecte până în anul 2000?*

– Presimt că pe mulți o să-i încuiți cu întrebarea asta. Le va fi teamă de critici. Pe mine nu reușiți să mă încuiți. Voi scrie atâtea cărți câte vor fi necesare întemeierii lumii de care vorbeam. Desigur că e vorba de lumea cărților mele, de un fel de univers al meu, coordonat după principii etice și estetice pe cât posibil inconfundabile. Sunt câteva cărți de versuri care vor continua sau începe ciclurile: **Vase de sânge și Mineralele**. Sunt câteva cărți de dialoguri cu scriitori și oameni simpli. Voi continua să scriu despre învinși și învingători în ciclul: **Drumul egal al învingătorului**. primul și al doilea roman sunt gata. Nu voi lăsa deoparte critica literară până ce nu voi alcătui teatru, dar voi face filme. Voi alcătui antologii de poezie și mai ales voi călători cât mai mult... Cred că mi-am speriat cititorii

și mai ales editorii. De aceea mă opresc aici. O fac și cu gândul că în anul 2000 am abia 50 de ani...

– *Ars poetica, crezul literar-artistic?*

– Sunt prea tânăr și-mi este frică de întâlnirea cu anul 2000 pentru a declama aici ars poetica. Aș putea să o fac liniștit, dacă n-aș crede sincer că arta e o veșnică nemulțumire a artistului față de ceea ce a „produs”, scris și o puternică, o energetică explorare, căutare a noului. Nu vreau să dau bir cu fugiții din fața acestor două semne de întrebare. Nici crezul literar nu poate să fie înghesuit în câteva rânduri pătimașe și pământene. Orice aș spune și oricum aș formula acest crez, el ar fi neîncăpător și incomplet, o schemă a unui corpus infernal de definit...

– *Ce gândiți despre iubire, prietenie?*

– Două întrebări devenite dificile în acest sfârșit de mileniu și secol. Sincer cred că prietenia se află într-o grea suferință în vremea noastră. Așa mi s-a întâmplat să descopăr prieteni neașteptați și să pierd prieteni pe care îi consideram... adevărați...iubirea e ca și poezia. Un sentiment materializat sau aflat doar la nivelul spiritului. Nici iubirea nu poate fi definită. Este capabilă de mare dăruire și foarte mare putere de schimbare a lumii. Iubirea și ura sunt două particularități nelipsite și foarte necesare păstrării structurii unei lumi interesante, viabile, creatoare...

– *O strofă din poezia de dragoste îndrăgită?*

– „Nu știu draga mea, dacă te-aș iubi mai mult atunci – poate că aș scrie tot aceste rânduri aspre, sceptice și fără poezie și aș cugeta, la fel, cu neliniște și amuzament, la bazinul prea larg și la sânii tăi de strictă simetrie.

Geo Dumitrescu: *Ipoteze*, 1942

– *Cum vedeți problema război și pace până în 2000; ce poate să facă scriitorul ca muzele să cânte și armele să tacă? Lectura sau poezia antirăzboinică preferată?*

– Apariția armei atomice și a suratelor ei de tot felul, unele greșeli făcute în timpul aruncării dintr-o mână în alta a atomului de uraniu au conștientizat omenirea în chip deosebit. Speranța mea cea mare e pacea universală. Speranța mică e că războiul sau dorința de a face războiul se vor consuma în diferite puncte neastâmpărate ale globului. De acolo pot trage învățăminte toți... Altă speranță n-am din cele mai serioase motive... Scriitorul ar trebui să găsească o modalitate nouă de scris opere antirăzboinice. Dacă înfățișezi războiul așa cum a fost, poți trezi cine știe ce sentimente „vitejești” în unii inși. Dacă spui simplu NU, nu e destul, nu e convingător pentru cititorul divers și netrecut prin măcel. Camil Petrescu a scris cel mai convingător roman antirăzboinic. Și Laurențiu Fulga...

Câteodată simt nevoia să recitesc „Condiția umană” și-mi aduc aminte de Malraux...

– ***Distracția preferată?***

– Dacă cititul poate fi numit distracție, atunci singura distracție pentru mine rămâne cititul. Nu pot să beau pentru că mă doare capul, nu pot să dansz pentru că nu știu, iar pentru a învăța acum nu am timpul necesar și mi se pare extrem de caraghios, călătoriile mă obolesc dar cu toate acestea ele rămân uneori distracțiile mele profitabile. Șahul și tablele mă supără, mi se par niște reguli caraghioase, mic-burgheze...

Alteori îmi place să mă amestec printre oameni de toate condițiile, mă tocmesc printre bișnițari...

Caraghioase, dar sunt plăcerile mele...

– ***Actorul, artistul plastic, compozitorul preferat și de ce?***

– Îmi place Sergiu Nicolaescu pentru nemaipo-menita lui căinoșenie de a reprezenta personajele, distincția de mare actor umbrit de o pală comercială. Pe Maitec am început prin a-l critica și sfârșesc astăzi prin a-l iubi, a-i iubi modul de înfățișare a zborului, materialitatea zborului din cultura sa. Mărturisesc stingherit și rușinat că nu sunt meloman. Când sunt

nervos pot să ascult Bach. Muzica lui are darul să-mi mărească nervozitatea, pentru ca, apoi, să mă liniștească mai repede decât aș folosi cine știe ce medicament sau să aștept o liniștire naturală îndelungată și epuizantă.

– ***Ce ați mai întreba?***

– Cât ai de gând să trăiești domnule V.B.? Ce ai fi făcut dacă ai fi descoperit fuziunea nucleară? Ce ai fi făcut dacă ai fi fost sftenic influent a lui Spartacus, Nero, Ghenghis Han, Napoleon, Hitler, Freud, Stalin sau ultimul președinte al executivului american? Crezi că acest interviu poate să fie publicat? Ți va fi rușine de el în anul 2000? Obișnuiești să rămâi recunoscător oamenilor care te ajută? Ai avea și talentul să scrii o carte despre un condamnat la moarte fără de vină? Sau la detenție? Crezi că istoria literară va reține opera ta? Crezi că un interviu bun face cât o carte bună? Când ar trebui să debuteze un scriitor? Ai să-l ții minte în clipele tale fericite pe Mikó Ervin? Ce ai mai întreba?

Interviu realizat de Mikó Ervin în cartea *Întâlnire cu anul 2000* apărută la Ed. Dacia în anul 1989

*

* *

Mariana Pîndaru (n. 20 august 1952, în Pleșoi, județul Dolj, locuiește în Deva) împreună cu soțul ei, poetul Valeriu Bârgău a înființat Casa de Presă „Călăuza” și a publicat o pleiadă de scriitori. Este absolventă a Cursului Internațional de jurnalism de la Salsburg, din cadrul Academiei de Jurnalism din Austria, 1999. Debutează cu poezie în 1974, în *Tribuna*. A făcut parte din Cenaclul „Flacăra” al scriitorilor din Hunedoara și a publicat poeme în antologiile acestuia: **Pasărea de foc** (Hunedoara, 1975) și **Panteonul nestinsei iubiri** (Ed. *Albatros*, 1979). Despre ciclul **Macii pământului**, criticul Dumitru Velea scria că „*este o poezie a universului natal, dominat de un*

suflet mitic” și că „*interesant pentru evoluția poetei este invazia naturalului, care dimensionează omenescul, supunându-l unor osmoze cu tonuri expresioniste*: Trăiește în casa nopților cu ploaie / și la tâmpile poartă câte un mac albastru / nu-i cântă decât privighetorile / iar pe urmele lui se târăște întunericul / joacă pe vetrele dulcelui foc / până i se fac tălpile scrum / își zgârie trupul cu soare / își bea lumina ochilor vineți / în care se prăbușesc păduri de cuvinte. / Anii lui sunt fântâni ce strigă la stele” (**Poetul**)”. Până în 1989, reușește să debuteze editorial, abia cu o carte pentru copii, **Dincolo de râu, câmpia** (Ed. *Facla*, Timișoara, 1988). După, publică: **Salt mortal** (Ed. *Călăuza*, 1992, Deva), **Ferigi înzăpezite** (Ed. *Helicon*, 1996, Timișoara), **Noaptea sărbătorilor** (Ed. *Călăuza*, 1997), **Lacrima de ambră** (Ed. *Călăuza*, 1998). În convorbirea cu Dumitru Velea, **Mariana Pândaru sau poezia cu versuri de lacrimi** din **Camera cu pereți de oglinzi** (Ed. *Sitech*, Craiova, 2006), se face o disecție psihanalitică pe organismul poeziei sale, evidențiindu-se deosebita valențe artistice. **Premiul „Mihai Eminescu” pentru poezie**, Suceava, 1997 – confirmă. După moartea soțului, a lui Valeriu Bârgău, îndurerată poeta scrie cartea **După căderea nopții** (Ed. *DaniMar*, Deva 2007) și pătrunde în adâncuri omenești, decantează trăirile și le ridică în lumina înaltă, sacră.

Dan Constantinescu (Dan Nicoară) (6 februarie 1921, Hunedoara – 13 martie 1991, Freiburg, Germania), absolvent al Facultății de Filozofie a Universității Cluj-Sibiu, face parte din Cercul Literar de la Sibiu. Cunoscut, îndeosebi, ca traducător din literatura germană (Rainer Maria Rilke) și orientală (haiku-ul japonez), propune prin cele două volume: *Unde* (EPL. Buc., 1969) și *Vatră* (Ed. Eminescu, Buc., 1978), o poezie proprie, dar nu departe de o “*afinitate electivă*”, cu poetul **Elegiilor din Duino**. Poezia sa este elevată și livrescă, uneori decantată prin tremurul imaginilor, discretă; are un spațiu restrâns, străbătut de înfiorarea cuvintelor și de o sfioasă comunicare: “*Venit-a*

vremea să pleci.../ zâmbetul cui ne străbate? / Eu mâna ți-ontind, tu mâna mi-o strângi,/ și ceasu-a uitat că mai bate”(Autumnală).

POEȚI CLASICI, TRADIȚIONAL SENTIMENTALI

Mentorul scriitorilor de la Hunedoara, președintele Cenaclului „Flacăra”, căruia i se spune „Colonelul”, fiindcă fusese ofițer activ de cavalerie (invalid de război) în 1941, absolvent al Facultății de drept București, **Neculai Chirica** (6 decembrie 1920, în satul Hilița, comuna Costuleni, județul Iași – 1995, Hunedoara) este, pe lângă talmăcitorul recunoscut al sonetelor lui **Shakespeare** și al **Operelor complete ale magistrului Francois Villon**, un poet al formelor fixe desăvârșite. Ciclul *Lâna de aur* din **Panteonul nestinsei iubiri** (Deva, 1978, antologie de Neculai Chirica) se înscrie în tradiția poeziei de atitudine civică: “*E greu să cânti a Patriei mărire / când Patria e însăși viața ta - / e ca și când te-ai dezlega de fire / și-ntors în tine ție ți-ai cânta! / ...Dar porți o nemurire în adâncuri / și ești dator din ea să te aduni / suind cu veacurile la oblâncuri / cărările ce vin dinspre străbuni*” (**Cântarea Patriei**). Expresia lirică vibrează la schimbările tensiunii, unghiul din care se declină atitudinea este al unei grave conștiințe civice: “*Noi / n-am plecat nicicând și niciunde / pentins de pământuri, pe ape nebune / după lâna de aur.../ ...Alții / au venit să ne-o ia - / magi pribegi rătăcind fără stea / de la soare-răsare la soare-apune*” (*Lâna de aur*). Puritatea atitudinii este dată de fondul vechi “*din vlăstărișul bunilor străbuni*”, iar imagistica suplă o ferește de prozaismul autoritar, drapat în necesitatea lirică, dând poemelor limpezimea unor definiții. Poetul își scrie poemele “*după legile veșnice: / - legea iubirii de semeni / - legea uitării de sine / - legea pământului*

*sfânt din care a purces” (Poetul) ca o datorie sacră, de unde gestul justițiar și sentențios, ca al lui Adrian Păunescu: ”E ușor să-ți expui magistralul tău of / când te crezi pogorât de hârzobul din viață, / când tai frunze la câini și te simți filosof / așteptând din senin para ta mălăiață. / - Dar ce greu e să taci când îți vine să strigi / că nu poți încă da tot ce știi că se poate, / când, visând cozonaci, mai răstorni mămăligi / și tenrânceni să treci și mai vașnic prin toate”. (E mai greu). Cu volumul de sonete, **Simfonie în albastru** (Ed. Cartea Românească, Buc., 1983), Neculai Chirica își dă măsura de orfevrier al sonetului, fără să se vadă vreo influență din marele Will. 51 de sonete cu o ars poetica introductivă, cu unele dedicate (lui V. Bârgău, T. George, A.E. Bakonsky și M. Preda), iar ultimele 10, **Esența mișcării**, închinată artei brâncușiene. Este un tâlc aici al apropierei, prin șlefuire, a sonetului de forma pură brâncușiană. N. Chirica scrie o poezie reflexivă. Al. Condeescu scria că „il înfățișează pe autor drept un poet în adevăratul sens al cuvântului, cu un univers al temelor și al simbolurilor proprii, stăpân pe o desăvârșită tehnică a canonului prozodic, care-l înscrie în lina – îndeajuns de rară astăzi la noi – a scriitorilor cu cultul dificultăților rafinate ale formei fixe” (**Luceafărul**, 28 ianuarie, 1984).*

Eugen Evu (n. 10 septembrie 1944, în Hunedoara) debutează cu poezie în 1971, în **Familia**, prezentat de Ștefan Augustin Doinaș. Este unul dintre poeții reprezentativi ai județului la nivel național. Poezia sa a evoluat de la tradiționalismul etic ardelenesc, cu viziune antropomorfă, unde pământul și pădurea ordonează ritualic spațiul omului, spre o viziune, surprinzător, esoteric-cosmotică a lumii. Ca formă, de la versul cantabil, ritmat și rimat la o libertate a așezării cuvintelor după sensurile viziunii pe care vrea s-o lumineze. Debutează editorial, în antologia colectivă, **Toate iubirile**, la Ed. *Facla*, Timișoara, 1974. Continuă cu volume de poeme și versuri: **Muntele mioritic** (Ed. *Facla*, 1976), **Umbra norilor**

(Ed. Bibliotecii județene Deva, 1976), **Cu fața spre stea** (Ed. *Facla*, 1978), **Soarele de Andezit** (Ed. Militară, 1981), **Țara poemului meu** (Ed. *Cartea Românească*, 1983), **Aur Heraldic** (*idem*, 1986), **Ram cu oglinzi** (Ed. *Facla*, 1988), **Amarul mierii** (Ed. *Călăuza*, 1994), **Miere sălbatică** (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1996), **Strugurii întunericului** (Ed. *Helicon*, 1998), **Elegiile Corvine – Evroze** (Ed. Emia, Biblioteca Provincia Corvina, 1998), **Grădinile semantice** (Ed. *Emia*, 1999), **Plângea să nu se nască** (Ed. *Signata*, Timișoara, 2000), **Sărutul cu privirea** (Ed. *Signata*, 2001), **Port și rănilile tale** (Ed. *Cogito*, 2003), **Stăpânul Jocului** (Colecția Provincia. Corvina, 2004), **Rezerva de duioșie** (Ed. *Viața arădeană*, 2004), **Purpura iarna** (Ed. *Eubee*, Timișoara, 2006). Sau traduceri: **Transilvanian Poems** (40 de poeme în engleză, trad. M. Zavati Gardner și John Eduard Gardner, Norfolk, U.K.-Ed. ApliSoft, 2005). Numeroasele premii pentru poezie în țară și în străinătate (Premiul pentru poezie la Festivalul Internațional de Poezie, Oradea, 1999; Premiul „Novalis”, München, 1999) vin să confirme valoarea liricii sale. Despre Eugen Evu, Laurențiu Ulici scria: „*Deși nu are obsesii tematice și se apropie cu egală dezinvoltură de orice motiv liric, există la Eugen Evu niște nuclee semantice care-l atrag într-o măsură mai mare: energetismul aredelenesc, îmblânzit de o undă elegiacă și patosul introspectiv țintând o identificare de sugestie mesianică; în ce privește evocarea matricei transilvănene, dicțiunea e calmă și gravă; în spațiul introspectiv tonul se scchimbe, gravitatea ardelenească e însoțită de o fină acoladă de umor muntenesc... Dar el apelează și la tehnica discursului ironic al promoției 80, atunci când tema poeziilor o cere, de pildă în cazul celor ce explorează introspectiv sub regimul legii morale și implicării existențiale...*” (**Literatura română contemporană**, Ed. Eminescu, Buc., 1995, p. 267). Prin

revista **Provincia Corvina**, Eugen Evu se manifestă ca un mentor și descoperitor de talente literare.

Ioan VasIU (n. 4 ianuarie 1949, în Periam, județul Timiș, stabilit în Orăștie) debutează editorial în **Caietul de debut** (Ed. *Eminescu*, Buc., 1974). Publică în reviste, iar mult mai târziu, volumul **Câmpiile de germinare** (Ed. *Litera*, Buc., 1984) și **Refluxul iubirii** (*P.C. Graf*, Deva, 1994). A fost catalogat „un romantic întârziat” (R.V. Giorgioni), „un poet al pământului natal” (Eugeniu Nistor), el este și rămâne, fără îndoială, un poet al nostalgiilor, tradiționalist-sentimental.

POEȚI OPTZECIȘTI

Ioan Evu (n. 19 februarie 1953, în Peștișul Mare – Hunedoara), poet dublat de un solist vocal și chitarist. Scrie puțin, dintr-o temă sau exigență cu sine. Evoluează de la poezia liberă ca formă și imagine, spre cea muzical-cantată, de la nostalgicul moral ardelenesc la ironia optzeciștilor și sarcasmul aproape caragealesc, al celor din urmă, cu țintă la ziua prezentă. Încă din 1978, despre **Preaiubire** din **Panteonul nestinsei iubiri**, Dumitru Velea scria că acest ciclu de poeme „este subîntins de o tensiune nostalgică, evocativ voluptoasă – registrul liric este al unui afectiv. Simplu în expresie, cu farmec al candorii rostirii, cu sentimente neconfecționate, poetul trasează două spații, unul în prelungirea și adâncirea celui alt: al copilăriei și al patriei, primul reliefat prin nostalgia copilăriei cu albul și lumina ei, al doilea, prin evocarea trecutului. O evocare largă, într-o desfășurare imagistică fără discreție, cu izbucniri afective, fără declamație, cuprinsă de o duminicală sete de descătușare. Cuvintele sunt o subțire taină, o caldă culoare. Biografia poetului, în acest registru liric, devine colocvială, familiar-colectivă.” Ioan Evu debutează cu

poezie, în 1970, în revista *Familia* și editorial, în 1982, la Ed. *Facla* cu volumul de poezii **Fereastra de apă**. Publică: **Fără armură** (Ed. *Albatros*, 1984), **Somnul în munte** (Ed. *Facla*, 1986), **Poet de bunăvoie** (Ed. *Eminescu*, 1996), **Cetatea moartă** (Ed. *Helicon*, 1998), **Însoțitorul umbrei** (Ed. *Axa*, 2003) și **Cenușă vorbitoare** (Ed. *Călăuza v. b.*, Deva, 2006). Este prezent în antologia **Drei Dichter aus Rumänien/ Trei poeți din România (Ioan Evu, Gheorghe Mocuța, Sorin Roșca)** (Ed. Radu Bărbulescu, München, 1999). *Însoțitorul umbrei* este o antologie publicată de editură în colecția „*Poeți optzeciști*”. Ca atare, în cazul său nu este nici un dubiu privind apartenența la o grupare poetică. Premiul Uniunii Scriitorilor din România, 1990, pentru acest volum, confirmă valoarea acestui poet abandonat singurătății în mulțime, cu chitara, însoțitor al umbrei și cuvântului.

POEȚII DEVEI ȘI AI CELORLALTE LOCALITĂȚI

LIRICA FEMININ-RELIGIOASĂ ȘI DECANTATĂ

Paulina Popa (n. 29 august 1953, în satul Vălani, județul Arad, stabilită în Deva), fiică de preot și căsătorită cu preot, cu o poezie feminin religioasă, nu a putut să se manifeste în literatură înainte de 1989. Debutază după, cu volumul de poeme **Cu mâinile în flăcări** (Ed. *Călăuza*, Deva, 1991). Își ia revanșa și publică volum după volum la Editura *Helicon*, Timișoara, sau la cea proprie, *Emia*, Deva. **Nunta cuvintelor** (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1995, „Liliput”), **Aură amară** (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1996, „Liliput”), **Cuvinte sărutate de Îngeri** (Ed. *Emia*, Deva, 1997), **Căderea, zbor amețitor/La chute, vol enivrant** (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1997, „Liliput”),

Candoare agresivă (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1998, „Liliput”),
Între tăcere și tăcere (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1998),
Ghilotina sinelui (Ed. *Vinea*, colecția *Generația 80*, Buc., 2000),
Rochia Nesupunerii (Ed. *Emia*, 2001), **Bărbații secolului** (Ed. *Cartea Românească*, Buc., 2002), **Să înșeli moartea cu vorbe de dragoste** (Ed. Axa, Colecția *La Steaua*, Botoșani, 2003), **Die manner des jahrhunderts** (Ed. *Emia*, 2003), **Scrisori către onia snaider scrise de paulina popa** (Ed. *Emia*, 2003), **Îngerul politic** (Ed. *Emia*, 2004). Este o poetă galonată de premii (Premiul Uniunii Scriitorilor din România, 2001, Filiala Arad, pentru **Rochia Nesupunerii**) și răsfățată de critică: de la George Vulturescu la Romul Munteanu, de la Cornel Ungureanu la Gheorghe Grigurcu, sau de la Dumitru Hurubă la Dan Cristea. Acesta din urmă scrie: „*Paulina Popa începe să se impună ca o mântuitoare de forță a limbajului aluziv, deprins din familiaritatea cu limbajul biblic dar și desprins din propria natură poetică, aptă de a-și controla, până la un punct de fierbere, „limitele sinelui”, „revolta chinuitoare” în care viețuiesc, uneori, „locuitorii” poemului său ori „strania asimetrie a sentimentelor de culpabilitate”. Majoritatea metaforelor, precum în cazul poeziei textelor profetice ori psalmice, vin din câmpul dragostei și sexualității. Astfel poemul „vine, ca o întunecare a neliniștii, / cu biciul dragostei și te biciuiește” sau, într-o altă personificare, poemul „îți sărută gura, umărul și mâna, / ca și cum te-ar iubi”. (...) Paulina Popa scrie o poezie profund originală despre condiția femeii, despre frustrările și împlinirile acesteia, topind până la urmă tot ceea ce ar putea părea prea excesiv personal într-un limbaj „sacru” și „mulțumind Domnului pentru toate”. (*Convorbiri literare*, nr. 3/2002).*

Poetă reprezentativă la nivel național, Paulina Popa, prin editura *Emia*, revista *Semne* și organizarea de festivaluri

de poezie, este și generoasa poetă a poezilor, ajutându-i să iasă la lumină.

Ne naștem într-un loc, care devine centrul ființei noastre; într-o zi, care prin repetare devine un timp circular; venim cu un scop determinat într-o lume a cauzelor și rareori îl aflăm – și aceea când ne pregătim (și cine știe cât timp) pentru a-l împlini ca trecere dincolo. Unde ai deschis pentru prima oară ochii, acolo începe lumea – și este magică; unde ai văzut ziua și noaptea acolo vremea se rotește la nesfârșit – cu eternitate, și unde ai intrat în dialog cu cele și cei din jur acolo se dezvăluie – sacrul. Am spus aceste două fraze înainte de a începe dialogul cu Paulina Popa, pentru care poezia își are rădăcinile înfipte în cer.

- Când și unde te-ai născut?

- Eu sunt parte din acei mulți care încă mai cred în cei șapte ani de acasă; cred în amprenta pe care o lasă spațiul spiritual (și geografic) asupra formării unei personalități, a unui individ. M-am născut la 29 august 1953, în satul Vălani (Ciunțești), undeva la marginea Câmpiei de Vest, în județul Arad, acolo unde încep dealurile și apoi Munții Codru Moma, o zonă cum nu se putea mai plină de mister; într-o parte, câmpia până în Pusta Ungariei, și în cealaltă parte, munții. A mai rânduie Dumnezeu ca prin fața casei părinților mei să treacă o apă, poate de aceea îmi plac limpezimile, lucrurile curate și strălucirea pe care am învățat-o acolo. Ascultam, în copilărie, legendele locurilor care aproape întotdeauna erau legate de Sfânta Scriptură, ori de vitregiile istorice pe care le-au îndurat cu stoicism străbunii mei.

- O imagine din acestea s-a dezvoltat în propria creație, precum copacul mitic din somnul Împăratului? Te

stăpânește? Ai adus tâlcuitori, sau tu singură încerci să-ți afli tâlcul?

- Nu ca o ciudățenie, ci mai degrabă ca ceva care ține de ființa mea extrasenzorială, pe măsură ce *departele* se apropie de mine, „*copacul mitic din somnul Împăratului*” crește... crește... Nu mă stăpânește! cum nu mă stăpânește nimic din cele din afară mea. Tâlcurile sunt multe. Încerc, și cred că sunt tot mai aproape de acel *departe* care se cere tâlcuit.

- Unde ai făcut școala?

- Dacă mă întorc în vremea primelor litere, văd o copilă prea cuminte pentru acea vârstă. Toată viața am fost o înșingurată. Iubeam orele mele de liniște pe care le petreceam în grădina de basm a părinților mei, o grădină plină de verdeață și flori, ceva asemănător cu raiul iluziilor noastre.

- Câtă afecțiune și iubire dai unui copil, îmi spunea Odette, tot atâta poate să dăruiască și el lumii...

- Am avut o copilărie frumoasă, de aceea îmi face plăcere să vorbesc despre ea. Am cunoscut scriitorii care nu pot vorbi despre copilărie pentru că au trăit o tragedie în acei ani.

- Depinde de ei dacă reușesc să răstoarne tragicul existențial, impasul acesta, în *productivitate*. Se știe, de la Goethe, că o modalitate de a trece peste suferință, chiar peste precarități și traume din copilărie, completăm, este activitatea creatoare și productivitatea. *Capul sus!*, spune neamțul și pășește peste durere. Ceva din influența aceasta se vede la ardelean în *a duce un gând sau un fapt până la capăt*. Poate de aceea au și un cult al dascălilor. De pildă, Ion D. Sârbu – de ziua lui Liviu Rusu – lua flori din Craiova și împreună cu soția pleca cu trenul la Cluj pentru a-l cinsti pe dascăl.

- La Beiuș, unde am mers mai departe de școală, i-am avut profesori pe Corneliu Crăciun, scriitor și autor de manuale, pe scriitorul Nicolae Brânda, pe compozitorul Mihail de Bruchenthal și pe artistul plastic Sabin Indrei. Aici la Beiuș

I-am cunoscut pe Gheorghe Pituț și zilele acelea de recitaluri de poezie, serile de cenaclu, adevărata școală de creație m-au format într-o spiritualitate ca formă de manifestare permanentă. Așa cum ai povestit despre Ion D. Sârbu, și ei mi-am așezat dascălii pe un podium de pe care nu va fi posibil să coboare vreodată.

- Despre părinți?

- Sunt fiica preotului Alexandru Popa și a Mariei născută Bercea. Mama mea este o țărăncă ce își creează modelele de broderie pe care le execută cu mare măiestrie. Cred că o importantă parte artistică a ființei mele o moștenesc de la ea. Asta pentru că din primii ani de școală, alături de versurile inocenței, desenam foarte mult. Mi-am ilustrat toate cărțile pe care le-am scris pentru copii, până când mulțimea preocupărilor zilnice mi-au acaparat tot timpul. Fiindcă ai vorbit despre genetic, eu cred că moștenirea genetică este foarte importantă în devenirea unui om. Că la această moștenire mai adăugăm educația, mediul etc., asta este ceva care îmbracă asemeni unei rochii făptura frumoasă, perfectă ori handicapată a genei.

- Copilăria este singurul eden din care nu ne poate izgoni nimeni. În ea se află împlântată rădăcina creației noastre. „Tot ce pare că s-a șters / e pururea în față”, zice Eminescu.

- Dacă aș fi știut că ajungem cu convorbirea noastră la acest subiect, copilăria, nu aș fi vorbit înainte despre asta. Cred că pe măsură ce ne apropiem de acel *departe* despre care vorbeam la început, copilăria revine cu o mai puternică oglindă.

- Ce personaj din copilărie îți stă în față, cu chipul neșters? Dar în fundul conștiinței? Dar în străfundurile milenare ale inconștientului?

- În cărțile pentru copii, figura predominantă este a mamei; în celelalte cărți, de poeme, figura care este veșnic alături de mine, zi și noapte, chiar dacă este acum într-o altă dimensiune, este bunicul meu. Este înțeleptul tuturor cărților, cel ce-mi șoptește, cel ce mă conduce de acolo din adâncurile subconștientului meu. Cât despre străfundurile milenare ale inconștientului, acolo lucrurile capătă o înfățișare puțin diferită, de spiritualitate creștină. Undeva, foarte departe, cred că era o femeie care înfrunta marea și deșertul, cea care se dezlănțuia, trăia...

- Ai vreun complex? Ai reuștit, prin jocul său, să-l dejoci?

- În copilărie aveam un complex al neputinței comunicării. Așa cum am mai spus, eram o însingurată și cred că nici astăzi nu iubesc prea mult societatea, demersurile sociale, întrunirile... cu toate acestea, organizez anual un festival. Poate tocmai pentru a învinge, pentru a dejuca acest complex.

- Povestește-mi ultimul vis.

- De ceva timp, visez frecvent o plimbare cu o barcă albastră pe Marea Moartă. Totul este feeric, barca este împinsă de oameni albaștri și cineva de departe mă cheamă. Visul acesta se repetă și-mi face plăcere.

- Îmi aduci aminte de Ghilgameș, care, după moartea prietenului său Enkidu, a pornit spre străbunul său, Uta-napiștim, singurul om care obținuse nemurirea de la zei, să afle taina vieții veșnice. Și cuprins de furie, la urcarea în corabie spre a trece apele morții, sfărâmă ocrotitoarele Făpturi-de-piatră. Barca ta este împinsă de „oameni albaștri”. Până la urmă el trece și obține cea buruiănă numită bătrânul-înflorește, dar la întoarcere adoarme și i-o mănâncă șarpele. El obține nemurirea, schimbându-și anual solzii vechi pentru alții noi. Ce traseu inițiativ al omului, revelat încă din zori! Dacă s-ar fi aplecat

Jung asupra lui, ar fi văzut în acest șarpe o marcă a Sinelui! În acest context, oarecum, în ce personaj din religie, din literatură, te regăsești?

- Cred că jumătatea aceea care conduce două edituri este Marta, iar partea care stă și scrie poeme este Maria – sunt cele două durori la care a poposit Iisus în Betania.

- Cărei legi a vieții te-ai supus, și căreia, nu? Aș vrea să ne ferim de păreri în favoarea judecăților. Păreri au doar politicienii. Ei cu păreri, ca maimuțele care rod orice fruct reprezentat prin albume, știu ce este adevărul, pe care și Iisus s-a ferit să-l definească.

- Politicienii, cei care, conform așteptărilor, de altfel, dau spectacole gratuite în cele două camere determinând o lehamite, care, din nefericire, se reflectă tot mai mult în privirile întunecate ale tuturor, sunt o specie despre care aș prefera să nu vorbim acum. Sunt totuși îngrijorată că specia aceasta este pe cale de a se înmulți periculos de mult. Ei, vezi, ei nu pot emite judecăți de niciun fel, cu atât mai mult judecăți de valoare și se ascund sub slogane de genul: „*eu nu pot judeca...*”. Cât despre legea vieții care mă conduce și căreia mă supun, aș putea să vorbesc mult și bine, mai ales că este vorba despre legea nescrisă a bunului simț, ori altfel spus: „*ce ție nu-ți place, altuia nu face*”. De altminteri, nădăjduiesc să fi observat că fără deosebire zona gălăgioasă a celor din jur nu face casă bună cu legea aceasta. Vreau să cred că mă folosesc de tehnica proprie oricărei voințe puternice, aceea de a aduna la un loc binefacerile contemporaneității și cele ale familiei, copilăriei în speță. Iată cum ne întoarcem din nou la esențe. Așadar, înconjurată de umbre și de lumină, nu las ca întunericul să mă asuprească, dar nici ca lumina să-mi ia ochii. În felul acesta pot pătrunde cât mai adânc înlăuntrul tainelor care apar și dispar odată cu noi în *departele* ce stă și pândește.

- Despre artă?

- Lumea este cea mai perfectă artă. Depinde de ochiul care privește lumea. Nu sunt filosof, dar știu că filosofia lumii se rezumă la credință și raportul omului cu Dumnezeu creatorul.

- Creatorii, în funcție de felul percepției artistice, se împart în vizuali și auditivi...

- Sunt un creator, prin excelență vizual. Asta pentru că în cazul meu *la început a fost desenul*. Aproape am transformat acest atribut al meu într-o percepere extrasenzorială a cuvântului. Prin versurile mele creez imagini, desenez, inventez un pastel ori o grafică alb/negru, funcție de spirit. Îmi place să jonglez, să sacrific culori, pentru a conduce cititorul spre preschimbarea neantului într-o lume vie. Uneori *aș dori să fiu cel mai realist dintre toți realiștii*, să concep spațiul și timpul după formule matematice la care n-am avut niciodată acces, să mă abandonez acestei lumi cu îmbrățișarea unui realism crud. N-a fost să fie așa. Sunt mai degrabă ființa care caută, într-o lume coruptă din temelii, energii noi, stări estetice, chiar dacă uneori mă constat captivă în axiome indescifrabile.

- Cred că realismul tău, de care vorbești, nu are nimic cu realele. Mai de grabă, cu realitatea de zi cu zi.

- Când am vorbit de realism, m-am referit, printre altele, la viața angajatorului.

- A directorului de editură?

- Da, pentru că, nu de puține ori, poezia este defavorizată de timpul alocat unor probleme administrative, editoriale... Este totuși o logică a acestei perocupări: poate bucuria estetică a realității într-o creație – o carte bine făcută, un scriitor tânăr pe piața cărții, o nouă lume pentru cititor. Chiar dacă viața de zi cu zi, impertinențele manifeste ale unor confrăți, mizeriile sociale și de foarte multe ori politice se aștern peste noi ca o pătură roasă la colțuri, sunt una dintre cei care, încă mai zăresc lumina. Poate și din acest motiv continuu

să duc producția editorială mai departe, ajungând deja la un număr de peste 300 de apariții, dintre care, procentual, 80 % sunt cărți de valoare. Chiar dacă vi se va părea prozaic, atunci când pornești o afacere – pentru că editarea de carte, pe lângă cultură, foarte multă cultură, este și o afacere – îți asumi o foarte mare responsabilitate față de angajați. Și această responsabilitate este cea care te obligă la un moment dat. Reușesc cu greu o sincronizare între *afacerea în sine* și *creația proprie*. Aproape întotdeauna cea care suferă, cea care pierde este poezia.

- **Am văzut la tine o colecție de cristale, de pietre prețioase. În vechile texte, inclusiv și în *Biblie*, abundă comparațiile divinității cu lumea cristalelor. De la lapislazuli la aur. (Nu am urmărit dacă și în poezia ta.) Ele sunt compensative: puritatea și veșnicia lor opuse murdăriei și inconsistenței cotidianului, a omului căzut și scufundat în acesta.**

- Îți spun, chiar dacă frecvent simt barca scufundându-se, am găsit/m-a găsit o modalitate de salvare: lumea periculos de vie a cristalelor. Sunt o pasionată colecționară de cristale. Toate aceste cristale, asemeni unor ființe vii, fac parte din lumea mea și m-au condus către experiențe unice. Chiar dacă am pornit colecționarea de cristale, alegându-le pe cele care-mi produceau o senzație estetică, am ajuns acum să percep lumea lor ca pe ceva fără care nu aș putea trece pragul extrasenzorial.

- ***În ziua de azi lirica devine un fel de Arcă a lui Noe.***

- O formă de salvare proprie – cu siguranță! Și dacă poezia nu va salva lumea, atunci cine? Când spun poezie, folosesc cel mai înalt nivel al gândului, sunetele și imaginea dusă până la esențe. Nu cred că vulgaritățile, dejecțiile și pornografia expusă în așa-zisele versuri au vreo atingere cu lumea poeziei. ***Poezia nu există înafara relației cu Dumnezeu*** cu Sinele (care nu poate fi altceva în poezie, decât duhul sfânt

primit la botez). Dacă toți ar privi poezia din unghiul acesta, atunci, sigur, poezia ar salva lumea.

- **Este Poezia parte din partea neîmpărțită?**

- Asociez creația oricare ar fi ea cu cel care a creat cerul și pământul. Și încă o dată: nimic fără Dumnezeu.

- **Ca fiică de preot și căsătorită cu preot, în aproape jumătatea de secol ce a trecut, cred că ai fost trântită, bușită pe drumul afirmării. Aplecându-ne ca o întrebare peste lumea noastră, să fi fost ea o pierdere de viață și spirit față de cea occidentală?**

- „... *Poemele... nu s-ar fi scris singure / dacă oamenii nu te-ar fi călcat în picioare toată ziua, / de dimineața până seara...*” scriam în 2002, în cartea **bărbații secolului** (Ed. Cartea Românească). cât despre „bușiri” etc., cred că ți-am răspuns. Să vorbim de anii de tăcere. Cred că cei cincizeci de ani de spaimă a cuvântului au fost în fapt ani de germinare. Cum am fi putut cunoaște frumusețea unui câmp cu flori dacă nu am fi văzut și câmpul devastat de foc? Eu aș fi preferat o libertate departe de maleficul occidentului. Nu că occidentul nu are valori. Din nefericire pentru neamul meu, nouă ni se arată doar fața urâtă a occidentului, așa cum occidentul vede doar fața urâtă a României. O foarte mare gafă a presei este tocmai accentul pus, nejustificat, pe crima de orice sorginte ar fi ea: spirituală, morală, penală. Cine a mai văzut înviere fără o moarte prealabilă?

- **Hegel vedea istoria ca *progres în conștiința libertății*. Și totuși, pe acest traseu, zilele fericite le considera *pagini albe*.**

- Istoria este, prin excelență, un șir de pagini albe, pagini negre. Nici nu văd altfel lumea.

- **Ești optimistă. În ce relație te afli tu și opera cu prezentul și istoria?**

- Nu neapărat ca poet, ci în simplă calitate de om civilizat, intrăm în rezonanță cu timpurile pe care le trăim,

intrăm în rezonanță cu istoria (mai cu seamă dacă trăirile tale sunt mai intense). Nu prin postura de intimidare a istoriei, cât mai degrabă prin cea de analiză, de încercare de reconstituire a ei din prisma spirituală, specifică unora dintre creatori, obligatoriu specifică poetului! A intui istoria este mai mult decât o relație, este viața în sine. „*Tot ce are legătură cu poporul meu / mi se pare extrem de serios*” scriam în cartea **Îngerul politic** și cred că poeții sunt predestinați a se implica istoric (atenție! – nu politic). La scara temporală poetică, epoca dintre așa-zisa revoluție și zilele acestea este atât de comprimată încât totul se reduce la câteva imagini, pe când la scara istorică acești ani sunt o veșnicie. Iată, deci, unde este realitatea.

- Suntem precum Ulise spre Itaca. O călătorie rătăcitoare pe mare, timp de zece ani, și alta inițiativă, de-a lungul vieții, spre ființă?

- Precum Ulise spre Itaca... Ai găsit imaginea potrivită pentru poet. Numai că Ulise a ajuns la Itaca datorită dorinței, a efortului și a protecției zeilor. Asta ar trebui să știe fiecare poet. Putem afla cine este un poet doar printr-o simplă comentare a câtorva dintre poemele sale, dar nu vom afla decât târziu, mult prea târziu, dacă a ajuns la Itaca poeziei.

- Ai fost chestionată de securitate?

- Nu am fost nici chestionată și nu am avut nici o altă întâlnire cu securitatea. Am fost persoana care, datorită ideologiei (veneam dintr-o familie de preoți), nu am avut nici măcar un loc de muncă, nu eram înregimentată politic, nu membru de partid, nu membru UTC, nu tangențe cu puterea. Lumea mea era extrem de restrânsă material, dar fără limite, spiritual. Aveam totuși o traumă: nu puteam comunica. Scriam mult, dar nu puteam publica (asta după căsătoria cu un preot).

- La sfârșitul romanului *Război și pace*, Tolstoi se folosește de o parabolă pentru a arăta cine face istoria.

Berbecele merge în fața turmei de oi și crede că el o conduce. Este îngrășat și toamna, după ce își face treaba, Stăpânul îl taie. Dar el nu a adăugat nimic despre câinii de pe lături, care, îngrășați cu lapte și carne de la oi, cred că ei apără și țin turma să nu se risipească, mai mult, să nu se rătăcească. Și soarta lor este mai bună decât a berbecului. Cât despre Stăpân, demult l-au uitat.

- Despre câinii care ne-au păzit și ne ma păzesc și astăzi cu cea mai diabolică impertinență – iată-i pe marile ecrane cum se îngrașă cu taxele și impozitele noaste, scot istorii ale literaturii române, apoi, cu nerușinare construiesc *scări așa-zis valorice* unde pe cea mai înaltă treaptă sunt așezați ei și toată șleahța securistă... Avem și în jurul nostru asemenea „*lingăi*” care s-au făcut luntre și punte pentru securitate, iar acum pentru SRI, împroșcând cu noroi în stânga și-n dreapta, dar... tăcere. Sunt lucruri despre care aș prefera să nu vorbesc niciodată, așa cum sunt lucruri pe care cu multă voință reușesc să le îngrop într-un *recycle bin* de unde nu le mai scot la iveală niciodată și altele care, deși mi-au frânt cumpăna, mi-au înfundat drumul, determinând un alt curs, rămân pe monitor ca o aducere aminte.

- Experiențe-limită?

- Cunoști fundamentala calitate a poetului de a interpreta semnele, așa că supunând analizei versurile mele vei găsi experiențele limită... Totuși, cât se poate de real, am trecut prin momente, mai multe, de experiențe care m-au apropiat de acel *departe* mai mult decât este permis și de fiecare dată apropierea a fost ca o proiecție a imaginii proprii la câțiva pași înaintea mea, un mod de a percepe altfel realitatea. Compun, descompun și recompun de mii de ori acest mers pe sârmă pentru a nu uita.

- Ai avut o oră astrală, sau un ceas infernal?

- Sunt prin excelență o ființă astrală, de aceea refuz să vorbesc despre ore infernale. Cât privește ora mea astrală, cred că a fost cea oră în care Dumnezeu a hotărât să mă nasc în

casa părinților mei: Șandor și Maria, din Vălani Aradului. Și totuși – cea mai puternică trăire extrasenzorială ce mi-a fost dată vreodată a fost pe muntele Moab, la cetatea lui Irod Antipa, unde a fost tăiat capul Sfântului Ioan Botezătorul. Am fost acolo pe 29 august, când este și ziua mea de naștere și când se sărbătorește tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul. Acolo am simțit cum corpul meu, asemeni unui arbore uscat, începe să înmugurească, toate celulele desfăcând trăiri noi. Acolo Dumnezeu era mai mult decât prezent, era mai mult decât lacrimi, era lumea în cea mai perfectă accepțiune.

- **În ce raport te afli cu politica?**

- A trece de la energia coplesitoare a Edenului la a vorbi despre politică este o crimă.

- **Tocmai!**

- Politica este cea care ne cuprinde ca-ntr-un clește, ne răsuțește, ne obligă să o vedem. Culmea, ne obligă chiar să o vedem goală, așa cum este de la facere. Politica în sine arată bine. Haina cu care o îmbracă *impotentații* din fruntea țării este murdară, jegoasă. Aș aprecia dacă scriitori, poeți, creatori în speță s-ar implica politic, transformând percepția noastră vizavi de „*politica este o curvă*”. Ar exista însă pericolul ca acea „*curvă*” să-i schimbe pe creatori, și atunci ar fi jale.

- **Nu trebuie făcut pasul înapoi, din valorile scop în valorile mijloc. Lângă fiecare Daimon se află un Demon, care, atunci când este lăsat liber, îl maimuțărește, stâlcindu-i cuvintele. În ce relație ești cu religia?**

- Așadar, toate trimerile de mai sus nu sunt destule argumente pentru a defini relația mea cu religia? Ei bine, încă o dată, cred că nu poate fi vorba despre nimic creativ fără o relație indisolubilă cu Dumnezeu, implicit cu religia. Spun asta pentru că o anume credință, obligă. Nu sunt o habotnică, dar nici nu văd cum aș putea viețui într-o religie proprie. Dumnezeu Tatăl a lăsat prin Moise anumite Legi. Dacă stăm să

analizăm la rece aceste legi, descoperim (pentru a câta oară?) că fără ele lumea ar fi sortită pieirii.

- **Are omul datoria de a participa la împlinirea Creației?**

- Este obligat, creatorul trebuie să participe la împlinirea creației. E destul să citim **Sfânta Scriptură** și lucrurile s-ar lumina. (Vezi pilda talanților!)

- **Care basm îți stă sub tălpi ca o stâncă?**

- Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte.

- **Dar care operă îți vine ca o piatră de poticnire?**

- **Castelul**, de Kafka.

- **Cum și când scrii, căci timpul ni se fură... Și ființa, și sufletul ni se rup.**

- Trăim într-un timp al contrariilor și nu este chiar surprinzător faptul că, împotriva tuturor, reușim nereușitul și arătăm lumii interioare altă față decât cea care ni se perindă prin fața ochilor. Din ce în ce mai mulți scriitori devin scriitori de duminică. Din perspectiva unei astfel de judecăți, mă voi referi explicit la relația dintre factorul de continuitate al operei și doza de stare de grație. În cazul poemului nu este chiar o tragedie. Acolo nu este nevoie de o lună, o săptămână... dar în cazul prozei este altceva. Cu fiecare ruptură a sufletului, cum spui, mă scrie un nou poem.

- **Triumful de zi cu zi și cântecul sirenelor pot să amețească. Cum te ferești?**

- Te lași amețit de triumf doar dacă devii dependent. Altfel, legea echilibrului survine ca un motiv preexistent, cultural, pe care-l cultivi de mulți ani. Asta, dacă privesc lucrurile dintr-un alt plan, decât cel terestru. Revenind cu picioarele pe pământ, atunci când părțile aeriene dispar cu totul, intervine lupta materiei cu propria sa fatalitate. Mi s-au dat alte probe pe care le trec plină de răni cântătoare.

- **Despre pritenii de aici, de dincolo...**

- Am prieteni puțini. Prieteni pe care-i cuprind în toată dragostea mea, aici, în această dimensiune și dincolo. Am buni prieteni care s-au dus și care sunt frecvent prezenți în visele mele. Dacă aş vorbi despre prietenii mei plecați, ar trebui să stau cu tine câteva zile, dar: Laurențiu Ulici s-a dus tocmai când pornisem un proiect cultural care n-a mai continuat. Trebuia să fie cineva din centru, iar eu eram în Deva. Ioan Iancu, care s-a dus frumos tocmai la un târg de carte. Lângă el m-am format ca editor. De la el am învățat multe despre o editură. Alexandru Pintescu s-a dus într-o primăvară. Era prietenul iubit de toți cei care l-au cunoscut... Ștefan Augustin Doinaș s-a dus ca un fulger... S-au dus și alții, dar bunul meu bunic mă copleșește cu absența lui. Toți s-au dus, nu știu unde. Nu am o certitudine a ceea ce urmează după. Știu că există un după, dar nu știu ce. Poate o viață spirituală, poate un ceva despre care bănuim că poate fi așa, ori așa. Cred cu tărie într-o viață după moarte, dar nu am certitudini. În lumea cristalelor mele am trăit experiențe despre care nu pot vorbi. Poate după o vreme...

- Cum situezi procreația cu creația?

- Creația și copilul una sunt pentru o femeie: aceleași dureri, aceleași întrebări, renunțări, deplinătăți. Nu știu, pentru un bărbat. Două fete am născut spre extazul nemuririi. Acum am un nepot și sper să fie bărbatul care vede lumea prin ochii mei, să vadă mai mult decât am văzut eu.

- Cărui creator îi porți recunoștință?

- L-am cunoscut pe Ștefan Augustin Doinaș, îl simt prezent de câte ori încep să scriu, așa cum îl simt pe Gellu Naum, marele Gellu Naum, cel care de câte ori vorbeam mă privea ca pe o mamă. Uneori am avut impresia că semănam cu mama sa. De fapt, într-o întâlnire cu vreo lună înainte de moarte, mi-a și vorbit despre această asemănare.

- Care este momentul propice începerii creației?

- Scriu ziua, scriu noaptea, scriu într-un bar, în tren ori în avion. Totuși cel mai prielnic anotimp al creației este toamna și cel mai prielnic moment este noaptea.

- **În ce relație te afli cu Valea Jiului? Ai fost în vreo mină?**

- Nu am avut tanțe considerabile cu Valea Jiului. O vreme Valea Jiului culturală însemna Dumitru Velea. Apoi am cunoscut și alți scriitori buni din Vale. Am și publicat câțiva. N-am fost niciodată într-o mină în Vale.

- **O întâmplare simbolică pentru tine și operă.**

- Nașterea mea într-o familie de buni creștini.

- **Revelațiile de dincolo s-au făcut prin Cuvânt și Carte, cu litere gravate în piatră sau înscrise în suluri cu peceți. Numește o carte pe care ai lua-o dincolo.**

- **Biblia.** Și dacă mi s-ar permite: Ștefan Augustin Doinaș – **Poeme.**

- **Te-ai gândit ce frază ai spune lumii la plecare și ce frază lui Dumnezeu?**

- Lumii: „*Tot ce are legătură cu poporul tău este extrem de serios*”. Lui Dumnezeu: „*Îndată ce voi închide ochii, lasă-l pe Mihai să vadă cu ochii mei!*”.

- **Oamenilor din Valea Jiului?**

- Pentru oamenii puternici, cei care au rezistat acestor ani, nu am cuvinte destul de convingătoare. Îi respect pentru tot ce au îndurat. Cred într-o revenire la normalitate. Poate ar trebui să sper o lume mai bună pentru ei și pentru copiii lor.

Paulina Popa își conturează o bibliotecă proprie remarcabilă: de la debutul prin „**Cu mâinile în flăcări**”- volum pragmatic în care își clama cu un patos religios ars-poetica unei autentice chemări de natură feministă – ecologistă, poetessa bihoreancă (acum deveancă) a urmat un itinerariu al dezvoltării eului liric, cumva ramificată cu nesațiu de

fructificare a acestei religiozități; răsfrânt generos într-o „coroană” ce amintește un figurativ conifer. Dealtfel nu întâmplător elegantul album poetic este ilustrat cu imagini montane- în care leit-motivul este Bradul (simbol arhaic carpatin dar parcă amintind de o pagodă!) și desigur Bradul simbolic al Belșugului de Crăciun). Câteva drumuri de pelerinaj în spațiul cu pecete vechi-testamentară par să îi fi deschis o viziune panoramică asupra spațiului originar – ca resurrecție a memoriei. Însă cartea este axată pe stâlpul religiosului doar pretextual- iar sincretismul este o resursă abundentă pentru marile întrebări existențiale care transpar sau se derulează explicit. Axiomaticile sentințe aristotelice – delphice sunt urmate sub cerul între timp rotit sub zorii creștinismului și rămurind alte semne luminoase și alte spaime stihiale. Dintre acele sentințe, „Urmează-ți zeul” și „Cunoaște-te pe tine însuși” par să îi fie condiție și crez.

Am citit cel puțin 10 din cărțile ei, iar cea recentă „**Le Lointain**” – „**Departele**”- The distance – evident trilingvă, este de fapt un elegant album al cultului pentru carte – cu un conținut COMPOZIT (procedeu canonic muzical) – modular și egal de consistent. Poate că undeva „departe” scânteiază imemorial Cântarea Cântărilor și chiar funcționalitatea marelui poem atribuit lui Solomon... După „**Îngerul politic**” – carte contestatară cu inserții postmoderniste și pamfletarde – iată că Paulina Popa revine la acea religiozitate transferată asupra societății tot mai agitate de trepidațiile istoriei imediate . Evident, experiența și fluența discursului sunt factorii ce marchează un experiment liric singular și în care substanța lirismului înflorește mereu din spontaneitate și reverberație hărăcă. Hieratismul angelic revine ca leit – motiv și cromatismul devine iconic- fără a fi iconoclast: un suflu mai degrabă metafizic și o psalmodică spunere inteferează

paradoxal cu exprimări șocante: profanul se impregnează de sacru prin „ritualul” scrierii iar cuvântul lirici este extras din prozaismul cotidian și șlefuit cu imaginație de iconar deloc naiv – mai degrabă stilizator „*stă și mă chinuiește/ cu privirea/ de sub brazi/ Ingenuncheat în zăpadă/ Îngerul cântă la chitară/ Biesrica este purpurie/ se ridică spre cer/-... Substanța/ materia cu urechi frumoase/ o formă a plăcerii/ ce nu-mi trece prin carne*”/ este cea care mă determină/ să nu rămân nemișcată/.....*Soarele apasă ușor/ pe inima iernii/ Sângele îmi acoperă mâinile*”.

Ca și în cărțile anterioare Paulina Popa construiește cumva omphalic cartea în care fiecare poem se încheie ca un rând de zidire, spre a continua ROSTUIT în următorul. Este un rafinament acesta și sublinierea nu este formală, ca aldine, ci re-ligio (refacere a legaturii) ce are o semnificație mantică. Bizantinismul este explorat în mistica poeziei moderne și Paulina Popa reface de fapt un drum regresiv în *stratele* arhetipale definite de un Carl Gustav Jung.

Poetul devine apostol iar dumnezeu „cântă la kitară”. Orfeu nu o mai plânge , nici caută pe Euridice. Suntem în alt spațiu, pe care l-aș numi unul Dantesc modern și deopotrivă al unui Hieronymus Bosch! Un frison apocaliptic resurect sub spectrul „*luminii mai strălucitoare ca o mie de sorii*”(...) – ca și hieratismele lui „neo mensch” al lui Nietzsche - aglutinează intervalele unui discurs sun starea transei „neascunderii” metafizice. Întregul volum este astfel edificat, sistematic și cu o rigoare științifică, dacă pot spune. Polemos nu e departe, nici tonul adecvat spre a dojeni sau rechema doctrinar „rătăcirile” ucenicilor.

Nu înseamnă că Paulinei Popa i se pot reproșa intruziuni în naosul retributiv – ci se pare că ea a dat de un filon

adânc în sine, din care psalmodierea uneori cu nuanțe laice - via eposul originar – narează intempestiv starea unei continue și fluente mărturisiri euharistice în amplitudini „electronice”... Structurarea cărții în stil „de cantată” sau oratoriu modern, îi este pare-se inspirată de legile componistice muzicale. Unele imagini șocante coboară parcă dintr-un delir mistic cioranian (Lacrimi și sfinți) Stigma ancestrală este a femeii corupte de îngerul căzut, celui biblic, dar mai ales celui apocritic.

Se perindă în cartea – sanctuar – bazilică - templu o mare felurime de simboluri ce vin când din pre creștinism, din mir, din eposul rural arhaic, când din chiar lycantropia protodacică. Evident, Paulina Popa nu mai scrie doar spre a dezmiarda harfe și timpane dornice de psalmice oratii, ci a ajuns la cu totul alte vămi, a trecut la cu totul alte cercetări: Cercetări de sine și cercetări al naturii primitive din om care se disimulează mereu în homo religiosus dar și în zoon politicon. Livrescul se suprapune energetic și sinergia metaforică reumple mereu cu nesațiu fantastic – de colorist impetuos - spațiile ce nu au repaus în rostuirea poemului. Se rostește ceva oracular, se oficiază libații dar și mistere: „*Să ne alăturăm/ să purtăm vesminte/ cât mai transparent/ (citește metafore analogice, n) – așa cât să ni se poată număra /gândurile... Acelea care ne citesc/ și pe care noi le citim/ invers/ ca-ntr-o oglindă*” (pag. 49).

Paulina Popa dezvoltă impetuos și la limita paroxismului – oximoronic – (remember!): „mușcătura nebunului” – definiția unei figuri de stil) însă deviind de la hamletism. Deși afirmă un onirism desuet „*îmi citesc/ tot ce am trăit în somnul meu/ ce devine/ din ce în ce mai adânc*” – Paulina Popa trăiește aventura ireversibilei inițieri de sine, iar

procedeul este unui ezoteric: al oglindirii caleidoscopice și scrutării înconștientului nu doar „rememorând ludic” somnul blagianului concept, ci profunzimile dantești ale ființei. O pleiadă de poeți antici dar și moderni par să participe la acest „simpozion” în care înțelepciunea este totuși riscată paradoxal în emoțional și chiar senzualism firesc feminin. Frecvența unor clișee – surpriză - ne tendențioase - desigur, poate fi suspectată de artificios: dar mutațiile semantice ce răzbesc printre astfel de „întocmiri” sunt ale unui „ce” abia reprimat și poate anume deviat în virtualitatea și astâmpărul efemerului catarsic. O distanță uriașă față de – bunăoară - Angela Marinescu și tot atâta dar altfel, față de Ana Blandiana. Asumat cu ardoare și tenacitate, un destin poetic pare să fie sub semnul permanenței temeri și încordări, pierderi și regăsiri, acalmii și interogații ale marelui Sfinx – zeița femeie. Nu e nimic previzibil în această evoluție când incendiară, când estompată, dar mereu direcționată cu o admirabilă vrere – spre un liman INTERIOR .

Eugen Evu din Revista Agero Stuttgart 30 iunie 2008

*

* *

Mioara Giurgiu (n. Deva, actualmente în Cluj) publică poezii în diverse reviste (*România literară, Tribuna, Opinii culturale, Ritmuri hunedorene, Provincia Corvina*), iar, în timpul din urmă, i-au apărut două volume, **Viața din cuvinte** (Ed. Biblio 4 You, Cluj-Napoca, 2003) și **Fulgurații lirice** (Ed. PIM, Iași, 2005), cu binemeritate elogiile din partea prefațatorilor, Eugen Evu și Andreas Rados, primul surprinzându-i poetei fulgurația corespondențelor dintre suflet și lume aidoma rafinamentului oriental; iar ultimul, tristețea și melancolia singurătății, ca elemente specifice stării poetice. *„Lacrima răsare / Ca soarele / După ploaie.; Bradul argintat / De ploaie / Înnoată în lacrimi.; Iubirea răzbate / Dincolo de*

nori / Dacă există iertare.; Marmora de Carrara/ Plânte / După Michelangelo.; Luna se plimbă solitară / Eu cu gândul / Asemenea ei.; Ca o spirală mă înfășor / În jurul lacrimii / Și cad.”

Mona Jușcă (n. Deva) debutează cu volumul de poezii **Alicele vânau privighetori** (Ed. Destine, București, 1996), o poezie a jubilației, a stării de uimire în descoperirea lumii exterioare și interioare, uneori a misterului de alături: „*Trebuie să înțelegi vioara / fără arcuș / pe pragul tău / uitată. / Cântecul, / ultimul cântec / dacă-l auzi, / e pentru totdeauna chemare.*” (**Vioara uitată pe prag**), poem ce amintește de cunoscutul raport liric dintre vioară și arcuș dintr-un emoționant poem al lui Rilke.

Liana Fari (n. 25 ianuarie 1969, Hunedoara, asistenta medicală Fărcaș Narcisa Liliana în Dobra) a obținut în 1999 premiul al III-lea la Concursul organizat de **Cenaclul literar – Novalis Kreis** din Germania și debutează editorial cu volumul de poezii **Pisica galbenă** (Ed. Călăuza, Deva, 2000). Viziunea poetică se deschide asupra unei lumi în declin, a „*soarelui roșu*”, a singurătății și pustiului, „*sunt un copil al pustiului transformat în statuie*”, spune poeta în cuvinte apropiate, de Else Lasker-Schüler, după cum remarcă în **Prefață** Magdalena Constantinescu Schlesak. Sensibilitatea Lianeii Fari se leagă, pentru a rezista, de elemente ancestrale, cât și de o claritate bine tăiată a versului: „*Arde focul nenorocul / Zilelor vopsite-n ocră / Un picior de lemn alungă / Cerșetorul din speluncă.*” (**Gutui amăru**).

Nuța Crăciun (n. Deva) debutează editorial cu volumul de poeme **Alfabetul unei șoapte** (Ed. Călăuza, Deva, 2001). Ea cultivă o poezie a tonurilor joase, susținute în surdina, despre un real pulverizat de timp, asupra căruia triumfă doar cuvântul scris: „*în tipografia timpului / mă dau rotativelor / spre a ieși văzului / ca o înlănțuire de litere*” (**rotativa**).

POEȚI REFLEXIVI

Carmen Demea (8 iulie 1959, Hunedoara – 12 iulie 1999), o poetă care a debutat la 14 ani în revista *Tribuna*, care a citit poezii în cadrul *Cenacului de Luni*, condus de N. Manolescu, dar care a debutat editorial târziu, și nu în țară, ci la München, cu volumul de versuri **Roua din noi** (Ed. Radu Bărbulescu, 1990) și apoi **Verb și flacără** (Ed. Helicon, Timișoara, 1999). Necruțătoarea boală a îndurat-o în tăcere, dar cu explozii expresioniste în poezie, singurul loc unde poeta mai putea să se manifeste cu senzualitatea și spiritul ei. Versurile ei ne amintesc de marea poetă a Germaniei, Else Lasker-Schüler. Poate nu întâmplător, a debutat în țara acesteia. Abia la dispariție, unii scriitorii din județ i-au sesizat golul și au scris despre poetă: Radu Ciobanu și Iv. Martinovici (ultimul și soț: **In memoriam Carmen Demea, Cuvântul liber**, 14 iulie 1999.)

Iv Martinovici (n. 10 mai 1924, Ploiești, absolvent al Facultății de Drept București; din 1942 stabilit la Hunedoara, apoi la Hațeg). În 1948 este arestat politic. Pe lângă un strălucitor traducător din literatura orientului, este un poet de excepție, de relief național, cu un deosebit cult al cuvântului și o dragoste nemăsurată pentru metafora cu substrat livresc (mitologic). Chiar titlurile volumelor sunt edificatoare. Debutază editorial cu **Cercul de aur** (EPL, Buc., 1966). După care publică: **Ca să fii o stea** (EPL, Buc., 1969), **Ochii și ploile** (Ed. Cartea Românească, Buc., 1972), **Euridice** (Ed. Cartea Românească, Buc., 1976), **Întoarcerea la Nausica** (Ed. Eminescu, Buc., 1979), **Eterna auroră** (Ed. Cartea Românească, Buc., 1981), **Spre Delfi** (Ed. Cartea Românească, Buc., 1986), iar după 1989, **Eupalinos** (Ed. Radu Bărbulescu, München, 1996) și **Avatar** (Ed. Helicon,

Timișoara, 1999). Peste stratele mitologice, peste întinderile livrești, ce ar părea aride, Iv Martinovici nu doar topește o țesătură de metafore, ci ridică, printr-o evocare fabuloasă, o realitate poematică, de mare densitate. Aceasta o surprinsese Dumitru Velea, chiar într-un pastel din ciclul *Fluierul lui Pan* publicat în antologia **Panteonul nestinsei iubiri** (Hunedoara, 1978): *”Era locul acela și nu era / erau coline verzi ori albastre erau colinele acestea / ori nu erau – iarba creștea înaltă și aurul / negru al murelor ne însângera buzele și / palmele, râsul era ca o cupă, ca un fir / de argint pe care îl rupeam între dinți - / și mai erau pădurile de fag ori de stejar / în lumina segmentată în felii verzi de / abur prin acei copaci fabuloși – o, dar / mai erau fluiere și cântece de păsări / mici zburătoare care când și când mă priveau / cu ochi omenești”* (**Pastel din pădurea de argint**).

Constantin Stancu (xxx Călan), debutează editorial, târziu, cu volumul de versuri *Păsările plâng cu aripi* (Ed. *Helicon*, Timișoara, 1999, colecția „Liliput”). Între timp, el a scris prin reviste cronici literare, critică de întâmpinare. Face parte dintre atâtea victime ale deceniilor roșii. *„Că poetul Constantin Stancu a fost (...) o victimă este mai presus de orice îndoială”* – scrie Dumitru Hurubă în *Insomniile binefăcătoare* (p. 69) – și afirmă că acest volum de debut adaugă *„grupării de poeți hunedoreni încă un nume care nu poate fi și nu trebuie ignorat.”* Constantin Stancu scrie o poezie a hipersensibilității în perceperea realului și cotidianului; cu un discurs răsucit între lejeritate estetică și responsabilitate artistică, și un accentuat sentiment al timpului, care naște nostalgii și disperări: *„ziua moale atârnă de-un colț / în afara timpului”* (*Carnea ideii*).

DISCREȚII

Miron Țic (n. 22 mai 1939, Boaz-Brănișca, județul Hunedoara, absolvent al Liceului Decebal din Deva), debutează editorial în **Caietul de debut** al Editurii *Eminescu* din București, 1975. În 1979 publică placheta **Miracolul zăpezilor** (Deva), iar după 1989, volumele de poezii: **Invitație la dragoste** (Ed. Călăuza, Deva, 1993) și **Regina nopții** (Ed. Călăuza, Deva, 2000). Miron Țic este un poet discret, al formelor clasice și al observației fine a lucrurilor mici dar cu corolă afectivă, cu o sensibilitate accentuată și o imaginație potolită la flacăra afecțiunii semenilor. Ca publicist, atașat **Călăuzei** și redactor al *Ardealului literar și artistic*.

Traian Filimon (n. 12 august 1933, Ceru-Băcăinți, județul Alba, din 1953, redactor al ziarului Drumul socialismului, Deva, pensionat), debutează cu volumul de poezii *Curcubeu* în decembrie (Ed. Militară, Buc., 1979) și abia în 1992 publică la propria editură *Ersmon*, Deva, volumul **Erese**. Este un poet stimabil, despre care au scris Dumitru Dem Ionașcu, Miron Scorobete, Laurențiu Ulici.

Ionel Amărieuței (23 noiembrie 1935, Panciu, cu o viață de provizorat, 37 de ani muncitor necalificat la Călan) se refugiază *salvator* în lirică. După debutul în *Viața militară*, colaborează la mai multe reviste (*Orizont*, *România literară*, *Astra*, *Transilvania*, *Cronica*, *Convorbiri literare*, *Steaua*, *Ateneu*) și abia în 1973 reușește să debuteze editorial cu volumul *Claviaturi* la Editura *Litera*. Apoi, publică la aceeași editură, în 1987, cărticica *Vinovat de plecarea cocorilor*. Și mult mai târziu, în vremuri schimbate, poetul și editorul Valeriu Bârgău îi publică volumul, ceva mai întins, *Privind printr-un ochean întors* (Ed. *Călăuza*, Deva, 1999). Despre poezia sa au scris cu un sentiment de vinovăție fraternă Neculai Chirica, Radu Ciobanu, Dumitru Susan, Aurelian Sârbu,

Dumitru Hurubă. Face parte din categoria *poetilor discreți*. Ultimul scrie: „*Modest, discret și stabilit la ora aceasta la un nivel valoric de unde poate privi liniștit spre agitatele valuri ale creației lirice actuale, el publică, rar, câte un volum de versuri. Poet meditativ, cu un simț al observării lucrurilor aproape patologic, el se însingurează în poezie precum într-un altar unde se poate pătrunde numai prin descifrarea unui cod care, în traducere liberă, înseamnă iubirea dureros de sinceră pentru poezie în ale cărei canoane Amăriuței se refugiază, se complăce și creează imagini de-o densitate aparte în care îl putem găsi în trăirile sale cele mai intime.*” (*Insomniile binefăcătoare*, Ed. Corvin, Deva, 2001, p. 29)

Nicolae Crepcia (n. 16 februarie 1952, Brotuna-Vața, județul Hunedoara, absolvent al Liceului *Avram Iancu* din Brad și al unei școli tehnice) debutează în 1974 cu poezie în revista ***Tribuna***; și, după vreo 15 ani, editorial, cu volumul de poezii ***Pe umărul lui Rimbaud*** (Ed. Călăuza, Deva, 1996). Publică în continuare ***Între iarnă și somn*** (Ed. Călăuza, Deva, 1998) și ***Îngenuncheat în lacrimă*** (Ed. Corvin, Deva, 2000). Nicolae Crepcia scrie cu har și răbdare, a lăsat destinul poetic să-și spună cuvântul, el retrăgându-se în umbra acestuia. Nu face parte din generația sfărăitoare, din isme și post-isme. Ci din categoria ***poetilor discreți*** cu teamă de cuvânt și frică de Dumnezeu. Trăirile sale le lasă să înflorească în versuri memorabile: „*Chipul lui Dumnezeu / se iscă din durere / la lumina speranței / asemeni poemului.*” (***La lumina speranței***), sau: „*În lumina poemului nescris / simt cum m or cuvintele / cu țipăt de prunc / avortat în canalele nopții. // Spaima de pustiu / terorizează / din ochiul galben / al cucuvelei.*” (***Cu țipăt***).

PROZA

Proza hunedoreană, în linii mari, se reduce la creația epică din a doua jumătate a secolului ce tocmai a trecut. Ceea ce numim proză ardelenescă nu își are rădăcinile în acest județ, ea s-a format în cele alăturate, mai mult punctul de rezistență al prozei hunedorene – dacă ne referim la **Adio, Europa!** sau **Lupul și Catedrala** ale lui Ion D. Sîrbu – nici nu-l mai constituie acest specific, să-i zicem de observație etic-morală, ci privirea condiției umane – chiar așa se intitulase primul roman – și situarea ei și a omului la nivel european. I. D. Sârba, situat într-o parte a Europei și în subistoria acesteia, crede că Europa cu valorile sale cu tot se află într-un declin fără salvare datorită ideologiilor și istoriei ideologizate. El supune jumătatea a doua a secolului XX european unei lucide priviri, nu altfel decât făcuseră marii scriitori ai Germaniei, după pierderea primului război mondial, Thomas Mann sau Robert Musil.

De la această altitudine, sfidând epoca – de altfel, opera îi apare postum și după prăbușirea unui regim politic - , nici nu se mai poate pune problema cuprinderii de valori ardelenesti, sau specific hunedorene – chiar minerești – , romanele sale reprezintă **singura mare operă epică** a unui scriitor hunedorean (născut aici). De la aceasta – pe care scriitorii ceilalți, confrăți, nici nu aveau cum s-o vadă sau s-o înțeleagă – până la ceea ce ei scriau după putere, ascultând sau neascultând glasul puterii, este o distanță uriașă. De altfel, aceasta este rezultatul unei conștiințe lucide și tragice privind destinul omului și al lumii, al unui creator implicat cu conștiința și existența sa cu tot în existența tragică postyalta europeană.

Ceilalți scriitori de proză din zonă nu s-au situat în acest orizont, ei au rămas rătăciți printre cuvinte, discursuri, atitudini de zi cu zi, chiar dacă unele dureroase, fără ca vreunul să poată să se ridice ca să privească cerul moral de deasupra cu valorile și metafizica lui. Mai mult, nici unul nu a reușit să construiască masiv, arhitectonic, mărturisitor – fiindcă nu aveau ce mărturisi – și mântuitor, fiindcă nu purtau în spate soarta unui popor. Atât dacă s-ar fi scris ca proză de un hunedorean și ar fi fost de ajuns. Am putea spune că restul este rătăcire ideologică și pierdere de vreme. Și totuși, își au rostul și cele câteva cărți de proză sau romane ale celorlalți, cel puțin ca trepte și căutare, și poate ca dramă a servituților. Dar aceasta implică o cercetare aplicată, sociologică și ideologică.

Cu referire la aceștia din urmă, se poate spune că în județul Hunedoara, în cea de-a doua jumătate a secolului XX, există patru creatori pe care se sprijină proza: Corneliu Rădulescu și Dumitru Dem Ionașcu (în Valea Jiului), Radu Ciobanu și Dumitru Hurubă (în Deva). Fiecare cu un anume univers epic și cu o anume metodă de privire a acestuia: în ordine: descriptivă, reportericească, obiectivă și ironică. Pe lângă acești prozatori se înscriu și alții: creatori de proză scurtă, de nuvele și povestiri, de reportaje sau chiar, cazuri izolate, de romane parabolice precum **Orașul** de Gheorghe Truță și **Casarabasa**, de Petrișor Ciorobeia.

Să încercăm, pe cât posibil și o descriere analitică.

Corneliu Rădulescu (n. 25 octombrie 1937, Coșuleni, fostul județ Hotin), tatăl, Nicodim preot, și mama, Nina, învățătoare, în ținutul Herța, au trebuit să se refugieze în martie 1944, din fața victorioasei și eliberatoarei armate sovietice, să se adăpostească la Horezu de Vâlcea. Peripețiile acestea istorice și existențiale vor în nuvela **Vara** din volumul cu același titlu (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1972).. Din 1946, familia se mută la Homodod-Geoagiu, județul Hunedoara. Urmează

liceul din Alba Iulia și Facultatea de Filologie, secția Rusă, a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (1959). Ulterior, absolvă și secția Română (1971). Este repartizat profesor la Liceul din Lupeni, unde rămâne definitiv. Debutază cu povestirea *Treieriş* în *Tribuna* din 26 iulie 1958. În cazul nuvelei *Vara*, Vasile Sălăjan îi remarcă observația riguroasă și „exceleța prozatorului în investigarea universului copilăriei și adolescenței.” (*Tribuna*, 17 august, 1972). Romanul **Prin defileu** (Ed. Eminescu, Buc., 1975), ce ar părea al „construcției socialismului” este de fapt povestea de dragoste a doi tineri, Mihai Mur și Ioana Palu. „Prozatorul utilizează o tehnică narativă specifică cinematografului”, observă Constantin Cubleșan (*Tribuna*, nr. 41, octombrie 1975). A treia carte este de proză scurtă, schițe, povestiri, nuvele, **Zidul în care s-a tras cu pușca** (Ed. Eminescu, Buc., 1979). Mai toate aceste proze sunt inspirate din viața și istoria minerilor. Despre *Nenumăratele oglinzi ale memoriei. File dintr-un dosar posibil*, Mircea Popa observă că din reconstituirea unei situații „rezultă un foarte interesant document de memorie colectivă, unde realitatea se amestecă cu istoria și unde istoria devine legendă. Analiza spectrului larg de posibilități îi dă ocazia lui Corneliu Rădulescu să-și pună în valoare capacitatea de invenție și de schimbare a registrelor tehnice.” (*Tribuna*, 1 noiembrie 1979). Romanul **Uitarea și neuitarea inocenților** (Ed. Eminescu, Buc., 1984) este cel mai comentat de critică. „În romanul lui Corneliu Rădulescu, nu „uitarea în oceașilor”, ci „neuitarea” lor e esențială – scrie Mircea Braga; altfel nici morala cărții nu ar fi posibilă...” (*Steaua*, nr. 10/1984). Finalul romanului prezintă imaginea postumă a eroului Teofil Oprișan. „Intrarea în moarte, prin reîntoarcerea reală și imaginară la Sătișoara – scrie Mircea Popa – va însemna pentru el intrarea în legendă, în nemurire” (*Steaua*, nr. 4-5/2003). O scriere insolită, mimând parodic scheme logice ale vechilor filosofi, este **Povestiri pe o temă dată sau Pseudo-**

etico-panorama (Ed. *Eminescu*, Buc. 1987). **Ta-ram-ra-ta sau Cinci băieți și dulcea libertate. Roman în trei povestiri sau trei povestiri într-un roman** (*Casa Cărții de Știință*, Cluj-Napoca, 2000), preia și sintetizează tehnici narative anterioare. Dumitru Hurubă subliniază realizarea dialogurilor „*de-o spontaneitate debordantă, de o inventivitate deosebită și de o reprezentativitate remarcabilă în economia cărții*” (***Orient Latin***, nr. 4/2000). Un alt roman, **Jocul cu umbre, roman (oarecum) parodic** (Ed. *Matinal*, Petroșani, 2002), prezintă viața unui intelectual „cu bube în cap”. Și aici sunt puse la lucru diverse tehnici narative, cu efect ironic, poate pentru a sugera bulversarea omului și a lumii sale. Ciudat este, totuși, cum un scriitor cu o existență torsionată, istoric și cotidian, lasă scriitura să preceadă existența.

Dumitru Dem Ionașcu (9 februarie 1932, Cremenea-Timnea, județul Mehedinți – 9 octombrie 2000, a urmat cursurile Institutului de Construcții și Ambarcațiuni Navale), vine în Valea Jiului și, ortac între ortaci, se apleacă asupra lumii minerești. Debutează editorial cu volumul de nuvele, **Flăcări nestinse în câmpie** (Ed. *Tineretului*, Buc., 1964). Adaugă cărți după cărți, volume de nuvele, povestiri (nuvela fiind genul preferat) și romane: **O singură noapte** (nuvele, Ed. *Eminescu*, Buc., 1972), **Bărbații** (povestiri, Ed. *Facla*, Timișoara, 1977), **Noaptea fără rămas bun** (nuvele, Ed. *Albatros*, Buc., 1981), **Glasuri în câmpia tăcerii** (nuvele, Ed. *Dacia*, Cluj, 1975), **Ecoul** (povestiri, Ed. *Albatros*, Buc., 1986), **Mai presus de iubire** (povestiri, Ed. *Eminescu*, Buc., 1989), **Cimitirul absurd** (roman, Ed. *Flora*, Tr.-Severin, 1990), **Condamnați fără lege** (roman, Ed. *Călăuza*, Deva, 1994) și **Târzie toamnă pentru dragoste** (nuvele, Ed. *Călăuza*, Deva, 1999).

Despre **Bărbații**, Dumitru Velea scria: „*Proze directe și severe prin faptele narate în asprimea lor reală, conform lumii*

minerești, aparent simplă dar destul de complexă datorită experiențelor decisive ale unei vieți hotărâtoare, permanent în confruntare cu muntele, și, în același timp, lipsite de pitoresc, de acel aer anecdotic, dure și fără ocol stilistic”, autorul „a coborât în măruntaiele muntelui, decenii alături de ortaci, și din această descindere anonimă dă la iveală într-un **realism potențat impulsul viu și ancestral de bărbăție și demnitate al omului în confruntarea sa cu muntele.** (...) În planul compoziției, situația precisă cheamă, în desfășurarea ei, o serie de coliziuni care s-o resemantizeze – lipsa de final fiind numai o aparență; evoluția temporală are loc prin juxtapuneri, sincronice, a secvențelor (reale-ireale), de bună seamă, pentru a spori dimensiunea estetică și morală a narațiunii, de altfel, destul de seci, din aceste proze subsumate de Dumitru Dem Ionașcu **valorii curajului și bărbăției**”.

Referitor la volumul de povestiri **Ecoul**, același critic scrie: „Dumitru Dem Ionașcu își adâncește forarea substanței umane, extrasă cu predilecție din realitatea Văii Jiului și din viața minerilor. Cu o conștiință angajată în această realitate – poate cea mai dinamică și dramatică în peisajul nostru -, el caută să obțină un mobil atitudinal scrierilor sale și o mișcare fascinată de lumina adevărului și de puritatea morală. El scrie despre “fapte de viață”, despre întâmplări zilnice, dar de o importanță ieșită din comun pentru om, care îi marchează viața interioară și exterioară într-un mod plenar; el scrie despre omul cosmosului subteran, minerul, care și-a definit aici o lume cu un orizont specific și, spre deosebire de alți oameni din spații diferite de viață, are un exact și tonifiant simț al tragicului. Din această perspectivă, confruntările acestor destine cu piatra muntelui sau cu inerția și prejudecățile, au exemplaritate.” („**Du-te și fă la fel!**”, Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu”, Petroșani, 2001).

La o privire atentă, aceste povestiri ale lui Dumitru Dem Ionașcu, care vor să aprofundeze o realitate vie, surprind

că atitudinile minerești poartă în sine, tocmai prin tragicul inerent, germenii *libertății*.

Radu Ciobanu (n. 8 martie 1935, Timișoara; urmează Facultatea de Agronomie Timișoara, apoi Facultatea de Filologie, secția Română, a Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca (1958), profesor la Dobra, se stabilește în Deva), debutează editorial cu volumul de povestiri **După-amiaza bătrânului domn** (Ed. Albatros, Buc., 1970). Apoi publică romanele **Crepusul** (Ed. Eminescu, Buc., 1971), distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor din România, **Zilele** (Ed. Albatros, Buc., 1972), **Treptele Diotimei** (Ed. Eminescu, Buc., 1974), **Dreptul de a începe** (Ed. Eminescu, Buc., 1974), **Povestiri pentru trei seri** (Ed. Facla, Timișoara, 1975), **Nemuritorul albastru** (Ed. Eminescu, 1976), **Ultima vacanță** (Ed. Albatros, Buc., 1977), **Vămile nopții** (Ed. Albatros, Buc., 1980), **Linia și sfera** (Ed. Militară, Buc., 1982), **Heralzii** (Ed. Albatros, Buc., 1983), **Călărețul de fum** (Ed. Militară, Buc., 1984), **Casa fericiților** (Ed. Cartea Românească, Buc., 1986), **Arhipelagul** (Ed. Facla, Timișoara, 1987) și **Roata lumii** (Ed. Militară, Buc., 1988). Este un creator al epicului generat prin *mimesis*. Radu Ciobanu se îndreaptă spre evenimente din istorie și le reface epic cu rezonanță în prezent. Descripția și invenția depășesc evenimentul istoric și dau impresia unei reflecții inerente. Uneori alegorică, precum *albastrul de Voroneț* în **Nemuritorul albastru**. critica a fost parcimonioasă cu prozatorul. Să cităm două caracterizări, a unui poet și a unui critic. „*Radu Ciobanu este – scrie Mircea Ivănescu – (...) unul dintre scriitorii care-și desăvârșesc, cu superbă și elegantă discreție, lucrarea, gândindu-și și trăindu-și arta cu acea seriozitate și marele calm sufletesc dintotdeauna, constituind marca artistului autentic.*” (**Transilvania**, nr.10/1985) Și Laurențiu Ulici: „*După o trecere fugară prin proza scurtă (...) importantă ca exercițiu de stil, Radu Ciobanu s-a dedicat*

romanului, reușind să împace în condiții de profesionalism incontestabil, prolificitatea și echilibrul valoric; a scris deci mult și bine, într-o singură subspecie a romanului biografic, cu interes egal distribuit pentru anecdotică și reflecție, în sensul că evocarea unei întâmplări de însemnătate particulară devine mereu un pretext al meditației generalizante, iar aerul de document biografic al narațiunii se încarcă de o tensiune a semnificațiilor care tinde să facă dintr-o saga familială un discurs despre condiția umană”. (*România literară*, nr. 26, din 25 iunie 1987).

Dumitru Hurubă (n. 26 octombrie 1944, în Subcetate-Mureș, satul Călnaci, județul Harghita, locuiește în Deva) debutează în 1977, în *Vatra*, și editorial în volumul colectiv **DEBUT '86** (Ed. *Cartea Românească*). Continuă cu **Rezervația de zăpăciți** (proză satirico-umoristică, Ed. *Corvin*, Deva, 1995), **Carte de colorat mintea** (versuri social-satirico-umoristice, Ed. *Emia*, Deva, 1998), **Bună seara, Domnule Mann...**(povestiri, Ed. *Eubeea*, Timișoara, 1998), **Un scorpion pe contrasens** (schite și povestiri satirico-umoristice, Ed. *Corvin*, Deva, 1999), **Scuzați că ne-am cunoscut** (schite și povestiri satirico-umoristice, Ed. *SigNata*, Timișoara, 2001), **Balamucul, dragostea mea...** (roman umoristic, Ed. *Călăuza*, Deva, 2002), **Cronici Tv din vremea zăpăciților de tranziție** (Ed. *Călăuza*, 2004), **Natură vie cu scorpion sentimental** (microroman), (Ed. *Călăuza*, 2005), **Acolo șezum și... râsem (în fața televizorului)** (Ed. *Corvin*, Deva, 2006). Deseori premiat, este prezent în antologii ale umorului, și ani de-a rândul a ținut rubrica de comentarii TV la *România literară*. Aceste texte le-a strâns în două cărți care formează, de fapt, **cronica umoristică a actualității românești**. Despre această cronică, Gabriel Dimisianu scrie: „Este o fereastră deschisă către spectacolul actualității această rubrică, astfel cum ni-l prezintă televiziunile și cum îl percepe personajele mucalite ale lui D. Hurubă; el însuși, prietenul Haralampy, soția sa

*Coryntina ș.c.l. Nu este doar o cronică TV. ce scrie săptămânal în **România literară** D. Hurubă, ci și o cronică a vieții noastre de fiecare zi, prea adesea covârșită de absurd și de comic involuntar. Acestea și altele prozatorul le înfățișează cu umor și compasiune umană în textele sale spumoase, pline de vervă.”* Trebuie spus că umoriștii sunt puțini, iar adevărații artiști între ei sunt rari. Dumitru Hurubă face parte din categoria acestora din urmă, fiind poate singurul ce a creat o savuroasă cronică a societății românești surprinsă într-un moment de ruptură între două regimuri și comportamente politice diferite, unul în faza decrepitudinii ideologice și altul în faza înfloritoarei demagogiei deasupra unei incipiente democrații. Dumitru Hurubă „*denunță* – scrie George Holobacă în **Călăuza noastră**, nr. 759/2004 – *stilul declamator, emfatic, găunos al vieții publice românești. Ironia sa este inteligentă și caustică. Satirizează impostura, minciuna, incultura, stridența, vulgaritatea, balcanismul și, precum nenea Inacu, formele fără fond.*” Asocieri cu opera lui Caragiale fac mai toți comentatorii, numai că umorul lui Dumitru Hurubă este unul ardelenesc – ca sarcasmul și ironia lui I. D. Sîrbu – adică unul filosofic, socratic. Dumitru Hurubă nu stă deasupra situației comice, căzând el însuși în comic, ci se integrează acesteia, mucalitelor personaje strivite de greutatea comicului, pentru a o putea depăși ca spirit. De aceea unii comentatori (precum Dan Culcer) au văzut „*o ironie blândă*” și un anume sentimentalism. Din situația și istoria comică trebuie să ieși și să te desparți – cum s-a zis – râzând. Acesta este și sensul titlului ales pentru ultima sa carte, **Acolo șezum și... râsem**. Dumitru Hurubă este prozatorul ironic cel mai percutant al timpului nostru.

În jurul acestor direcții epice se situează o serie de prozatori care sunt mai aproape de ei sau de peisajul istoric al județului Hunedoara. Unii practică proza de evocare, alții

descripția rece, obiectivă; unii se adâncesc în subiectivitate, alții se deschid spre ironie, ori spre alegoric; unii nu pot ieși din realismul epocii anterioare, alții se adâncesc într-un realism-fantastic. Și foarte puțini, scriu proză polițistă sau sf. Cei mai mulți, pentru a putea intra pe poarta literaturii sau a se menține, când solicitările politice pentru crearea „omului nou” erau sporite, au apelat la reportaj. Câțiva au rămas numai la acesta.

Gligor Hașa (n. 2 ianuarie 1938, satul Tău din Roșia de Secaș, județul Hunedoara, absolvent al Facultății de Filologie a Universității Timișoara, stabilit ca profesor în Deva) debutează cu volumul **Legende strămoșești** (Ed. *I. Creangă*, Buc., 1979). Pentru el recursul la filonul istoriei dintr-o perspectivă popular-legendară se vede clar chiar din titlurile cărților: **Comoara lui Decebal** (Ed. *I. Creangă*, Buc., 1981), **Stejarul corbului alb** (Ed. *Facla*, Timișoara, 1984), **Sceptrul lui Decebal** (Ed. *I. Creangă*, Buc., 1986), **Răbdarea pietrelor** (Ed. *Dacia*, Cluj-Napoca, 1987), sau **Răzbunarea gemenilor** (Ed. *Emia*, 2000).

Gheorghe Truță (născut la 1 iunie 1958, în Căluș, județul Olt, absolvent al Facultății de Matematică, la Universitatea din Craiova, profesor de matematică la Lupeni) beneficiază de la început de deschiderea porții literare de către Geo Dumitrescu, care îi prezintă și-i publică în **Luceafărul**, din 1977, nuvela **Prima poveste a pădurii**. Debutează editorial, în 1982, cu romanul **Orașul**, în urma premiului de debut obținut la concursul Editurii Albatros. În 1992 publică volumul de proză **Pagoda** la *Editura de Vest*, Timișoara, iar Filiala Craiova a Uniunii Scriitorilor îi acordă Premiul pentru proză în 1992. Continuă să scrie, pe lângă dramaturgie, proză și în 1999 îi apare romanul subiectiv, **Raiul șobolanilor** (Ed. *Panorama*, Buc. și Ed. *Matinal*, Petroșani).

George Holobacă (născut la 13 aprilie 1949, absolvent al Facultății de Filologie a Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, profesor la Liceul din Vulcan și, după 1989, la Ilia) a publicat, îndeosebi proză, încă din perioada studenției, în

Echinox, 1970. Debutează editorial în volumul colectiv **12 prozatori** (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988). Continuă să scrie și revine abia după un deceniu și jumătate cu poezie și proză, aceasta din urmă definindu-l: **Armura de lut**, roman (Ed. Călăuza v. b., Deva, 2003), **Via caprelor**, 11 povestiri și nuvele (Ed. Călăuza v. b., Deva, 2003), **Purgatoriul cocorilor** (Ed. Călăuza v. b., Deva, 2006). Despre romanul **Armura de lut**, Petru Poantă scrie: „Romanul are tectonica elaborată a unui obiect prețios, dar și o surprinzătoare densitate epică, cu o orchestrare sigură a unor ipostaze diverse ale imaginarului: de la realism idilic și grotesc până la miraculos și fantastic. Tema la vedere o constituie relația distorsionată dintre artist și societatea concentraționară, societate reprezentată aici de regimul comunist totalitar din România. Dincolo însă de acest fundal istoric se configurează un orizont românesc inițiativ prin care sunt recuperate simbolic vitalitatea și puterea regeneratoare a artei.” Iar în nuvelele și povestirile din **Via caprelor**, Ștefan Damian descoperă „două filoane tematice: relații umane denaturate de regimul totalitar și ipostaze moderne ale condiției umane.”

Ion Scorobete (26 mai 1947, satul Meria, comuna Lunca Cerni, județul Hunedoara), este un poet dublat de prozator, poezia sa din cărțile de început (**Geometria zăpezii**, Ed. Hestia, Timișoara, 1993; **Baricada cu îngeri**, Ed. Hestia, Timișoara, 1994; **Dragoste și alte păsări de pradă**, Ed. Hestia Timișoara, 1996) este a unui romantic temperat și se așează, în cărțile următoare, într-o ”viziune mai dură, mai zbuciumată, mai tensionată”, cum zice Alexandru Ruja. Romanele **Cavalerul după amiezii** (Ed. Hestia, Timișoara, 1999), **Noaptea orgoliilor** (Ed. Hestia, Timișoara, 1999) descriu liniștit și etic, situații de conștiință surprinse într-un moment frescă din istoria unui om, în binecunoscuta linie prozei ardelenesti moderne. Sala unui tribunal – autorul este jurist de

meserie, absolvent al Facultății de Drept din București (1981-1986) – devine, în romanul **Noaptea orgoliilor**, câmpul larg al dezbaterii interioare, dar și al unor intersecții psihologice cu alte personaje, euri desfășurate sau înșurubate în propria personalitate a aceluiași AI, început din Alexandru, care este personajul central, oglindă și imagine. Ion Scorobete se apleacă asupra firii umane, în mână cu un cod de legi.

Raisa Boiangiu, o prozatoare hunedoareană, și-a conturat deja o individualitate artistico-literară prin proza scurtă risipită prin reviste, în timpul din urmă publicând cartea **Insula tăcerii** (Ed. Călăuza, Deva, 2000). *”Are stil – cum zice Dumitru Hurubă. Alert, cumsecade și plăcut minții și sufletului, stilul său se evidențiază prin practicarea ”frazelor tăiate”, ceea ce nu înseamnă abrupțe, ci comunicarea telegrafică și de efect a trăirilor sale vizavi de ”ceva”. descrierile sale, narațiunea în general, se face prin derularea aproape cinematografică a imaginilor, receptarea acestora, prelucrarea și repunerea lor în... circuit prin intermediul creației, are loc prin acționarea, parcă, a unui blitz de a cărui lumină necruțătoare nu scapă nimic.”* (**Insomniile binefăcătoare**, Ed. Corvin, Deva, 2001, p. 6)

Daria Dalin (cu numele real Cornelia Cazimir, născută la 24 februarie 1959, în Bogdănești, județul Vaslui, își urmează, de la primii pași, părinți la Vulcan, tatăl angajându-se la mină), este economișă, absolventă a Universității din Petroșani (2005), statornicită la Orăștie, dar surprinde peisajul prozei hunedorene prin scrierea matură a roamanului **Prețul loialității**.

Elisabeta Kocsik printre cărțile de poezii, publică și un roman, **Înmuguresc tăcerile – roman cu capitolele înseriate contrapunctiv** (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu”, Petroșani, 2002). Un roman al dramatismului mineresc, invocând adevărul, scris de o cunoscătoare a subteranului, dureros și liric, chiar cu inserții de versuri (parcă whitmaniene) și grafică,

autoarea urmând și cursurile Școlii populare de artă Petroșani, secția pictură-grafică, sub îndrumarea artistului plastic Iosif Tellman. Din versurile risipite prin roman se poate constitui un adevărat volum de poeme, scânteind de-o lumină a învierii: „*Ne vom ridica din praful de cenușă / spre cele patru zări, / să ducem scânteie din adânc de viață, / adevăruri și mai ales voință. / Departe semăna-vom destine / purificați în durere, chinuri și crez, / nimeni sub soare nu va opri / - adevărul – roadă să adune. / E drept, firesc și omenesc / cutezanța dragostei să învingă, / născând – crescând mereu învingători.*”

Isidor Chicet (n. 20 octombrie 1956, satul Scheia, comuna A.I.Cuza, absolvent al Institutului de Mine Petroșani, 1981, director al Centrului Județean al Creației Populare Mehedinți și al revistei *Răstimp*, profilată pe cultura și tradiția populară) debutează editorial în volumul colectiv **În căutarea timpului prezent** (Ed. *Facla*, Timișoara, 1989). Și continuă cu proză descriptiv-religioasă, fie a muntelui, ca refugiu al omului, fie a lumii alunecate în minciună și răutatea zilei trecute ori prezente: **Măgura cu fagi**, povestiri (Ed. Junimea, Iași, 1991), **Transfug la Orșova**, carte-document (Ed. *Timpul*, Iași, 1966), **Înmulțirea greierilor**, roman balcanic (Ed. *Marineasa*, Timișoara, 1997), **Homo Carpaticus** (Centrul Județean al Creației Populare Mehedinți, 1999), **Călătorie spre Sfânta Maria**, însemnările unui pelerin la Czestochowa (Ed. *Radical*, Drobeta Turnu-Severin, 2000), **Ultimul refugiu** (Ed. *Prier*, Drobeta Turnu-Severin, 2002).

Petrișor Cioroba (n. 28 august 1947, în Vălișoara, județul Hunedoara, absolvent al Facultății de Filologie a Universității *Babeș-Bolyai* din Cluj-Napoca, 1970), după trei volume aparținând genului polițist, scrie romanul parabolă, **Casarabassa**, având ca model pe Kafka sau Marchez. Este un roman realist-fantastic, cu tentă politică, cu aluzii directe la perioada de tristă amintire, la regimul dictatorial care l-a

generat, în care „puterea era infinită” și orice privitor la om era posibil. Romanul îl va publica mai târziu, în 1997, la Editura **Destin**.

Miron Scorobete (n. 1 mai 1933, Răchitova, județul Hunedoara, absolvent al Facultății de Filologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, 1956), împletește în creația sa poezia cu proza, aceasta din urmă fiind de natură folclorică, livresc sau chiar SF. Publică volumele de proză: **Comoara din Peștera Scheletelor** (Ed. *Tineretului*, Buc., 1969), **Femeia venită de sus** (Ed. *Albatros*, Buc., 1971), **Meduza** (Ed. *Dacia*, Cluj-Napoca, 1976), **Crâncena luptă dintre Ate și Abile** (Ed. *Albatros*, 1977). Aproape toate aceste cărți sunt proză SF cu infuzie de liric. Miron Scorobete practică o proză științifico-fantastică, posedând o imaginație poetică și un acut simț al observației realiste. „*Personajele sale sunt apariții pur poetice ori inefabil-grotești; sunt în majoritatea cazurilor niște parodii încântătoare ale posibilelor comportamente umane în posibile împrejurări dramatice.*” (Petru Poantă, **Radiografii**, Ed. *Dacia*, Cluj-Napoca, 1978, p. 63).

PROZA POLITISTĂ

Proza polițistă hunedoreană este admirabil reprezentată, îndeosebi, prin autoarea **Adriana Subin**, absolventă a Facultății de Medicină din București, medic la Spitalul de urgență Petroșani și autoarea romanelor polițiste: **Amarul ultimei variante** (Ed. *Cuget*, Buc., 1995), **Lanțul morții** (Ed. *Vremea*, Buc., 1996), **Schelete în șifoniere de lux** (Ed. *Vivaldi*, Buc., 1996), **Cursa în oglinzi deformate**, **Crucea de liliac sălbatec**, **Securistul**, **Privirea ochilor închiși**. Copertile cărților sunt semnate de soțul său, dr. Petre

Eugen Subin. În rest, cunoscătoare a cinci limbi străine (engleza, franceza, germana, italiana și spaniola), autoarea, ca într-un roman polițist, păstrează un mister parțial asupra unor date biobibliografice. „*Prin știința cu care știe să-și construiască romanele – spune ziaristul Mihai Barbu – și prin măiestria cu care își pregătește surpriza finală, Adriana Subin stă chiar în prejma celebrei Rodica Ojog-Brașoveanu.*”

Petrișor Ciorobea (născut la 28 august 1947, comuna Vălișoara, județul Hunedoara) debutează editorial cu un roman de spionaj, **Misiunea Foka** (în colaborare cu Augustin Guran) (Ed. Militară, Buc., 1980). Apoi, genul polițist, intrat în drepturile sale, își continuă desfășurarea acaparatoare: **Capcană pentru un spion** (Ed. Mileniul III, Deva, 1990) și **Fotografii periculoase. Un caz de spionaj și contraspionaj** (*Casa de Editură Mureș*, Tg. Mureș, 1991).

George Negraru, om de teatru prin excelență, actor, regizor și dramaturg, este și un fin *narator*. Publică un surprinzător roman polițist **Acțiunea “Orizont 4”** (Ed. Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, Petroșani, 2001). Romanul prezintă redeschiderea, spre cercetare de către Poliție, a unui dosar, clasat în urmă cu câteva decenii. Sub numele **Acțiunea “Orizont 4”** s-a cercetat cazul: accidentul petrecut la Mina Aninoasa, ruperea cablurilor coliviei de la puțul auxiliar Piscu și căderea acesteia în apa noroioasă a străfundului, pricinuind moartea celor doi mineri Ene și Popescu, ce rămăseseră să iasă la suprafață în urma directorului Artur Fransovici, este un accident de muncă– ori își are cauza în altă parte? Dosarul se redeschide și – începe “romanul polițist”: alergarea pe cărări ce se bifurcă, se înfundă sau se anulează, se deschid spre a nu duce nicăieri sau se întorc în aceeași răscruce – încât drumul spre adevăr este presărat cu meandre și peripeții care atrag magnetic spiritul uman. Romanul lui George Negraru **captează și fascinează de două ori cititorul**: acelei vechi vocații a

genului narativ de a atrage atenția cititorului până la a-l face să “trăiască” acțiunea, el îi adaugă acea nedezmințită și continuă patimă umană de căutare a adevărului, sfârșind, când totul se luminează, cu o clipă de fericire. “Peisajul” epic propus explorării – spațiul subteran al unei mine și cel de la suprafață al unei localități – îl stăpânește în detaliu, încât observația, atât de necesară într-un roman polițist, este exactă; cazuistica și desfășurarea epică a cercetării concurează pe cea reală și obligă cititorul să-l însoțească avid și definitiv, pe traseul “polițist”.

REPORTAJUL

Reportajul între publicistică și proză, între realitate și ficțiune. Reportajele lui Geo Bogza au avut efect imitativ asupra unei întregi serii de scriitori, fie prozatori, fie poeți, întrucât el se prezenta ca un model osmotic între epic și liric. Din perspectivă sociologică era solicitat de ideologie, datorită relației sale directe cu realitate, și de dorința politicului de a acapara literarul și a influența realul. Scriitorii din zonele industrializate, județul Hunedoara ocupând un prim loc, erau îndemnați să se aplece asupra acestei specii literare considerate cu impact asupra muncitorilor, siderurgiștii de la Combinatele din Hunedoara și Călan, mineri, din Valea Jiului și minele neferoase din zona bradului. Rezistența lor la o asemenea solicitare exterioară artei era citită ca atare, închizându-li-se calea spre publicare. Mai mult, pe seama lor – pe care acum mulți falși elitiști de capitală îi judecă – și-au tipărit unii cărțile. Fiindcă în structura unui plan editorial, pe lângă o carte de reportaj, de pildă, despre minerii din Valea Jiului, scrisă firește de un scriitor din zonă – numită chiar **Reportaj din mină**, de

Dumitru Dem Ionașcu (Ed. Cartea Românească, Buc., 1984) au apărut o serie de importante cărți, netarate ideologic, ale celor de la centru. Oricum, presiunea ideologică a acționat mult mai puternic asupra scriitorilor din provincie, pe cale de afirmare, mai ales asupra celor din zonele puternic industrializate. Aceste reportaje scrise, înmulțite odată cu creșterea presiunilor ideologice, trebuie considerate cu multă luare aminte, fiindcă în ele se găsesc pe lângă lacrimile autorului și părți literare de nestemate artistice, scoase din câte un suflet de om. Ele trebuie înțelese ca o soluție de apariție, atât pentru creația autentică a autorului, acum învinuit, cât mai mult pentru creațiile celor care acum ipocrit învinuiesc. **Valeriu Bârgău** pentru a-și publica poezia de o modernitate exemplară, și lucrând la Combinatul Siderurgic Hunedoara, a trebuit să scrie **Jurnal de uzină**, Ed. Cartea Românească, Buc., 1980), **Steaua de pământ**, reportaje (Ed. *Eminescu*, 1985), sau romanul „formării unui tânăr” sau al „șantierului ca școală”, **Semne particulare** (Ed. Facla, Timișoara, 1988); **Miron Țic**, **Lumini hunedorene**, reportaje și povestiri (Ed. Facla, Timișoara, 1989). Cei mai mulți și importanți scriitori hunedoreni, începând cu Valeriu Bârgău, Neculai Chirica Eugen Evu, Ioan Evu și sfârșind cu Dumitru Dem Ionașcu, Corneliu Rădulescu, au refuzat prezența în defunctele **Omagii**, dar nu s-au put sustrage mulțimilor de antologii pe temă dată. (**Anotimp hunedorean**, Deva, 1974; **Cântecul adâncului**, Petroșasni, 1978; **La lumina zilei**, Petroșani, 1979; **Pământ străbun**, Deva, 1981 ș.a.). Figuri solitare, dar rămase în fața porților editurilor, au fost Ion D. Sîrbu, Radu Ciobanu, Dumitru Velea. Alți scriitori poate chiar au fost convinși de funcția și necesitatea reportajului. **Reportajul trebuie să facă pagina de ziar să tremure**, îi răspundea, într-un interviu cu acest titlu, **Cornel Nistorescu** – pornit de la Hunedoara – lui Victor Atanasiu (**Scânteia tineretului**, din 17 mai 1980). Iar

alții și-au făcut chiar o operă din reportaje. **Vasile Nicorovici** (1924 – 2000) a scris o paletă largă de reportaje, cu oameni și fapte din spații și timpuri diferite: **Patru sute de zile în orașul flăcărilor** (Ed. *Tineretului*, Buc., 1958), **Marele arc petrolier** (Ed. *Tineretului*, 1958), **Romeo, Julieta și lumina** (EPL., Buc., 1962), **Călător pe 5000 de străzi. Sinteze bucureștene** (Ed. *Tineretului*, Buc., 1965), sau **Porți pentru eternitate sau sentimentul capodoperei** (Ed. *Eminescu*, 1973). Dar altceva sunt două cărți de convorbiri realizate, una de: Valeriu Bârgău, **O convorbire cu Mircea Ciobanu. Directorul de conștiință** (Ed. *Călăuza v. b.*, Deva, 2003) și alta de Dumitru Velea, **Camera cu pereți de oglinzi** (Ed. *Sitech*, Craiova, 2006). Prima carte pune în lumină pe un editor arhitect de literatură, refractar ideologiei zilei și înălțat deasupra vremurilor; cea de-a doua, se constituie din adevărate colocvii despre interferența artelor și a conștiinței artistice a creatorilor, autorul ei integrându-se, după criticul Marian Barbu, „în linia umaniștilor de stirpe, tot mai rar întâlniți în vremurile postdecembriste.” O frumoasă revanșă față de **Reportaj din mină** își ia și Dumitru Dem Ionașcu prin cele două cărți de convorbiri: **Supraviețuitorii** (Ed. *Călăuza*, Deva, 1999) și **Secunda 0 – 2000** (Ed. *Călăuza*, Deva, 2000)

În acest domeniu, ar trebui o largă inventariere, căci numărul scriitorilor deschiși spre reportaj (mai ales publiciștii) și care au scris reportaje este destul de mare și s-ar impune o lucrare aparte pentru a surprinde cronologic și structural servituțile și virtuțile acestui gen literar și publicistic, cu determinările sale inerente.

DRAMATURGIA

De la Unirea Transilvaniei cu România (1 decembrie 1918) și până la 23 iunie 1948, când se înființează în Petroșani Teatrul Poporului și, după un an, Teatrul de stat „Valea Jiului”, și la Deva Teatrul de stat de estradă, în județul Hunedoara, dramaturgia se manifestă sporadic, nevoile artei reprezentării fiind asigurate de piese din alte zone și timpuri. Deși edificii cu săli de spectacole, pe lângă cele existente, au apărut în marile orașe ale județului (case de cultură și cazinouri), spectacolele veneau în mod itinerant, având la bază texte dramatice, fie din cele românești, cu care hașuraseră Transilvania, precum ale lui Iosif Vulcan (de pildă, **Ploaie cu soare**), sau în mare parte ale dramaturgilor teatrelor din București, particulare sau de stat, fie din cele străine, rar realizându-se câte un scenariu dramatic local. Este de precizat faptul că în 1932, la Vulcan, cadrele didactice realizează un spectacol cu piesa **Ucigașul**, scrisă de confratele lor, învățătorul și culegătorul de folclor, **Pompeiu Hossu-Longin**. Între anii 1944 – 1947 sunt reprezentate la Petroșani, de un grup de tineri, piesele scrise de unul dintre ei: **Milionul bulucaș**, **Ursache ghicitor**, **Bătrânii**, **Înfloresc cireșii**, **Slugă și stăpân**, **Eroul**, **Sanda** și **Suflet de miner**.

În următoarele două decenii nu se pune problema apariției unei dramaturgii hunedorene, cele două teatre, în cea mai mare parte, fiind inundate de piesele „realismului socialist”, fie importate din Soviete, fie din creația candid-idologizată autohtonă. Doar unii actori au încropit câteva serbede texte de piese pentru copii (Al. Jeles, Jean Tomescu).

Dar având în vedere locul de origine și manifestare al familiei Stănceștilor, îndeosebi, prin ramificațiile ei, cu preponderență spre teatru și dramaturgie, trebuie să amintim marea contribuție, teoretică și dramatică, a lui Radu Stanca și a lui Dominic Stanca. Ultimul, **Dominic Stanca** (31 ianuarie 1926, Cluj – 26 iulie 1976, București) actor și poet incontestabil, a scris și o piesă de teatru **Meci la Chintăoani**, debutând pe scena Teatrului Giulești, în 1963, și obținând **Premiul II** la Festivalul Bienal de Teatru „I.L. Caragiale”. Referitor la **Radu Stanca** (5 martie 1920, Sebeș – 26 decembrie 1962), la care adăugăm și pe **Ion D. Sîrbu** (28 iunie 1919, Petrila – 17 septembrie 1989, Craiova), amândoi sunt colegi la Facultatea de Litere și Filozofie „Ferdinand I” de la Cluj, mutată la Sibiu, fondatori ai Cercului Literar de la Sibiu, primul devenind repede regizor și dramaturg, teoretician și practician, iar al doilea, treptat, dramaturg și prozator, cu mari distorsiuni în existență.

Trebuie spus că în perioada acestor prime două decenii de după cel de-al doilea război mondial, teatrul este nevoit să prea influențe ale așa-zisului realism impus din est și, abia către sfârșitul deceniului al șaselea să reușească o emancipare prin gesturile artistice și teoretice, precum cele ale lui Radu Stanca: „**Reteatralizarea**” *teatrului* (*Teatrul*, nr. 4/1956), ajungându-se treptat, în deceniul al șaptelea, la criza autonomizărilor, cunoscută sub numele de **teoria primatelor** (între text-regizor-actor). Dramaturgia lui Radu Stanca pare a întrupa pretențiile euphorioniste ale Cercului Literar de la Sibiu, adâncindu-se în lumea mitologică a Greciei și în miturile din folclorul nostru. Dramaturgul se desfășoară într-un limbaj artistic și metaforic, aidoma lui Jean Giraudoux, cu construcții paradoxale și simetrice, ce țin de o perspectivă și o viziune manieristă asupra lumii, cu totul opusă aceluși **realism** al zilei, devenit sufocant tezigist ideologic. Nu doar viața-i destul de scurtă, 42 de ani, ci mai ales comandamentele epocii îi

împiedică dramaturgia să fie publicată, sau, cu câteva excepții, să ajungă pe scenă. Abia mai târziu, într-un timp al primenirilor și al deschiderilor, îi apar postum volumele: **Teatru** (cuprinzând piesele: *Hora Domnițelor*, *Ostaticul*, *Oedip salvat*, *Dona Juana* – pentru care luase Premiul „Lovinescu” în 1947, *Critis sau Gâlceava zeilor*) (1968), **Teatru** (*Ochiul*, *Madona cu zâmbetul* (*Rivala*), *Rege, preot și profet*, *Faunul și cariatida*, *Secera de aur*) (1985), și, după 1989, **Turnul Babel** (*Turnul Babel*, *Drumul magilor*, *Povestea dulgherului și a frumoasei soții*, *Greva femeilor*) (2001).

Pe Radu Stanca, cel mai avizat istoric al dramaturgiei, Mircea Ghițulescu, îl așează „*printre puținii descendenți, în dramaturgie, ai lui Blaga. Un descendent „în linie dreaptă” nu numai prin locul de naștere, ci și prin metodă, pentru că „baladescul” Revistei Cercului Literar de la Sibiu (în redacția căreia Stanca a fost încă de la înființare) nu era altceva decât mitologicul și legendarul lui Blaga transformat în manierism. În timp ce se prepara, în eprubetele esteticii marxist-leniniste, realismul socialist, Radu Stanca asigura continuitatea de stil și rafinament a dramaturgiei interbelice.*”Iar dintre „*baladele dramatice*”remarcă surprinzătoarea „*baladă comică*”, **Critis sau Gâlceava zeilor**: „*Dintre formele dramatice experimentate de autor, această parodie mitologică este aceea care se apropie cel mai mult de gustul sfârșitului de secol pentru conciziune și parodie. Simțul parodiei funcționează ingenios prin minimalizare comică și desacralizare. (...) Nu ne putem face iluzii în ceea ce privește viitorul acestui teatru poetic pe care inflația de cuvinte îl face ostil, dar Critis sau Gâlceava zeilor, oricând reprezentabilă, este o excepție pe gustul tuturor: și pentru culturali, care vor fi satisfăcuți de inteligentele distorsiuni mitologice, și pentru aculturali, mulțumiți de picantele aventuri de alcov ale zeilor amestecați*

printre pământeni.” (Istoria dramaturgiei române contemporane, Ed. Albatros, Buc., 2000, p. 127).

Deschiderea din 1968, care înseamnă o „primăvară a culturii românești”, netezește calea afirmării tuturor formelor literaturii și, îndeosebi, a dramaturgiei care părea a fi „cenușăreasa” acesteia. Dramaturgia, prin faptul că are expres destinația scenă și un caracter direct și decis cu publicul este mai mult supusă servituților ideologice. Așa se întâmplă că ea beneficiază din plin de deschiderile ideologice. Mai mult, spre ea vin și îi înmprospătează limbajul poeți și prozatori, dacă ar fi să numim doar pe Marin Sorescu sau Dumitru Radu Popescu. Forțele dramaturgiei sporesc și cu un nou val de scriitori care fuseseră în închisorile roșii, precum Ion D. Sîrbu, adăugând experimentărilor de împrumut, experiența vieții trăite, a literaturii îndurate, cum zice cel din urmă.

*

* *

A fost dat ca doi mari scriitori, Radu Stanca și Ion D. Sârbu, să-și împletească numele în ceea ce înseamnă locul de origine și studiu, de Petroșani și Sibiu, amândoi fiind colegi la Facultatea de Litere și Filozofie „Ferdinand I” de la Cluj, mutată la Sibiu, membri fondatori ai Cercului Literar de la Sibiu și redactori ai revistei acestuia, amândoi devenind, primul asistent al lui Lucian Blaga, al doilea al lui Liviu Rusu, amândoi lansându-se în dramaturgie și lasându-și, după 1989, numele pe frontonul celor două instituții de spectacole: Radu Stanca, pe la teatrului de la Sibiu, iar Ion D. Sârbu pe al teatrului din Petroșani. Este minunat, în ordinea spirituuă, că pieste ale unuia se joacă în teatrul celuilalt! Iată-l pe Radu Stanca, pentru a doua oară, reprezentat pe scena teatrului din Petroșani. Întâi, cu **Dona Juana**, în 1969, și, după aproape petru decenii, în 23 septembrie 2006, tinerii din teatrul cu

numele prietenului său deschid stagiunea cu scripitoarea sa comedie **Critis sau Gâlceava zeilor**. Dacă prima prezență a însemnat un succes și o participare la un festival de teatru, să fie de bun augur și cea de-a doua, s-o urmeze și s-o depășească întru succes și sărbătoare a spiritului!

Prima piesă a lui Radu Stanca, **Dona Juana**, comedie tragică în trei acte, a avut premiera pe scena la 16 mrtie 1969, în regia artistică a lui Marcel Șoma. Reflexiile lui Radu Stanca despre teatru îmbinate cu cele ibseniene au ajuns la izbânda de elevată sărbătoare, obținând ceea ce mult dorită simplitate în întâlnirea regizorului Marcel Șoma cu piesa sa, în care simbolurile se încrucișează și se împlinesc, rezolvându-se, în simetria lor. Nu doar în întâlnirea cu publicul, dar la Festivalul Național de Teatru, Craiova, 1969, s-a confirmat acest fapt. Mărturisirile presei vin în sprijin: cele din **Scânteia tineretului, Înainte, Contemporanul**. Revista **Teatrul** scrie: „*Realism viguros și expresiv în arta spectacolelor. Acuratețe, respectul textului, strădania pentru punerea în lumină fără denaturări, fără îngroșări a ideilor, omogenitate; încercarea de a impune un stil de joc sobru, sincer, simplu, despoșat de clișee*”; în **Steagul roșu** sub titlul „**Un spectacol eveniment – Dona Juana**” se înfățișează în detalii ca-ntr-o oglindă acest indiscutabil reușit spectacol; iar în revista **Familia** i se acordă o deosebită importanță, analiza sistematică întreprinsă de Al. Covaci degajând o irezistibilă bucurie spirituală: „*Comedia tragică a lui Radu Stanca impresionează prin riguroasa sinteză a elementului filosofic cu cel poetic, sensibilizându-l pe primul cu recuzita lirei de rasă, fortificându-l pe al doilea cu profunzimea unei gândiri de mare rafinament. Reliefarea egalității valorice a acestor două elemente este virtutea primordială a reprezentației de la Petroșani*” etc. După aceste cuvinte ale presei, se poate spune că sub semnul lui Radu Stanca, Teatrul din Valea Jiului a reușit la începutul anilor

1970 un moment de elevație spirituală remarcat în mișcarea teatrală din țară.

Tinerii actori ai Teatrului Dramatic „Ion D. Sârbu”, aduc în scenă piesa lui Radu Stanca, **Critis sau Gâlceava zeilor** sub bagheta talentatei regizoare Rodica Băițan și în costumele și cadrele scenografice ale tinerei Ioana Popescu (ambele de la Teatrul Național Târgu Mureș). Între ei se află și trei absolvenți ai institutului de teatru, debutanții: Irina Bodea, Ciprian Almășan și Diana Nichițeanu. O lume ideală a zeilor Olimpului descinde în cea reală, a oamenilor – și stârnește efecte comice. Pe toate planurile. Tinerii aceștia din spectacol spun că idealele unei lumi, lovindu-se de realitatea umană și de contingenta prezentului, chiar și în ceea ce înseamnă erosul, se năruiește, din sclipirile și praful de sidex al acesteia se iscă jerbele comicului, spumoase ca norii. Nu știm dacă râdem de ceea ce se petrece în Olimpul „coborât” la nivelul unui „deal”, cu zeii săi cu tot, dar sigur, râdem de olimpul și zeii inconștienți din noi.

Critis sau Gâlceava zeilor este o feerie care te încântă, dar te poate pune pe gânduri. Omul este o nucă prea tare pentru a putea fi spartă de zei!

Să redăm și judecățile celui mai avizat critic și istoric de teatru, Mircea Ghițulescu: „*Baladele dramatice ale lui Radu Stanca cuprind și o surprinzătoare «baladă comică»: Critis sau Gâlceava zeilor. Dintre formele dramatice experimentate de autor, această parodie mitologică este aceea care se apropie cel mai mult de gustul sfârșitului de secol pentru conciziune și parodie. Simțul parodiei funcționează ingenios prin minimalizare comică și desacralizare. Olimpul este un «deal» („dealul cu zei”), Hefaistos, soțul etern încornorat, urcă pe «deal» pentru a apăra onoarea Afroditei, nevasta imuabilă, care se dă pe ochi cu funingine din fierăria soțului și cu sulimanuri egiptene, Pallas Atena, invidioasă pe frumusețea Afroditei, vorbește ca o cocoană de mahala („Vai, dar nu-ți fac*

niciun reproș, dimpotrivă, nu știu cum sa-ți muțumesc pentru gestul tău”), *Hera e un fel de Coana Chirița care descoperă în veșnic tânărul Phoebus un alt leonaș, Zeus este o divinitate de parodie, mereu abulic, care încurcă scenariile lui Hermes și scapă, din neatenție, «pachetul cu trăsnete», disprețuindu-și supușii: „Vai, ce popor tembel!” Nu ne putem face iluzii în ceea ce privește viitorul acestui teatru poetic pe care inflația îl face ostil, dar **Critis sau Gâlceava zeilor**, oricând reprezentabilă, este o excepție pe gustul tuturor: și pentru culturali, care vor fi satisfăcuți de inteligentele distorsiuni mitologice, și pentru aculturali, mulțumiți de picantele aventuri de alcov ale zeilor amestecați printre pământeni”, (**Istoria dramaturgiei române contemporane**, Ed. Albatros, Buc., 2000, p. 127).*

I. Dona Juana

DONA JUANA, comedie tragică în trei acte de Radu Stanca. Premiera la 16 martie 1969. **Regia artistică:** Marcel Șoma. **Scenografia:** Aurel Florea. **Distribuția:** Ruxandra Petru (*Dona Juana*), Mihai Clita (*Don Juan*), Violeta Berbiuc – Paulina Codreanu (*Fiorela*), Ion Roxin – Marcel Popa (*Fiorelo*), Florin Plaur – Constantin Dumitra (*Don Fernando*). Regia tehnică: Geo Bucur. Sufleur: Constanța Popa. Reprezentații: 54 (12 la sediu, 42 în deplasare). Spectatori: 7.619 (1.157 la sediu, 6.462 în deplasare).

II. Critis sau Gâlceava zeilor

CRITIS SAU GÂLCEAVA ZEILOR, comedie în trei acte de Radu Stanca. Premiera 23 septembrie 2006. **Regia artistică:** Rodica Băișan (de la Teatrul Național Târgu Mureș). **Scenografia:** Ioana Popescu (de la Teatrul Național Târgu Mureș). **Distribuția:** Nicolae Vicol (*Zeus; Regele/Zeus*), Oana Liciu-Gogu (*Hera*), Nicoleta Bolcă (*Pallas-Athena*), Izabela

Badovics (*Aphrodita*), Dorin Ceagoreanu (*Phoebus*), Dragoș Spahiu (*Hermes*), Ciprian Almășan (*Hephaistos*), Mihai Sima (*Eros*), Irina Bodea (*Critis*), Diana Nichiteanu (*Corifeu I*), Salvina Gălățan (*Corifeu II*), Gheorghe Stoica (*Corifeu III*). Regia tehnică: Valentin Ioniță. Sufleur: Ecaterina Babi.

*

* *

Ion D. Sîrbu, în domeniul teatrului s-a manifestat în trei direcții: critic de teatru (“**Între timp, murisem**”), teoretician (**Obligația morală și Între Scylla și Carybda**) și dramaturg. Dramele din volumul **Arca Bunei Speranțe** se bazează pe *memoria istorică*, formând o triadă: mitologie - istorie – ontologie. Problematică și dense sunt: **Arca Bunei Speranțe**, **Iarna Lupului Cenușiu și Pragul albastru**. Spre deosebire de drame, comediiile din volumul **Bieții comedianți** sunt rezultatul *uitării istorice*. Ion D. Sîrbu pune în mișcare un comic carnavalesc, purificator, de dimensiune existențială. De reținut: **Bieții comedianți**, **Sâmbăta amăgirilor** și **Plautus și fanfaronii**. În genere, el exaltă virtuțile minerești (cinstea, dreptatea etc.), naționale și arhaitatea. *Muntele* și *subterana* sunt simboluri etice, religioase și ontice. Despărțirea de munte înseamnă prima “*fractură ontologică*”, depășirea ei, înseamnă inițiere, și se va face prin transcendentul creștin al mărturiei, cum se va vedea în textele din urmă, testamentare.

Deocamdată, peisajul afectiv îi scoate la iveală piesele așa-zise minerești, cuprinse în volumul **Teatru** (Ed. *Scrisul Românesc*, Craiova, 1976), între cele patru, aflându-se **Frunze care ard** și **Amurgul acela violet**, cu problematică strict minerească instituită pe acea “*fractură ontologică*“. Lor li se poate adăuga o a treia, ultima scrisă, **Suferința mierlei**

toamna (transmisă la Radio București). În **Frunze care ard** sunt angajate două destine umane în istoria tulbure din anii războiului, minerii Mihai și Moga, care pe fundalul grevei se “purifică” și “ard”, așa cum sugerează și titlul piesei. Această ardere apare, ca o conștientizare în istorie, și în **Amurgul acela violet**, care este, în același timp, și drama unei lămuriri personale.

În seria “*Teatru comentat*” a Editurii “Eminescu”, în 1982, Ion D. Sîrbu a publicat volumul **Arca Bunei Speranțe**, însumând șapte piese, fiecare cu câte un studiu introductiv și urmate de consemnări din presă: **Arca Bunei Speranțe** cu “*Jafet nu trebuie să piară!*”, semnat de N. Carandino; **Iarna Lupului Cenușiu** cu *Teatrul ca formă de filosofare*, de Eugen Todoran; **La o piatră de hotar** cu *Un minunat mesaj*, de Octavian O. Ghibu; **Frunze care ard** cu *Minerii, între mit și istorie*, de Ion Maxim; **Covor oltenesc** cu *Ion D. Sîrbu, covorul oltenesc*, de Paul Everac; **Simion cel Drept** cu *Dialectică înfruntare*, de N. Carandino, și **Pragul albastru** cu *În incinta memoriei*, de Mircea Ciobanu.

O țesătură a *memoriei* legă aceste piese, într-o anume circularitate. Memoria și procesul său, rememorarea, apar ca lege genetică a teatrului lui Ion D. Sîrbu. Iar materia a acestuia devine Istoria. Ele “*se ordonează – cum observă Dumitru Velea în Scrieri despre Gary (Ed. Fundației Culturale I. D. Sîrbu Petroșani, 2005) – ca într-o triadă: Arca Bunei Speranțe este plasată “în plin simbol”, în universal, dar privește lumea noastră contemporană, condiția umană; Iarna Lupului Cenușiu se particularizează, printr-o filosofie a istoriei, la “Istoria ca idee de independență” a unei națiuni; La o piatră de hotar coboară în individual, în istoria “interioară” a unei națiuni – acțiunea acestei piese petrecându-se “în preajma primului război mondial” și privind “dragostea de frate dintre românii din diferitele teritorii pe atunci despărțite politicește,*

scoțând în evidență unitatea sufletească a întregului nostru popor”. Următoarele trei piese, **Covor oltenesc**, **Simion cel Drept** și **Pragul albastru** se ordonează ascendent.”

Dar, pentru a evidenția aceasta, să transcriem și un fragment din mărturia de credință a autorului, **În loc de autobiografie**: “...din memorie mi-am rescris prima piesă uitată **Frunze care ard** – și prin ea, cu toate că o consider dură și naivă, mi-am fixat originile, am dat un nume certitudinilor mele politice și sociale. A doua piesă a fost **Simion cel Drept**, tot o transcriere a unei obsesii vechi și, astfel, cred eu, am fixat celălalt stâlp al sufletului meu. Am vrut să adaug acestor două arhetipuri morale ale poporului de jos și un acoperiș mitic. Prin 1969, în plină beție a experimentelor teatrale, eu scriu o dramă filosofică în stil clasic: **Arca Bunei Speranțe** și, imediat după aceea, o meditație magic-ontologică, **Pragul albastru**. Prin aceste două lucrări, consideram eu, aveam un acoperiș deasupra capului, nu-mi mai era atât de frig, chiar și spaima de a muri nemărturisit începuse să-mi dispară. Celelalte piese ce au urmat (...) le consider dialoguri despre Istorie, modalități de a filozofa critic în legătură cu destinul unui popor mic prins în vârtoarea intereselor marilor Împărății”.

Iar **Premiul “I. L. Caragiale”**, decernat de Academie pe anul 1982 lui Ion D. Sîrbu pentru acest volum de teatru, cataloghează frumusețea acestor piese.

Ion. D. Sîrbu publică și un volum de “comedii-eseu”, **Bieții comediați** (Ed. Scrisul Românesc, 1985), dezvăluindu-și una din fețele sale necunoscute, volumul însumînd șase piese. Aceste piese, exceptând blagiană **Legenda naiului**, pun în joc o viziune **carnavalescă** asupra lumii. Dacă dramele își au ca temei **memoria istorică**, aceste comedii sunt rezultatul **uitării istorice**, al “ieșirii din istorie (râzând)”, cum scrie autorul. Gestul autorului de a-i recupera comicului dimensiunea carnavalescă se încarcă de semnificație și lasă să se deconspire o **filozofie a istoriei**. „Se pledează în aceste piese

– cum scrie același Dumitru Velea – *pentru procesualitatea fenomenelor sociale, pentru raționalitatea istoriei și pentru libertatea spiritului.*” I. D. Sîrbu a scris pagini întregi despre funcția râsului, mai bine zis despre râs-cu-plânsul nostru valah, cum se exprima el. Comicul din aceste piese are un caracter popular și universal; printr-un joc subtil se suspendă granițele ierarhice dintre *realitate* și *reprezentare*, iar fenomenele își relevă o ambivalență obiectivă. **Sâmbăta amăgirilor** este o construcție, după regulile carnavalescului, despre proiecțiile utopice și fantastice pe care poate să le ia un gratuit joc al amăgirii. O adevărată bijuterie, “*Bufanadă*” – o definește exact autorul - este **Bieții comedianți sau O capră, o varză... și câțiva lupi**. Un Autor scrie o piesă despre “pățaniile” unei piese în lumea teatrului; Directorul o acceptă; Regizorul o modifică. Ideea ar fi că nu se poate ieși din “teatru” în condiția unei “lumi ca teatru”. În **Dacia – 1301** (“*satiră fantastico-științifică*”) un grup de oieri intentează Primarului, Ilie Pagubă o farsă: “Dacia – 1301” se dovedește a fi, în final, o vacă. Cu **Plautus și fanfaronii**, Ion D. Sîrbu atinge explicit filosofia istoriei. Plautus, ca paznic, în Câmpiile Elyssee, peste spiritele dramaturgilor Aristofan, Shakespeare și Moliere, se întâlnește cu personajul său, Pîrgopolinice, care îi reproșează de a fi făcut din mărunta lui lăudăroșenie tipul de fanfaron, pe care apoi istoria, prin dictatori precum Mussolini și Hitler și... l-a ridicat la un grad de nocivitate mult mai periculos pentru omenire. În fine, se poate observa că Ion D. Sîrbu face carnavalesc o dimensiune existențială și un principiu de afirmare a libertății.

Corneliu Marcu Loneanu (3 ianuarie 1938 la Lonea, de unde și-a adăugat o parte a numelui – 4 februarie 1990 la Pitești) scrie îndeosebi dramaturgie, fără să mai aibă o legătură directă cu peisajul de ordin psihic al Văii Jiului, decât într-un mod mediat, ca *atitudine morală* asupra prezentului și istoriei apropiate. Drame și comedii sale satirice, la început, au fost

jucate pe scenele teatrelor din țară și din București, altele transmise la radio și televiziune, sau tipărite în revista *Teatrul* și în volumele: **Noaptea șoferilor** (1969), **Personalitate prin concurs (premiul I** la concursul de dramaturgie al RTV în 1973, reprezentată în 1974), **Soarele** (1974), **Comoara din deal** (1975, cu premiera pe scena Teatrului Național „I. L. Caragiale” București, în rolul principal cu Amza Pellea), **Măseaua de minte** (1978, cu premiera pe scena Teatrului de Comedie București), **Bărbați pe extreme** (1979), **Împărțirea cu patru** (1979), **Câțiva bănuți și niște milioane** (TV, 1980). Dar odată cu **Români și ambasadorii** (1981) și **Răsăritul dinspre seară** (1982), Corneliu Marcu Loneanu întâmpină o serie necazuri ideologice și, până la urmă, este scos sau interzis de pe scena românească. Mai mult, se îmbolnăvește și nu reușește să vadă din firava libertate decât aproximativ o lună de zile.

În 1977, odată cu venirea lui Dumitru Velea ca secretar literar la Teatrul din Petroșani și cu debutul lui Dumitru Dem Ionașcu pe scena teatrului (**La lumina Zilei**), cei doi – sprijiniți de directorul Nicolae Gherghe – înființează **Cenaclul dramaturgilor „Ana Colda”**. Între membrii cenaclu sunt scriitori și oameni de teatru (actori, regizori): Mircea Andraș, George Negraru, Costin Iliescu, Al. Anghelescu, Nicolae Gherghe, Al. Zecu, sau chiar din alte localități, precum Daniel Tei (București), ori Carol Drozd și Marcel Lapteș (Deva).

Faptul că în acest cenaclu se întâlneau atât scriitori, veniți din domeniul prozei și al poezii, cât și actori, artiști cu experiența scenică, a făcut ca să apară, în pofida solicitărilor ideologice, dezbateri despre structura dramatică și spectaculară, piesele fiind trecute, în cea mai mare parte, prin grila acestora din urmă. După un timp, s-a reușit să se publice, sub egida C.C. E.S Deva și a Cenaclului dramaturgilor „Ana Colda” Petroșani, antologia **9 piese de teatru** (Deva, 1984), cuprinzând: **Soarele**

și luna, de Al. Anghelescu, **Ascensor pentru încă o speranță**, de Mircea Andraș, **Martorii**, de Carol Drozd, **Surâsul interzis**, de Dumitru Dem Ionașcu, **Aurel Vlaicu**, de Costin Iliescu, **Vreau să fiu artistă**, de Marcel Lapteș, **Prospectorii**, de George Negraru, **Legenda naiului**, de Ion D. Sârba, și **Sonet pentru îndrăgostiți**, de Daniel Tei. Prefațatorul, Aurel I. Brumaru, de la Brașov, descrie critic fiecare piesă, oprindu-se mai mult asupra **Legendei naiului** a lui I. D. Sîrbu și **Ascensor pentru încă o speranță** de Mircea Andraș. El scrie, despre acesta din urmă: ”...în manieră parabolică, dar cu simboluri mai simplificate, atacând aceeași temă a posibilului sfârșit universal prin suspendarea frânelor morale, procedează Mircea Andraș în **Ascensor pentru încă o speranță**. O fată în alb, Bărbatul în negru, Bărbatul în pijama se găsesc sechestrați într-un lift, în realitate ni se sugerează mai târziu, un fel de legătură, de mijloc de comunicare între etajele unei infinite clădiri, însă și ale lumii: acum blocat, cu ușile închise. (...) Într-o astfel de claustrare fără ieșire, trimițând la ideea unei universale și totale autodetențiuni a omului în condiția sa inescamotabilă devine firească și disputa generatoare de monștri. (...) Ei pot fi, și chiar sunt, nu ceea ce au fost, la un moment dat, desemnați să fie, sunt exponenți, mai bine spus cazuri-limită ale umanității, alle condiției umane în criză.”

Dumitru Dem Ionașcu s-a îndreptat către teatru, ca foarte mulți scriitori, care după ce s-au exersat în alte genuri literare, îndeosebi în proză, se încearcă și în dramaturgie, infuzând-o de o aceeași problematică și, firește, supunând genul unor modificări structurale. În acest sens, piesa **Primăvară în noiembrie** aparține mai mult speciei ce s-ar numi **reportaj dramatic**, o construcție epică formată din secvențe conflictuale, tensionate într-un ritm ce convertește epicul în dramatic. Dumitru Dem Ionașcu, autor al unor cărți de proză și de reportaje cu substanță extrasă cu predilecție din

realitatea Văii Jiului, din viața minerilor, cunoscând-o din interior, scrie despre aceleași pasiuni și energii desfășurate, de astădată, dramatic. Nu aspectul justițiar contează în conflictul piesei, ci lupta ca realitatea să nu fie tulburată de prejudecăți și egoism, de mărginiri disimulate în principii politice sau de o practică mascată de conjunctural și eventualități. Cu **Meșterul**, piesă rezultată din prelucrarea dramatică a romanului **Nemuritorul albastru** al lui Radu Ciobanu, Dumitru Dem Ionașcu aduce legenda **Meșterului Manole** – pe lângă cea a **albastrului de Voroneț** – și o regândește ca permanență a omului și poporului său. Se reactualizează un mit și se evidențiază nevoia unui popor mic de a se afirma în istorie prin cultură. Pe aceasta, împreună cu **Furtună în acvariu** și **Nu uita că te-am iubit**, Dumitru Dem Ionașcu le publică în volumul **Nu uita că te-a iubit** (Ed. *Lumina*, Drobeta Turnu-Severin, 1997), cu un studiu-postfață, **Tentația firescului**, de Florian Copcea.

George Negraru (născut la 30 august 1935, în comuna Sihlea, județul Vrancea - 21 aprilie 2002, Petroșani, cu o viață plină de peripeții, metodist și director la Casa de cultură a sindicatelor din Petroșani, apoi actor la Teatrul Dramatic „I. D. Sîrbu” Petroșani) regizează și joacă în diferite piese ale altor dramaturgi, dar scrie și piese ale sale cu subiecte din lumea minerească, îndeosebi tragice: **Camera cu poze** (Casa de cultură a sindicatelor din Petroșani, 1979), **Surparea** (Institutul de Mine, 1981), **Prospectorii** (Casa de cultură a sindicatelor din Petroșani, 1982), **Marea întoarcere** (Clubul din Petrila, 1986), **Piatra care arde**. Dintre acestea, **Surparea** este o piesă (într-un act) de mare forță dramatică, trei personaje fiind surprinse într-o *situație-limită*.

Valeriu Butulescu (n. 8 februarie 1953, Preajba, Tg. Jiu) intră neînhibat în teatrul, după 1989, și i se reprezintă pe scena Teatrului Dramatic “Ion D. Sîrbu” din Petroșani trei satire politice: **Veșnicie provizorie** (sub titlul **Hoțul cinstit**),

Logica rătăcirii și Poveste de adormit adulți (sub titlul **Pacea cu Zmeii**). Volumul de teatru, **Veșnicie provizorie** (Ed. Fundației Culturale “Ion D. Sîrbu”, 1996), cuprinde toate aceste trei piese. Ele sunt determinate de perioada de tranziție. **Logica rătăcirii** reprezintă peripețiile drumului spre libertate, pe fundalul mitului lui Noe. Exodul poporului iudeu din captivitatea faraonică sau ieșirea din peștera platoniciană – metaforă a omului lipsit de libertate – devin materia dramatică a acestei piese, privind tranziția concretă a poporului român. **Veșnicie provizorie** prezintă un cuplu de bătrâni “uitați” de societate, dar nu și de “hoți” și de Stat. Doi bătrâni dintr-o mansardă – cât mai apropiați de cer și de bunul Dumnezeu – sunt “jefuiți” de un hoț, care nu are ce să le mai ia. Mai mult, îi împrumută el, pentru ca ei să poată plăti impozitele către stat. Acest ultim hoț cere organului de ordine să fie arestat, fiindcă la închisoare totul este asigurat și-i mai bine decât în libertate; dar este refuzat.

„*Valeriu Butulescu – cum scrie Dumitru Velea în Postfața volumului - este un spirit lucid, care caută cauzalități în conexiunile perturbate sau perturbatorii, elemente dramatice sub cotidianul aparențelor, mixându-le ironic, răsturnate sub chipul paradoxului. O realitate complexă, torsionată de linii de forță din social se răstoarnă, prin clepsidra paradoxului, într-o altă realitate, dramatică și expresivă, unde emoția se intelectualizează. (...) Paradoxul lui Valeriu Butulescu consistă în faptul că omul este pe cale, dar ființa omului nu se află pe cale. A fi și a nu fi pe cale este paradoxul omului care și-a abandonat idolii de lut, dar încă se zbate sub spectrele acestora.*”

Există în teatrul lui Valeriu Butulescu un patetism al compasiunii pentru suferință, o elevație literară a dialogului, un joc scânteietor al replicilor, cu corolarul lor: **aforismul** (de cele mai multe ori, de substanță morală). Desfășurările dramatice,

scânteietoare și lucide, ne arată în Valeriu Butulescu un moralist sceptic

În deceniul al optulea al secolului trecut, Marin Sorescu a scris, și spre sfârșitul acestuia avea să le vadă pe scenă, piesele **A treia țeapă** și **Răceala**, ambele plasate în secolul al XVI-lea, în Țara Românească, desfășurându-se în jurul prezenței sau absenței domnitorului Vlad Țepeș. Sorescu și-a luat libertatea să istorisească “*dinspre azi spre ieri*”, cum zicea, despre o “*epocă de spaimă*”. **Dracula** lui Valeriu Butulescu nu mai are aproape nimic din Vlad Țepeș, el este spiritul istoric “împielitat”: „*În spatele acestora sunt eu, mereu tânăr, reîncarnat ori de câte ori trebuie, în regi, dictatori, sultani, revoluționari, împărați, șefi de trib, maharajahi, secretari de partid, despoți, satrapi, aiatolahi, conchistadori, președinți. Eu pot intra ușor în pielea oricărui individ, căruia legea îi dă dreptul să spună în fiecare dimineață că el își bea cafeaua în numele poporului suveran*”.

Eroul lui Marin Sorescu, în fața țepeii a treia, urcând pe ea, dialoga cu sine și cu Dumnezeu, ca o ispășire pentru dreptate; **Dracula** scepticului Butulescu vrea să-l vadă pe Dumnezeu în vârful unei țepe, pentru că la facerea lumii a greșit, a făcut și a aruncat răul strălucitor și atrăgător pe pământ și în om. “Sacrificiul” lui **Dracula** nu are sens, decât într-un mod răsturnat, adică prin accepția “reîncarnării”; el nu se poate cu adevărat sacrifica, având, prin sprijinul chiar de natruă erotică al infernului, un șir nesfârșit de vieți. **Dracula** nu poate muri, își schimbă doar înfățișările istorice. „*Piesa Dracula – scrie același Dumitru Velea - este o amplă parabolă politică despre o lume stropită cu sânge și fascinată de flăcările roșiatice ale infernului*”. Următoarele piese ale lui Valeriu Butulescu, **OileDomnului**, **Iarnă în rai**, sau **Don Sempre** adâncesc și paradoxul, dar și viziunea asupra răului în istorie. Un imn a înflăntat lui C. Brâncuși prin piesa într-un act, **Pasărea de aur**.

Gheorghe Truță, după ce debutează cu proză și își adjudecă premii, trece la dramaturgie, la fel, obținând distincții. Piesa **Marea brambureală** este premiată la Concursul Național de Dramaturgie „Camil Petrescu” ediția I, din 1994, și, apoi, pusă în scenă, în 1995, de regizorul Mihai Manolescu, la Teatrul „George Bacovia” din Bacău. În mai 1996 are loc premiera **Dar ce facem cu Iisus? (Crângul albastru)**, în regia artistică a lui Ion Ciobotaru, la Teatrul Național „V. Alecsandri” din Bălți, Republica Moldova. În 1996 primește Premiul pentru dramaturgie al Uniunii Scriitorilor – Filiala Craiova. Teatrul său este o amară satiră contra mistificărilor.

Radu Selejan (5 noiembrie 1935, Brad – 7 iunie 2000, Sibiu), poet, publicist și prozator, a scris, pe lângă un scenariu de film **Barieră pentru cocori**, și teatru: **Două piese de teatru: Ana lui Manole. Ulise a rămas la Troia** (Ed. Tribuna, Sibiu, 1995). Despre această carte s-a exprimat elogios Dumitru Hurubă, prin cronică **Ulise, îngerul și Ana (Cuvântul liber**, 29 mai 1998).

Isidor Chicet, pe lângă proză, scrie și teatru. **Iosua** (Ed. Fundației Culturale „I. S. Sîrbu” Petroșani, 1995), Cu **Cetatea interzisă** debutează pe scena Teatrului Dramatic „I. S. Sîrbu” Petroșani (premiera absolută, 1995). După aceasta publică **A doua venire**, ediție bilingvă româno-engleză (Ed. *Radical*, Drobeta Turnu-Severin, 2001). Prima și ultima sunt religioase, Cetatea interzisă privește lustrația ca necesitate a României și a oamenilor ei. Este scrisă în cheia parabolei, dar nu criptice.

Dumitru Velea, pe lângă poezie, critică și eseu filosofic, scrie și teatru. Piesele sale sunt un excurs dramatic în straturile abisale ale ființei umane (**Metronomul de apă**, sau **Femeia cu Lună**), altele ale ființei istorice (**Xerxes**). Nu trebuie uitată nici piesele de factură socială, ca psihodrama **Femeia cu sacosele**, sau cele de substanță folclorică, precum

Rusalii apocaliptice. Este cuprins de Mircea Ghițulescu în **Istoria dramaturgiei române contemporane** (Ed. Albatros, 2000). Acesta conchide: „*Teatrul lui Velea este al unui intelectual care gândește prea mult și nu al unui artist care se gândește la alții.*” Sau criticul Marian Barbu: „*Dacă Lucian Blaga ar trăi, personal i-ar oferi dramaturgului Dumitru Velea premiul „Meșterul Manole”.* Prin teatrul lui Dumitru Velea *spiritul creator românesc pare reînviat în demnitatea lui lingvistică și filosofică.*” (**Trăind printre cărți**, vol. I) Nu altfel se exprimă, în Prefața la **Metronomul de apă** Eva Marie-Siobeck: „**Metronomul de apă** este titlul dramei lui Dumitru Velea, care apare prima dată în limba suedeză. Cu o atmosferă echivalentă cu a lui beckett și Kafka, cu a lui August strindberg al nostru, scriitorul, clătit cu valurile eternității, ne lasă să avansăm prin labirinturile mentale ale umanității și prin serpentinele psihologice pline de mister. (...) limbajul simbolic al dramei și surrealismul care pulsează în ea schițează o originalitate și un caracter teatral care, inevitabil, facilitează evoluția în comunitatea culturală, mereu în creștere.”

Pe lângă acești dramaturgi hunedoreni trebuie amintiți **scenariștii**, tot atât de reprezentativi, în filmografia românească, de-ar fi să începem cu **Mihai Iacob** (n. 11 mai 1933, la Orăștie, din 1971 trăind în S.U.A.), să continuăm cu **Nicolae Țic** și să sfârșim cu **Francisc Munteanu**. Mihai Iacob realizează, ca regizor, scenarist: **Bianca** (colab. C. Neagu), 1955; **Dincolo de brazi** (colab. Mircea Drăgan), 1957; **Străinul**, 1963; **Moartea lui Joe Indianul** (colab. W. Liebeneiner), 1968; sau **Pentru că se iubesc** (colab. Ion Omescu), 1971. **Nicolae Țic** (24 decembrie 1928, la Boz, județul Hunedoara – 11 martie 1992), pe lângă întinsa operă de prozator, volume de nuvele și romane, posedă o bogată fișă de scenarii (multe în colaborare cu regizorul Mircea Drăgan), de la „**Lupeni 29**”, prin **Frații**, **Sentința**, **Dragostea mea călătoare**, **Vara scurtă** și sfârșind cu **Duminică în familie**. Iar

despre **Francisc Muntean** (9 aprilie 1924, Vețel, județul Hunedoara – 13 aprilie 1993, București), scriitor, regizor și scenarist, trebuie spus că a lucrat cu regizori importanți, ca Liviu Ciulei, Andrei Blaier, Virgil Calotescu sau Sergiu Nicolaescu. Scenariile sale au puternică forță dramatică și ideatică: (**Mingea, Valurile Dunării, Furtuna, Căsătorie cu repetiție**, sau **Coroana de foc**). A obținut premii, pe lângă cele ale filmelor, pentru scenarii: la Mar del Plata pentru **La patru pași de infinit**, 1965, și, la Mamaia, pentru **Tunelul**, 1966.

LITERATURA PENTRU COPII

Poezie și proză: Peisajul hunedorean al literaturii pentru cei mici este extrem de vast, noutatea și originalitatea sa constând în elementele specifice din cultura populară care vin în această literatură de vârstă edenică și de înzestrarea și harul creatorilor. De-a lungul timpului, există și o influență religioasă, cu excepția „hiatusului roșu”. Această literatură, după cum se știe, acționează în procesul formării omului, îi determină și modelează firea și caracterul. De aceea, marile valori ale societății – date într-un limbaj simplu, copilăresc, atractiv și mângâietor – se imprimă în firea omului, dându-i măsura viitoare în societate. Aproape toate valorile fără de care omul și societatea nu s-ar putea manifesta sunt date în povești și basme. Acestea constituie elementele de educație a omului.

În ceea ce se numește literatura pentru copii se include mai întâi creația de sorginte populară, culeasă de folcloriști și transmisă formator asupra omului aflat la vârsta copilăriei. Județul Hunedoara este foarte bogat în ceea ce privește existența și consemnarea folclorului. Nu întâmplător aici s-a manifestat horstul densușienilor! Nu întâmplător aici se află unul din marile muzee ale Transilvaniei, cu o revistă **Sargeția!**

În perioada „veche”, de sfârșit de secol al XIX-lea, când folclorul cu valorile religioase inerente se manifestă în creația pentru copii, avem un reprezentant important, pe preotul ziarist și scriitor, **Ioan Moța** (15 decembrie 1868, Nojag județul Hunedoara – 20 noiembrie 1940), cu poveștile în versuri: **Baba iadului; Doi copii; Croitorul și cei trei feciori**

și **Zâna Mărgărelelor**, ultimele două după Ferdinand Schmith (Biblioteca Populară, Sibiu, 1887).

În perioada ideologiei materialiste, influența valorilor religioase a scăzut, din folclor păstrându-se doar acele elemente așa-zise laice. După evenimentele decembriste, se constată un reviriment al acestor valori în creația pentru cei mici. Ar mai fi de spus că în hiatusul amintit, mulți poeți importanți din județul Hunedoara au găsit o „portiță” de intrare sau o „cale” de înaintare în literatură. Numim aici pe Mariana Pândaru care reușește să debuteze cu o carte pentru copii, **Dincolo de râu, câmpia** (Ed. Facla, Timișoara, 1988), iar pentru al doilea aspect, pe Miron Scorobete cu **Povești din curtea mea** (Ed. Facla, Timișoara, 1980), Valeriu Bârgău cu **Poezii în zori** (Ed. I. Creangă, Buc., 1988), Eugen Evu cu **Omul de zăpadă și omul de cărbune** (Ed. I. Creangă, Buc., 1988),

Este important să amintim că marele editor **Mircea Sântimbreanu** (7 ianuarie 1926, Băița, județul Hunedoara – august 1999, Brad), pe lângă importanța sa literatură pentru copii, a facilitat apariția celor mai multe și bune cărți în domeniu, eliminând pe cât posibil servituțile ideologice. Din vasta sa operă, de la povestiri la teatru de păpuși, se cuvin semnalate: **Cu și fără ghiozdan** (Ed. Tineretului, Buc., 1956), **Băiețelul de hârtie** (Ed. Tineretului, 1959), **Recreația mare** (Ed. Tineretului, Buc., 1965), pentru care primește Premiul Uniunii Scriitorilor, **Mama mamușilor mahmuri** (Ed. I. Creangă, Buc., 1983), adjuccându-și iarăși Premiul Uniunii Scriitorilor. Literatura sa are o dimensiune umoristică, uneori ușor sarcastică. De aceea, primește Premiul Național de Umor „George Ranetti” al Asociației Umoriștilor din România, pentru întreaga activitate (1997). Despre el, Hristu Căndroveanu scria: *„Mircea Sântimbreanu are dexteritatea de a sonda sufletul copilului din interior, mod de a rămâne un perpetuu copil mare în aproape întreaga lui creație, creație în*

care se vrea un emul al lui Caragiale, cel din schițele educative, ca **DI. Goe**, *Vizita ș.a. ba, oarecum în răspăr cu nenea Iancu, el, nu numai arde vitriolant decepțiunile educaționale condamnabile și scandaloase, dar se pricepe să rămână în același timp și prietenul, fratele mai mare, sfetnicul „loazelor” de școlari pe care îi sfichiuite*. (**Literatura română pentru copii**, Ed. Albatros, Buc., 1988, p. 191).

Un slalom printre servituți ideologice, reușit mai mult prin prelucrări după autori celebri în domeniu, reușește **Vladimir Pop-Marcanu** (n. 8 august 1922, în Popești, județul Bihor, activând în județul Hunedoara, ca unul dintre cei mai avizați difuzori de carte din țară), publicând 25 de cărți, începând din 1981, cu **O poveste cu primăvară** (Ed. Facla, Timișoara) și sfârșind cu **Grădina**, versuri (Ed. Bibliofor, Deva, 2000). O notă aparte trebuie acordată și celor în creațiile cărora se găsesc poezii pentru copii: Maria Evoneta Goran (**Pe aripi de timp**, Ed. Focus, 2006), Ioan Chiraș (**La bunica în ogradă**, un întreg volum publicat în *Matinal*, 30.11.2006); sau celor cunosători a „necesităților” procesului educațional, precum Grațian Ordean (n. 26 octombrie 1955, Lupeni) care publică lucrări diverse: de la versuri la matematică: **Doă versuri la-ndemână pentru ora de română**, vol. 2 (Ed. Sigma Plus, devva, 1995) la **Calculatorul – ceva simplu pentru copii** (Ed. Sigma Plus, 2000).

Dar adevărații creatori, care se manifestă din plin după 1989, sunt **Paulina Popa** și **Lucia Muntean**. Literatura lor pentru copii recuperează filonul de aur al valorilor religioase și-l face să strălucească în șiragul de bijuterii pentru cei mici, cum se exprimă una din poete. Paulina Popa, poetă importantă a liricii religioase feminine, își adaugă creației sale și o serie de cărți pentru cei mici, de o surprinzătoare diversitate, de la cărți de colorat la cele de poezie, povești, sau antologii în domeniu, precum: **Rugă Mântuitorului** (Ed. Călăuza, Deva, 1990), **Cartea cu iepurași** (Ed. I. Creangă, Buc., 1993), **Un dar**

pentru mama (Ed. Ametist, Buc., 1994), **Zile de sărbătoare** (Ed. Helicon, Timișoara, 1995), sau **Cântecul anotimpurilor** (Ed. Emia, Deva, 1998). **Lucia Muntean** (n. 25 iunie 1955, Supurul de Jos, județul Satu Mare, educatoare și soție de preot în Petroșani), este scriitoarea cea mai activă, publicând poezie, proză și dramaturgie pentru copii, studii și articole de specialitate, înființând o editură, cercuri și premii literare. Dintre cărțile sale: **Poezii – bijuterii pentru copii** (Ed. Daco-Pres, Cluj-Napoca, 1996), **Anotimpuri, sărbători și copii ca niște flori** (Ed. I. Creangă, Buc., 1998), **Serbările copilăriei**, scenete (Ed. Genesis, Petroșani, 1999), **Colind, colind și mă colindă** (Ed. Genesis, Petroșani, 2002), **Legenda lui Moș Crăciun și Primăveri cu bucurii pentru mame și copii** (Ed. Genesis, Petroșani, 2004), **Izvorăș de apă vie, educație moral-religioasă** (Ed. Genesis, Petroșani, 2005). Referitor la poezia sa consemnăm: „*Atmosfera caldă, emoțională, versul clar și curgător, pentru a nu mai vorbi de calitățile reale, determină un impact direct și profund asupra cititorului. Fapt cu totul remarcabil, poezia poate fi citită/audiată cu aceeași plăcere, atât de adulți cât și de copii.*” (revista **Psihologia copilului**, 3/2004, Buc., p. 128). Literatura pentru copii se află, prin aceste două scriitoare, într-un moment auroral.

Teatrul pentru copii are o reprezentantă strălucitoare chiar la începutul secolului al XX-lea, **Constanța Hodoș** (12 octombrie 1860, comuna Zimbru – 20 aprilie 1934 București), care și-a petrecut copilăria la Hălmagiu și Baia de Criș, și care s-a afirmat între strălucitoarele scriitoare ale timpului: Sofia Nădejde, Elena Văcăresu, Elena Farago, Alice Călugăru. Pe lângă impresionanta activitate publicistică, scrie nuvele și romane și, surprinzător, teatru de bună calitate, precum drama **Aur** (1903), inspirată din viața zărăndenilor. Aceasta a fost reprezentată și la Brad, în 1904, cu ocazia Adunării Generale a „Societății pentru Crearea Fondului de Teatru Român”.

Constanța Hodoș a scris și teatru pentru cei mici: **Teatru de copii** (Depozit general la „Revista noastră”, Buc., 1914) și **Teatru de copii** (Buc., 1925).

Peste o jumătate de veac, dramaturgia hunedoreană pentru cei mici începe să se reafirme. Prezența unei scene determină în cea mai mare parte pe slujitorii ei să scrie teatru. Cu o largă experiență a scenei, fiind actor și un important director al Teatrului din Petroșani, **Nicolae Gherghe** scrie teatru pentru copii (regizându-și singur piesele): **Ionuț și extratereștrii** (premieră 8 decembrie 1983), **Câinele și Lupul** (4 mai 1984) și **Iorgovan, fiul munților** (24 februarie 1986). După pensionarea din 1989, scrie piese pe care le prezintă cu trupa sa particulară. Piesele sale pentru copii, precum **Câinele și Lupul**, prin comuniunea cu lumea fantastică a basmului, depășesc granițele unor simple „fabule” dramatice, personajele sale fiind oameni și animale, nu doar măști pentru anumite caractere și tipuri omenești, ci posedând misterioase comportamente psihologice și sociale.

Poveștile imaginate de Nicolae Gherghe sunt invitații de a pătrunde în misteriosul și fabulosul lumii de basm pentru a surprinde în aceasta o luminoasă priveliște deschisă omului. De pildă, în povestea **Câinele și Lupul**, Țăranul se dovedește a fi „*Împăratul Codrului Verde*”, iar Câinele și Lupul, cei doi fii ai săi, cu opuse caractere – unul întruchipând ordinea binelui și altul, a răului. Datorită faptului că vrând să fure o fată, unul din ei a ucis pe fratele acesteia, sunt blestemați de părintele lor ca unul să ajungă *câine*, iar cel care a ucis, *lup*. Piesa se constituie pe un lanț de *qui-pro-quo*-uri. Acțiunea începe cu sosirea flămândului și hăituitului Lup în ograda țărănească, unde, surprins, trebuie să se ascundă de urmărirea Țăranului. Câinele, recunoscându-l, se învoiește să-l ajute, spre a pleca în codru, schimbând pieile. Actul odată săvârșit – „*lupul își schimbă părul, dar năravul ba*”, spune proverbul – Lupul-câine îl încolțește și-l alungă în pădure pe Câinele-lup, adică pe Grivei.

Viclean, Lupul-câine îl înșeală și pe Țăran, îl obligă la tăcere pe Țapul bătrân și se înfruptă din iezi. La întoarcerea Câinelui, acesta este confundat de Țap cu Lupul și izgonit, pentru a doua oară. În Codrul Verde, Câinele merge la palatul Bufniței și, întărit cu înțelepciune de la aceasta, se schimbă într-un Vulpoi și împreună cu Ariciul se înapoiază la curtea Țăranului, cerându-i găzduire. Acesta se învoiește în ciuda cârtirii Lupului-câine. Noaptea Ariciul se îmbracă în pielea iedului mâncat, înșelându-l astfel pe Lup; iar Bufnița îi dezvăluie Țăranului adevărul situației. Vulpoiul, adevăratul Câine, începe lupta cu Lupul „travestit”, sub ochii tuturor. Lupul este înfrânt și, pe deasupra, îl dau de gol și țepii Ariciului rămași în gură. Scapă cu „fuga rușinoasă”, iar Ariciul și Bufnița se întorc în Codrul Verde, rămânând, pe mai departe, prietenii omului.

Piesa evidențiază rolul important pe care îl are în viață *înțelepciunea*, simbolizată de Bufniță. Această pasăre a Minervei cunoaște adevărul, descifrează esența întâmplărilor și evenimentelor, este o chintesență simbolică de ordin *moral* și *rațional*. Piesele lui Nicolae Gherghe se deschid lumii copilăriei pentru oricare dintre noi, căci, după cum spune el într-un caiet-program, nu doar „*Artistul este obligat la o copilărie veșnică, dar și cel care vine în fața artei, pentru a se bucura de ea, trebuie să se cuprindă de puritatea copilăriei.*”

George Negraru, pe lângă piesele pentru maturi, a scris și o serie de piese pentru cei mici: **Aventurile celor trei iepurași**, **Onomastica lui Pufuleț**, **Fotbal cu peripeții**, **Concertul din pădure**, **Cei mai buni câștigă**, **Păcală și Mofturoasa**, **Prințesa Broască**, **Ionică cel viteaz**, **Hoții la grădină**. Unele au fost jucate la Casa de cultură a sindicatelor din Petroșani, la Clubul din Petrila, iar din 1991, și-au avut premierele pe scena Teatrului Dramatic “Ion D. Sîrbu” din Petroșani. Simțul dramatic, dezinvoltura intrigii și, mai ales, bucuria jocului sunt notele caracteristice ale acestui teatru

pentru copii. “*Mă atrage la ei – i se confesa lui Mircea Andraș – candoarea, sinceritatea, inocența, puritatea sufletească și dăruirea totală în vizionarea fiecărui spectacol adresat lor. Participarea acestora la acțiunea piesei fiind deplină și nelimitată*” (*Jurnalul de Valea Jiului*, 7-14.02.97). În aceste creații, publicul este gândit integrativ, ca personaj, spectacolelor.

Totodată, autori din alte spații ale literaturii, poezie sau proză, se afirmă decis în literatura pentru scenă, în cazul de față, piese pentru copii. **Dorel Sibii** (născut la 12 decembrie 1943, Petroșani), împletește literatura pentru copii cu cea pentru maturi, proza și poezia cu teatru de păpuși. Stabilindu-se la Arad, debutează pe scena Teatrului de păpuși din Arad și, ulterior, a celui din Craiova, cu piesele: **Lăudărosul** (1981), **Prietenii lui Moș Martin** (1982), **Zâna Alună cea Bună** (1983), și altele. Autorul știe să se apropie de sufletul copiilor, printr-un joc ce permite trecerea de la realitate la ficțiune și invers, generând, cum se spune, un teatru activ, al implicării spectatorului, candid și total. Pentru teatru, primește de două ori premii: în 1980, Premiul Național de Dramaturgie – Secția Păpuși, și în 1995, Premiul *Camil Petrescu* – Secția de Teatru pentru Copii.

Dumitru Velea, creator ale unor subtile lumi spirituale, a dramatizat și prelucrat unele opere sau motive folclorice, basme culese de Mihai Eminescu, sau de Petre Ispirescu, povești din ale lui Ion Crangă, trecându-le ușor prin filtrul lui Vasile Lovinescu, și le-a publicat alături de piesele pentru maturi, în volumele **Zilele de pe urmă** (*Frumoasa lumii și Baboiul*) (Ed. Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, Petroșani, 1994) și în **Muntele de Sticlă** (*Șarpele casei, Cântarea măscăriciului și Muntele de Sticlă*) (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu”, 1997). **Muntele de Sticlă** se și subintitulează „*piese pentru disperați și copii*”. „*Pentru copii e un fel a zice, totuși – scrie Constantin Cubleşan –, căci*

dezbaterea de idei a textelor vizează o existențialitate contemporană gravă, majoră, chiar dacă subiectele sunt luate dintr-o mitologie populară și articulate dramaturgic pe structura feeriilor. **Șarpele casei** (reprezentată pe scena teatrului din Petroșani sub titlul **Fata Moșului**) este o recompunere, într-o sinteză catalizatoare, a lumii celor două basme realizate pe o aceeași temă de Ion Creangă (**Fata babei și fata moșneagului**) și Petre Ispirescu (**Fata moșului cea cuminte**), cărora li se adaugă inserțiile folclorice din balada **Mistricean**. Aici, Dumitru Velea nu folclorizează, ci cată a găsi elemente de relevanță în actualitatea noastră contemporană, prin dezvoltarea valorilor morale ale unui etos popular valabil pentru timp și spațiu. (...) Tot o “prelucrare” este și **Muntele de sticlă**, Dumitru Velea prelucrând o idee din textul eminescian al basmului **Finul-lui-Dumnezeu**, imaginând o feerică... tratare pe un filon de mitologie națională a unui subiect folcloric universal, anume acela al eliberării fetei de împărat de sub stăpânirea zmeului, cu alte cuvinte învingerea răului prin istețime, curaj și nu în ultimul rând prin argumentele dreptății, înțeleasă ca o virtute în absolut. Piesa are de asemenea o bună doză de umor liric, ce face, fără îndoială, deliciul spectatorilor de toate vârstele.” (**Teatrul ideilor poetice**, în *Steaua*, nr. 2, 1998).

Valeriu Butulescu, scriitor de aforisme, cel mai constant și reprezentativ din literatura noastră, dramaturg al paradoxului, a scris o piesă pentru copii, **Poveste de adormit adulți**, cu subtitlul **Pacea cu Zmeii (Veșnicie provizorie**, Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu”, 1996). Despre ea Dumitru Velea scria în **Postfață**: „este o piesă a dezeroizării. **Acțiunile** lui Făt-Frumos au scăzut uluitor, el trebuind, împreună cu zâna Ileana, să se restrângă și să se mulțumească a trăi într-o modestă garsonieră. Mai mult, să încheie și pace cu Zmeul

Zmeilor. Dictată din exterior sau de deasupra, pacea aceasta se dezvăluie ca tranzitorie și bufă.”

Mircea Andraș, pe lângă poezie și proză, scrie și teatru. Între piesele sale se găsesc câteva pentru copii. Două dintre acestea au fost reprezentate în premieră absolută, **Blestemul zânei** pe scena Teatrului Dramatic „Ion D. Sîrbu” Petroșani, în 2003, și **Răpirea Zânei Florilor**, la Teatrul de Estradă Deva, 2004. Amândouă au fost cuprinse în volumul **Blestemul zânei** (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu” Petroșani, 2003). Cu fin umor în replică și cu un simț deosebit al situațiilor dramatice, Mircea Andraș reușește să creeze o lume plină de candoare și să fascineze pe cei mici. Teatrul pentru copii pare să fie locul de refugiu al autorului din calea tristeții, locul în care se cuibăresc pentru o clipă zâmbetul și fericirea.

Gligor Hașa, fiind un prozator cu duhul trecutului în sânge, dar și un publicist acidulat al prezentului, caută ambelor direcții un impact puternic, îndeosebi în lumea celor mici. Așa se întâmplă că debutează pe scena Teatrului Dramatic „I. D. Sîrbu” din Petroșani cu piesa pentru tineret, **Mingea fermecată** (12 mai 2003). Despre aceasta, Valeriu Butulescu scria: *“Gligor Hașa are meritul de a pune în ecuația scenei, într-o formă accesibilă tinerei generații, criza de identitate a învățământului nostru, obligat să penduleze între modernitatea neconvingătoare și tradiția împinsă până la ridicol. În mijlocul acestei vâltori reformatoare, elevii și dascălii par la fel de debusolați, pierduți în pâcla acestui realism de tip nou. Doar mingea fermecată plutește ca un astru, de la un suflet la altul, reprezentând flacăra speranței în tinerețe, în iubire, în splendoarea vârstei, în viitor”*(*Actual*, 21-27 mai, 2005). Iar în stagiunea 2005 este prezent cu **Fata Pădurarului**, piesă născută din legenda **Fata Vânătorului (sau legenda localității Ilia)** din volumul **Legende strămoșești**. În termeni pedagogici, dacă **Mingea fermecată** avea pentru școlari și tineret caracter

formativ, Fata Pădurarului adaugă și unul *informativ*. În **Legendele strămoșești**, Gligor Hașa aduce în elementele de mitologie populară cel mai mult *toponimia mitică*, adică încorporează acele alegorii, legende și simboluri topice. El caută în denumirea unei localități, a unor locuri, urma cu aură mitică, a unei întâmplări devenită legendară și întemeietoare. Acesta este de fapt sensul pedagogic informativ împletit cu cel formativ al legendei devenită piesă de teatru.

Ion D. Sîrbu trebuie citat aici cu blagianul poem dramatic **Legenda naiului**, care încă nu și-a găsit o scenă pe măsură. „*Ca și Lucian Blaga – scriea A. I. Brumaru – I. D. Sîrbu își propune a indica panismul deci o categorie universală, în tradiția românească (...). Legenda naiului e scrisă într-un curat duh popular, căci așa cum s-a remarcat, gândul poporului nu ne întâmpină niciodată în chip abstract cu absolutul, rămânând undeva între sacru și profan, între boltă și temeiul acesteia de jos, atent însă la orice cu puțință sacralizare a ființării naturii concrete. Atitudine de înalt lirism secretând o robustă și înfinită înțelepciune.*”

După cum se vede, alături de poezia și proza pentru copii, și dramaturgia pentru ei se manifestă cu forță ideatică și adâncime, netezind calea înțelegerii lumii și a înțelepciunii.

TRADUCEREA SAU PREOCUPAREA DE A DOUA INSTANȚĂ

Nu este cazul să emitem judecăți despre importanța traducerilor dintr-o literatură într-alta, dar fără aceste traduceri nu putem vorbi de manifestarea unei literaturi universale, așa cum a definit-o Goethe. Traducerile fac să circule valorile dintr-o limbă în alta, fac să existe o singură patrie a lor, cea a universalității. Este important să asumăm, este necesar să dăruim. Mai mult, culturile mici trebuie să participe la ospățul culturilor mari prin a le împrumuta limba pentru a se înțelege. Cultura română trebuie să traducă mult, și mai mult, să se traducă pe sine. Sunt perioade în istoria ei, când trebuie rapid să asume valori, sau, pentru a rezista unor conjuncturale presiuni, să traducă marile valori ale lumii ca sprijin. Am numit perioada heliadescă, sau pe cea a proletcultimsului roșu. Și scriitorii hunedoreni au participat la această lucrare, din al doilea caz, de rezistență prin traducerile din literatura universală. Iar, în realitatea imediată problema își are complexitatea sporită. Să conspectăm, enumerând, pe acești câțiva creatori secunzi, traducători:

Vlaicu Bârna, reprezentant al poeziei ardelenesti tradiționale, s-a aplecat cu sârg și seriozitatea proprie celor din această zonă asupra unor opere din literatura universală, tălmăcindu-le în limbă română: **Go-Mo-Jo. Scrieri alese** (ESPLA, Buc., 1955 ; împreună cu Anda Boldur); **Liuben**

Karavelov, *Povestiri* (ESPLA, Buc., 1956 ; trad. versurilor), **Jozsef Meliusz, *Cântece despre anul 1437*** (ESPLA, Buc., 1957), Adam Micklewicz. *Poezii* (ESPLA, Buc., 1957; împreună cu Miron Radu Paraschivescu și Virgil Teodorescu). Mulți din marii scriitori în deceniul 50 au tradus din ***Clasicii literaturii universale***, trecând astfel cu traduceri din clasici universali peste est-proletcultismul barbar invadator.

Poetul **Iv Martinovici**, traduce, de-a lungul a 15 ani, poezie și proză din mirifica lume a Indiei și Chinei. Tălmăcește pe fascinantul și marele liric care a adus poezia Indiei în Europa: **Rabindranat Tagore *Grădinarul***, poezii (EPLU, Buc., 1961), pe **G. Aitmatov. *Primul învățător*** (EPLU, Buc., 1964), pe **Pierre Reverdy. *Pietre albe***, poezii (Ed. Univers, Buc., 1975) și, împreună cu Ileana Hogeș Velișcu, din literatura chineză: ***Pasăream fericirii. Basme populare din China*** (Ed. Univers, Buc., 1974), **Qu Yuan. *Poeme*** (Ed. Univers, Buc., 1974) și **Ca Xue-Qin, *Visul din pavilionul roșu***, vol. 1-3, roman (Ed. Minerva, Buc., 1975).

Scriitorul **Neculai Chirica** este un poet de factură clasică, al meșteșugului liric în sensul bun al cuvântului, versul fiind *dăltuit* cu ritmicitatea și rima sa, până la a deveni aproape un obiect muzical. Această aplecare asupra sonorității cuvântului l-a făcut să devină un bun traducător de poezie din opera unor mari scriitori străini. Nici nu contează că poemele au mai fost traduse, varianta lui Neculai Chirica având suplețe, sonoritate, o înțelegere adecvată a originalului – fapt ce i-a făcut pe mulți critici să-i laude această casnă de re-creator. Neculai Chirica a tălmăcit **Din operele magistrului Francois Villon. *Balade*** (Ed. Albatros, Buc., 1975, colecția *Cele mai frumoase poezii*, Prefață de Edgar Papu), **William Shakespeare, *Sonete și poeme*** (Ed. Minerva, colecția BPT, Buc., 1974), **Francois Villon, *Poezii. Operele complete ale magistrului Francois Villon*** (Ed. Minerva, colecția BPT,

Buc., 1983). Despre această caznă de orfevar a lui Neculai Chirica au scris entuziașt mulți critici, Edgar Papu (*Încă din zorile adolescenței, am remarcat la neculai Chirica o incontestabilă personalitate, alcătuită din talent, din pasiune, din voință și din muncă. Așa a ajuns el, acum în anii maturității, să se illustreze prin două performanțe poetice, adică cea mai bună traducere românească a Sonetelor lui Shakespeare și cea mai bună traducere românească a unei selecții din Poeziile lui Villon.*), sau chiar exigentul în domeniu Șerban Cioculescu (*Francois Villon în versiune integrală : I-II*, în *România literară*, nr. 17 din 28 aprilie 1983 și nr. 18 din 5 mai 1983).

Dan Constantinescu poet, dar mai cu seamă este cunoscut ca un excelent traducător din literatura germană și japoneză. Traducerea **Elegiilor Duineze** și a **Sonetelor către Orfeu** ale lui Rainer Maria Rilke i-au adus o bine meritată faimă, Premiul Asociației Scriitorilor din Brașov, în 1965, și o bursă în Austria, 1969. A tradus **Antologia poeziei romantice germane** (EPLU, Buc., 1960), **Haiku. Lirică niponă** (Secolul XVI-XX), vol. 1-5 (Ed. Albatros, Buc., 1974), **Poeți ai expresionismului** (Ed. Albatros, Buc., 1971, colecția *Cele mai frumoase poezii* ; împreună cu H. Argintescu-Amza și Petre Stoica), **Poezia germană modernă** (EPL, Buc., 1967), **Rainer Maria Rilke. Versuri** (EPLU, Buc., 1966).

Laura Pavel (19 octombrie 1968, Deva), lector universitar la Departamentul de Teatru al Facultății de Litere a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, a tradus din limba engleză: **Iubire, vinovăție, reparație**, de Melanie Klein (Cluj, 1994), **Mistica**, de Evelyn Underhill (Cluj, 1995) și, în colaborare, **Mac Linscott Ricketts, Mircea Eliade. Rădăcinile românești, 1907-1945**.

Petrișor Ciorobea, în ultimul timp, traduce din literatura română în spaniolă. După cum se știe, în toate domeniile, și în cultură mai mult, pe lângă import este necesar

și exportul. A tălmăcit o serie din cele mai frumoase poeme ale lui Lucian Blaga, într-o carte liliput-bijuterie **Lucian Blaga. Poeme Poemas** (Ed. *Destin*, Deva, 2005).

Valentin Tașcu, critic și poet, cercetător avizat a întins spații culturale, îndeosebi ale Transilvaniei, a făcut și operă de traducător, cu opțiuni surprinzătoare: **Cuba – o jumătate de veac de poezie și singurătate** (ediție bilingvă româno-spaniolă, Ed. Clusium, 1997), **Dostena, Exist, deci visez** (din poezia bulgărită, ediție bilingvă româno-franceză, Ed. Clusium, 2000); sau **Kiril Topalov, Nervi** (roman din literatura bulgară, Ed. Clusium, 2000)

Și am lăsat la urmă pe cel mai avizat traducător dintr-o limbă străină, l-am numit pe **Valeriu Butulescu**, pentru care poloneza este a doua sa limbă, putem zice, maternă. Nu traduce prin nici un intermediar, decât cel al spiritului. A publicat, prin revistele noastre literare, poezie tradusă din literatura poloneză, de la clasici până la laureata Premiului Nobel, Wislawa Szymborska. Apoi le-a adunat într-un florilegiu, sub titlul **Lirică poloneză** (Ed. Fundației Culturale *I D. Sîrbu* Petroșani, 1996). *Astfel*, spune el, *în aceleași pagini și-au dat întâlnire : maestrul poeziei renașcentiste Jan Kochanowski și tânărul poet silezian Krzysztof Karwat, poetul național Adam Mickiewicz și subtitlul Karol Wojtila, nimeni altul decât Papa Ioan Paul al II-lea.*

Este de așteptat să sporească numărul traducătorilor dintre scriitorii hunedoreni.

VALORI TEORETICE - CRITICĂ, ISTORIE, MEMORIALISTICĂ, PUBLICISTICĂ

Cuprindem în această secțiune *Valori teoretice* un domeniu destul de larg, de la studii istorice la critică literară, de la memorialistică la filosofie și estetică, de la critică de artă la etnografie și folclor... Domeniul acestui capitol este vast, policrom și mozaicat, atât din punct de vedere cronologic cât și structural. Prezentarea sa, având ca subiecți creatori din județul Hunedoara sau venind în aingere cu Hunedoara, ar necesita o lucrare aparte, pe domenii și epoci, mai ales, de-ar fi să ne referim la o singură situație – spațiul Hunedoarei s-a aflat sub zodia mai multor culturi și influențe, începând cu cea dacică și sfârșind cu ultimul nivel ce se dorește european.

La o privire sumară, nu sintetică și nici analitică, se pare că la această secțiune hunedoreni se prezintă la un nivel covârșitor, aidoma a ceea ce reprezintă în proză, poate, capodoperele lui I. D. Sîrbu, **Adio, Europa!** și **Lupul și Catedrala**. Care operă poți să o așezi lângă opul monumental, de-o viață, al lui David Prodan, **Răscoala lui Horia**? Sau ce să așezi lângă memorialistica postumă a lui I. D. Sîrbu, **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal** și seria de cărți cuprinzând corespondența, **Traversarea cortinei**, **Printr-un Tunel** ș.a. ? Sau, iarăși, monumentalul studiu **Școala Ardeleană, mișcare ideologică națională și iluministă** al lui Ion Lungu (Ed. *Minerva*, Buc., 1978)? Ori opera critică și de program heliadesc de tipărire a criticii europene la Editura *Univers* a profesorului Romul Muntean? Cercetarea etnografică executată

de Lucia Apolzan și timpărită în opul **Carpații, tezaur de eternitate** (Ed. științifică și enciclopedică Buc., 1987)? Unele din acestea au fost premiate de Academia Română, altele au apărut postum.

Județul Hunedoara fiind o vatră de istorie și cultură populară, mulți intelectuali se apleacă asupra cercetării folclorului cu tot ceea ce implică aceasta, specializându-se, iar alții, de formații chiar interdisciplinare, își constituie o operă etnografică, devenind puncte de reper sau de sprijin înțelegerii culturii noastre în genere, o privire a fundamentului fără de care aserțiunile asupra formelor spiritului, a artelor și nu numai, pot să devină superfluie.

În acest patrimoniu al fundamentărilor trebuie incluși Densușienii, cu majorele lor contribuții, etnografi, unii chiar dacă nu sunt hunedoreni, au cercetat zona Hunedoarei, cercetători în domeniul culturii populare, folcloriști și chiar profesori cu simțul și datoria strân gerii folclorului.

Contribuții la folcloristica hunedoreană aduce și modestul **Constantin Clemente** (n. 6 aprilie 1934, satul Straja, județul Alba) printr-o serie de cărți precum: **Tinerete fără bătrânețe**, culegere de folclor din regiunea Hunedoara (CRCP, Sibiu, 1961), **Fluieraș mândru-nflorit**, folclor din regiunea Hunedoara (Deva, 1963), **Strigături din Hunedoara** (colab. Aurelian Sârbu) (CJCES, Deva, 1972), **Pe câmpul cu florile** (Deva, 1981), **Lada de zestre**. Obiceiuri și tradiții din județul Hunedoara (Deva, 1998), și **Cântă cucul pe fântână** (Biblioteca Județeană „Ovid Densusianu, 1999). „*Constantin Clemente – scrie Petrișor Ciorobea – a adunat, de-a lungul anilor, comori pentru a le însipeta pentru cei de azi și viitorime în Lada de zestre ce o avem înaintea ochilor, spre a ne desfăta cu frumusețile ei.*” de asemenea, **Marcel Lapteș** (n. 28 iulie 1942, Iași, absolvent al Facultății de Filologie Timișoara,

referent literar la Centrul județean al Creației Populare Hunedoara) și-a pus talentul în slujba aducerii la lumină a folclorului, realizând – ca responsabil – revistele **Miorița**, **Caiete etnofolclorice hunedorene**, și cartea **Eseuri de etnografie și folclor** (Ed. Corvin, Deva, 2004). „*Timpul nostru – scrie el - trebuie să fie al reconsiderării țăranului român. Apropiindu-ne de cultura populară înțelegem de ce țăranul nu mai este obiect decorativ, ci subiect al orizonturilor lăuntrice. Detașarea „academică” a orășenilor față de țărani, socotiți ca periferici ai societății, închistați într-un spațiu refractar la progres, ne pare astăzi cu atât mai păguboasă cu cât vrând-nevrând, trebuie să acceptăm situația țăranului ca fiind una dintre problemele esențiale ale integrării europene a națiunii noastre.*”

În zona Văii Jiului, de contribuții în domeniul folcloristicii, putem aminti pe Cornelia Stănescu cu teza de doctorat *Folclorul în Valea Jiului*, preoții Jura și Octavian Pătrașcu, sau muzicianul Gicu Popa (17 mai 1926, Văleni de Dâmbovița – 4 iulie 1981, Petroșani), culegător și valorificator de folclor muzical (Gicu Popa, **Fereastră spre frumos**, Ed. Fundației Culturale ”Ion D. Sîrbu”, Petroșani, 2000). În spațiul valorificării și prelucrării literare a folclorului din această zonă putem cuprinde contribuțiile lui Ion Dan Bălan și Elisabeta Bogățan prin seria de cărți: **Legendele Parângului** (Ed. Carminis, Pitești, 1996), **Legende din Valea Jiului I, II** (Ed. Imago, Sibiu, 1998, 1999), sau **Minciuni** (Ed. Monada, Petrila, 2007). De asemenea, Dumitru Gălățan-Jieț (4 aprilie 1940, Jieț – Valea Jiului) cu **Tradiții și Obiceiuri în satele din estul Văii Jiului** (Ed. Focus, Petroșani, 2005), „*o carte de o noutate absolută – subliniază Isidor Chicet – în ceea ce privește toată gama de credințe și superstiții momârlănești.*”

În ceea ce privește lumea minerească, aceasta are un folclor specific, cu determinantele sale definitorii – cum le-a relevat I. D. Sîrbu chiar în prima sa lucrare de seminar la

Lucian Blaga, intitulată *Nostalgia orizontului pierdut*, unde încerca să fixeze coordonatele peisajului-matrice mineresc. „Blaga susținea – spune el într-un dialog cu C. Pascu – că trei categorii de îndeletniciri pot să creeze cultură specifică: agricultura, marinăritul și... mineritul, pentru că fiecare epuizează un orizont.” Blaga l-a îndemnat să facă studiul *Dimensiunea verticalei în psihologia mineritului*, spunându-i: „Dacă vegetalul prin țărani, creează folclorul pe care-l cunoaștem, mineralul (geologicul) nu se poate să nu germineze o formă de gândire și simțire specifică.” Și mai departe precizează Sîrbu: „La ora actuală nu mai e un secret că acest folclor mineresc există. Ca o sinteză a unei impresii generale aș putea spune că folclorul minerilor înfățișează sentimentul eroic și tragic al vieții și morții.” (I. D. Sîrbu, **Atlet al mizeriei**, Ed. Fundației Culturale I.D.Sîrbu, Petroșani, 1994). Trecerea și rezonanța acestuia în opera lui I. D. Sîrbu este de urmărit, deocamdată ne mulțumim să semnalăm **Povestiri petrolene** (Ed. Junimea, Iași, 1973) și piesele minerești: **Frunze care ard și Amurgul acela violet**.

Privind domeniul cercetării istorice, există o tradiție, de la studii cuprinzătoare ale unor epoci și momente istorice, ale unor personalități (**Avram Iancu** de către Silviu Dragomir) la studiile istorice locale, precum cele privind Valea Jiului, realizate de **Mircea Baron și Ioan Velica**.

În domeniul memorialisticii, lângă I. D. Sîrbu trebuie amintiți, printre mulți alții: Sebastian Stanca, Constantin Stanca (**Ingerul de pe cupolă**, Ed. Fundației Culturale I.D. Sîrbu Petroșani, 1997), Horia Stanca (de pildă: **Căderea Berlinului**, Ed. Institutului Român, Buc., 2000), Lucia Apolzan (**Drumuri, încercări, împliniri**, Ed. Fundației Culturale Române, Buc., 1998), David Maniu (**Încotro, omule?**, Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu” Petroșani, 1994), ori chiar Ulrich Ernest cu **Cartea vieții mele** (Ed. Fundației Culturale „I. D. Sîrbu”

Petroșani, 2005), privind tragismul deportărilor, ale nemților în URSS.

Referindu-ne la critica literară și de artă, trebuie să facem referiri începând cu Romul Munteanu și Ion Dodu Bălan, trecând prin Petru Poantă și Daniel Dumitriu, Mihai Dragolea, Lucian Strochi, și încheiind cu contribuțiile lui Valentin Tașcu și Dumitru Velea, sau ale cronicii literare executate de Valeriu Bârgău și Eugen Evu, în ultimul timp de Dumitru Hurubă (**Insomniile binefăcătoare**, Ed. *Corvin*, Deva, 2001) și Petrică Birău. (**Pânțelele chitului**, Ed. *Călăuza*, Deva, 2002, și **Multiplii și submultiplii cuvântului**, Ed. *Clusium*, Cluj-Napoca, 2004). Opera critică a lui Valentin Tașcu este impresionantă în ceea ce privește profunzimea și întinderea, abordarea multor domenii, de la literatură la artă, de la cercetarea publicisticii transilvănene la critica de teatru. Tocmai de aceea nu ne vom apleca asupra ei. În ceea ce-l privește pe Dumitru Velea se cade doar să amintim cărțile: **Banchetul**, eseuri de estetică și filosofie (Ed. *Cartea Românească*, Buc., 1984), **Taurul lui Phalaris** (Ed. *Călăuza*, Deva, 1996), **Du-te și fă la fel!** eseuri provinciale I (Ed. *Fundației Culturale I. D. Sîrbu* Petroșani, 2002), **Scieri despre Gary I** (Ed. *Fundației Culturale I. D. Sîrbu*, Petroșani, 2005). și **Ochiul și Mâna I**, **Scieri despre artă** (Ed. *Fundației Culturale I.D.Sîrbu* Petroșani, 2005). Ultima carte a acestuia privește critica de artă, plasticienii din județul Hunedoara. În acest spațiu trebuie să ne referim și la contribuția lui Ștefan Georgescu-Gorjean, privind construirea tehnică a Coloanei Infinitului, **Am lucrat cu Brâncuși** (Ed. *Scrisul Românesc*, Craiova, 1988), sau a fiicei sale Sorana Georgescu-Gorjan, **Urcând Coloana Infinită** (Ed. *Eminescu*, Buc., 2001).

Privind manifestările în câmpul filosofiei, să-l numim pe Ion Hirghiduș cu lucrarea de doctorat **Introducere în ontologia lui Constantin Noica** (Ed. *Dacia*, Cluj-Napoca,

1999) și **Studii și eseuri filosofice** (Ed. *Dacia*, Cluj-Napoca, 2005).

Domeniul *Valori teoretice* este, cum am spus, destul de vast, dar câteva vârfuri, unele amețitoare am căutat, cel puțin, să le numim.

BIBLIOGRAFIE

- Mircea Popa, Valentin Tașcu – **“Istoria presei românești din Transilvania”**, Editura Tritonic, București, 2003
- Constantin Aioanei, Vergil Chirciu, Mihai Pelin - **„Cartea albă a Securității”**, Editura Presa Românească, București, 1996
- *** - **„Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900”**, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979
- Iv Martinovici, Neculai Chirica - **„Pasărea de foc”**, Antologie literară, Cenaclul literar Flacăra, Hunedoara, 1975
- Eugen Evu, **„Cartea întâlnirilor”**, Editura Polidava, Deva, 2008
- Filiala „Alba-Hunedoara” a Uniunii Scriitorilor din România- **„Portret în mișcare”** Editura ALTIP, Alba iulia, 2007
- Consiliul Județean al Sindicatelor Hunedoara – **„Privind prin flacăra”**, Antologie lirică, Hunedoara, 1981
- Gilbert Danco, Marian Boboc – **„Valea Scrierii”**, Antologia Cenaclului Boema din Valea Jiului, Editura Corvin, Deva, 2006

● Eugen Evu – „**Tresărirea focului**”, Editura Corvin, Deva, 2006

● Corneliu Rădulescu – „**Uitarea și neuitarea inocenților**”, ediția a II-a necenzurată, revăzută și adăugită, Editura IMAGO, Sibiu, 2002

● Dumitru Gălățan - „**Momârlanii ieri și astăzi**”, Editura Craiova, 2007

● Daria Dalin – „**Prețul loialității**”, Editura Paula, Deva, 2006

● Valeriu Bârgău – „**Generație și creație**”, Editura Călăuza v.b., Deva, 2007

● Gheorghe Niculescu, Florentin Smarandache – „**Perorări paradoxiste**”, Editura OFSETCOLOR, Râmnicu Vâlcea, 2007

● Dumitru Velea – „**Xerxes la Hellespont**” , Editura Contrafort, Craiova, 2006

● Eugen Evu, Ion Urdă – „**Inel de aur fără corb**”, Antologia tinerilor hunedoreni” lansată de Revista „Provincia Corvina”, Editura Polidava, 2006

● Ioan Dan Bălan – „**Noptatice**”, Editura Confluente, Petrila, 2006

● Elisabeta Bogățan – „**Semne/Signes**”, Poetes a vos plumbes 17, rue Veron, 75018, Paris, 2007

- Sebastian Stanca – **„Monografia istorico-geografică a localității Petroșani”**, ediție îngrijită de Dumitru Velea, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, 1996
- Elisabeta Kocsik – **„Descătușare”**, Editra Tehno-Art, Petroșani, 1999
- Leila Osman – **„Puntea”**, Editura Realitatea Românească, Vulcan, 2004
- Eugen Evu – **„Neauzit de lumină”**, Editura Polidava, Deva, 2007
- Dumitru Velea – **„Odette”**- Poeme, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, Petroșani, 1995
- Marian Dincă – **„Autobiografie (Sonete, desuete și meditații recente)”**, Editura Focus, Petroșani, 2005
- Pius Brânzeu – **„Regăsirile lui Asclepios”**, Editura Facla, Timișoara, 1999
- Ion D. Sîrbu – **„Atlet al mizeriei”**, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu” Petroșani, 1994
- Ioan Geier – **„Gongul din Altenmunster”**, Editura Polidava, Deva, 2007
- Cosntantin Stancu – **„Pomul cu scribi”**, Editura Eubeea, 2006, volum apărut sub egida Fundației Culturale „Orient latin” Timișoara

- Ion Urdă – **„Solie cu pană de înger”**, Editura Corvin, Deva, 2008
- Ion Scorobete – **„Zbor interior”**, Editura ANTHROPOS, 2006
- Mihaela Gagea – **„Fereastra către cer”**, Biblioteca Provincia Corvina, Hunedoara, 2003
- Dana Maria Onica – **„First Flight”**, Editura Focus, Petroșani, 2008
- Stelian Ologu – **„La anii treizeci..”**, Editura Focus, Petroșani, 2006
- George Holobacă – **„Gloria zăpezii, Gloire a la neige”**, Editura DaniMar, Deva, 2007
- Camelia Julia – **„Copacul deschis”**, Editura Fundației Culturale „Ion D. Sîrbu”, Petroșani, 2001
- Elena-Daniela Rujoiu-Sgondea – **„Glife transilvane, Efigii transilvane”**, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008
- Floca Octavian, Șuiaga Victor – **„Ghidul Județului Hunedoara”**, Deva 1936.
- Compania Națională a Huilei Petroșani - **„Tradiții și continuitate în țara „Pietrei care arde”**, Asociația PETRO AQUA, Primăria și Consiliul Local Petroșani, conf.univ. dr. Mircea Baron, prof. dr. Volker Wollmann, Petroșani 2005.
- Colecția **„Sargeția”**, revista Muzeului Județean Deva, vol. VIII – IX, 1984 – 1985.

● Orga Valentin – „**Moța. Pagini de viață. File de istorie**”, Editura Argonaut, Cluj Napoca 1995.

● Răduică Georgeta, Răduică Nicolin – „**Dicționarul presei românești**”, Ed. Științifică, București 1995.

● Iliescu Ion, Istrate Tiberiu – „**Orăștie 750 de ani**”, Ed. Casa corpului didactic, Deva 1974.

● Colecția „**Revista Orăștiei**”, aflată la Muzeul Județean Deva. Cuprinde perioada 1895 – 1899, cu unele numere lipsă.

● Hangiu I. – **Dicționarul presei literare românești**, Editura Fundației culturale române, București 1996.

● Agârbiceanu Ion – „**Greutățile presei românești din Ardeal**”, în Almanahul Presei Române 1926.

● Prodan David – „**Memorii**”, Editura Enciclopedică București.

● Orga Valentin – „**Gazetari și luptători pentru cultura și unitatea românilor, Fragmentarium documentar**”, Orăștie, 1995.

● Maior Liviu – „**Mișcarea națională românească din Transilvania**”, Editura Dacia, Cluj - Napoca 1986.

● Chereșteșiu Victor, BodeaCornelia, Bujor Sandu, Mureșan Camil, Nuțu Constantin, Acațiu Egyed, Curticăpeanu Vasile – „**Din istoria Transilvaniei**” vol. II, Editura Academiei, București 1961.

● Scurtu Ioan, Buzatu Gheorghe – **„Istoria românilor în secolul XX”**, Editura Paidea, București 1999.

● Velica Ioan, Carol Schreter – **„Călătorie prin vârstele Văii Jiului”**, Editura Destin, Deva 1993.

● Velica Ioan – **„Istoria Petroșaniului în date”**, Editura Focus, Petroșani 2004.

● Ciobanu Radu – **„Mic Dicționar de cultură religioasă”**, Editura Helikon, Timișoara 1994.

● Ciobanu Radu – **„Dicționarul rostirilor biblice”**, Ed. Helikon, Timișoara 1996.

● Razba Maria – **„Personalități hunedorene (sec. XV - XX)”** dicționar, Editura Emia, Deva, 2004.

● Vrancea Ileana – **„Tradiții ale criticii literare marxiste din România (1930 – 1940)”**, Editura Politică, București 1962.

● Călugăru Ion – **„Oțel și pâine”**, Editura ESPLA, București 1951.

● Istrate Ion – **„Romanul obsedantului deceniu (1945 - 1964) – O radiografie alfabetică”**, Editura Diamondia, Cluj - Napoca 1995.

● Vintilă Petru – **„Nepoții lui Horea”**, Editura Tineretului, București 1951.

- Deleanu Nicolae – „**Nedeia din Poiana Miresei**”, Editura Aspla, București 1955.
- Beniuc Mihai – „**Funcțiunea socială a scriitorului**” în „Victoria” nr. 1 din 20 oct. 1944.
- Munteanu Francisc – „**În orașul de pe Mureș**”, Editura Tineretului, București 1954.
- Munteanu Francisc – „**Statuile nu râd niciodată**”, Editura Tineretului, București 1957.
- Tănase Nicuța – „**Fără înger păzitor sau cum am ajuns scriitor**”, Editura Albatros, București 1997.
- Țic Nicolae – „**A doua moarte a lui Anton Vrabie**”, Editura Tineretului, București 1957.
- Pop Simion – „**La înălțimea faimei și reputației Hunedoarei industriale**” în revista „Ritmuri hunedorene”, Deva, decembrie 1967.
- Clemente Constantin – „**Ochire retrospectivă**”, în revista „Ritmuri hunedorene” nr.8, Deva, decembrie 1967.
- Ceaușescu Nicolae – „**Cuvântare la sărbătorirea Zilei Minerului și a centenarului industriei carbonifere din Valea Jiului**” vol. III, Ed. Politică, București 1966.
- Ceaușescu Nicolae – „**Cuvântare la mitingul de la Petroșani**”, ziarul „Steagul roșu” nr. 5276 din 8 octombrie 1966.

● Gheorghe Gheorghiu Dej – „**Cuvântare la Petroșani cu prilejul aniversării a 28 de ani de la Revoluția Socialistă din Octombrie**”, în ziarul „Zori noi” nr. 121 din 13 noiembrie 1945.

● „**Comunicatul birourilor politice ale PCR și PSD întrunite în ședința comună din 26 septembrie 1947**” în ziarul „Zori noi” nr. 391 din 1 octombrie 1947.

● „**Platforma Partidului Unic Muncitoresc adoptată în ședința comună a CC al PCR și CC al PSD, din noiembrie 1947**” în ziarul „Zori noi”, nr. 411 din 17 noiembrie 1947.

● **Arhivele Naționale Deva** - fond: Comisariatul de Poliție dosar I/1925; fond Parchetul Tribunalului Hunedoara dosar 114/1930; fond Comisariatul de Poliție Petroșani dosar XV/1943; fond Chestura de Poliție Deva, Biroul de Siguranță, dosar I/1944.

● **Arhiva Muzeului Mineritului Petroșani**, - Stieber Ioan, **Memorii** (manuscris) nr. 289/1973; Cotoș Iosif, **Memorii** (manuscris), nr.290/1973; Ghendel Gheorghe, **Memorii** (manuscris), nr. 291/1973; colecția ziarului „Scînteia” între nr. 9351 și 9486; colecția ziarului „Zori noi” din anii 1945, 1946, 1947, 1948.

● Lungu I., Radu V. Valea M., Poporogu I. – „**Valea Jiului file de istorie**”, Editura Muzeul Mineritului Petroșani 1968.

● Munteanu N., Ioniță Gh. – „**Un veac de istorie al minerilor de pe Jiu**”, Editura Politică, București 1971.

● Munteanu P. – „**Momente din lupta muncitorilor mineri din Valea Jiului în perioada dictaturii regale, Acta Musei Napocensis**”, vol. VIII, Editura Cluj – 1970.

● Negruț C., Munteanu P., Poporogu I. – „**Cărbune și istorie în Valea Jiului**”, lucrare editată de Comitetul de Cultură și Artă a municipiului Petroșani în anul 1968.

● Poporogu I. – „**Contribuții la cunoașterea grevei minerilor de la Lupeni din august 1929**”, Sargeția nr.5/1968 Editura Cluj.

● Sîrbu I., Frățilă I., Faur V., Jianu V. – „**50 de ani de muncă și luptă activă a tineretului hunedorean**”, lucrare editată de Comitetul județean al UTC Hunedoara în anul 1972.

● Toderici N., Stepănescu I. – „**Situația minerilor din Valea Jiului**”, Sargeția nr.5/1968 Editura Cluj.

● Wardegger N. – „**Minerii Văii Jiului în augustul de foc**”, ziarul „Steagul roșu” nr.6781 din 20 august 1971.

● Colecția „**Era Socialistă**” revistă teoretică și social politică a CC al PCR, anii 1977, 1978, 1979.

● Colecția „**Munca de partid**” revista CC al PCR, anii 1977, 1978, 1979.

● Popescu Vasile – „**Cointeresare și conștiință**”, Editura Politică, București 1972.

● Grigoraș I. – „**Datoria etică**” Editura Științifică, București 1968.

● XXX – „**Programul PCR de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism**” Editura Politică, București 1975.

● XXX – „**Codul principiilor și normelor muncii și vieții comunistilor ale eticii și echității socialiste**” Editura Politică, București 1974.

● Pop D. – „**Folclorul literar al Tribunei, în studii de istorie literară și folclor**” Editura Academiei R.P.R., fil. Cluj 1964.

● Baron Mircea – „**Presa românească din Valea Jiului în perioada interbelică**” material apărut în „Sargeția”.

● Iorga Nicolae – „**Almanahul presei române**”, București 1926.

● Iorga Nicolae – „**Partea românilor din Ardeal și Ungaria în cultura românească**”, Vălenii de Munte 1911.

● Goldiș Vasile – „**Manifestul presei românești din Ungaria către presa franceză**” în „Tribuna” XIII, 1909, nr. 172.

● Cronicar – „**Presa ardeleană pribeagă (1915 - 1919)**”, în Almanahul presei române pe 1926, Cluj 1926.

● Ștefan Nemeșek – „**Toleranța în filosofia lockeeană**”, Editura Realitatea Românească, Vulcan, 2006

- Ștefan Nemeček – **„Controverse filosofice”**, Editura Realitatea Românească, Vulcan, 2006
- Ștefan Nemeček – **„POLITICĂ, RELIGIE și MORALĂ”**, Editura Realitatea Românească, Vulcan, 2008
- Cristian Popișteanu – **„Istoria clipei”**, Editura Albatros, București, 1984
- Mircea Eliade – **„Istoria credințelor și ideilor religioase”** vol. I II, III, Editura Științifică, București, 1994
- Ion D. Sîrbu – **„Povestiri petrolene”**, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1999
- Ioan Velica – **„Cetățeni de Onoare ai municipiului Petroșani”**, Editura Sitech, Craiova, 2007
- Ioan Velica – **„Lupeni '29 – Blestemul cărbunelui”** Editura MetroMedia Press Transilvania, Cluj Napoca, 1999
- Ioan Velica, Dragoș – Ștefan Velica – **„Lupeni '77 – Laboratorul Puterii”**, Editura Polidava Deva, 2002
- Ioan Velica, Ioan Aurel Titel – **„Lupeni Mon Amour” (Din amintirile unui oraș minier)** Ed. Măiastra, Tg. Jiu, 2005.
- Tiberiu Vanca – **“Anotimpurile Agorei”**, Editura Călăuza v.b., Deva, 2007
- Tiberiu Vanca – **“Izbăvirea prin limbă”**, Casa cărții de știință Cluj – Napoca, 2008

• Dumitru Velea – **“Camera cu pereți de oglinzi – convorbiri electivă”**, Editura SITECH, Craiova, 2006

• Colecția ziarelor **„Graiul Muncitorimei”** (1921-1925), **„Munca”** (1922-1923, bilingv), **„Montanistică și Metalurgie”** (1922-1927, bilingv), **„Curierul Valei Jiului”** (1922, bilingv), **„Gazeta Jiului”** (1922-1928), **„Avântul”** (1928-1947), **„Conducător Tehnic”** (1928-1936, bilingv), **„Valea Jiului”** (1930-1931), **„Plaiuri Hunedorene”** (1930-1944), **„Anuarul Liceului de stat pentru băieți din Petroșani”** (1920-1923), **„Zsilvölgyi Katholicus Tudósító”** (1921-1922), **„Zsilvölgyi Hirlap”** (1922-1923), **„Zsilvölgyi Naplo”** (1924-1942), **„Zsilvölgyi Magyarság”** (1926-1927), **„Petrosényi Ujság”** (1933-1940), **„A Mi Megyenk”** (1933-1936), **„Zsilvölgyi Naptár”** (1922), **„Szinhazi Ujság”** (1921), **„Bicserdismus Tarsadalmi Lap”** (1925-1926); **„Egyhaz és Misszio”** (1934-1938); **„Anuarul Școlii civile de stat”** (1919 - 1922/23), **„Anuarul Școlii medii de stat pentru băieți și fete Lupeni –secția maghiară”** (1922/23); **„Wolkendorfer Gemeingeblatt”** (1934-1938) existente în fondurile Bibliotecii Academiei Române și ale Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” Cluj-Napoca.

• Colecția ziarelor **„Deva és videke”** (1892), **„Revista Oraștiei”** (1895-1899), **„Szaszvaros”** (Oraștie) (1896-1912), **„Foite alese”** (1896), **„Bunul econom”** (1899-1907), **„Spicuri literare”** (1901-1905), **„Libertatea”** (1902-1940), **„Tovărășia”** (1905-1911), **„Foia interesantă”** (1907-1917), **„Familia Română”** (1900), **„Bobîrnaci”** (1910-1914), **„Cosînzeana”** (1911-1915), **„Spicuri economice”** (1913-1914), **„Convorbiri științifice”** (1917-1923), **„Curierul Hunedoarei”** (1919), **„Plugarul luminat”** (1919-1927), **„Zori Noi”** (1944-1949), **„Steagul Roșu”** (1949-1989), **„Drumul**

socialismului” (1949-1989) existente în fondurile Bibliotecii Județene „Ovid Densusăeanu” Deva.

- Colecția ziarelor „Călăuza” (1990), „Expres” (1990), „Valea Jiului” (1990), „Actualitatea” (1990), „Semnal” (1990), „Solstițiu” (1990), „Cameleonul” (1990), „Credința strămoșească” (1990), „Universul familiei” (1990), „S.O.S. realitatea” (1990), „Gazeta Romilor” (1990), „Blitz” (1990), „Papagalul de Petroșani” (1993), „Abataj” (1994), „Caiete subterane”(1980), existente în Biblioteca particulară Ioan Velica.

- Colecția ziarelor „Lumea noastră – Why Not”, „Relații nepotrivate” (2000), „Alternativa” (2001), „Măgura Pui” (2003), „Bănița” (2003), „Înșieme /Împreună” (2004), „Noroc Bun” existente în Biblioteca particulară Mihai Barbu.

- Colecția ziarelor „Drumul socialismului” (1963-1984), „Cuvântul Liber” (1989-1993), „Expres” (1990), „Columna” (1990), „Alfa” (1990), „Liberalul hunedorean” (1990), „Servus Hunedoara”(2004), „Actual Special” (2004), „Palia” (1990), „Rîsu’Lumii” (1990), „Hunyad Megyei Hirlap” (1990), „Ecoul” (1990), „Actualitatea” (1990), „Viața Viitor” (1990), „Arena” (1990), „Explozia T” (1990), „Biruința” (1990), „Renașterea” (1990), „Realitatea” (1990), „Demnitatea” (1990) existente în Biblioteca particulară Tiberiu Istrate

- Colecția „Provincia Corvina” și „Nova Provincia Corvina” existente în Biblioteca redacției revistei, pusă la dispoziția noastră de Eugen Evu.

- Colecția revistelor ”Hunedoara noastră” „Ardealul literar și artistic” și „Ardealul literar”, a ziarelor „Călăuza”

și „**Călăuza noastră**” existente în Biblioteca redacției „**Călăuza**” pusă la dispoziția noastră de Mariana Pândaru Bârgău.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	7
CUVÂNTUL AUTORULUI	15
MIRAJUL AURULUI ȘI CĂRBUNELUI ÎN ȚARA ZARANDULUI ȘI VALEA JIULUI	21
INTRODUCERE	49
VALEA JIULUI ȘI ȚINUTURILE HUNEDOAREI ÎN CONCERTUL LITERĂR	71
POEZIA	76
POEȚII DIN VALEA JIULUI	76
POEȚI AI MUNTELUI ȘI SUBTERANEI	76
POEȚI OBIECTIVI, LIVREȘTI,	84
AI CONSERVĂRII MISTERULUI	84
POEȚI SUBIECTIVI, AI SOLITUDINII AMARE SAU LUMINOASE	104
LIRICA FEMININĂ CONFESIV-REFLEXIVĂ	113
IRONICI, BOEMI ȘI POSTMODERNIȘTI ...	120
POEȚI RELIGIOȘI ȘI METAFIZICI	124
AFORISMUL	125
POEȚI DIN ȚINUTUL HUNEDOAREI	127
RĂLIȘTI FABULOȘI ȘI REFLEXIVI:	127
POEȚI CLASICI, TRADIȚIONAL SENTIMENTALI	136
POEȚI OPTZECIȘTI	139

POEZII DEVEI ȘI AI CELORLALTE LOCALITĂȚI	140
LIRICA FEMININ -RELIGIOASĂ ȘI DECANTATĂ.....	140
POEZI REFLEXIVI.....	161
DISCREȚII.....	163
PROZA	165
PROZA POLIȚISTĂ.....	177
REPORTAJUL	179
DRAMATURGIA	182
LITERATURA PENTRU COPII	201
TRADUCEREA SAU PREOCUPAREA DE A DOUA INSTANȚĂ	211
VALORI TEORETICE - CRITICĂ, ISTORIE , MEMORIALISTICĂ, PUBLICISTICĂ	215
BIBLIOGRAFIE	221
CUPRINS	235

MULTUMESC,

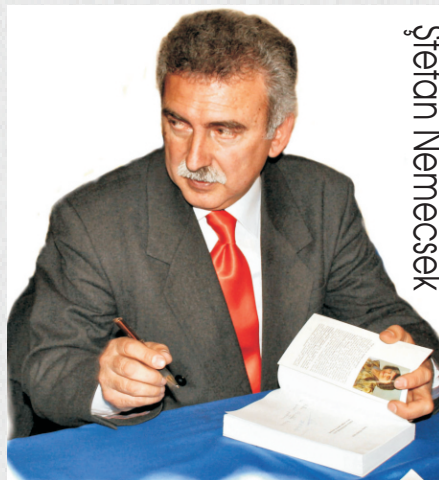
Pentru sprijinul acordat la tipărirea acestui proiect cultural

- CONSILIULUI JUDEȚEAN HUNEDOARA
(domnului președinte Ioan Mircea Moloț)

- CONSILIUL LOCAL PETROȘANI
(domnului primar Tiberiu Iacob-Ridzi)

- SC EDY URSU COMIMPEX SRL PETROȘANI
(domnului Constantin FULGA)

- Născut la 19 iunie 1956 în orașul Vulcan, județul Hunedoara
- Absolvent al Liceului Teoretic Vulcan, (secția real)
- Absolvent al Facultății de Mașini și Instalații Miniere din cadrul Institutului de Mine Petroșani, specializarea Electromecanică-Tehnologică
- Absolvent al Institutului de Ziaristică București
- Master al Facultății de Filosofie și Jurnalism București -Șeful primei promoții de master, specializare filosofie-jurnalism din România
- Doctorand al Institutului de Filosofie și Psihologie “Constantin Rădulescu Motru” din cadrul Academiei Române (filosofie-psihiologie)
- Doctorand al Facultății de Filologie și istorie din cadrul Universității “1 Decembrie 1918” Alba Iulia, jurnalism și comunicare



Ștefan Nemeșek

- A lucrat la unitățile miniere Paroșeni, Vulcan și Livezeni, respectiv Preparația Cărbunelui Coroești, fiind conducător formație de lucru în subteran, șef compartiment CTC și în cadrul compartimentului de Protecția Muncii
- Colaborator al ziarului “Steagul Roșu” Petroșani, în perioada 1971-1979
- Fotoreporter și redactor al Ziarului “Steagul Roșu”
- În martie 1990 editează ziarul “Realitatea Românească” mai târziu transformat în Curierul Văii Jiului, singura producție jurnalistică din acea perioadă cu apariție continuă, până în prezent (septembrie 2008)
- În octombrie 1999 editează ziarul “Zona Specială” cu apariție continuă până în prezent (septembrie 2008)
- Realizator de emisiuni TV la Televiziunea Parâng Petroșani din 1996
- În anul 2007 a obținut Premiul național al Uniunii Ziaristilor Profesioniști pentru realizarea emisiunilor Talk-show
- Adept al Emisiunilor în direct a realizat în perioada 1996-2008 peste 1000 de talk-show-uri
- În cariera jurnalistică de peste 3 decenii a abordat toate genurile gazetărești, având publicate peste 10.000 de articole în cotidiene și săptămânale locale sau centrale.
- Recunoscut ca unul dintre cei mai buni fotoreporteri din țară a obținut numeroase premii naționale și internaționale la expoziții foto
- Ca scriitor a publicat până în prezent 9 volume dintre care două titluri PRESA HUNEDOREANĂ (de la origini până în prezent) - 2 vol. și LITERATURA HUNEDOREANĂ (de la începuturi până în prezent) - 3 vol. fiind lucrări de referință pentru ținuturile hunedorene
- În anul 2007 a obținut premiul Național al Uniunii Ziaristilor Profesioniști pentru volumele PRESA HUNEDOREANĂ (de la origini până în prezent)
- Este membru al Uniunii Ziaristilor Profesioniști din România
- Este membru al Ligii Scriitorilor din România Filiala Județului Hunedoara
- În cursul anului 2008 a fost prezent la două manifestări culturale internaționale în Egipt și Turcia, lansând cărțile: PRESA HUNEDOREANĂ (de la origini până în prezent), POLITICĂ, RELIGIE ȘI MORALĂ și TEME FILOSOFICE MEREU ACTUALE.

ISBN-10 973-88085-6-1

ISBN-13 978-973-88085-6-0